

ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
„УНІВЕРСИТЕТ імені АЛЬФРЕДА НОБЕЛЯ”

ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
„УНІВЕРСИТЕТ імені АЛЬФРЕДА НОБЕЛЯ”

*Кваліфікаційна наукова праця на
правах рукопису*

ДЕРБАК ОЛЬГА АНАТОЛІВНА

УДК: 378.14:379.85

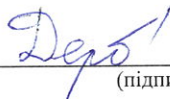
ДИСЕРТАЦІЯ

**ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ З ТУРИЗМУ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ
ВЗАЄМОДІЇ ЗАСОБАМИ ПРОЄКТНИХ ТЕХНОЛОГІЙ**

Спеціальність 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти

Подається на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

(підпис)

О.А. Дербак
(ініціали та прізвище здобувача)

Науковий керівник: **Кожушко Світлана Павлівна**, доктор педагогічних наук,
професор

Ідентичність усіх примірників дисертації

ЗАСВІДЧУЮ:

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

/ О.В. Лебідь /

Дніпро – 2021

АНОТАЦІЯ

Дербак О.А. Підготовка майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії засобами проєктних технологій. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – „Теорія та методика професійної освіти”. – Вищий навчальний заклад „Університет імені Альфреда Нобеля”, Вищий навчальний заклад „Університет імені Альфреда Нобеля”, Дніпро, 2021.

У дисертації наведено теоретичне обґрунтування і вирішення актуального науково-прикладного завдання щодо підготовки майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії засобами проєктних технологій.

На підставі аналізу наукової літератури з досліджуваної проблематики розкрито методологічні і теоретичні засади підготовки майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії, основу яких становлять державні документи стосовно становлення туризму в Україні, соціологічна, психолого-педагогічна, туристська література щодо сучасної підготовки дипломованих фахівців в сфері туризму, в яких окреслено: основні вимоги до фахівців зазначеного профілю; наукові праці, завдяки яким конкретизуються основні дефініції дослідження, такі як „педагогіка туризму”, „туризм”, „бакалавр з туризму”, „підготовка”, „професійна підготовка фахівців”, „підготовка до професійної взаємодії”, „готовність”, „готовність до взаємодії”; дослідження, що розкривають питання підготовки майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії як передумови їх успішної професійної діяльності; наукова література, в якій розкривається сутність понять „взаємодія”, „професійна взаємодія”; вимоги до суб’єктів взаємодії; наукові здобутки вчених, в яких обґрунтовано доцільність проєктних технологій навчання для оптимізації підготовки майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії.

Проведений компонентно-структурний аналіз феномену „готовність майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії” дозволив виокремити у його складі такі компоненти: мотиваційний – сукупність мотивів адекватних

цілям та завданням професійної взаємодії (спрямованість на взаємодію, орієнтація на партнерство і співпрацю, потреба у спілкуванні, потреба у самовдосконаленні); когнітивний – сукупність знань про особливості професійної взаємодії (сутність, умови, стратегії і тактики побудови професійної взаємодії; методи встановлення, збереження і відтворення контакту; механізми взаємовпливу в міжособистісних стосунках; функції, форми, види та стилі спілкування); діяльнісний – сукупність умінь, які забезпечують здійснення ефективною професійною взаємодією (перцептивно-прогностичні, організаційні, комунікативні, рефлексивно-регулятивні); особистісний – сукупність особистісних якостей, які сприяють успішній професійній взаємодії (контактність, стресостійкість, здатність до рефлексії). Детерміновано рівні сформованості досліджуваного феномену (продуктивний, достатній, елементарний) та розкрито їх зміст.

Теоретично обґрунтовано та експериментально визначено доцільність педагогічних умов підготовки майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії засобами проєктних технологій: поєднання різних видів проєктів у процесі підготовки майбутніх бакалаврів з туризму, урахування доцільності їх використання; створення атмосфери партнерської взаємодії викладачів і студентів в освітньому середовищі закладу вищої освіти на засадах проєктного підходу; організація самостійної роботи майбутніх бакалаврів з туризму через міждисциплінарну проєктну діяльність.

Установлено, що реалізація першої педагогічної умови – поєднання різних видів проєктів у процесі підготовки майбутніх бакалаврів з туризму, урахування доцільності їх використання – передбачає використання у процесі підготовки майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії засобами проєктних технологій таких видів проєктів: телекомунікаційні (сприяють розвитку умінь аналітично і творчо працювати з різними джерелами інформації, ставити й вирішувати проблеми в процесі роботи, проєктувати дії відповідно до нахилів і здібностей, показувати результати своєї діяльності за допомогою різноманітних засобів; формуванню досвіду взаємодії з навколишнім світом; розвитку перцептивно-прогностичних, організаційних, комунікативних, рефлексивно-

регулятивних умінь студентів тощо), практико-орієнтовані (використовуються з метою виготовлення практично значущого продукту, що може бути корисним для вирішення конкретних проблем туристичної індустрії), екскурсійні (сприяють створенню спрямованості на взаємодію, збагаченню словникового запасу, розвитку організаційних і комунікативних умінь, розширенню світогляду), інформаційні (спрямовані на збір інформації, про який-небудь об'єкт або явище, а також на ознайомлення студентів з інформацією, її аналізом і узагальненням фактів; сприяють формуванню умінь знаходити, обробляти інформацію, а також розвитку пізнавальних і творчих умінь, комунікативних якостей), ігрові (дозволяють проявити здібності щодо прийняття певної ролі, що зумовлена характером і змістом проєкту; стати активним суб'єктом навчальної діяльності; сформувати певні знання і уміння, які забезпечують ефективне здійснення професійної взаємодії; сформувати комунікативні та організаторські здібності; здійснювати рефлексію власної діяльності), творчі (спрямовані на створення якогось творчого продукту; проєкту, що передбачає вільний, нестандартний підхід до оформлення результатів роботи; сприяють формуванню відповідальності, дисципліни і вимогливості до себе).

У дослідженні обґрунтовано другу педагогічну умову – створення атмосфери партнерської взаємодії викладачів і студентів в освітньому середовищі закладу вищої освіти на засадах проєктного підходу, яка реалізувалась за допомогою впровадження різних типів діалогу, дискусій, диспутів, технологій індивідуальної або групової підтримки студентів (особистий приклад викладачів закладу вищої освіти, однокурсників; обговорення найбільш цікавих та актуальних питань у сфері розвитку ринку туристичних послуг, дискусії з проблем професійного становлення майбутніх бакалаврів з туризму; тренінгові сесії із використанням вербальних і невербальних засобів комунікації; тренінги-дискусії, використання методу обговорення, „Перефраз”, „Мікрофон”), технологій фасилітації (надання допомоги та підтримки за допомогою того, що фасилітатор в процесі партнерської взаємодії займав різні позиції: викладач-консультант, викладач-модератор, викладач-тренер, викладач-тьютор), організації роботи дискусійного клубу

„Туристичні перспективи”, тощо.

Обґрунтовано, що в основу реалізації третьої педагогічної умови – організація самостійної роботи майбутніх бакалаврів з туризму через міждисциплінарну проєктну діяльність – було покладено розроблений спеціальний курс „Практикум професійної взаємодії в сфері туризму”, який включав лекції (12 год.), самостійну роботу студентів (78 год.). Організація самостійної роботи під час вивчення спеціального курсу „Практикум професійної взаємодії в сфері туризму” проводиться так, щоб знання з навчальних дисциплін („Технологія продажу туристичного продукту”, „Географія туризму”, „Рекреалогія”, „Бухгалтерський облік в сфері туризму”) були фундаментом для здійснення проєктної діяльності. Результатом самостійної роботи було виконання міждисциплінарного проєкту.

Узагальнення результатів експериментальної роботи, їх кількісний і якісний аналіз довели ефективність упроваджених педагогічних умов підготовки майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії засобами проєктних технологій.

За результатами аналізу проведеного дослідження констатовано статистично значущу різницю між показниками експериментальної та контрольної груп після експерименту, підтверджену за допомогою критерію Пірсона χ^2 : відмінності у експериментальній групі до та після експерименту виявилися статистично значущими ($\chi^2_{емп} = 23,25914 > \chi^2_{критич} = 5,991$) на відміну від контрольної групи, де різниця виявилась незначущою ($\chi^2_{емп} = 0,656455 < \chi^2_{критич} = 5,991$), що свідчить про безумовну ефективність та достовірність обґрунтованих та експериментально перевірених педагогічних умов підготовки майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії засобами проєктних технологій.

Виконане дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми підготовки майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії. Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у розробці системи підготовки майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії.

Ключові слова: професійна взаємодія, готовність, готовність до професійної взаємодії, готовність майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії, проєктні технології, педагогічні умови підготовки майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії засобами проєктних технологій.

ABSTRACT

The dissertation outlines theoretical justification and the solution of applied task concerning the training of future bachelors in tourism to the professional interaction by using project technologies.

Based on the analysis of scientific literature on the researched issues methodological and theoretical bases of preparation of future bachelors in tourism for professional interaction are revealed, which are based on state documents on tourism formation in Ukraine, sociological, psychological-pedagogical, tourist literature on modern training of graduates in tourism. which outline: the basic requirements for specialists in this field; scientific works, which specify the main definitions of research, such as „tourism pedagogy”, „tourism”, „bachelor of tourism”, „training”, „training”, „preparation for professional interaction”, „readiness”, „readiness to interaction”; research that reveals the issues of preparing future bachelors in tourism for professional interaction as a prerequisite for their successful professional activity; scientific literature, which reveals the essence of the concepts of „interaction”, „professional interaction”; requirements for the subjects of interaction; scientific achievements of scientists, which substantiate the feasibility of project-based learning technologies to optimize the preparation of future bachelors in tourism for professional interaction.

The conducted component-structural analysis of the phenomenon „readiness of future bachelors in tourism for professional interaction” allowed to single out the following components: motivational – a set of motives adequate to the goals and objectives of professional interaction (focus on interaction, focus on partnership and cooperation, need for communication, need in self-improvement); cognitive – a set of knowledge about the features of professional interaction (essence, conditions, strategies and tactics of building professional interaction; methods of establishing, maintaining

and reproducing contact; mechanisms of interaction in interpersonal relationships; functions, forms, types and styles of communication); activity – a set of skills that ensure the implementation of effective professional interaction (perceptual-prognostic, organizational, communicative, reflexive-regulatory); personal – a set of personal qualities that contribute to successful professional interaction (contact, stress, ability to reflect). The levels of formation of the studied phenomenon (productive, sufficient, and elementary) are determined and their content is revealed.

The expediency of pedagogical conditions of future bachelors in tourism for professional interaction preparation by means of project technologies is theoretically substantiated and experimentally determined: combination of different types of projects in the process of preparation of future bachelors in tourism, taking into account expediency of their use; creating an atmosphere of partnership between lecturers and students in the educational environment of higher education institutions on the basis of a project approach; organization of independent work of future bachelors in tourism through interdisciplinary project activities.

It is established that the implementation of the first pedagogical condition (a combination of different types of projects in the process of training future bachelors in tourism, taking into account the feasibility of their use) involves the use of the following types of projects in the process of preparing future bachelors in tourism: telecommunications (promote the development of skills to analytically and creatively work with different sources of information, pose and solve problems in the process of work, design actions according to inclinations and abilities, show the results of their activities by various means; formation of experience of interaction with the world; organizational, communicative, reflexive-regulatory skills of students, etc.), excursionist (contribute to the creation of a focus on interaction, enrichment of vocabulary, development of organizational and communicative skills, expanding worldview), information (aimed at collecting information about any object of facts; contribute to the formation of skills to find, process information or phenomenon, and to acquaint students with information, its analysis and generalization, as well as the development of

cognitive and creative skills, communication skills), actable (allow to show the ability to accept a role due to the nature and content of the project; to become an active subject of educational activities; to form certain knowledge and skills that ensure effective professional interaction; to form communicative and organizational skills; to reflect on their own activities), creative (aimed at creating a creative product; a project that provides a free, non-standard approach to the design of work results; contribute to the formation of responsibility, discipline and self-demand).

The study substantiates the second pedagogical condition – creating an atmosphere of partnership between teachers and students in the educational environment of higher education on the basis of a project approach: different types of dialogue, discussions, debates, technologies of individual or group support of students (personal example of higher education teachers, classmates; discussion the most interesting and relevant issues in the development of the market of tourist services, discussions on the problems of professional development of future bachelors in tourism, training sessions using verbal and nonverbal means of communication, training discussions, discussion method, „Paraphrase”, „Microphone”), technology facilitation (providing assistance and support through the fact that the facilitator in the process of partnership held various positions: teacher-consultant, teacher-moderator, teacher-coach, teacher-tutor), discussion club „Tourist Perspectives”, etc.

It is substantiated that the implementation of the third pedagogical condition - the organization of independent work of future bachelors in tourism through interdisciplinary project activities – was based on a special course „Workshop of professional cooperation in tourism”, which included lectures (12 hours), independent work of students (78 year). The organization of independent work during the study of a special course „Workshop of professional cooperation in the field of tourism” is carried out so that knowledge of disciplines („Technology of selling a tourist product”, „Geography of tourism”, „Recreation”, „Accounting in tourism”) were foundation for project activities. The result of independent work was the implementation of an interdisciplinary project.

The generalization of the results of experimental work, their quantitative and qualitative analysis proved the effectiveness of the introduced pedagogical conditions for the preparation of future bachelors in tourism for professional interaction by means of project technologies.

According to the results of the analysis of the study, a statistically significant difference between the indicators of the experimental and control groups after the experiment, confirmed by Pearson's test χ^2 : differences in the experimental group before and after the experiment were statistically significant ($\chi^2_{emp} = 23,25914 > \chi^2_{critical} = 5,991$) in contrast control group, where the difference was insignificant ($\chi^2_{emp} = 0,656455 < \chi^2_{critical} = 5,991$), which indicates the unconditional effectiveness and reliability of sound and experimentally tested pedagogical conditions for preparing future bachelors in tourism for professional interaction by means of project technologies

The study does not cover all aspects of the problem of preparing future bachelors in tourism for professional interaction. We can observe the prospect of further research in the development of a system for preparing future bachelors in tourism for professional interaction.

Key words: professional interaction, readiness, readiness for professional interaction, readiness of future bachelors in tourism for professional interaction, project technologies, pedagogical conditions of preparation of future bachelors in tourism for professional interaction by means of project technologies

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

Статті в наукових фахових виданнях України

1. **Дербак О.А.** Готовність майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії як наукова категорія. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Вип. 27. Т. 2. С. 166–170.
2. **Дербак О.А.** Теоретичні аспекти професійної підготовки майбутніх бакалаврів з туризму. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні*

аспекти. Слов'янськ, Вип. 12. 2020. С. 191–198. DOI: <https://doi.org/10.31865/2414-9292.12.2020.206751>.

3. **Дербак О.А.** Обґрунтування педагогічних умов підготовки майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії засобами проєктних технологій. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія „Педагогіка і психологія”.* Педагогічні науки. 2020. № 1 (19). С. 158–167.

*Закордонні фахові періодичні видання, які включені до
міжнародних наукометричних баз*

4. **Дербак О.А.** Специфіка використання проєктних технологій у підготовці майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії. *Colloquium-journal* (Warszawa, Polska). 2020. № 19 (71). С. 26–29.

5. **Дербак О.А.** Структура готовності майбутнього бакалавра з туризму до професійної взаємодії. *East European Scientific Journal* (Warsaw, Poland). 2020. № 7 (59). Part 2. С. 16–21.

Статті в інших виданнях

6. **Дербак О.А.** Підготовка до професійної взаємодії майбутніх бакалаврів з туризму. Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації: матер. Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. „Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації”: зб. наук. праць. Переяслав, 2020. Вип. 57. С. 149–152.

7. **Дербак О.А.** Готовність майбутнього бакалавра з туризму до професійної взаємодії: авторська дефініція. *Науковий погляд у майбутнє*. 2020. Вип. 17. Том 3. С. 35–39. DOI: 10.30888/2415-7538.2020-17-03-020

Матеріали науково-практичних конференцій

8. **Дербак О.А.** Проєктні технології як засіб формування готовності бакалаврів з туризму до професійної взаємодії. Психологія та педагогіка: необхідність впливу науки на розвиток практики в Україні : матер. Міжнар. наук.-

практ. конф. (м. Львів, 21–22 лютого 2020 року). Львів : ГО „Львівська педагогічна спільнота”, 2020. Ч. 1. С. 107–109.

9. **Дербак О.А.** Сутнісне розуміння поняття „професійна взаємодія”: the 6th International scientific and practical conference (February 12–14, 2020). Publishing House „ACCENT”, Sofia, Bulgaria. 2020. pp. 372–375.

10. **Дербак О.А.** Уявлення майбутніх бакалаврів з туризму щодо важливості формування готовності до професійної взаємодії: результати опитування. Сучасна вища освіта: перспективи та пріоритетні напрями наукових досліджень : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. студ., аспір. та науковців (Дніпро, 19 березня 2020 р.). Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля, 2020. С. 93–95.

11. **Дербак О.А.** Психологічні аспекти готовності майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії. Практична психологія у сучасному вимірі: матер. XI Міжнар. наук.-практ. конф. студ., аспір. та науковців (Дніпро, 29 березня 2020 р.). Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля, 2020. С. 60–62.

12. **Дербак О.А.** Теоретичне обґрунтування необхідності підготовки майбутніх бакалаврів з туризму засобами проєктних технологій. Педагогічні науки: історія розвитку, сучасний стан та перспективи досліджень : матер. II наук.-практич. конф. (м. Полтава, 27–28 березня 2020 р.). Херсон : Молодий вчений, 2020. С. 62–64.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	13
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ З ТУРИЗМУ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ЗАСОБАМИ ПРОЄКТНИХ ТЕХНОЛОГІЙ.....	22
1.1. Підготовка майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії як предмет наукових досліджень.....	22
1.2. Особливості професійної взаємодії бакалаврів з туризму.....	38
1.3. Зміст і структура готовності майбутніх бакалаврів туризму до професійної взаємодії.....	50
1.4. Специфіка використання проєктних технологій у підготовці майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії.....	78
Висновки до розділу 1.....	95
РОЗДІЛ 2. ОБГРУНТУВАННЯ ТА ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ З ТУРИЗМУ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ЗАСОБАМИ ПРОЄКТНИХ ТЕХНОЛОГІЙ.....	99
2.1. Педагогічні умови підготовки майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії засобами проєктних технологій.....	99
2.2. Реалізація педагогічних умов підготовки майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії засобами проєктних технологій.....	127
2.3. Аналіз ефективності розроблених педагогічних умов підготовки майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії засобами проєктних технологій.....	164
Висновки до розділу 2.....	202
ВИСНОВКИ.....	206
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	210
ДОДАТКИ.....	235

ВСТУП

Актуальність теми дослідження зумовлена розвитком туристичного ринку, поширенням мережевого бізнесу між різними секторами туризму, зростанням кількості туристичних фірм, ритмом сучасного життя, підвищенням рівня можливостей людей подорожувати і користуватися послугами туристичної індустрії. Зазначені чинники стали підґрунтям підвищення інтересу з боку суспільства і держави до питань вдосконалення підготовки майбутніх фахівців у сфері туризму і системи туристської освіти в цілому. Це також викликало гостру необхідність у кваліфікованих кадрах для туристської галузі, які б були готові до постійної взаємодії зі споживачами туристичних послуг, діловими партнерами, колегами, керівництвом, зацікавлені у встановленні нових різноманітних контактів з найближчим і глобальним оточенням, результативному обміні інформацією і виробленні єдиної стратегії взаємодії, налаштовані на конструктивне обговорення проблем, бути приємним, упевненим у собі співрозмовником тощо.

Вищенаведені чинники здебільшого становлять соціальне замовлення для системи професійної туристської освіти, яке має чітку законодавчу базу: Закон України „Про вищу освіту” (2014); „Про туризм” (2003); Національна рамка кваліфікацій (2011); Державна цільова програма розвитку туризму та курортів на період до 2022 р. (2013); Стратегія розвитку туризму та курортів на період до 2026 р. (2017), що передбачає заходи, спрямовані на становлення майбутніх бакалаврів з туризму як носіїв ефективних форм професійної взаємодії із суб'єктами професійної діяльності.

У зв'язку із зазначеним вище особливої актуальності набувають: проблема вдосконалення підготовки майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії через глибоке володіння основами побудови професійної взаємодії; оптимальний вибір методів встановлення, збереження і відтворення професійної взаємодії; вирішення складних професійних завдань із застосуванням інноваційних механізмів міжособистісної взаємодії.

Аналіз філософської, психолого-педагогічної, фахової з підготовки

майбутнього бакалавра з туризму, професійного становлення особистості, формування готовності до професійної взаємодії свідчить про те, що різні аспекти досліджуваної проблеми знайшли відображення в таких напрямках наукової думки:

– розкриття проблем вищої туристської освіти та шляхів розвитку педагогіки туризму (А. Аніщенко, Г. Балабанов, Г. Гарбар, С. Гринько, Р. Гришко, Т. Джамал, В. Жидок, Т. Забаштанська, М. Зайцева, Б. Сміт, Л. Кнодель, А. Романова, Л. Сакур, О. Самохвал, М. Скрипник, Т. Сокол, В. Федорченко, Н. Фоменко, Г. Цехмістрова та ін.);

– висвітлення філософських, соціальних і психолого-педагогічних аспектів взаємодії (Б. Ананьєв, Дж. Андерсон, Г. Андрєєва, О. Антіперович, А. Баккер, Н. Береснева, О. Березіна, О. Бершадська, М. Вебер, Л. Велитченко, Ю. Ветошкіна, Н. Волкова, Г. Гегель, Ф. Енгельс, М. Еувема, К. Ігнатова, І. Кант, І. Кон, Н. Коп, Б. Ломов, К. Маркс, Д. Майєрс, Б. Паламар, В. Прошкін, Я. Раєвська, С. Рамзіна, Ф. Рассел, О. Резван, Є. Рогова, Л. Ткаченко та ін.);

– удосконалення педагогічних, організаційних та дидактичних умов підготовки майбутніх фахівців до професійної взаємодії (І. Андрощук, О. Браткова, О. Велкова, Л. Волошко, Т. Демідова, О. Іванова, О. Калита, С. Кожушко, Г. Руда, Ю. Устименко, М. Фроловська та ін.), зокрема у сфері гостинності та туризму (О. Дишко, О. Полякова, Є. Радигіна, С. Сараєва, О. Томащук та ін.);

– визначення особливостей професійної підготовки майбутніх бакалаврів з туризму у закладах вищої освіти (Є. Баранов, Л. Безкоровайна, Н. Бондар, В. Васильєв, О. Гальченко, Ю. Земліна, А. Казьмерчук, Т. Колесник, О. Конох, Б. Кукса, С. Літовка-Деменіна, Є. Маркарян, М. Митник, Г. М'ясоїд, О. Тарнопольський та ін.).

Суттєвий інтерес для проведеного дослідження становлять праці, в яких розкриваються такі аспекти підготовки майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії: формування готовності до міжкультурного спілкування (О. Баглай); педагогічні умови комунікативно-професійної підготовки

(М. Черезова); формування інформаційної культури (Т. Зубехіна); підготовка до професійної самореалізації (Т. Колесник); формування комунікативної готовності (О. Тамочкіна); оволодіння туристичним дискурсом у процесі професійно орієнтованого навчання (Ю. Слезко); комунікативно-пізнавальні кейси як засіб формування іншомовної професійно-комунікативної компетенції (М. Ключова) та ін.

Водночас, попри різнопланові публікації, низка проблем підготовки майбутніх бакалаврів з туризму все ще не має достатнього висвітлення в педагогічних дослідженнях. Так, актуальне сьогодні питання про підготовку майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії засобами проєктних технологій поки не підкріплене ні теоретично, ні експериментально.

Аналіз результатів теоретичних напрацювань учених щодо практичного досвіду підготовки майбутніх бакалаврів з туризму у закладах вищої освіти до професійної взаємодії дозволив виявити низку суперечностей: 1) між високими темпами розвитку індустрії туризму на українському і міжнародному рівнях і повільним оновленням змісту підготовки майбутніх бакалаврів з туризму, недостатньою увагою закладів вищої освіти до підготовки їх до професійної взаємодії; 2) потребою у висококваліфікованих фахівцях, здатних ефективно здійснювати професійну взаємодію у сфері туризму, і недостатньою сформованістю у них готовності до професійної взаємодії; 3) між необхідністю підготовки майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії засобами проєктних технологій і невизначеністю педагогічних умов, що сприяють ефективності досліджуваного процесу.

Необхідність усунення наведених суперечностей, практичне значення досліджуваної проблеми та недостатнє опрацювання її теоретичних і прикладних аспектів визначили тему наукового дослідження: **„Підготовка майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії засобами проєктних технологій”**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження обраної проблеми здійснювалося відповідно до основних напрямів та завдань

наукових тем кафедри інноваційних технологій з педагогіки, психології та соціальної роботи ВНЗ „Університет імені Альфреда Нобеля” „Модернізація професійно-педагогічної освіти в Україні в умовах інтеграції до світового освітнього простору” (державний реєстраційний номер 0112U002287) і „Теоретичні та методичні засади моделювання компетентнісної професійної освіти у контексті євроінтеграції” (державний реєстраційний номер 0717U004331). Тему дисертаційного дослідження затверджено вченою радою ВНЗ „Університет імені Альфреда Нобеля” (протокол № 1 від 12.02.2016 р.).

Об’єкт дослідження – процес професійної підготовки майбутніх бакалаврів з туризму.

Предмет дослідження – педагогічні умови підготовки майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії засобами проєктних технологій.

Мета дослідження – обґрунтування теоретичних засад підготовки майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії засобами проєктних технологій, розробка та експериментальна перевірка педагогічних умов реалізації цього процесу.

Гіпотеза дослідження. Успішність підготовки майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії засобами проєктних технологій відбуватиметься більш ефективно у разі дотримання таких педагогічних умов: поєднання різних видів проєктів у процесі підготовки майбутніх бакалаврів з туризму, урахування доцільності їх використання; створення атмосфери партнерської взаємодії викладачів і студентів в освітньому середовищі закладу вищої освіти на засадах проєктного підходу; організація самостійної роботи майбутніх бакалаврів з туризму через міждисциплінарну проєктну діяльність.

Для досягнення поставленої мети в роботі визначено й вирішено такі **завдання дослідження:**

1. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури визначити теоретичні засади підготовки майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії засобами проєктних технологій.

2. Охарактеризувати сутність, структуру, показники готовності майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії.

3. Виявити та обґрунтувати педагогічні умови підготовки майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії засобами проєктних технологій.

4. Здійснити експериментальну перевірку ефективності впливу обраних педагогічних умов.

Теоретико-методологічною основою дослідження є: наукові положення діяльнісного (К. Дурай-Новакова, М. Дьяченко, Л. Кандибович, І. Кучерявенко, С. Чеботарьов), компетентнісного (В. Грушка, О. Дубасенюк, Л. Козак, В. Лозовецька, Л. Лук'янова, Н. Машика, Ю. Машика, М. Степанець), комунікативного (О. Баглай, Г. Богатирьова, Н. Волкова, М. Галицька, Б. Кукса), особистісно орієнтованого (Л. Бодько, О. Мірошниченко), проєктного (Г. Бреславська, Н. Вовк, М. Головань, О. Дельцова, Н. Івасів, М. Ковардакова, О. Потапчук та ін.), міждисциплінарного (С. Берестова, Д. Джейкобс, С. Дорошенко, А. Колот, Є. Мітюшов, Л. Сидорчук, В. Третько, С. Фрікель, О. Чорна), інтеграційного (О. Білик, І. Ключковська) підходів, а також фундаментальні положення педагогіки туризму (А. Аніщенко, П. Бенкендорф, Т. Джамал, М. Джоппе, С. Елліот, М. Зайцева, А. Зерер, Л. Кнодель, Н. Машика, Ю. Машика, Л. Сакун, О. Самохвал, М. Скрипник, Б. Сміт, Т. Сокол, В. Федорченко, Н. Фоменко, Г. Цехмістрова та ін.); теоретичні засади професійної взаємодії (О. Бершадська, О. Браткова, Т. Демідова, О. Іванова, С. Кожушко, Г. Руда, Ю. Устименко, М. Фроловська та ін.), професійної взаємодії у сфері гостинності та туризму (О. Дишко, О. Полякова, Є. Радигіна, С. Сараєва, О. Томащук та ін.), формування готовності майбутнього бакалавра з туризму до професійної діяльності (С. Кобзова, Т. Колесник, Г. Богатирьова, С. Літовка-Деменіна, О. Тамочкіна, М. Галицька, В. Тіслянкова, А. Захаріна, С. Мен, Л. Щербак та ін.); теоретичні й концептуальні положення проєктних технологій навчання (А. Алексюк, Г. Бреславська, Н. Волкова, П. Воловик, Л. Козак, О. Косович, О. Лебідь, С. Сисоєва, С. Соболева, С. Сторожук, З. Шацька, І. Юрловська та ін.) тощо.

Методи дослідження. Для досягнення мети і реалізації завдань дослідження використано комплекс таких методів: *теоретичні* – аналіз наукової, педагогічної, психологічної, туристської та методичної літератури, індукція і дедукція, аналогія, зіставлення, синтез, порівняння – для визначення ключових теоретичних понять дисертаційної роботи, особливостей підготовки майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії; контент-аналіз змісту освітньо-професійних програм, навчальних планів, програм навчальних курсів – для з’ясування особливостей професійної діяльності та фахової підготовки майбутніх бакалаврів з туризму; узагальнення і систематизація концептуальних теоретичних положень – для розробки та обґрунтування педагогічних умов підготовки майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії засобами проєктних технологій; *емпіричні* – бесіда, тестування, анкетування, опитування, експертна оцінка, узагальнення незалежних характеристик, спостереження, самоспостереження, самооцінка з метою визначення рівня сформованості готовності майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії; педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний) з метою визначення ефективності впровадження педагогічних умов підготовки майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії засобами проєктних технологій; *методи математичної статистики* – для визначення статистичної значущості отриманих результатів у ході експериментальної роботи.

Експериментальна база дослідження. Дослідження проводилося протягом 2015–2019 рр. на базі ВНЗ „Університет імені Альфреда Нобеля”, Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Львівського торговельно-економічного університету, Запорізького національного університету. На різних етапах до експерименту було залучено 309 здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня, що навчаються за освітньо-професійною програмою „Туризм” зі спеціальності 242 „Туризм”, яких поділено на контрольну (158 студентів) та експериментальну (151 студент) групи, а також 17 викладачів закладів вищої освіти.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

– *вперше* як особливу педагогічну проблему досліджено підготовку майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії засобами проєктних технологій; науково обґрунтовано, розроблено й експериментально перевірено педагогічні умови підготовки майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії засобами проєктних технологій (поєднання різних видів проєктів у процесі підготовки майбутніх бакалаврів з туризму, урахування доцільності їх використання; створення атмосфери партнерської взаємодії викладачів і студентів в освітньому середовищі закладу вищої освіти на засадах проєктного підходу; організація самостійної роботи майбутніх бакалаврів з туризму через міждисциплінарну проєктну діяльність);

– *уточнено й конкретизовано* понятійно-категоріальний апарат дослідження („професійна взаємодія”, „готовність до професійної взаємодії”, „бакалавр з туризму”, „проєктні технології навчання”, „готовність майбутніх бакалаврів до професійної взаємодії”, „педагогічні умови підготовки майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії засобами проєктних технологій”); компонентно-структурний склад феномена „готовність майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії” (мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, особистісний); критеріальну базу виявлення рівнів сформованості в майбутніх бакалаврів з туризму готовності до професійної взаємодії, яка логічно співвідноситься з її компонентами; можливості проєктних технологій у підготовці майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії;

– *удосконалено* форми організації навчального процесу та технології навчання, спрямовані на формування мотиваційного, когнітивного, діяльнісного, особистісного компонентів готовності майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії;

– *набули подальшого розвитку* наукові уявлення про професійну підготовку майбутніх бакалаврів з туризму, специфіку туристської університетської освіти; діагностичний інструментарій оцінювання рівнів сформованості готовності майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії; теоретичні положення щодо вдосконалення змісту, форм і методів професійної підготовки здобувачів

вищої освіти на першому (бакалаврському) рівні, що навчаються за освітньо-професійною програмою „Туризм” зі спеціальності 242 „Туризм”.

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає: в розробці та впровадженні педагогічних умов підготовки майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії засобами проєктних технологій; модифікації та коригуванні змісту навчальних дисциплін „Технологія продажу туристичного продукту”, „Географія туризму”, „Рекреалогія”, „Бухгалтерський облік в сфері туризму”; розробці програми та навчально-методичного забезпечення спеціального курсу „Практикум професійної взаємодії у сфері туризму”, який впроваджено у навчальний процес закладів вищої освіти; сформованості банку різних видів навчальних проєктів, спрямованих на формування готовності майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії; доборі та адаптуванні пакета діагностичних матеріалів для визначення рівня сформованості готовності майбутніх майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії; розробці програми тренінг-дискусії „Проєктна діяльність майбутніх фахівців сфери туризму”.

Основні положення дисертації можуть бути використані для подальшого вдосконалення теорії та практики професійної освіти, зокрема у процесі підготовки майбутніх бакалаврів і магістрів з туризму, системі підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів для сфери туризму, самоосвітній діяльності майбутніх фахівців туристичної індустрії.

Результати дослідження **впроваджено** в навчально-виховний процес ВНЗ „Університет імені Альфреда Нобеля” (довідка про впровадження № 308 від 25.05.2020 р.), Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського (довідка про впровадження № 01.01-17/247 від 08.04.2020 р.), Львівського торговельно-економічного університету (довідка про впровадження № 103/16 від 22.04.2020 р.), Запорізького національного університету (довідка про впровадження № 0101-13/128 від 05.03.2020 р.).

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження репрезентовано в доповідях і повідомленнях на наукових та науково-практичних

конференціях різних рівнів: міжнародних: „Știința, educație, cultura” (Комрат, Молдова, 2016), „Челпанівські психолого-педагогічні читання” (Київ, 2016). „Психологія та педагогіка: необхідність впливу науки на розвиток практики в Україні” (Львів, 2020), „Сучасна вища освіта: перспективні та пріоритетні напрями наукових досліджень” (Дніпро, 2020), „Topical issues of the development of modern science” (Софія, Болгарія, 2020), „Практична психологія у сучасному вимірі” (Дніпро, 2020), „Педагогічні науки: історія розвитку, сучасний стан та перспективи досліджень” (Полтава, 2020); всеукраїнських: „Актуальні проблеми розвитку освіти і науки в умовах глобалізації” (Дніпро, 2015), „Сучасна вища освіта: проблеми та перспективи” (Дніпро, 2016).

Публікації. Основні положення та результати дослідження висвітлено в 12 наукових працях (з них 12 – одноосібні), серед них 3 статті у провідних наукових фахових виданнях України, внесених до міжнародних наукометричних баз, 2 статті – у зарубіжних виданнях, 5 статей і тез доповідей – у збірниках матеріалів конференцій, 2 статті, які додатково відображають наукові результати дисертації.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається з анотації, вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел зі 250 найменувань (з них – 16 іноземними мовами) на 25 сторінках і 12 додатків на 58 сторінках. Обсяг основного тексту дисертації складає 196 сторінок. Дисертація містить 22 таблиці та 41 рисунок. Загальний обсяг дисертації складає 298 сторінок.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ З ТУРИЗМУ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ЗАСОБАМИ ПРОЄКТНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

1.1. Підготовка майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії як предмет наукових досліджень

Сучасні динамічні темпи євроінтеграції українського суспільства призвели до зміни соціальних установок користувачів різних послуг, у тому числі туристичних. На сьогоднішній день споживач висуває високі вимоги щодо туристичних послуг, яких з кожним роком становиться все більше. Фахівець у сфері туризму повинен надавати якісний сервіс, вміти створити та продати туристичний продукт, працювати в команді та розуміти сучасні тенденції розвитку регіонального та міжнародного туризму й грамотно реалізовувати їх. Зазначене вимагає особливої уваги до підготовки майбутніх бакалаврів з туризму, здатних здійснювати професійну взаємодію.

Варто зазначити, що підготовка кваліфікованих фахівців для сфери туризму є важливою складовою української системи вищої освіти, тому що туристична освіта є досить новою в Україні. З цього приводу Т. Стоян і К. Цишнатій зазначають, що сучасність вимагає працівників, що не просто мають освіту, а працівників компетентних, здатних приймати професійні рішення, розв'язувати типові та нетипові проблеми, тим самим забезпечувати високу якість обслуговування та задоволення потреб споживачів [205].

Розглянемо основні аспекти підготовки майбутніх бакалаврів з туризму, які є предметом наукових досліджень багатьох науковців. Ці наукові пошуки вчених мають різноманіття завдяки популярності та актуальності поняття „туризм”.

У Законі України „Про туризм” зазначено: „туризм – тимчасовий виїзд особи з місця проживання в оздоровчих, пізнавальних, професійно-ділових чи інших цілях без здійснення оплачуваної діяльності в місці, куди особа від'їжджає” [83].

Дещо інше визначення туризму подають експерти Всесвітньої туристичної організації (ЮНВТО), а саме: соціальне, культурне та економічне явище, викликане діяльністю осіб, які подорожують і перебувають у місцях, розташованих за межами їхнього звичайного середовища, для відпочинку, бізнесу та в інших цілях [154].

На Міжпарламентській конференції з туризму (квітень 1989 р., м. Гаага, Нідерланди) було прийнято Гаазьку декларацію, призначення якої – сприяти зменшенню напруги у відношеннях між народами та налагодженню міжнародного співробітництва. Оскільки туризм виконує важливу гуманістичну функцію, він є ефективним засобом формування комунікативних відносин між людьми. Туризм є тим інструментом, за допомогою якого між народами світу відбувається взаємний обмін культурами і традиціями. Це спонукає до міжкультурного спілкування на засадах миру, доброзичливості й толерантності, врахування особливостей кожної культури та її традицій. Відповідно змінюються й вимоги до підготовки фахівців туристичної сфери.

Необхідно відмітити точку зору Л. Ткачук, яка констатує, що „туризм як багатоаспектний феномен, який охоплює різні сфери життя людей по всьому світу та характеризується стабільністю і динамічністю, забезпечує вагомий внесок у розвиток людської цивілізації. ... сприяє формуванню всебічно розвинутої особистості й творчого світосприйняття, що робить його чинником прогресу суспільства ...” [217, с. 113]. Отже, туризм є одним з найбільш динамічних і перспективних напрямків у сфері послуг, який може стати рушійною силою розвитку України. Тому зараз туристичній індустрії потрібні професійно підготовлені фахівці.

Глобальні напрями модернізації вищої туристичної освіти, вимоги щодо рівня знань і вмінь фахівців в сфері туризму, базуються на провідних концептах, закладених в таких документах як: Закони України „Про вищу освіту” (2014), „Про туризм” (2015), „Про курорти” (2000), Національна рамка кваліфікацій, Стратегія розвитку туризму та курортів до 2026 року (2019) та ін.

У Законі України „Про туризм” зазначено, що туризм є одним з пріоритетних напрямів розвитку економіки та культури, який створює умови для туристичної діяльності [83]. Тому, заклади вищої освіти постійно створюють нові освітньо-професійні програми підготовки майбутніх працівників туристичних організацій, враховуючи при цьому важливість туризму для розвитку економіки України.

Міністерством економічного розвитку і торгівлі України у 2019 р. запропоновано „Стратегію розвитку туризму та курортів до 2026 року”, в якій наголошено, що головним шляхом розв’язання системних проблем у сфері туризму та курортів є визначення туризму одним з основних пріоритетів держави, впровадження економіко-правових механізмів успішного ведення туристичного бізнесу, інвестиційних механізмів розвитку туристичної інфраструктури, інформаційно-маркетингових заходів з формування туристичного іміджу України. Метою Стратегії стало: формування сприятливих умов для активізації розвитку сфери туризму та курортів згідно з міжнародними стандартами якості та урахуванням європейських цінностей, перетворення її на високорентабельну, інтегровану у світовий ринок конкурентоспроможну сферу, що забезпечує прискорення соціально-економічного розвитку регіонів і держави в цілому, сприяє підвищенню якості життя населення, гармонійному розвитку і консолідації суспільства, популяризації України у світі [206]. Отже, реалізація означеної Стратегії дасть змогу: підвищити конкурентоспроможність національного та регіональних туристичних продуктів; підвищити якість життя населення шляхом забезпечення економічного зростання, екологічної безпеки, консолідації суспільства, надання доступу до послуг у сфері туризму та курортів; створити нові робочі місця, розширити можливості населення щодо працевлаштування та самозайнятості; створити сучасну туристичну інформаційну інфраструктуру, а також забезпечити поширення інформації про туристичні ресурси України у світовому інформаційному просторі [206].

Проте, для реалізації мети і зазначених завдань Стратегії розвитку туризму та курортів в Україні необхідні компетентні, конкурентоздатні фахівці, які повинні мати „належний рівень професійної підготовки, високий рівень сформованості

загальних та професійних компетентностей, досвід виконання професійних функцій, надійні світоглядні, моральні та політичні орієнтири у всіх сферах діяльності, зокрема фахової” [222, с. 13]; здатні розвинути український туризм до висот міжнародного рівня.

Варто зазначити, що процес демократизації туристичної освіти та її реформування зумовлені інтернаціоналізацією співпраці у галузі професійної підготовки фахівців для сфери туризму. До міжнародних програм ЄС з професійної освіти й підготовки, спрямованих на розвиток туризму, можна включити такі, як COMET (розглядає необхідність міжнародної співпраці туристичних підприємств і університетів у підготовці фахівців з туризму для оволодіння новітніми технологіями й розробками), ERAZMUS (дає змогу здійснювати гнучку міжуніверситетську співпрацю, спрямовану на підготовку фахівців з туризму за єдиною європейською програмою та з єдиним дипломом) і PETRA (відкриває бажаним доступ до додаткової одно- або дворічної освіти за наявності в них середньої освіти).

У рамках основних принципів Болонського процесу сертифікація стандартів якості UNQTO EdQual залишається важливою діяльністю освітніх установ. Ця сертифікація була розроблена і впроваджена Всесвітньою організацією туризму [46] з метою підвищення якості освіти в галузі туризму і його ефективності в цілому. Це дозволяє визначити конкурентоспроможність освітніх програм, які реалізуються закладами вищої освіти, та їх відповідність міжнародним стандартам якості [235, с. 446]. На нашу думку, українські заклади вищої освіти, які здійснюють підготовку фахівців в сфері туризму повинні переглянути своє ставлення до формування конкурентоздатних фахівців основі нових державних освітніх стандартів і впроваджувати нові методи навчання, відповідні міжнародній практиці.

Аналіз Національного класифікатора професій України (ДК 003:2010) засвідчує, що бакалавр з туризму здатний виконувати професійну роботу і може займати відповідну первинну посаду за категорією: інструктор-методист з туризму, екскурсовод, інструктор оздоровчо-спортивного туризму (за видами

туризму), організатор подорожей (екскурсій), організатор туристичної і готельної діяльності, фахівець із розвитку сільського туризму, фахівець з туристичного обслуговування, фахівець із конференц-сервісу, фахівець із організації дозвілля, фахівець із спеціалізованого обслуговування, фахівець із туристичної безпеки, фахівець із гостинності (готелі, туристичні комплекси та ін.), інспектор з туризму, агент з організації туризму, офісний службовець (подорожі), екскурсознавець, туризмознавець, інструктор-методист з туризму) [167]. Отже, треба акцентувати увагу на багатопрофільному характері туристської освіти, яка „здійснює підготовку кадрів різних спеціальностей і напрямків економічного, технічного, технологічного, управлінського, наукового й інших профілів” [8, с. 43].

Здійснений аналіз документів свідчить про те, що розвиток туристичної галузі вимагає якісної підготовки майбутніх фахівців у закладах вищої освіти України.

У зв'язку з вищезазначеним, можна констатувати, що все більшої актуальності набуває окремий напрям професійної педагогіки – педагогіка туризму. Теоретичні засади педагогіки туризму були предметом досліджень таких учених, як А. Аніщенко [8], П. Бенкендорф [242], Т. Джамал [244], М. Джоппе [245], С. Елліот [245], М. Зайцева [8], А. Зерер [242], Л. Кнодель [96], Н. Машика [139], Ю. Машика [139], Л. Сакун [182], О. Самохвал [183], М. Скрипник [157], Б. Сміт [244], Т. Сокол [198], В. Федорченко [157; 223], Н. Фоменко [157], Г. Цехмістрова [157] та ін.

Представники цього напрямку професійної педагогіки розглядають педагогіку туризму як науку освіти та виховання засобами туризму і з метою розвитку туристичної діяльності [223]; науку, що вивчає процеси виховання, навчання і розвитку особистості у контексті гуманітарно-соціальних функцій туризму; досліджує виховання [157]; майстерність виховання нової моделі фахівця сфери туризму, яка може витримати значну конкуренцію на ринку праці на сучасному етапі розвитку людства [182].

Проаналізувавши думки українських вчених, можна зробити висновок, що „пріоритетним завданням педагогіки туризму як науки є розкриття

закономірностей у галузі виховання засобами туризму, туристичної освіти й навчання, а також управління освітніми й виховними системами” [183]. Отже, педагогіка туризму сьогодні набуває особливого статусу, оскільки сприяє забезпеченню розвитку туристичної галузі, конкурентоспроможності українського туристичного продукту на вітчизняному та міжнародному ринках туристичних послуг [49, с. 246]. Вона забезпечує фундаментальну, наукову, загальнокультурну та професійно-практичну підготовку особистості майбутнього фахівця [236, с. 62], що значно посилює вимоги до його навчання в цілому і до системи вищої освіти зокрема.

Цінною вважаємо думку Т. Зубехіної, що існуюча до цього часу система підготовки фахівців із туризму була насамперед пов’язана з підвищенням їхньої кваліфікації, проте такі заходи без фундаментальної освіти не розв’язують кадрової проблеми. Тому, зазначає вчена, з’являються суперечності між потребами туристичної галузі у висококваліфікованих фахівцях та іншими реаліями їхньої підготовки в Україні. Їх розв’язання активізує питання аналізу сучасних проблем професійної підготовки майбутніх фахівців із туризму у закладах вищої освіти України [87, с. 268]. Отже, за таких умов суттєво підвищуються вимоги до різних аспектів підготовки майбутніх фахівців сфери туризму, зокрема такої, як підготовка до професійної взаємодії.

З метою розкриття теоретичних засад підготовки майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії необхідно проаналізувати наукові джерела стосовно професійної підготовки дипломованих фахівців з туризму, в яких окреслено основні вимоги до зазначених спеціалістів.

У контексті нашого дослідження розглянемо поняття „професійна підготовка майбутніх бакалаврів з туризму” та його субпідрядні поняття „підготовка”, „професійна підготовка”, „підготовка до професійної взаємодії”, „бакалавр з туризму”.

Вивчення ряду базових понять нашого дослідження почалося з аналізу терміна „підготовка”. У „Великому тлумачному словнику сучасної української мови” зазначено, що поняття „підготовка” є „запасом знань, навичок, досвіду

тощо, набутих у процесі навчання, практичної діяльності” [35, с. 952]. Зміст поняття „підготовка” відображено у Енциклопедії професійної освіти у двох його значеннях: навчання, тобто як деякий спеціально організований процес формування готовності до виконання майбутніх завдань; готовність, під якою розуміють наявність компетенції, знань, умінь та навичок, необхідних для успішного виконання певної сукупності завдань [231].

Проведений нами аналіз наукової літератури дає змогу стверджувати, що сьогодні не існує єдиного погляду на трактування поняття „підготовка”. Проте, у нашому дослідженні під підготовкою будемо розуміти надання фундаментальних теоретичних знань, практичних умінь і навичок, формування професійно важливих якостей, необхідних для виконання успішної, результативної діяльності за обраною професією, здійснюваної в ході навчання, самоосвіти або професійної освіти.

Щодо сутності поняття „професійна підготовка”, то означений термін, як зазначає В. Нестеренко, є „конкретизацією поняття „підготовка”, де термін „професійна” звужує все різноманіття способів існування підготовки до певної сфери застосування людиною набутих знань, умінь і навичок – професії” [147, с. 19].

Здійснений нами на методологічному рівні аналіз проблеми визначення змісту професійної підготовки дозволив установити, що у психолого-педагогічній літературі дефініція „професійна підготовка” розглядається у більшості випадків як процес і як система.

Почнемо з визначення базової дефініції як процесу.

Отже, професійна підготовка – це процес формування та збагачення настанов, знань і вмінь, що необхідні майбутньому фахівцю для адекватного виконання специфічних завдань навчально-виховного процесу (О. Абдулліна [2, с. 40]); процес формування фахівця для однієї з галузей трудової діяльності, пов’язаний з оволодінням певним родом занять, професією (І. Каіров [156]); спеціально організований процес професійного розвитку фахівця, що забезпечує набуття базових знань, умінь і навичок, практичного досвіду, норм поведінки, які

уможливляють можливість успішну роботу з певної професії, і його результат – сформована готовність до виконання майбутніх професійних завдань (Н. Борисенко [25, с. 297]).

Пропонуємо деякі визначення професійної підготовки як системи.

Так, цінною в цьому аспекті вважаємо думку М. Ковалю, що іноді в психолого-педагогічній літературі „професійну підготовку розглядають як сукупність набутих знань, умінь та навичок, особистісних якостей, власного досвіду роботи та усвідомлених норм поведінки, що забезпечують можливість успішної роботи з певної професії або як сукупність спеціальних знань, умінь і навичок, якостей особистості, трудового досвіду і норм поведінки, що забезпечують можливість успішної праці за обраною професією” [100, с. 78].

На думку Т. Танько, професійна підготовка – це система організаційних та педагогічних заходів, які забезпечують формування в особистості професійної спрямованості, системи знань, навичок, умінь і професійної готовності, що, в свою чергу, визначається як суб’єктивний стан особистості, яка вважає себе здатною й підготовленою до виконання певної професійної діяльності та прагне її виконати [210, с. 16].

У нашій роботі ми ґрунтуємося на дослідницькому доробку В. Семиченко, яка у своїх роботах аналізує професійну підготовку у двох аспектах: як навчання – деякий спеціально організований процес формування готовності до виконання майбутніх завдань; як готовність – наявність компетенції, знань, умінь та навичок, необхідних для успішного виконання певної сукупності завдань [190].

Отже, проаналізувавши підходи вітчизняних та зарубіжних науковців щодо визначення сутності поняття „професійна підготовка”, вважаємо, що професійна підготовка є процесом здобуття кваліфікації відповідно певної спеціальності, який сприяє засвоєнню сукупності спеціальних знань, умінь та навичок для здійснення професійної діяльності.

Розглядаючи проблему підготовки майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії, варто з’ясувати сутність самого поняття „підготовка до професійної взаємодії”.

Питання підготовки майбутнього фахівця до професійної взаємодії вивчаються такими сучасними педагогами як О. Браткова [27], О. Велкова [37], О. Грейліх [54], С. Кожушко [103], М. Томашевська [218], Ю. Устименко [222] та інші.

Звернемося до результатів дослідження О. Грейліх, яка доволі вдало характеризує основні ознаки підготовки до професійної взаємодії: спрямованість особистості студентів на суб'єкт-суб'єкту взаємодію з колегами; на створення умов для практичного ділового спілкування, яке сприяє розвитку у студентів самовираження творчої позиції, умінь спільного розв'язання навчальних ситуацій з професійним змістом; на розробку і впровадження активних форм та методів організації навчання, що актуалізують у майбутніх фахівців рефлексивність поведінки з діями самоаналізу, самооцінки, саморегуляції [54, с. 97].

Результати досліджень доводять, що ефективність підготовки майбутніх фахівців до професійної взаємодії є однією з основних проблем у системі вищої освіти, але особливого значення вона набуває саме у підготовці майбутніх бакалаврів з туризму, оскільки професійна взаємодія зі споживачами туристичних послуг, колегами, керівництвом, стейкхолдерами є невід'ємним компонентом їх майбутньої професійної діяльності.

Тому, у контексті нашого дослідження під *підготовкою майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії* будемо розуміти процес формування їх готовності до професійної взаємодії. Відбувається формування *суб'єкта професійної взаємодії* в умовах професійної освіти.

У рамках нашого дослідження також варто приділити увагу поняттю „бакалавр”. У законі України „Про вищу освіту” зазначено, що „бакалавр – це освітній ступінь, що здобувається на першому рівні вищої освіти та присуджується закладом вищої освіти у результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти освітньо-професійної програми, обсяг якої становить 180–240 кредитів ЄКТС. Для здобуття освітнього ступеня бакалавра на основі освітнього ступеня молодшого бакалавра або на основі фахової передвищої освіти заклад вищої освіти має право визнати та перезарахувати кредити ЄКТС,

максимальний обсяг яких визначається стандартом вищої освіти” [82].

Згідно з Постановою Кабінету Міністрів України „Про перелік напрямів, за якими здійснюється профпідготовка фахівців у ВНЗ за освітньо-кваліфікаційним рівнем „бакалавр” та „магістр” (2015 р.) визнано два напрями підготовки бакалаврів з туризму: це галузь знань 07 Управління та адміністрування, в якій затверджено спеціальність 073 Менеджмент, яка передбачає підготовку майбутніх бакалаврів за освітньо-професійною програмою „Менеджмент туристичного бізнесу”, та галузь знань 24 Сфера обслуговування, яка передбачає такі спеціальності, як 242 Туризм та 241 Готельно-ресторанна справа. Як зазначає О. Самохвал, кожна зі згаданих спеціальностей знайшла своє місце на ринку освітніх послуг. Так, менеджерський напрям зорієнтований на підготовку фахівців для сфери туризму, які планують обіймати посади керівників функціональних підрозділів як підприємств-виробників (готельні комплекси, заклади ресторанного господарства, транспортні перевізники), так і підприємств-посередників у туризмі (туроператорів, турагентів, турбюро) та здійснювати своє кар’єрне зростання за управлінськими сходами. А спеціальності „Туризм” і „Готельно-ресторанна справа” базуються на технологічних аспектах усіх рівнів: від виконання суто технічної роботи до частково управлінських функцій в організації. Таким чином, кожна спеціальність займає свою лауну на ринку праці, причому перша орієнтується на управлінський, а дві інших – на технологічний аспект, що відповідно зумовлює наповнення інваріантної частини стандартів, розроблених для цих напрямів [183, с. 499].

Для розкриття сутності поняття „майбутній бакалавр з туризму” необхідно розглянути особливості дефініції „фахівець з туризму” та розкрити ознаки професійної діяльності фахівця туристичної індустрії.

У науковій літературі фахівець з туризму – це фахівець, який володіє системою знань, умінь та навичок, організаторськими та управлінськими здібностями, здатний розв’язувати проблеми підвищення продуктивності та ефективності праці, конкурентоспроможності туристичного підприємства [91, с. 29]. У свою чергу, професійна діяльність фахівця з туризму відрізняється

багатоаспектністю і поліфункціональністю. Так, М. Воробйова та В. Пітюков зазначають, що спеціаліст туристської сфери часто виступає як менеджер, покликаний забезпечити відповідність пропонованих туристських послуг, які визначені нормативними документами, договірними зобов'язаннями, відповідними як світовим стандартам, так і вимогам замовника, а також виконує роль психолога. На думку вчених, є ще один важливий аспект туристської діяльності, сутність якого полягає в тому, що „туризм” є своєрідною педагогічною та просвітницькою діяльністю, яка по суті є перетворюючою діяльністю, тобто діяльністю з організації іншої – освітньої – діяльності учасників туристських і екскурсійних заходів [44, с. 30].

Отже, аналіз нормативно-правової та наукової літератури дав можливість дійти висновку, що у нашому дослідженні *майбутній бакалавр з туризму* – це здобувач освітньо-кваліфікаційного рівня фахівця туристичної галузі у закладі вищої освіти, який на основі повної або базової загальної середньої освіти здобуває загальні та професійні компетентності, набуває відповідного досвіду їх застосування для практичного вирішення професійних завдань різного роду, які виникають в індустрії туризму.

Дослідженню проблем професійної підготовки майбутніх бакалаврів з туризму у закладах вищої освіти приділяється значна увага. Є актуальними наступні аспекти:

- формування готовності до професійної взаємодії зі споживачами туристичних послуг (О. Дишко [72], О. Полякова [164]), готовності до екскурсійної діяльності (С. Літовка-Деменіна [128]), ключових компетентностей в процесі вивчення гуманітарних дисциплін (Н. Бондар [23]), професійної культури в позааудиторній діяльності закладу вищої освіти (А. Казьмерчук [91]);

- проблеми підготовки до професійної самореалізації (Т. Колесник [107]) і професійної презентації (М. Митник [141]);

- питання практичної підготовки у закладі вищої освіти (В. Васильєв [32], О. Конох [112]);

- проблеми навчання міжкультурного ділового спілкування (Б. Кукса [118]);

– підготовка менеджерів туризму (Є. Баранов [15], Н. Бондар [23], О. Гальченко [48], А. Казьмерчук [91], О. Тарнопольський [211]), фахівців туристичного обслуговування (Ю. Земліна [86], Т. Колесник [107], Є. Маркарян [136]), фахівців з туризмознавства (Л. Безкоровайна [16]).

Вищезазначені праці розкривають проблеми організації освітнього процесу з метою професійної підготовки бакалаврів з туризму, які вимагають поєднання світових стандартів, тенденцій та досвіду з державними підходами, фундаментальними дослідженнями у реалізації сучасних напрямків оптимізації професійної підготовки майбутніх спеціалістів у сфері туризму. Ці фактори також складають теоретичні основи професійної підготовки майбутніх бакалаврів із вищезазначеної спеціальності до професійної взаємодії.

Проблема підготовки майбутніх фахівців з туризму до професійної взаємодії була предметом розгляду О. Дишко [72], О. Полякової [164], Є. Радигіної [173] та ін. Проте, означені дослідження розкривають особливості професійної взаємодії майбутніх фахівців туристичної сфери зі споживачами туристичних послуг, не враховуючи при цьому інших суб'єктів туристичної діяльності, а саме: керівництво, колеги тощо.

Доволі значимими для нашого дослідження виявились наукові погляди Л. Євдокімової-Лісогор, яка виділила розмаїття таких компонентів змісту професійної підготовки майбутніх фахівців сфери туризму, а саме: мотивація до побудови професійної й ділової взаємодії з представниками інших культур; цілеспрямованість на набуття професійного та ділового міжкультурного досвіду; знання щодо основних категорій, понять, особливостей міжкультурного діалогу; діалогічно-комунікативні вміння здійснювати міжкультурного діалогу у професійній сфері засобами вербальної й невербальної комунікації та вміння креативно вирішувати професійні завдання засобами діалогічного спілкування з представниками інших культур; ціннісне ставлення до взаємодії з представниками інших культур на основі емпатії й толерантності, а також здатність до рефлексивності діалогічного спілкування в міжкультурному професійному середовищі [81].

У дослідженні Т. Бурової, В. Ігнат'євої, Л. Кузнецової та І. Радзевич зазначається, що професійна підготовка фахівців з туристичних послуг повинна бути спрямована на формування умінь розуміти потреби клієнта, слухати та демонструвати розуміння сенсу висловлювань контактора; налагоджувати „зворотний зв'язок” з колегами і партнерами в ситуації особистісно-ділової комунікації; спостерігати й інтерпретувати вербальну і невербальну поведінку людини; знати і вміти враховувати статеві, етнокультурні особливості комунікації тощо [29, с. 44].

Належне забезпечення туристичної галузі висококваліфікованими спеціалістами вимагає від закладів вищої освіти підготовки фахівців нової генерації, які вільно володіють сучасними інформаційно-комунікативними технологіями і спеціальними програмними продуктами, іноземними мовами, добре знають організацію роботи туроператорів, турагентів і механізм взаємодії між ними, здатні швидко і грамотно підготувати основні типи документів, уміють спілкуватись з клієнтами і партнерами, приймати рішення у нестандартних ситуаціях на ринку, розробляти групові та індивідуальні тури і розраховувати їхню вартість, впевнено володіють навичками аналітичної, дослідницької та маркетингової діяльності, є носіями високої культури практики [14].

Аналіз теорії і практики фахової підготовки майбутніх бакалаврів з туризму дозволив нам визначити перелік умінь, якими повинен володіти фахівець сфери туризму для здійснення ефективної професійної взаємодії: застосовувати основи комунікативного менеджменту в практичній туристичній діяльності, встановлювати ділові контакти з іноземними колегами та партнерами на комунікативно-достатньому рівні, професійно застосовувати інтегровані загальнонаукові та професійні знання на практиці [56, с. 204], забезпечувати комплексне обслуговування, яке спрямоване на задоволення потреб клієнтів туристичної індустрії з професійним застосуванням сучасних інформаційно-комунікативних технологій для створення нових видів туристичного продукту і туристичних послуг, зокрема в іншомовному середовищі [132], встановлювати ефективні відносини з клієнтами і колегами, переконливо висловлювати свою

позицію з різних питань, відстоювати її, розуміти і, навіть „відчувати” тих, хто оточує і спрямовувати на них необхідний вплив [99, с. 47]; „читати” невербальні виразні рухи співрозмовника, за особливостями міміки розпізнавати його емоційний стан, мотиви поведінки і наміри; рефлексорно і нерефлексорно слухати співрозмовника і приймати його точку зору; за зовнішністю визначати тип особистості, особливості темпераменту і характеру, інтелектуальний і культурний рівень; обирати найбільш доцільний стиль спілкування; попереджати і розв’язувати міжособистісні конфлікти, обирати оптимальну стратегію поведінки у конфліктній ситуації; визначати оптимальну соціально-психологічну дистанцію в спілкуванні зі співрозмовником, забезпечувати необхідний рівень персоналізованості та статусної регламентованості спілкування; впливати на співрозмовників, наполягати на своєму; знаходити емоційний контакт, налагоджувати відносини взаємної довіри і симпатії, виявляти доброзичливість і тактовність у стосунках з людьми [55, с. 11].

У майбутнього бакалавра з туризму у процесі фахової підготовки повинні також бути сформовані особистісні якості, які сприяють забезпеченню здійснення ефективної професійної взаємодії, а саме: психологічні (емпатія (здатність до співпереживання), емоційність (в межах норм професійного колективу), автентичність, відкритість (по відношенню до інших, нових підходів до організації праці), терпимість, розвинута інтуїція, стійкість до стресу, розвинуте сприйняття); мисленнєві (аналітичність, рефлексивність, швидкість реакції, креативність, спостережливність, критичність мислення, цілісність мислення); поведінкові (комунікабельність, ініціативність, здатність до імпровізації, релаксації, підприємництва, готовність до ризику, управлінських дій, особистісної відповідальності за результати праці) [130, с. 243]; самовладання, стриманість, сила волі, гнучкість і нестандартність мислення, адекватна самооцінка, реалістичний образ „Я-професіонал” [99, с. 48].

Отже, констатуємо, що завдяки розвитку означених вище вмінь і якостей у майбутніх фахівців у сфері туризму підвищується ефективність процесу підготовки до професійної взаємодії.

Для з'ясування важливості формування готовності майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії нами було проведено опитування серед здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, які навчаються на 1–4 курсах в Університеті імені Альфреда Нобеля за освітньо-професійною програмою „Туризм”. З цією метою нами було розроблено спеціальну анкету „Думки і погляди майбутніх бакалаврів з туризму щодо важливості формування готовності до професійної взаємодії в закладі вищої освіти”. У вступі до анкети студентам було акцентовано на меті проведення анкетування та задекларовано анонімність проведення даного дослідження.

Запитання анкети:

1. Чи знаєте Ви, що таке готовність до професійної взаємодії?
2. Чи є відмінність між готовністю до професійної взаємодії і готовністю до професійної комунікації?
3. Що таке готовність до професійної взаємодії?
4. Напишіть три основні переваги високого рівня сформованості готовності до професійної взаємодії.
5. Чи вважаєте Ви за необхідне наявність сформованої готовності до професійної взаємодії у фахівців в сфері туризму?

Отже, враховуючи результати анкетування, можна зробити висновок, що всі учасники опитування погоджуються з тим, що сформованість готовності до професійної взаємодії підвищить якість виконання професійних функцій в туристичній сфері. Відповідаючи на запитання „Чи знаєте Ви, що таке готовність до професійної взаємодії?” студенти дали стверджувальну відповідь. Щодо запитання про відмінності між готовністю до професійної взаємодії і готовністю до професійної комунікації думки учасників опитування були майже однотайні в тому, що ці поняття не є тотожними. Усі респонденти зійшлися на думці, що готовність до професійної взаємодії – це особистісне утворення, яке забезпечує зв'язок, вплив і розвиток різних об'єктів у процесі взаємних дій один на одного й на інші об'єкти в професійній діяльності.

При відповіді на наступне запитання учасники виокремили три основні переваги високого рівня сформованості готовності до професійної взаємодії. Серед найпопулярніших презентовано такі: *дозволяє спілкуватися мовою іноземних ділових партнерів, споживачів туристичного продукту; передбачає наявність розвинутої емоційної інтелігентності, відкритості, здатності знаходити спільну мову з керівництвом, колегами, клієнтами; обумовлює здатність фахівця до ефективної взаємодії з клієнтами туристичних фірм на основі партнерської взаємодії.*

На основі відповідей учасників анкетування ми з'ясували, які думки і погляди вони мають щодо важливості формування в майбутніх бакалаврів з туризму готовності до професійної взаємодії. Так, усі студенти знають або чули про готовність до професійної взаємодії; дотримуються думки, що сформованість готовності до професійної взаємодії підвищить якість виконання професійної діяльності; згодні з міркуванням про те, що готовність майбутнього бакалавра з туризму до професійної взаємодії – це складне, інтегративне, професійно-особистісне утворення, стрижнем якого є ціннісні установки, потреби й мотиви безконфліктної міжкультурної взаємодії, професійно-важливі особистісні якості, знання, уміння, навички та певний досвід їх застосування у професійної взаємодії; впевнені, що готовності до професійної взаємодії і готовності до професійної комунікації – не тотожні поняття. Отже, студенти усвідомлюють необхідність формування готовності до професійної взаємодії в умовах закладу вищої освіти.

Узагальнюючи викладене вище, можна зробити висновок, що ядром професійної підготовки майбутнього бакалавра з туризму повинно стати формування його готовності до професійної взаємодії і врахування відповідності тим компетенціям, які висуває професійна діяльність до фахівця на певному етапі розвитку суспільства. Тому, модернізація професійної підготовки майбутнього бакалавра з туризму передбачає корекцію змісту освітнього процесу. Ця корекція спрямована на оновлення змісту професійної підготовки бакалаврів зі спеціальності 242 Туризм.

Проведений аналіз наукової літератури з проблем підготовки майбутніх

бакалаврів з туризму до професійної взаємодії, опитування студентів щодо важливості формування готовності майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії, дали можливість визначити пріоритетні напрямками реалізації завдань дослідження, якими, на нашу думку, є: оновлення змісту вищої туристської освіти, запровадження ефективних педагогічних технологій, створення чіткої системи методичного та інформаційного забезпечення вищої школи.

Таким чином, здійснений аналіз сучасного досвіду й напрямів наукового пошуку сучасних дослідників щодо підготовки майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії показав, що дослідження у визначеній проблематиці характеризуються активними пошуками вчених, спрямованими на винайдення шляхів вдосконалення підготовки майбутніх фахівців до професійної взаємодії, оновлення вимог як до особистісних якостей бакалаврів з туризму, так і організації ефективної професійної взаємодії.

1.2. Особливості професійної взаємодії бакалаврів з туризму

Професійна взаємодія є важливою складовою навчального процесу, і обійтися без її вивчення для подальшого розвитку педагогічної теорії й практики підготовки майбутніх фахівців в сфері туризму неможливо. Тому виникає необхідність в уточненні поняття „професійна взаємодія”. Враховуючи те, що поняття „професійна взаємодія” є похідним від „взаємодія”, розглянемо його суть.

Поняття взаємодії є багатозначним феноменом і предметом досліджень таких наук, як філософія, педагогіка, соціологія, соціальна педагогіка, психологія, соціальна психологія, сервісологія тощо. Отже, це поняття є міждисциплінарним.

Так, філософський аспект взаємодії вивчали Б. Ананьєв [4], Г. Гегель [50], І. Кант [93], Ф. Енгельс [137], К. Маркс [137], Платон [161] та інші. Взаємодія в педагогічній діяльності розглядалась у працях таких науковців: О. Березіна [238], Н. Береснева [238], Ю. Ветошкіна [238], Н. Волкова [247], К. Ігнатова [238], С. Кожушко [104]; Б. Паламар [247], В. Прошкін [247], О. Резван [247],

Л. Ткаченко [247]; Ю. Устименко [222] та інші. Соціальна взаємодія стала предметом досліджень наступних учених: Г. Андрєєва [6], О. Антіперович [10], О. Бершадська [19], М. Вебер [34], І. Кон [111], Д. Майерс [134], Я. Раєвська [174], С. Рамзіна [175], Ф. Рассел [249] та інші. Психологічний зміст взаємодії вивчали Дж. Андерсон [5], А. Баккер [239], Л. Велитченко [36], М. Еувема [239], Н. Коп [239], Б. Ломов [131], Є. Рогова [151], Г. Руда [179], Вільям А. Хант [241] та інші.

Ураховуючи зміст вищезазначених праць, можемо констатувати, що поняття „взаємодія” є універсальною категорією, яка з розвитком будь-якої науки набуває все більшого значення. З цього приводу Г. Руда зазначає, що „принцип взаємодії використовується для характеристики багатьох природних і соціальних явищ, є методологічною базою їхнього пізнання. Будь-який об’єкт чи явище можуть бути зрозумілими тільки в системі взаємодії з іншими оточуючими об’єктами і явищами” [179, с. 24].

Варто зазначити, що ще в епоху античності було закладено фундамент для розвитку поняття „взаємодія”. Так, Арістотель зазначав, що індивідуальний розум (матеріальний, потенціальний аспект розуму), отримуючи відчуття від „тваринної” душі, взаємодіє з безсмертним „діяльним” або творчим розумом (формальним, актуальним аспектом). Левкіпп і його учень Демокріт, описували взаємодію за допомогою незмінних атомів (різної форми, різного порядку сполучення між собою, різного положення у просторі). У вченні Епікура можна прослідити взаємодію між природою та людиною. Фалес Мілетський у своїх працях наголошував на взаємодію води як начала з іншими стихіями. Анаксимандр наголошував на взаємодію між розумом і світом.

У Середньовіччі взаємодія мала своє відображення у теології. У період Високого середньовіччя теологію вважали „царицею наук” і визначали основним предметом в університетах того часу, основною ідеєю якої була взаємодія між богом і людиною.

У рамках нашого дослідження також варто звернути увагу на німецьку класичну філософію, зокрема на роботи Г. Гегеля та Е. Канта. Так, Е. Кант

звертається до категорії взаємодії в гносеологічній частині своєї філософії. Науковець не розкриває внутрішній зміст категорії „взаємодія”, розуміючи її як простий і очевидний вплив субстанцій одна на одну. Хоча, при цьому, звертає увагу на важливість взаємодії як природного закону, що, з одного боку, визначає причинно-наслідкові (у тому числі і часові) відносини процесів, а з іншого – породжує простір процесів взаємодії [93, с. 164]. Ретроспективно в теорії Е. Канта все ж можна виділити деякі універсальні характеристики взаємодії: залежність взаємодії від внутрішніх сил фізичних об’єктів, універсальність і „всебічність” взаємодії в розумінні просторових, часових, причинно-наслідкових характеристик об’єктивної реальності.

У філософії Г. Гегеля взаємодія виступає як взаємна причинність запропонованих та обумовлюючих субстанцій; процес, при якому через явища відштовхування і тотожності має місце перетворення речей та явищ [50]. Також філософ наголошував на тому, що „речі мають властивості та в силу цього відрізняються одна від одної і одночасно завдяки цим властивостям перебувають у взаємодії. Річ – ніщо поза цією взаємодією. Визначеність речі полягає в її властивостях” [50, с. 98]. Отже, виходячи з думок філософів на сутність поняття „взаємодія”, слід констатувати, що „взаємодія відтворює процеси впливу об’єктів один на одного, їх взаємну зумовленість і породження одним об’єктом іншого” [181, с. 103].

Аналізуючи поняття „взаємодія” варто звернути увагу на дослідження К. Маркса та Ф. Енгельса, ідеї яких базувалися на розумінні взаємодії та взаємозв’язку природи та суспільства. У цьому контексті природа виступає базисом, а її зміни – основою людської історії не лише тому, що людина генетично пов’язана з нею, але й тому, що в процесі трудової діяльності, що являє собою обмін речовинами та енергією між людиною та природою, людина використовує її як свій „життєвий засіб” та як „життєвий засіб праці” [137, с. 218]. Науковці вважали, що неможливо зрозуміти ставлення людини до природи, яке існувало в кожен епоху розвитку людства без урахування специфіки відносин між людьми. Тому основні етапи взаємодії суспільства і природи, виокремлені ними,

відповідають основним суспільно-економічним формаціям.

На думку К. Маркса та Ф. Енгельса, „взаємодія – ось перше, що постає перед нами, коли ми розглядаємо рухому матерію в цілому з погляду сучасного природознавства... Ми спостерігаємо ряд форм руху..., як всі... переходять один в одного, обумовлюють один одного, є тут причиною” [137, с. 59]. Отже, взаємодія, яка передбачає вплив один на одного як мінімум двох об’єктів, в той же час означає, що кожен з них перебуває у взаємодії з іншими.

В соціології вживається дефініція „соціальна взаємодія”, яка розглядається як функція поведінки одного або багатьох індивідів, ефективність якої залежить від їх свідомості та поведінки [200]; взаємний вплив різних сфер, явищ і процесів громадського життя, що здійснюється за допомогою соціальної діяльності [225, с. 171]. Таким чином, соціальна взаємодія є системою взаємозумовлених соціальних дій, у процесі здійснення яких відбувається взаємне пристосування дій кожного суб’єкта, „одностайність у розумінні ситуації, усвідомленні її смислу дій, певний ступінь солідарності між ними” [225, с. 172].

Проблемі соціальної дії як компоненту соціальної взаємодії приділяв достатньо уваги М. Вебер. Соціолог використовував поняття „соціальна дія” для означення дій індивіда, спрямованих на вирішення життєвих проблем та протиріч, свідомо орієнтованих на відповідну поведінку людей. На думку науковця, соціальною дією є „така дія індивіда, яка не тільки спрямована на вирішення його життєвих труднощів і протиріч, але і свідомо орієнтована на відповідну поведінку інших людей, їхню реакцію” [34]. Провідними ідеями концепції соціальної взаємодії є положення: взаємні дії людей, які спрямовані на реалізацію спільної діяльності; механізмом взаємодії є взаємне регулювання, взаємовплив, взаємний контроль, взаємодопомога. Отже, майбутні бакалаври з туризму, які вступають у професійну взаємодію, виконують соціальні дії, осмислюючи при цьому можливі варіанти поведінки суб’єктів взаємодії.

Розмірковуючи далі про соціальну взаємодію, звернімося до положень П. Сорокіна, який означений феномен визначає як обмін, і на цій підставі виділяє три типи соціальної взаємодії: обмін ідеями (уявленнями, переконаннями,

думками); обмін вольовими імпульсами (узгодження дій для досягнення цілей); обмін почуттями (об'єднання або розділ на підставі емоційного ставлення). Науковець також обґрунтовує такі складові соціальної взаємодії: наявність двох або більшої кількості індивідів, що детермінують поведінку та переживання один одного; виконання певних дій, що впливають на взаємні переживання та вчинки; наявність провідників, що передають ці взаємовпливи індивідів; наявність спільної основи для контактів, зіткнення [199, с. 22]. Бачення сутності взаємодії П. Сорокіна є досить перспективним для його застосування щодо професійної взаємодії бакалаврів з туризму, оскільки на цій основі можна виділити такий ключовий аспект, як: суб'єкти взаємодії повинні володіти засобами, які дозволяють розпізнавати почуття один одного через вербальні та невербальні засоби спілкування, а також висловлювати свої почуття і думки, використовуючи при цьому однакові символи самовираження.

Таким чином, важливою ознакою соціальної взаємодії є наявність зворотного зв'язку. „Забезпечення зворотного зв'язку можливе за умови спрямування соціальної дії суб'єкта на інший суб'єкт, а не об'єкт. Адже тільки вплив однієї людини на іншу може викликати в неї зворотну реакцію і взаємовплив у відповідь” [7, с. 69].

Отже, аналіз змісту поняття „взаємодія” доводить, що кожна з наукових галузей вносить свої особливості в означений термін. Наприклад, „у психології поняття „взаємодія” трактують як процес впливу об'єктів один на одного, що визначає їх взаємозумовленість і зв'язок. У соціальній психології це поняття використовують для характеристики міжособистісних контактів людей у процесі спільної праці, опису взаємних впливів, які вони чинять один на одного” [78, с. 54].

У контексті нашого дослідження взаємодія розуміється як система взаємообумовлених дій суб'єктів, спрямованих на досягнення спільних цілей.

Істотні характеристики взаємодії лежать в основі поняття „професійна взаємодія” та дають змогу виокремити її особливості.

У теоретичних дослідженнях психолого-педагогічної науки та практичній діяльності фахівців різного профілю проблема розгляду актуального поняття „професійна взаємодія”, його виникнення, етапів розвитку та поглядів різних авторів щодо його сутності та глибини посідає значне місце.

Але, не зважаючи на значні теоретичні розробки вчених в цій сфері, виникає необхідність вивчення підходів до розуміння змісту поняття „професійна взаємодія” для подальшого використання здобуттів науковців при розкритті сутності професійної взаємодії майбутніх бакалаврів з туризму.

Глибокий аналіз наукових праць (О. Браткова [26], Т. Демідова [58], О. Іванова [88], С. Кожушко [104], Г. Руда [179], Ю. Устименко [222], М. Фроловська [88] та інших) з означеної проблеми показав наявність значної зацікавленості вчених самим феноменом „професійна взаємодія”, виявленням його типології та особливостей, вимог до учасників взаємодії, засобів впливу суб'єктів під час взаємодії, умов реалізації.

Більшість дослідників схиляється до думки, що поняття „професійна взаємодія”, насамперед, сприяє досягненню індивідуальних цілей кожного та цілей спільної трудової діяльності за високого рівня усвідомленості та позитивному емоційному фоні” [178, с. 147]. Проблема професійної взаємодії – це проблема цілеутворення саме для людей, які перебувають у ділових стосунках. Так, О. Бершадська професійну взаємодію визначає як систематичне, стійке виконання дій суб'єктами, спрямованих на досягнення спільної мети у професійній діяльності. Оскільки досягнення мети у професійній діяльності не можливе без спілкування, то й взаємодія передбачає обов'язковий зворотній зв'язок між суб'єктами, їх взаємний вплив та взаємообумовленість. Також вчена наголошує на тому, що професійна взаємодія, з одного боку, зумовлюється специфікою самої діяльності, а, з другого, визначається рівнем професіоналізму спеціаліста, в структуру якого обов'язково включені відповідні особистісні характеристики [19, с. 7].

Дещо однобічно, на нашу думку, професійну взаємодію розглядає Г. Руда. Дослідниця вважає, що це функціональна взаємодія, що має діловий характер і

відрізняється від міжособистісної взаємодії [178, с. 147]. При цьому науковець виділяє загальні ознаки професійної взаємодії, які вміщують: володіння спеціальними знаннями про мету, зміст, об'єкт і засоби праці; володіння спеціальними вміннями в здійсненні взаємодії на всіх її етапах – від підготовчого, виконавчого до підсумкового; спеціальні властивості особистості та її характеру [178, с. 148].

Важливим для нашого дослідження виступає твердження С. Кожушко про те, що „професійна взаємодія є цілеспрямованим, соціально-зумовленим, динамічним процесом безпосереднього або опосередкованого одночасного впливу суб'єктів один на одного в результаті виконання певної професійної діяльності, при спрямовуючій ролі суб'єкта, що володіє сукупністю теоретичної та практичної підготовки, метою якого є реалізація змісту професійної діяльності одного і задоволення потреб іншого” [104, с. 249]. Тобто дослідниця зауважує, що професійна взаємодія виявляється у формі спільної професійної діяльності, спілкування, емоційного співпереживання і залежить від умов встановлення найрізноманітніших відносин у професійному середовищі.

Науковий інтерес становить також підхід Т. Демідової, яка наголошує, що професійна взаємодія є поетапним процесом безпосереднього або опосередкованого впливу суб'єктів один на одного в ході професійної діяльності, в якому формуються професійні взаємини, спільні професійні дії, позиції, переживання, в яких дії однієї особи обумовлюють дії інших осіб, породжуючи при цьому нові ціннісні орієнтації особистості, розширюється особистісний і професійний досвід, формуються компетенції фахівця [58].

Ми погоджуємося з думкою Ю. Устименка, який професійну взаємодію розглядає як „основу й умову встановлення найрізноманітніших відносин у професійному середовищі; цілеспрямований, соціально-зумовлений, динамічний процес безпосереднього або опосередкованого одночасного впливу суб'єктів один на одного в результаті виконання певної професійної діяльності за спрямовуючої ролі суб'єкта, який володіє сукупністю теоретичної і практичної підготовки, метою якого є реалізація змісту професійної діяльності одного і задоволення

потреб іншого. Вона виявляється у формі спільної діяльності, спілкування, емоційного співпереживання” [222, с. 46].

Отже, більшість науковців дотримується точки зору, що професійна взаємодія є основою і умовою встановлення найрізноманітніших відносин у професійному середовищі; цілеспрямованим, соціально-зумовленим, динамічним процесом безпосереднього або опосередкованого одночасного впливу суб'єктів один на одного в результаті виконання певної професійної діяльності за спрямовуючої ролі суб'єкта, який володіє сукупністю знань теоретичної і практичної підготовки, метою якого є реалізація змісту професійної діяльності одного і задоволення потреб іншого.

Як висновок треба зазначити, що аналіз підходів до визначення поняття „професійна взаємодія” показує, що різні точки зору на це поняття вчених, дають різні змістовні трактування. Це свідчить про складність, багатоаспектність і багатоплановість поняття „професійна взаємодія”. Отже, професійна взаємодія є системою міжгрупових зв'язків і відносин, які встановлюються між людьми і групами, що контактують у процесі виконання професійної діяльності.

Для підтвердження висновків філософського, соціального та психолого-педагогічного характеру звернемось до трактування „професійної взаємодії” у сфері гостинності та туризму (О. Дишко [71], О. Полякова [164], Є. Радигіна [173], С. Сараєва [184], О. Томащук [219] та інші).

Сфера гостинності, як стверджує Є. Радигіна [173, с.30], побудована на взаємодії між споживачем і працівником. Споживач, володіючи різноманітними потребами, бажає отримати певні блага, а працівник, надаючи конкретні послуги, надає йому можливість володіти такими благами. Дослідниця визначає професійну взаємодію в сфері гостинності як систему взаємообумовлених дій суб'єктів професійної діяльності (працівника і споживача), спрямованих на задоволення потреб споживача за допомогою надання послуг; виділені види професійних взаємодій (комунікативні, сервісні та організаційні) [174, с. 6]. Необхідно зазначити, що метою взаємодії у цьому аспекті є не створення матеріальних цінностей, а задоволення потреб споживачів.

Означену точку зору підтримує О. Дишко, яка професійну взаємодію зі споживачами туристичних послуг розглядає як цілеспрямований динамічний процес безпосереднього або опосередкованого впливу на осіб, котрі мають намір замовити, замовляють або використовують окремі чи комплексні послуги суб'єктів туристичної індустрії [72]. Тобто дослідниця акцентує увагу на одній категорії учасників професійної взаємодії майбутніх бакалаврів з туризму – клієнтів. Зауважимо, що учасниками професійної взаємодії фахівців в сфері туризму є не лише споживачі туристичних послуг, але й співробітники, керівництво та інші суб'єкти туристичної діяльності.

За переконаннями С. Сараєвої ефективність професійної взаємодії робітників сфери обслуговування тісно пов'язана із комунікативною компетентністю фахівця, яка є основою культури спілкування. Так, до основних переваг професійної взаємодії робітників сфери обслуговування вчена відносить комунікативні уміння, знання, способи і прийоми спілкування, особистісне становлення майбутніх фахівців як суб'єктів професійної діяльності, гармонізацію їх професійно-ціннісних орієнтацій [184, с. 247]. Отже, професійна комунікація є основою ефективної професійної взаємодії майбутніх бакалаврів з туризму.

Вищезазначені погляди на сутність взаємодії та професійної взаємодії, стали вагомими для розуміння особливостей професійної взаємодії бакалаврів з туризму. Так, „професійна взаємодія бакалавра за напрямом „Туризм” зі споживачами туристичних послуг є феноменом активного впливу фахівця і клієнта один на одного, в контексті їх взаємовпливу, взаєморозуміння і взаємоповаги” [164, с. 10].

На нашу думку, варто звернути увагу в контексті нашого дослідження на соціальну взаємодію як складову професійної взаємодії майбутнього бакалавра з туризму. Так, на переконання Є. Сахарчук, соціальна взаємодія є безпосередньою міжособистісною комунікацією („обмін символами”), найважливішою особливістю якої визнається здатність людини „приймати роль іншого”, уявляти, як його сприймає партнер по спілкуванню або група („генералізований інший”), і відповідно інтерпретувати ситуацію і конструювати власні дії [169, с. 159]. Також

науковець визначає одним з важливих аспектів соціальної взаємодії в сфері туризму – особливість спілкування з особами, які мають обмеження життєдіяльності (інвалідність). Отже, туристичні організації як сучасні соціальні інститути не можуть ігнорувати проблему інвалідності та не вирішувати питання, пов'язані з наданням туристичних послуг численній категорії населення. І тому фахівці в сфері туризму, повинні бути готові до професійної взаємодії „не тільки зі здоровими людьми, але і з людьми, які страждають тими чи іншими хворобами, бути знайомими з проявом подібних хвороб, щоб забезпечити їм відповідні умови на всіх рівнях туріндустрії” [169, с. 162].

Результати аналізу основних підходів до базових понять нашого дослідження дають змогу сформулювати авторське тлумачення дефініції „професійна взаємодія майбутнього бакалавра з туризму”. Відтак, *професійну взаємодію майбутнього бакалавра з туризму розглядаємо як цілеспрямовану взаємозумовлену діяльність суб'єктів сфери туристичних послуг, орієнтовану на досягнення прогнозованих цілей у співробітництві, набуття соціального досвіду та забезпечення самореалізації й досягнення ними життєвого і професійного успіху.*

Характеризуючи особливості професійної взаємодії майбутніх бакалаврів з туризму, варто зазначити, перш за все, її розмаїття. Майбутнім бакалаврам з туризму доводиться взаємодіяти з клієнтами, колегами, стейкхолдерами (державні органи влади; населення країни, області, міста; ділові партнери (туристські фірми, постачальники послуг, організації сфери освіти та культури тощо); громадські організації; засоби масової інформації тощо). Суб'єктами взаємодії майбутніх бакалаврів з туризму також є і керівники організацій, в яких працюють фахівці сфери туризму (див. рис. 1.1). При цьому майбутні бакалаври з туризму виконують розмаїття функцій залежно від тієї посади, яку вони обіймають. Так, О. Дишко [73], Л. Семенова [188] та ін. зазначають, що в ситуації обслуговування клієнтів майбутні бакалаври з туризму виконують ряд функцій: аніматора, туроператора, турагента, гіда-екскурсовода, психолога, перекладача та ін., що передбачає прийом дзвінків та консультування з різних питань, встановлення

контакту з клієнтом, з метою підбору туру відповідно до його запитів та оформлення договору, пропозиція турів, інформаційне забезпечення покупця туристичного продукту тощо.

Рис. 1.1. Суб'єкти взаємодії бакалаврів з туризму

На основі аналізу досліджень проблем взаємодії ми виділили два напрямки професійної взаємодії майбутніх бакалаврів з туризму: *традиційний*, побудований на традиційних формах професійної діяльності майбутнього бакалавра з туризму: збори, консультації, бесіди, переговори, укладання контрактів тощо; *інтерактивний*, який сприяє відбору в професійній діяльності оптимальних методів взаємодії і врахуванню специфіки всіх суб'єктів професійної взаємодії в сфері туризму (вік, соціальний статус, спосіб життя, ролі та ціннісні орієнтації тощо). Отже, підсумовуючи, можемо констатувати, що різноманітність завдань і функцій фахівців у сфері туризму обумовлює наявність таких напрямків професійної взаємодії.

З'ясовано, що професійна взаємодія майбутнього бакалавра з туризму може виражати як суб'єкт-об'єктні, так і суб'єкт-суб'єктні відносини. „У першому випадку взаємодія є недосконалою, справжньої взаємодії немає, а є взаємодія, яка здійснюється через такі психологічні механізми, як повчання, примус, маніпулювання тощо” [179, с. 28]. Тому у контексті дослідження ми розглядаємо суб'єкт-суб'єктний характер професійної взаємодії фахівців у сфері туризму.

На нашу думку, професійна діяльність майбутніх бакалаврів з туризму передбачає здійснення трьох видів професійних взаємодій, а саме: *міжсуб'єктної взаємодії* (дії суб'єктів, спрямовані на продуктивну організацію процесу спілкування під час професійної діяльності); *міжособистісної взаємодії* (відносини в професійній діяльності на різних рівнях взаємодії: бакалавр з туризму – керівник, бакалавр з туризму – клієнт, бакалавр з туризму – колега, тощо); *„комунікативної взаємодії* (взаємний обмін інформацією за допомогою вербальних та невербальних засобів спілкування” [95].

Важливим в контексті нашого дослідження вважаємо визначення форм професійної взаємодії майбутніх бакалаврів з туризму. Так, нам імпонує точка зору Є. Ліннік [125], який виділяє форми професійної взаємодії в залежності від рівня суб'єктності учасників та їхніх стосунків: *автономна дія* (взаємні паралельні та одномоментні дії, за яких суб'єкти не сприймають впливів один одного, тому їх дії не є взаємообумовленими [125, с. 52]), *вплив* (процес і результат зміни майбутніми бакалаврами з туризму поведінки інших людей, їх позицій, оцінок і установок), *супровід* (спосіб взаємодії, що забезпечує створення оптимальних умов для прийняття суб'єктом розвитку оптимальних рішень в різних ситуаціях життєвого вибору [17, с. 54]), *співпраця* (характеризується свідомою активністю, здатністю до цілепокладання і рефлексії, свободою вибору і відповідальністю за іншого, унікальністю, визначеністю у часі [125, с. 52] суб'єктів професійної взаємодії).

Підсумовуючи, зазначимо, що на підставі аналізу наукових розвідок вчених охарактеризовано особливості професійної взаємодії бакалавра з туризму, яка відрізняється розмаїттям суб'єктів (клієнти, колеги, керівництво, стейкхолдери).

Встановлено основні напрями (традиційний, інтерактивний), види професійної взаємодії (міжсуб'єктна, міжособистісна, комунікативна), форми професійної взаємодії (автономна дія, вплив, супровід, співпраця) як ідеальні тактики і способи професійної взаємодії в діяльності майбутнього бакалавра з туризму.

Дані наробки є засадничими для обґрунтування сутності й структури готовності майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії та педагогічних умов формування готовності до професійної взаємодії майбутніх бакалаврів з туризму засобами проєктних технологій.

1.3. Зміст і структура готовності майбутніх бакалаврів туризму до професійної взаємодії

У контексті дослідження особливого значення набуває дефініція „готовність майбутнього бакалавра з туризму до професійної взаємодії”.

Готовність до професійної взаємодії входить до переліку фахових компетенцій майбутнього бакалавра з туризму у процесі його підготовки у закладі вищої освіти, що визначається Стандартом вищої освіти за спеціальністю 242 Туризм для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти [202]. Тому „навички міжособистісної взаємодії”, які спрямовані на розвиток здатності до співпраці з діловими партнерами та клієнтами, уміння забезпечувати з ними комунікації, є обов'язковими компонентами готовності майбутнього фахівця в сфері туризму.

Аналіз змісту й структури готовності майбутнього бакалавра з туризму до професійної взаємодії передбачає, на наш погляд, розгляд таких питань: основні підходи до вивчення сутності понять „готовність” і „готовність до професійної взаємодії”; сутність і основні компоненти готовності майбутнього бакалавра з туризму до професійної взаємодії.

Виходячи з вищенаведеного, вважаємо за необхідне, насамперед, здійснити аналіз основних підходів до вивчення сутності понять „готовність” і „готовність до професійної взаємодії”.

Важливими для розуміння змісту дефеніції „готовність” і його структури є праці таких учених, як Н. Арістова [11], Б. Байменова [237], Ж. Бекова [237], Н. Волкова [42], М. Д’яченко [77], Л. Кандибович [77], О. Лебідь [122], Н. Мазур [133], В. Різник [248], Ж. Саулея [237], В. Чічікін [228] та інші.

Аналіз вищезазначених наукових джерел свідчить про те, що проблема сутності, структури, шляхів формування готовності до різних видів діяльності стала предметом вивчення багатьох дослідників. Тому важливо розглянути різні підходи до розкриття сутності поняття „готовність”, що допоможе нам розкрити зміст дефеніції „готовність майбутнього бакалавра з туризму до професійної взаємодії”.

Основні трактування поняття „готовність” запропоновано в табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Підходи науковців до визначення поняття „готовність”

Галузь вивчення	Науковець	Визначення поняття „готовність”
психологія	Д. Узнадзе [221]	суттєва ознака установки, яка виявляється у всіх випадках поведінкової активності суб’єкту
	М. Д’яченко, Л. Кандибович [77, с. 23]	виборча, прогнозована активність особистості на етапі її підготовки до діяльності
	І. Моначин, Т. Попик [145]	синтез особливостей особистості, які визначають її здатність до діяльності, серед яких виділяють активне, позитивне відношення до діяльності, характерологічні риси і стійкі інтелектуальні почуття, певний фонд знань, вмінь, навичок у відповідній галузі, певні психологічні особливості в сенсорній і розумових сферах, що відповідають вимогам конкретної діяльності

	В. Крутецький [115]	Здатність до діяльності, вираженою в позитивному ставленні та схильності займатися нею, а її успішний перехід відбувається на високому рівні розвитку в особистісну захопленість
педагогіка	З. Курлянд [119, с. 225]	цілісна інтегрована якість особистості, яка характеризує її емоційно-когнітивну й вольову вибіркову прогнозуючу мобілізаційність на момент включення в діяльність за певним спрямуванням
	В. Вітвицька [40]	багаторівневе динамічне утворення, всі компоненти якого взаємозалежні й взаємообумовлені, та відсутність хоча б одного з них обов'язково призведе до виникнення диспропорції в структурі особистості фахівця
	К. Дурай-Новакової [76]	цілісне стійке утворення, що мобілізує особистість на включення до діяльності
	А. Глузман [51]	особливий психічний стан, який зумовлений комплексом об'єктивних і суб'єктивних чинників, якому притаманна оптимальна активізація ресурсних можливостей організму й утворюється на підставі сукупного розвитку особистісних якостей та завдяки цілеспрямованій особистісній підготовці

педагогіка	О. Дубасенюк [74]	поєднання здібностей для певної діяльності, набутого досвіду і здатності його використовувати
	А. Линенко [124, с. 31]	якість особистості, яка передбачає усвідомлену особистісну мотивацію з виконанням діяльності
	А. Резанович [177]	внутрішня якість особистості, в якій виражено її прихильність до здійснення діяльності, а також ступінь засвоєння нею елементів, відповідного соціального досвіду та здатність використовувати цей досвід у професійній діяльності

На основі аналізу науково-педагогічної літератури можна зробити висновок про відсутність єдиного підходу до розуміння феномена готовності. З'ясовано, що найчастіше готовність тлумачиться як структура якостей та здібностей, які у своїй сукупності дозволяють конкретному суб'єкту успішно виконувати діяльність.

З метою подальшого визначення компонентів готовності майбутнього бакалавра з туризму до професійної взаємодії будемо спиратись на сутність поняття „готовність”, яка розглядаються у педагогіці.

Цінною вважаємо думку О. Лебідь, яка виділяє три загальні підходи до визначення змісту поняття „готовність”: *функціональний* (особливий стан, цілісний прояв особистості, що посідає проміжну ланку між психічними процесами й властивостями особистості, тобто як функціональний стан, „фон”, на якому відбуваються психічні процеси), *особистісний* (синтез властивостей особистості, що визначає її придатність до діяльності й включає в себе активне, позитивне ставлення до діяльності, певний досвід, уміння організувати власну працю, працювати самостійно, а також бачити перспективи розвитку), *комплексний* (якісний показник саморегуляції особистості на різних рівнях

процесів, що протікають (фізіологічному, психологічному, соціальному та ін.) [123, с. 121].

Визначаючи правомірність означених трьох підходів вивчення готовності, з метою конкретизації власної наукової позиції зазначимо, що зважаючи на предмет нашого дослідження, ми схилиємось до комплексного підходу.

Необхідно акцентувати увагу на тісному взаємозв'язку готовності з категорією „діяльність”. Науковці вважають, що в основі будь-якої діяльності лежить готовність людини до її здійснення. „Готовність до діяльності є особливим особистісним станом, який передбачає наявність у суб'єкта образу структури дії і постійної спрямованості свідомості на її виконання” [121, с. 193]. Успішне формування майбутнього фахівця ґрунтується на його готовності до професійної діяльності.

У межах дослідження цінною є думка К. Дурай-Новакової, яка розглядає готовність до професійної діяльності як складне структурне утворення, яке базується на позитивних установках, мотивах, набутому досвіді використання знань і навичок на практиці та передбачає засвоєння цінностей професійної діяльності [75]. Отже, готовність до професійної діяльності є фундаментом професійної підготовки, яка сприяє самовдосконаленню та розвитку майбутнього фахівця.

Загалом, аналізуючи літературні джерела, можна говорити про такі різновиди готовності майбутнього бакалавра з туризму до професійної діяльності залежно від функцій, які він виконує: готовність майбутніх фахівців сфери туризму до проектування регіональних маршрутів (С. Кобзова [97]), готовність майбутніх фахівців з туристичного обслуговування до професійної самореалізації (Т. Колесник [107]), готовність фахівців з туризму до екскурсійної діяльності (Г. Богатирьова [21], С. Літовка-Деменіна [128]), комунікативна готовність майбутніх бакалаврів з туризму (О. Тамочкіна [209]), готовність майбутніх фахівців сфери туризму до іншомовного спілкування (М. Галицька [47]), готовність бакалаврів до культурно-дозвілєвої діяльності (В. Тіслянкова [214]), готовність майбутніх фахівців з туризму до анімаційної діяльності в рекреаційно-

оздоровчій сфері (А. Захаріна [84]), готовність менеджера з туризму до інноваційної діяльності (С. Мен [146]), готовність майбутніх менеджерів туризму до реалізації інвестиційних проєктів (Л. Щербак [230]). Отже, готовність майбутнього фахівця з туризму до професійної взаємодії є багатофакторним утворенням, що уможливорює успішне здійснення професійної діяльності.

Таким чином, виходячи із особливостей професійної діяльності фахівців з туризму (підрозділ 1.1), наявних наукових передумов дослідження феномену „готовність фахівця з туризму до професійної діяльності” та особливостей професійної взаємодії майбутнього бакалавра з туризму, які охарактеризовано у підрозділі 1.2, можемо констатувати, що готовність майбутнього бакалавра з туризму до професійної взаємодії є складовою і базовою характеристикою готовності до професійної діяльності залежно від функцій, які реалізує фахівець з туризму в конкретному виді професійної діяльності.

Проведений нами аналіз наукових джерел показав, що існують різні погляди щодо визначення поняття „готовність до професійної взаємодії”.

Так, як стверджують Є. Радигіна, В. Семиченко, Ю. Устименко, Н. Тищенко, вона є системою професійних компетенцій та індивідуального стилю їх реалізації в ситуаціях професійної взаємодії [174, с. 6]; психічним станом, який містить операційну готовність, що вимагає термінової активізації людини, залучивши її на певному рівні до діяльності; функціональну готовність, що потребує усвідомленості людиною своїх цілей, визначення найбільш ймовірних засобів дії; особистісну готовність, яка визначає високу активність особистості при залученні до виробничого процесу, розподілі навантаження під час мотиваційних, вольових, інтелектуальних зусиль, оцінки ймовірності досягнення життєвих успіхів через діяльність тощо [189]; стійким, цілісним, інтегративним утворення особистості, основою якого є володіння професійно орієнтованими знаннями, уміннями та особистісними якостями, які забезпечують конструктивну взаємодію в системі професійних відносин й реалізації професійних функцій майбутнього фахівця [222]; цілісною системою знань, умінь, навичок, особистісних якостей майбутніх фахівців, які забезпечують ефективність їхньої взаємодії з іншими учасниками в

ситуаціях, що характеризуються наявністю бар'єру на шляху досягнення цілей партнерів, збільшенням нервово-психічного напруження, демонстрацією нерозуміння, порушеннями в інтеракції [216].

Узагальнивши виявлені нами визначення поняття „готовність до професійної взаємодії”, можемо зробити висновок, що у дослідженні будемо виходити з того, що *готовність до професійної взаємодії* є стійкою здатністю особистості здійснювати професійну взаємодію, яка включає такі аспекти: мотиви, інтереси, здібності, темпераментні й характерологічні особливості, знання і уміння, що дозволяють досягти високих результатів. Отже, готовність до професійної взаємодії являє собою здатність особистості здійснювати означену діяльність на найвищому рівні.

Незважаючи на значні наукові дослідження у сфері готовності фахівців до професійної взаємодії, досі немає однозначного, усталеного підходу щодо розуміння поняття готовності майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії.

Цінними у нашому дослідженні виявились погляди О. Дишко і О. Полякової на сутність дефініції „готовність бакалавра з туризму до професійної взаємодії зі споживачами туристичних послуг”. Так, О. Дишко визначає означений термін як складне інтегративне особистісне утворення, ядром якого є ціннісні установки, потреби й мотиви безконфліктної взаємодії, професійно-важливі особистісні якості, а також сукупність знань, умінь і навичок та певний досвід їхнього застосування для конструктивної професійної діяльності у взаємодії зі споживачами туристичних послуг [72, с. 7].

У свою чергу О. Полякова робить акцент на структурній характеристиці готовності майбутнього бакалавра з туризму до професійної взаємодії зі споживачами туристичних послуг і стверджує, що це особистісне утворення, структуроване наступними взаємообумовленими компонентами: компонентом ціннісних орієнтацій, який представлений двома складовими – моральною і емоційною готовністю фахівця до професійної взаємодії зі споживачами туристичних послуг; компонентом мотивації, що складається з власне

мотиваційного і вольового компонентів готовності фахівця до професійної взаємодії з клієнтами; компонентом розуміння, умінь і навичок, який характеризується когнітивними і дієво-практичними компетенціями фахівця в галузі професійної взаємодії зі споживачами туристичних послуг [164, с. 11].

Аналізуючи означені визначення варто звернути увагу на те, що вони характеризують готовність майбутнього бакалавру з туризму до професійної взаємодії з клієнтами, не враховуючи при цьому інших суб'єктів професійної взаємодії фахівців в сфері туризму.

Цікавою є точка зору Є. Радигіної, яка у своєму дослідженні характеризує готовність до професійної взаємодії в сфері гостинності як систему професійних компетенцій та індивідуальний стиль їх реалізації в ситуації професійної взаємодії [173].

В той же час, Н. Слічна, розглядаючи проблему професійної підготовки майбутніх фахівців у сфері сервісу, акцентує увагу на важливості формування у таких спеціалістів готовності до професійної полікультурної взаємодії. При цьому вчена наголошує, що готовність до професійної полікультурної взаємодії має свою специфіку, яка обумовлена особливостями майбутньої професійної діяльності майбутнього фахівця: необхідністю осмислення важливості та значимості міжкультурної комунікації, виховання поваги до іноземного споживача туристичних послуг та готельного сервісу як носія іншої культури [195].

Також вчена стверджує, що готовність майбутнього фахівця в сфері туризму та сервісу до професійної полікультурної взаємодії передбачає прояв бажання і уміння діяти згідно сучасних завдань розвитку туризму в умовах глобалізації культури; наявність умінь і навичок співвіднесення, зіставлення і розуміння культурних традицій, норм, систем цінностей, стилів життя своєї та іншої етнокультур; розпізнавання і облік в туристській діяльності культурних стереотипів, упереджень і забобонів взаємодіючих спільнот; самостійний пошук шляхів і методів міжкультурного діалогу [195].

Важливим для розуміння сутності готовності до професійної взаємодії є характеристика дефініції готовність до партнерської взаємодії. Так, В. Молоченко відмічає, що готовність до партнерської взаємодії є комплексним особистісним утворенням, що забезпечує здатність до конструктивної взаємодії на основі інтеграції мотивації до співпраці, знань, умінь, навичок і якостей, необхідних для координації зусиль у процесі спілкування та спільного виконання професійних завдань [144, с. 37].

Важливу роль у визначенні сутності та структури готовності майбутнього бакалавра з туризму до професійної взаємодії відіграє комунікативний підхід. „Оскільки спілкування є процесом взаємодії і взаємостосунків, за якого відбувається обмін інформацією, діяльністю, емоціями, вміннями, навичками, воно виконує такі важливі функції: контактну, інформативну, координуючу, спонукальну, виховну та інші” [13].

У працях О. Баглай, находимо визначення, із яким ми погоджуємося, що „готовність майбутніх фахівців з туризму до міжкультурного спілкування є професійно-особистісним утворенням, сформованим на основі особистісно-психологічних й операційних аспектів професійної діяльності: мотивації, пізнавального інтересу, бажання досягти успіху (зокрема, мотивації до здобуття професійного досвіду міжкультурного спілкування, розвитку креативності та контролю емоційних проявів); знань (зокрема, знань про правила й норми спілкування в країнах, мови яких вивчаються, та здатності до їх аналізу); умінь, навичок, досвіду (зокрема, вмінь і навичок володіння професійними поняттями з урахуванням напрямів діяльності, здатності застосовувати їх у процесі діалогічного спілкування з представниками інших культур; вироблення етичної моделі поведінки партнерів у міжкультурному спілкуванні, з огляду на культурні особливості учасників спілкування; самооцінювання й самовдосконалення власної міжкультурної діяльності)” [13].

Ураховуючи вищезазначені положення, доцільною є презентація авторського визначення поняття „готовність майбутнього бакалавра з туризму до професійної взаємодії”. Отже, на наш погляд, *готовність майбутнього бакалавра з туризму*

до професійної взаємодії – це особистісне інтегративне утворення, що становить єдність ціннісно-мотиваційного ставлення до професійної взаємодії, професійно-важливих особистісних якостей, сукупності знань, умінь і досвіду їх застосування, які забезпечують ефективну конструктивну взаємодію з усіма учасниками системи професійних відносин й реалізацію професійних функцій майбутнього фахівця туристичної індустрії.

Це поняття є набагато змістовнішим і специфічним. Як особистісне інтегративне утворення воно забезпечує ефективність здійснення професійної взаємодії й позитивно відображає систему цінностей професійної діяльності майбутнього бакалавра з туризму, визначає цілеспрямовану діяльність студентів щодо їх засвоєння, розуміння необхідності пізнання самого себе як суб'єкта професійної взаємодії, здійснення експертизи власних дій і прийнятих рішень, сформовану сукупність умінь та розвинуті особистісні якості, які забезпечують конструктивну взаємодію з усіма суб'єктами професійної діяльності.

Означений вид готовності потребує детального структурно-функціонального аналізу, що передбачає розгляд змісту кожного з його компонентів.

Нами виокремлено такі компоненти готовності майбутнього бакалавра з туризму до професійної взаємодії:

- мотиваційний;
- когнітивний;
- діяльнісний;
- особистісний.

Упевнені, що лише у сукупності зазначені компоненти можуть забезпечити високий рівень готовності майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії. Для кожного із зазначених компонентів нами розроблено відповідні критерії та їх показники, диференційовані за трьома рівнями сформованості умінь (високий, достатній, низький) згідно загальноприйнятих науково-педагогічних традицій. При цьому під критеріями розуміємо „мірило для визначення оцінки предмета або явища; ознаку, взяту за основу класифікації, орієнтир, індикатор, на

основі якого відбувається оцінка або класифікація чого-небудь, визначається значущість або незначущість у стані об'єкта” [102, с. 78].

Зупинимося на докладному аналізі структурних компонентів готовності майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії (рис. 1.2).

Мотиваційний компонент готовності майбутнього бакалавра з туризму до професійної взаємодії передбачає аналіз мотивації майбутнього бакалавра з туризму як до професійної діяльності загалом, так і до професійної взаємодії зокрема. Тому, у контексті нашого дослідження мотиваційний компонент готовності до професійної взаємодії передбачає „наявність позитивної мотивації, яка характеризується потребами, інтересами, очікуваннями, установками студента як суб'єкта професійної діяльності, що визначають спрямованість його активності” [173, с. 45].

Рис. 1.2. Структура готовності майбутнього бакалавра з туризму до професійної взаємодії

Перш за все зазначимо, що у структурі готовності до професійної взаємодії мотивація є тим основним поняттям, яке використовується для пояснення рушійних сил поведінки та діяльності майбутнього бакалавра з туризму.

У психологічній літературі (К. Вариханова й І. Горячук [30]) мотивація як психічне явище трактується по-різному: сукупність факторів, що підтримують і спрямовують, тобто визначають поведінку; сукупність мотивів; спонукання, що викликає активність організму і визначає його спрямованість. Отже, мотивація є процесом психічної регуляції конкретної діяльності, яка впливає на професійне самовизначення особистості та на задоволеність людини своєю життєдіяльністю.

Щодо професійної мотивації, то, ми маємо на увазі, дію конкретних спонукань, які зумовлюють вибір професії і тривале виконання обов'язків, пов'язаних з цією професією.

Припускаємо, що мотиваційний компонент готовності до професійної взаємодії є смислоутворювальною складовою, оскільки передбачає формування стійкого прагнення майбутнього бакалавра з туризму до професійної взаємодії, усвідомлення цінності професії, потреби у творчій професійній діяльності, усвідомлення практичної значущості спілкування як основи професійної взаємодії майбутнього фахівця.

Аналіз літератури дозволив виділити три складові мотивації майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії:

– *мотивація до професійної діяльності* (відображає мотивацію майбутнього бакалавра з туризму до професійної діяльності й передбачену цією діяльністю професійну взаємодію);

– *мотивація до комунікативної взаємодії* (відображає комунікативну сторону професійної взаємодії майбутнього бакалавра з туризму як таку, що ґрунтується на комунікативній взаємодії суб'єктів туристичної індустрії);

– *індивідуальний рівень мотивації до професійної взаємодії* (передбачає мотивацію майбутнього бакалавра з туризму до професійної взаємодії, залежну від особистісних характеристик студента).

Мотивація до професійної діяльності розглядається в наукових працях (Н. Іванова [89], О. Кальчук [92], Т. Матієнко [138], О. Мірошніченко [143] та ін.) переважно як дія конкретних мотивів, які обумовлюють вибір професії і тривале виконання обов'язків, пов'язаних з цією професією [207].

Авторитетною для нас вважається наукова позиція Т. Лісиціної, яка характеризує мотив професійної діяльності як усвідомлене спонукання до конкретної форми цього виду діяльності, яке пов'язане з внутрішнім ставленням до неї особистості. Вчена стверджує, що мотиви професійної діяльності формуються в результаті співвіднесення особистістю власних потреб і можливостей з предметами професійної підготовки, які є компонентами туристської діяльності. У цьому аспекті роль мотивації полягає в тому, що вона виконує функцію змістоутворення, тобто надає дійсності, яка відображається у свідомості, індивідуальне значення [127, с. 10].

Отже, мотивація майбутнього бакалавра з туризму до професійної взаємодії розглядається нами в контексті мотивації до професійної діяльності, під якою розуміємо дію конкретних спонукань, що обумовлюють вибір професії і тривале виконання обов'язків, пов'язаних з цією професією. Отже, здійснення професійної діяльності майбутнім бакалавром з туризму, формування в нього готовності до професійної взаємодії можливе лише за умови усвідомлення і прийняття ним професійної діяльності як цінності.

Мотивація до комунікативної взаємодії майбутнього бакалавра з туризму визначається, насамперед, специфікою його професійної діяльності, значну частину якої складає вербальне спілкування. Тому вмотивований на професійну діяльність майбутній бакалавр з туризму є переважно вмотивованим до комунікативної взаємодії із суб'єктами туристичної індустрії. З метою формування позитивної мотивації майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії необхідно, щоб зміст професійної взаємодії у навчальному процесі закладу вищої освіти відображав актуальні проблеми професійної діяльності майбутнього фахівця, тобто був наближений до реальної професійної діяльності. Отже, мотиваційний компонент готовності майбутніх бакалаврів з туризму до

професійної взаємодії вміщує їхню позитивну мотивацію до участі в спілкуванні й спільній діяльності з клієнтами, колегами, керівниками та іншими суб'єктами професійної діяльності.

Індивідуальний рівень мотивації до професійної взаємодії майбутніх бакалаврів з туризму залежить, як було зазначено вище, від особистісних характеристик студента. Крім того, на індивідуальний рівень мотивації до професійної взаємодії впливає загальний рівень мотивації до професії майбутнього фахівця сфери туризму, що спонукає студента до розвитку своїх комунікативних якостей як базових у структурі особистісних професійних якостей. Студенти, які мають високий рівень індивідуальної мотивації до професійної взаємодії, як правило, „упевнено відчують себе в кожній професійній ситуації або ж швидко віднаходять шляхи для входження в неї; у них достатньо друзів, вони швидко встановлюють комунікативні зв'язки й мотивовані до їх зростання як у середовищі закладу вищої освіти, так і поза ним” [171, с. 46]. З огляду на це особливе місце в структурі мотиваційного компоненту досліджуваної готовності займає, на нашу думку, *мотивація самовдосконалення*, яка є комплексом мотивів, що спонукають особистість до оволодіння новими знаннями, уміннями і навичками, становлення активної життєвої позиції.

У науковій літературі самовдосконалення визначається як процес збагачення своїх знань, поліпшення умінь, підвищення майстерності; конструктивне усунення протиріч між ідеальним уявленням та реальними можливостями на основі самоусвідомлення власних потенцій і шляхів досягнення ідеального; один із важливих моментів особистісної життєдіяльності [201, с. 400]. Отже, самовдосконалення майбутнього бакалавра з туризму освіти – це усвідомлений цілеспрямований процес підвищення рівня власної професійної компетентності та розвитку професійно значущих якостей.

У контексті нашого дослідження професійне самовдосконалення майбутнього бакалавра з туризму це свідома робота майбутнього фахівця з розвитку своєї особистості як професіонала, під час якої він реалізує потребу у саморозвитку професійно-важливих якостей, збагаченні відповідних знань і

вмінь, що сприятимуть успіху у професійній взаємодії, професійній діяльності та життєдіяльності взагалі.

Як висновок, необхідно зауважити, що майбутні бакалаври з туризму як суб'єкти професійної взаємодії, які мають достатню мотивацію, „завжди ініціативні, активні, виявляють наполегливість на кожному з етапів спільної діяльності; не бояться перешкод, шукають шляхи їх подолання, віддають перевагу нестандартним рішенням, мають потребу в ефективності своїх дій, відчують задоволення від досягнення поставленої мети, вмотивовані на успіх, рішучі у нестандартних ситуаціях, готові брати на себе відповідальність” [144, с. 40].

У відповідності з вищезазначеним, показниками мотиваційного критерію готовності майбутнього бакалавра з туризму до професійної взаємодії визначено: *спрямованість на взаємодію, орієнтацію на партнерство і співпрацю, потребу у спілкуванні, потребу у самовдосконаленні.*

На основі наведених показників виокремлено рівні сформованості мотиваційного критерію готовності майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії.

Продуктивний. Майбутні фахівці мають яскраво виражену спрямованість на взаємодію, проявляють особистісне зацікавлення у взаємодії на засадах партнерства і співпраці, виявляють усвідомлене прийняття суб'єктів професійної діяльності як партнерів взаємодії, демонструють виражену потребу у спілкуванні, самовдосконаленні.

Достатній. Майбутні фахівці виявляють достатньо виражену спрямованість на взаємодію, демонструють часткову особистісну зацікавленість у взаємодії на засадах партнерства і співпраці, при цьому переважає діловий стиль взаємодії, виявляють частково неусвідомлене прийняття суб'єктів професійної діяльності, мають певну потребу у спілкуванні, самовдосконаленні.

Елементарний. Майбутні фахівці виявляють позитивне налаштування на професійну взаємодію з переважно пасивним ставленням до професійної діяльності, демонструють особистісну зацікавленість у взаємодії на засадах директивного стилю та стилю невтручання в дії інших людей, демонструють

часткове прийняття суб'єктів професійної діяльності як партнерів взаємодії, мають неусвідомлену потребу у самовдосконаленні.

Другим компонентом готовності майбутнього бакалавра з туризму до професійної взаємодії визначено *когнітивний*.

Цей компонент був виокремлений нами у структурі готовності майбутнього бакалавра з туризму до професійної взаємодії на основі теорії пізнавальної діяльності особистості, положення про роль теоретичних знань у формуванні особистості, принципів засвоєння нових теоретичних знань.

Звернемо увагу до наукової позиції В. Молоченко, яка стверджує, що „когнітивний компонент – складова досвіду взаємодії, яка репрезентована знаннями, що є необхідними для здійснення партнерства та їх результативними елементами – когнітивними оцінками” [144, с. 38]. Отже, рівень сформованості когнітивного компоненту готовності майбутнього бакалавра з туризму до професійної взаємодії є результатом пізнавальної діяльності.

О. Єніліна, досліджуючи специфіку формування професійної самосвідомості студентів туристського закладу вищої освіти, зазначає, що когнітивний компонент відображає знання, можливості їх творчого застосування задля вирішення професійних завдань у туризмі та здатність встановлювати логіко-сміслові зв'язки між ними [80].

На думку А. Віндюк, основними знаннями майбутніх фахівців туристичної індустрії вбачає знання про закони взаємодії відносин у системі „людина – людина”, які розкривають властивості особистості як майбутнього фахівця, так і клієнтів, з якими потрібно постійно спілкуватися в майбутній діяльності; знання про особливості культури, традицій гостинності, етикету, етнічних особливостей народів світу; знання української, російської, англійської та другої іноземної мов на рівні ділового спілкування; знання про принципи, форми, методи і засоби гостинності, які дають можливість бути конкурентоспроможними та мобільними на ринку праці індустрії туризму [39, с. 70].

У напрямку дослідження особливостей сутнісного наповнення когнітивного компоненту готовності майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії

відзначимо думку Є. Радигіної, що когнітивний компонент готовності до професійної взаємодії характеризується ясним розумінням ролі та місця професійних знань в організації процесу взаємодії [173, с. 40]. Також вчена зазначає, що когнітивний компонент включає в себе: комунікативні знання (знання про побудову взаємодії; знання методів установалення, збереження і відтворення контакту; знання способів побудови конструктивних комунікацій; здатність вести професійну діяльність в контактній зоні / іншомовному середовищі); сервісні знання (знання готельного продукту, його переваг і вигод; знання типів мотиваційної поведінки споживача; розуміння потенційних потреб споживача; знання методів задоволення потреб споживача; знання технології обслуговування); організаційні знання (знання організаційних процесів в сфері гостинного сервісу, знання вимог нормативно-правових актів та стандартів, знання ресурсного забезпечення професійної діяльності, а також знання способів збагачення нових знань і вміння їх застосовувати) [173, с. 46].

Аналіз літератури свідчить про відсутність у науковців єдиної думки щодо кола знань, умінь, навичок, необхідних майбутнім фахівцям з туризму для здійснення ними успішної професійної діяльності. Відповідно до цього, страждає система вищої освіти в сфері туристичного бізнесу, оскільки вона має не тільки надавати фахівцям можливість набувати нових знань, але й формувати підґрунтя для умілого набуття таких знань в професійної діяльності. Доказом цього недоліку є відмінності у освітньо-професійних програмах підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за освітньо-професійною програмою „Туризм” зі спеціальності 242 Туризм.

Так, в одних закладах вищої освіти при створенні освітньо-професійних програм більше уваги приділяється дисциплінам, на яких формуються у здобувачів аналітичні навички, і відповідно менше уваги приділено соціально-психологічному спрямуванню. В інших програмах навіть при формуванні більшої уваги навчальним дисциплінам соціально-психологічного спрямування все одно виділено менше годин на формування знань з теорії професійної взаємодії. У ряді навчальних програм відсутні такі навчальні дисципліни як „Професійна взаємодія

фахівця сфери туризму”, „Конфліктологія”, „Основи міжкультурної комунікації”, „Психологія в менеджменті туризму”, „Психологія міжособистісного спілкування в туризмі” чи подібні до них, або відведено мізерну кількість годин цій тематиці в інших навчальних дисциплінах.

Отже, навіть сама система професійної підготовки майбутніх бакалаврів з туризму не завжди забезпечує студентів достатнім запасом знань, достатніх для формування готовності майбутнього бакалавра з туризму до професійної взаємодії, що обумовлює актуальність подальшого набуття таких знань у професійній діяльності.

Виходячи з інформації зі Стандарту вищої освіти України першого (бакалаврського) рівня галузі знань Сфера обслуговування спеціальності 242 Туризм [202] щодо компетентностей, які мають бути сформовані у студентів по закінченню навчання, можна виділити ті з них, які безпосередньо пов’язані з формуванням готовності до професійної взаємодії: *загальні компетентності* (навички використання інформаційних та комунікаційних технологій, здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово, здатність спілкуватися іноземною мовою, навички міжособистісної взаємодії, здатність працювати в команді) та *спеціальні компетентності* (здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях, розуміння процесів комплексного туристичного обслуговування, здатність просувати та організовувати споживання туристичного продукту, здатність презентувати туристичний інформаційний матеріал, здатність визначати індивідуальні туристичні потреби, використовувати сучасні технології обслуговування туристів та вести претензійну роботу, здатність до співпраці з діловими партнерами і клієнтами, уміння забезпечувати з ними ефективні комунікації, здатність працювати у міжнародному середовищі на основі позитивного ставлення до несхожості до інших культур, поваги до різноманітності та мультикультурності).

Отже, відповідно до сформованих загальних та спеціальних компетентностей бакалаври з туризму вже повинні мати здатності до міжособистісної взаємодії, роботи в команді тощо. Враховуючи сформовані таким чином навички, вони

повинні пізнавати нові способи професійної взаємодії. Проте варто звернути увагу, що зміст професійної освіти на сьогодні не вбачає необхідності приділяти більше уваги дисциплінам циклу професійної підготовки, які містять основи організації професійної взаємодії.

Ураховуючи вищенаведене, когнітивний компонент підготовки майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії, на нашу думку, пов'язаний з пізнанням і розглядається як процес і як результат, тому його сутність можна презентувати „з одного боку, як певний рівень спеціальних знань, відповідну ступінь їх системності та спрямованості, з іншого боку – як накопичення знань, перехід їх на більш високий рівень системності, що дає можливість побачити цілісну картину світу, прояв загальних закономірностей в процесі спілкування з особами, що мають різний рівень розвитку, здоров'я, готовності до сприйняття тих чи інших туристських послуг” [44, с. 31]. При цьому відбувається переоцінка власних здібностей до професійної взаємодії, майбутній фахівець пізнає нові способи міжособистісної взаємодії та шукає ефективні способи комунікації.

Отже, когнітивний компонент передбачає глибоке усвідомлення майбутніми бакалаврами з туризму сутності професійної взаємодії, розуміння вагомості здійснення конструктивної взаємодії в професійній діяльності. Підсумовуючи зазначимо, що основою когнітивного компоненту є система теоретичних знань достатньо високого рівня узагальненості, що забезпечує їх використання і широке перенесення у відповідні професійні ситуації.

Показниками когнітивного критерію готовності майбутнього бакалавра з туризму до професійної взаємодії визначено: обсяг і осмисленість засвоєних знань про сутність, умови, стратегії і тактики побудови професійної взаємодії; методи встановлення, збереження і відтворення контакту; механізми взаємовпливу в міжособистісних стосунках; функції, форми, види та стилі спілкування.

Виокремлені показники дозволяють оцінити рівні сформованості когнітивного компоненту готовності майбутнього бакалавра з туризму до професійної взаємодії.

Продуктивний. У студентів сформовано чіткі уявлення про сутність, умови, стратегії і тактики побудови професійної взаємодії. Фахівці мають глибокі та дієві знання щодо методів встановлення, збереження і відтворення контакту. Вони розуміють доцільність відповідних механізмів взаємовпливу в міжособистісних стосунках. Креативно підходять до вибору форм, видів та стилів спілкування.

Достатній. У студентів сформовано уявлення про сутність, умови, стратегії і тактики побудови професійної взаємодії. Проте ці знання і уявлення іноді є неповними. Фахівці у більшості випадків мають глибокі та дієві знання щодо методів встановлення, збереження і відтворення контакту. Вони не завжди розуміють доцільність відповідних механізмів взаємовпливу в міжособистісних стосунках. Мають поодинокі проблеми у виборі форм, видів та стилів спілкування.

Елементарний. У студентів сформовано погляди на взаємодію у професійній діяльності у загальному вигляді. Знання епізодичні, несистемні. Вони вбачають себе природними знавцями професійної взаємодії, її сутності, умов, стратегії і тактики побудови професійної взаємодії. Упевнені, що не потребують спеціальних знань щодо механізмів взаємовпливу в міжособистісних стосунках. Не розуміють доцільності вибору ефективного стилю спілкування в залежності від ситуації професійної взаємодії. Епізодично активні у взаємодії з однокурсниками, викладачами, фахівцями.

Варто підкреслити, що когнітивний компонент містить систему знань, що мають бути усвідомлені майбутнім майбутніми бакалаврами з туризму. Дані знання стають підґрунтям для формування в майбутніх фахівців необхідних умінь здійснення професійної взаємодії. Тому, наступний компонент, який ми виділили у структурі готовності майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії є *діяльнісний*.

Як зазначає Є. Радигіна, діяльнісний компонент готовності до професійних взаємодій в сфері гостинності визначає рівень розвитку професійних умінь, індивідуальний стиль їх реалізації, практичний досвід їх використання, здатність до творчого вирішення професійних завдань [173, с. 46].

Відзначимо, що у науковій літературі виділяють такі професійні уміння, які характеризують специфіку професійної взаємодії: активне безоцінне слухання, вміння підкорятися правилам та інструкціям, будувати партнерську взаємодію, самостійно і конструктивно вирішувати конфліктні ситуації, організувати процес професійної взаємодії і навколишній простір, оцінити результати професійної взаємодії [173, с. 46]; обґрунтовувати, визначати і раціонально застосовувати шляхи і способи найбільш ефективного досягнення поставлених цілей, впливати на емоційну і раціональну сфери свідомості клієнтів з метою позитивного впливу на їх поведінку і ставлення до навколишньої дійсності [44, с. 32]; виділяти головне у складних явищах, не акцентуючи на частковому, аналізувати й узагальнювати матеріал, усвідомлювати причинно-наслідкові зв'язки, інтуїтивно передбачати і застосовувати знання у нових ситуаціях [185]; забезпечувати комплексне обслуговування, яке спрямоване на задоволення потреб клієнтів туристичної індустрії [132]; уникати конфліктів, толерантно розв'язувати суперечності між іншими учасниками професійної діяльності [203] тощо.

Отже, діяльнісний компонент готовності до професійної взаємодії включає в себе вміння майбутнього бакалавра з туризму обґрунтовано визначати і раціонально застосовувати шляхи і способи найбільш ефективного досягнення цілей професійної взаємодії. Майбутній бакалавр з туризму повинен вміти впливати на емоційну і раціональну сфери свідомості учасників взаємодії з метою позитивного впливу на їх поведінку і ставлення до навколишньої дійсності. Тому, з урахуванням думок дослідників, які акцентували увагу на проблемі умінь майбутнього бакалавра з туризму, презентуємо власний погляд на сукупність груп умінь, які забезпечують здійснення ефективної професійної взаємодії: *перцептивно-прогностичні, організаційні, комунікативні, рефлексивно-регулятивні* (табл. 1.2).

**Групи умінь майбутнього бакалавра з туризму, які забезпечують здійснення
ефективної професійної взаємодії**

Група умінь	Уміння, які забезпечують здійснення ефективної професійної взаємодії
Перцептивно-прогностичні	Сприймати емоційний стан учасників професійної взаємодії
	Розпізнавати приховані мотиви й форми психологічного захисту суб'єктів взаємодії
	Прогнозувати розвиток і результати комунікативної ситуації
	Бачити головне в іншій людині, правильно визначати його ставлення до соціальних цінностей
Організаційні	Створювати емоційно-комфортні умови для спільної діяльності
	Ідентифікувати отриману інформацію
	Активно, емпатійно слухати учасників професійної взаємодії
	Усвідомлювати та регулювати позиції під час взаємодії
Комунікативні	Розуміти партнерів зі спілкування, їх мотиви та цілі
	Дискутувати та відстоювати власну позицію
	Встановлювати міжособистісні зв'язки
	Володіти засобами вербального та невербального спілкування
Рефлексивно-регулятивні	Оцінювати результати взаємодії
	Аналізувати власний комунікативний потенціал й потенціал інших учасників взаємодії
	Усвідомлювати та регулювати власний емоційний стан та стан партнера
	Аналізувати власну систему ставлень до партнера по взаємодії

Показниками діяльнісного критерію готовності майбутнього бакалавра з туризму до професійної взаємодії визначено: рівень прояву у студентів умінь, які забезпечують здійснення ефективної професійної взаємодії (перцептивно-прогностичні, організаційні, комунікативні, рефлексивно-регулятивні).

На основі наведених показників презентовано три рівні сформованості діяльнісного критерію готовності майбутнього бакалавра з туризму до професійної взаємодії.

Продуктивний. Майбутні фахівці виявляють досконале володіння уміннями, які забезпечують здійснення ефективної професійної взаємодії (перцептивно-прогностичні, організаційні, комунікативні, рефлексивно-регулятивні) та виявляють впевненість у їх застосуванні в практичній діяльності.

Достатній. Студенти володіють уміннями, які забезпечують здійснення ефективної професійної взаємодії (перцептивно-прогностичні, організаційні, комунікативні, рефлексивно-регулятивні) за наявності певних помилок, копіюють стереотипний спосіб здійснення професійної взаємодії.

Елементарний. У студентів недостатньо розвинуті уміння, які забезпечують здійснення ефективної професійної взаємодії (перцептивно-прогностичні, організаційні, комунікативні, рефлексивно-регулятивні), дії спираються на наявний життєвий досвід, використання методу спроб і помилок.

Досягти високого рівня готовності до професійної взаємодії неможливо без сформованості *особистісного компоненту*, який включає наявність у майбутнього бакалавра з туризму відповідних особистісних якостей.

Перш за все необхідно зупинитися на такій якості як *контактність*, яка передбачає здатність сприймати іншу людину як унікальну цінність, а не як засіб досягнення мети.

Учені (А. Василенко, А. Воробьова, М. Воробьова, В. Пітюков та ін.) по-різному тлумачать контактність, як-от: бажання працювати в сфері „людина-людина”, інтерес до людей, здатність викликати прихильність до себе людей, прагнення вирішувати конфліктні ситуації [44, с. 34]; товарицькість, здатність суб'єкта до встановлення міцних і доброзичливих відносин з оточуючими;

стійкість і узагальненість форм соціальної поведінки спрямованого на встановлення справжніх, близьких міжособистісних контактів [31, с. 53]; компонент структури мовного акту, який спонукає до внутрішньої організації вербального спілкування та безперебійного протікання комунікації [43]. Отже, контактність передбачає загальну схильність суб'єкта взаємодії до корисних і приємних соціальних контактів, адекватне самовираження в спілкуванні, саморозкриття, орієнтованість на особистісне спілкування без маніпулювання партнером.

Ураховуючи вищезазначені визначення, можна стверджувати, що майбутньому бакалавру з туризму для того щоб ефективно організувати продаж туру або послуги, необхідно вміти проявити інтерес до клієнтів, дізнатися про них максимум корисної для фахівця з туризму інформації [44, с. 34]. Отже, майбутні бакалаври з туризму повинні бути товариські, вміти налаштовувати до себе людей.

Варто зазначити, що майбутній бакалавр з туризму повинен проявляти вміння будувати взаємодію з іншими людьми, знаходити взаєморозуміння, спільні інтереси, контролювати власні емоції тощо. Тому контактність можна співвіднести з установкою на взаємне спілкування з метою встановлення з партнером по спілкуванню взаєморозуміння, що передбачає успішне встановлення контакту між майбутнім бакалавром з туризму та суб'єктом професійної взаємодії і є результатом високого рівня контактності першого.

Контактність майбутніх бакалаврів з туризму визначається нами як здатність швидко встановлювати відносини з іншими людьми і соціальними групами. „Контактність передбачає вміння і готовність працювати в команді, яка є в туризмі основним інструментом роботи” [44, с. 34].

Наступною складовою особистісно-комунікативного компоненту готовності майбутнього бакалавра з туризму до професійної взаємодії є *стресостійкість* – інтегративна властивість особистості, що забезпечує здатність до соціальної адаптації, збереження значимих міжособистісних стосунків, успішної

самореалізації, досягнення важливих цілей, збереження працездатності та здоров'я [148].

Уважаємо за необхідне проаналізувати поняття „стрес”. Варто зазначити, що термін „стрес” тлумачать як психічний стан, що зумовлений процесом взаємодії людини та зовнішнього середовища [1]; сприйняття загрози, що спричиняє тривожний дискомфорт, емоційну напругу та труднощі з пристосуванням; соціальну нерівновагу, тобто порушення в соціальній структурі, в межах якої живуть люди [240]. Так, стрес є суб'єктивною реакцією людини на незвичайну ситуацію, яка виконує функцію самозбереження.

У нашому дослідженні необхідно приділити увагу професійному стресу, який розуміється як „феномен, що проявляється у фізичних та психічних реакціях на напружені ситуації у професійній діяльності людини” [246]. Отже, стрес нерозривно поєднаний із професійною діяльністю людини й істотно впливає на її ефективність, „у ряді випадків значно знижуючи її, а також може обумовлювати виникнення різних захворювань і невротичних процесів” [153, с. 244]. Професійний стрес, який виникає в процесі здійснення професійної взаємодії майбутнім бакалавром з туризму є відсутністю гармонії між фахівцем і його соціальним оточенням.

На нашу думку, причинами стресу в майбутніх бакалаврів з туризму в процесі здійснення професійної взаємодії можуть бути: довготривале та інтенсивне спілкування; емоційні взаємостосунки з клієнтами, підлеглими, колегами, керівництвом та іншими; неможливість або нездатність допомогти суб'єктові взаємодії; відсутність підтримки; міжособистісні конфлікти тощо. З метою ефективного подолання означених труднощів у майбутніх фахівців в сфері туризму повинна бути сформована така професійна якість як стресостійкість. Під стресостійкістю розуміють „здатність протистояти сильним негативним емоціогенним впливам, які викликають високу психічну напруженість, стрес” [126]. Так, стресостійкість створює необхідні передумови для ефективної професійної взаємодії, забезпечуючи при цьому мобілізацію внутрішніх ресурсів. Отже, стресостійкість виступає важливою якісною характеристикою майбутнього

бакалавра з туризму, яка свідчить про його здатність адаптуватися та зберігати оптимальну працездатність при виникненні екстремальних умов професійної діяльності.

Вагомою складовою особистісного компоненту готовності майбутнього бакалавра з туризму до професійної взаємодії є *здатність до рефлексії*. На наш погляд, відсутність жорсткої регламентації в організації взаємодії та перехід до суб'єкт-суб'єктних відносин потребують від майбутнього бакалавра з туризму прояву здатності до рефлексії у професійній діяльності.

Так, рефлексія у процесі здійснення професійної діяльності – це інтелектуальна й емоційна діяльність, під час якої фахівець осмислює власну міжособистісну взаємодію з метою отримання цілісного уявлення про оптимальний вибір шляхів і методів професійної взаємодії. „Вона допомагає фахівцю сформулювати одержувані результати, визначити цілі подальшої роботи, скоригувати свій професійний шлях” [79, с. 22].

Отже, щодо здатності до рефлексії майбутнього бакалавра з туризму в контексті професійної взаємодії, то вона набуває своєї специфіки й рис, зумовлених характером професійної взаємодії, яка полягає в постійному рефлексивному аналізі професійної діяльності в цілому та професійної взаємодії зокрема, розумінні контексту як власних дій, так і дій учасників взаємодії. У цьому контексті здатність до рефлексії майбутнього бакалавра з туризму як якісна характеристика суб'єкта професійної взаємодії, що усвідомлює специфіку свого професійного „Я”, осмислює процес і результат професійної взаємодії.

Показниками особистісного критерію готовності майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії визначено: рівень сформованості контактності, стресостійкості та здатності до рефлексії.

Три рівні сформованості особистісного критерію готовності майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії виглядають наступним чином.

Продуктивний. Характеризує студентів, які володіють високим рівнем сформованості контактності та стресостійкості, демонструють постійну рефлексію у досягненні навчальних та професійних цілей.

Достатній. Майбутні фахівці проявляють недостатній рівень розвитку контактності та стресостійкості, проте демонструють постійну рефлексію у досягненні навчальних та професійних цілей.

Елементарний. У студентів недостатньо сформовані контактність і стресостійкість, демонструють дуже низький рівень рефлексії у досягненні навчальних та професійних цілей.

На основі наведеної інформації нами виокремлено три загальні рівні формування готовності майбутнього бакалавра з туризму до професійної взаємодії.

Елементарний рівень готовності майбутнього бакалавра з туризму до професійної взаємодії характеризується: позитивним налаштуванням на професійну взаємодію з переважно пасивним ставленням до професійної діяльності, особистісною зацікавленістю у взаємодії на засадах директивного стилю та стилю невторчання в дії інших людей, частковим прийняттям суб'єктів професійної діяльності, як партнерів взаємодії, неусвідомленою потребою у самовдосконаленні; сформованими погляди на взаємодію у професійній діяльності у загальному вигляді, епізодичними, несистемними знаннями щодо сутності, умов, стратегій і тактик побудови професійної взаємодії, а також методів встановлення, збереження і відтворення контакту; впевненістю, що не потребують спеціальних знань щодо механізмів взаємовпливу в міжособистісних стосунках; відсутністю розуміння доцільності вибору ефективного стилю спілкування в залежності від ситуації професійної взаємодії, епізодичною активністю у взаємодії з однокурсниками, викладачами, фахівцями; недостатнім рівнем розвитку умінь, які забезпечують здійснення ефективної професійної взаємодії (перцептивно-прогностичні, організаційні, комунікативні, рефлексивно-регулятивні); низьким рівнем сформованості контактності, стресостійкості, рефлексії у досягненні навчальних та професійних цілей.

Достатній рівень готовності майбутнього бакалавра з туризму до професійної взаємодії характеризується: проявом достатньо вираженої спрямованості на взаємодію, частковою особистісною зацікавленістю у взаємодії

на засадах партнерства і співпраці, при цьому переважає діловий стиль взаємодії, частковим неусвідомленням прийняття суб'єктів професійної діяльності, потребою у спілкуванні, самовдосконаленні; сформованістю уявлень про сутність, умови, стратегії і тактики побудови професійної взаємодії, проте ці знання і уявлення іноді є неповними; демонстрацією у більшості випадків глибоких і дієвих знань щодо методів встановлення, збереження і відтворення контакту; частковим розумінням доцільності відповідних механізмів взаємовпливу в міжособистісних стосунках, поодинокими проблемами у виборі форм, видів та стилів спілкування; володінням уміннями, які забезпечують здійснення ефективної професійної взаємодії (перцептивно-прогностичні, організаційні, комунікативні, рефлексивно-регулятивні) за наявності певних помилок, копіюванням стереотипного способу здійснення професійної взаємодії; проявом недостатнього рівня розвитку контактності та стресостійкості, постійною рефлексією у досягненні навчальних та професійних цілей.

Продуктивний рівень готовності майбутнього бакалавра з туризму до професійної взаємодії характеризується: яскраво вираженою спрямованістю на взаємодію, особистісним зацікавленням у взаємодії на засадах партнерства і співпраці, усвідомленим прийняттям суб'єктів професійної діяльності, як партнерів взаємодії, вираженою потребою у спілкуванні, самовдосконаленні; чіткими уявленнями про сутність, умови, стратегії і тактики побудови професійної взаємодії, глибокими та дієвими знаннями щодо методів встановлення, збереження і відтворення контакту, розумінням доцільності відповідних механізмів взаємовпливу в міжособистісних стосунках, креативним підходом до вибору форм, видів та стилів спілкування; досконалим володінням уміннями, які забезпечують здійснення ефективної професійної взаємодії (перцептивно-прогностичні, організаційні, комунікативні, рефлексивно-регулятивні), впевненістю у застосуванні означених умінь у практичній діяльності; високим рівнем сформованості контактності та стресостійкості, постійною рефлексією у досягненні навчальних та професійних цілей.

Таким чином, компонентно-структурний та рівневий аналіз готовності майбутнього бакалавра з туризму до професійної взаємодії дозволив більш чітко уявити сутність досліджуваного поняття й конкретизувати його зміст.

Підсумовуючи, зазначимо, що нами виокремлено компоненти й критерії основного феномену дослідження, а саме готовності майбутнього бакалавра з туризму до професійної взаємодії: *мотиваційний* (сукупність мотивів, адекватних відповідно до цілей та завдань професійної взаємодії (спрямованість на взаємодію, орієнтація на партнерство і співпрацю, потреба у спілкуванні, потреба у самовдосконаленні); *когнітивний* (сукупність знань про сутність і особливості професійної взаємодії); *діяльнісний* (сукупність умінь, які забезпечують ефективну професійну взаємодію (перцептивно-прогностичні, організаційні, комунікативні, рефлексивно-регулятивні); *особистісний* (сукупність особистісних якостей, які сприяють успішній професійній взаємодії (контактність, стресостійкість, здатність до рефлексії)). Узагальнений опис критеріїв, показників готовності майбутнього бакалавра з туризму до професійної взаємодії та їхній рівневий диференціал представлено додатку А.

Визначені структурні компоненти відображають цілісне розуміння сутності готовності майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії й акцентують, що формування готовності майбутніх фахівців туристичної сфери є складним багаторівневим, інтегративним процесом професійної підготовки. Наявність всіх окреслених мотивів, знань, умінь, якостей особистості майбутнього бакалавра з туризму розглядається як сукупність показників сформованості його готовності до професійної взаємодії.

1.4. Специфіка використання проєктних технологій у підготовці майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії

Тенденція використання проєктних технологій є вже досить стандартною практикою для професійної підготовки майбутніх фахівців тієї чи іншої сфери. „Проєктна технологія є однією з інноваційних технологій навчання і виховання,

яка поєднує теоретичні знання та їх практичне застосування для розв'язання конкретних життєвих чи професійних проблем” [105, с. 55].

Теоретичні й концептуальні положення проектної технології досліджують А. Алексюк [193], Г. Бреславська [28], П. Воловик [193], Л. Козак [105], О. Косович [113], С. Сисоєва [193], С. Соболева [197], С. Сторожук [204], З. Шацька [229], І. Юрловська [232] та інші. Разом із цим, застосування проектних технологій у підготовці майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії потребує спеціальних досліджень.

У рамках нашого дисертаційного дослідження необхідно проаналізувати особливості підготовки майбутніх бакалаврів з туризму засобами проектних технологій. Для того, щоб повністю розкрити тему дисертації, вважаємо за доцільне зупинитися на поняттях „педагогічна технологія”, „технологія навчання”, „проект”, „проектна технологія”, „можливості” проектної технології.

Розглянемо існуючі визначення поняття „педагогічні технології”.

Термін „педагогічна технологія” став об'єктом дослідження багатьох науковців і має багато трактувань. Так, за сучасним „Термінологічним словником з основ підготовки наукових та науково-педагогічних кадрів післядипломної педагогічної освіти” педагогічні технології є „технологіями, які забезпечують перетворення педагогічного процесу в освітній установі на цілеспрямовану діяльність усіх його суб'єктів” [213, с. 130]. У тому ж словнику зазначено, що теоретичне і практичне значення педагогічної технології „полягає у тому, що вона є системотвірним чинником освітнього процесу і освітньої діяльності, забезпечує їх цілісність, особистісну і соціально-економічну значущість” [213, с. 130].

Колектив авторів під керівництвом С. Сисоєвої розуміє педагогічну технологію як „систему найбільш раціональних способів досягнення поставленої педагогічної мети, наукову організацію навчально-виховного процесу, що визначає найбільш раціональні й ефективні способи досягнення кінцевих освітньо-культурних цілей” [193, с. 27].

Г. Селевко характеризує педагогічні технології як систему функціонування всіх компонентів педагогічного процесу, побудовану на науковій основі,

запрограмовану в часі й просторі та яка веде до намічених результатів [187, с. 37].

Більш повніше визначення поняття „педагогічна технологія” подають М. Михайліченко і Я. Рудик: „створена адекватно до потреб і можливостей особистості й суспільства теоретично обґрунтована навчально-виховна система соціалізації, особистісного та професійного розвитку й саморозвитку людини в освітній установі, яка внаслідок упорядкованих професійних дій педагога при оптимальності ресурсів і зусиль усіх учасників освітнього процесу гарантовано забезпечує ефективну реалізацію свідомо визначеної освітньої мети та можливість оптимального відтворення процесу на рівні, який відповідає рівню педагогічної майстерності педагога” [142, с. 68].

Як висновок, необхідно навести точку зору О. Лебідь, яка акцентує увагу на тому, що у науковій літературі поняття „педагогічна технологія” представлене трьома аспектами: науковим (частина педагогічної науки, що вивчає і розробляє цілі, зміст і методи навчання та проєктує педагогічні процеси); процесуально-описовим (опис (алгоритм) процесу, сукупність цілей, змісту, методів і засобів для досягнення планованих результатів навчання); процесуально-діяльнісним (здійснення технологічного (педагогічного) процесу, функціонування всіх особистісних, інструментальних і методологічних педагогічних засобів) [123, с. 272].

У рамках нашого дослідження доцільно також розглянути поняття „технологія навчання”, яке у науковій літературі характеризується як моделювання змісту, форм і методів навчання відповідно до визначеної мети [142, с. 80]; системний метод створення, застосування і використання всього навчання й засвоєння знань з урахуванням технічних і людських ресурсів та їх взаємодії, який ставить своїм завданням оптимізацію освіти [53]. Отже, поняття „технологія навчання” на сьогодні не є загальноприйнятим у педагогіці. Проте у нашому дослідженні розуміємо технологію навчання як спосіб взаємодії студентів і викладачів у процесі освітньої діяльності.

Уважаємо за доцільне порівняти поняття „педагогічні технології” і

„технології навчання”. Важливою в цьому аспекті є точка зору С. Вітвицької, яка встановила взаємозв'язок цих понять: *педагогічні технології* втілюють тактику навчально-виховного процесу шляхом упровадження моделей останнього і тотожних йому моделей управління цим процесом (етапні цілі, об'єднання змісту форм і засобів навчально-виховного процесу конкретної освітньої установи); *технології навчання* відображають шлях освоєння конкретного навчального матеріалу (поняття) в межах відповідного навчального предмета, теми, питання (постановка і реалізація конкретних цілей) [40, с. 148]. Отже, поняття технології навчання є більш вузьким ніж педагогічні технології. З цього приводу О. Малихін, І. Павленко, О. Лаврентьєва та Г. Матукова зазначають, що технологія навчання – поняття близьке, але не тотожне поняттю „педагогічна технологія”, яке відбиває шлях освоєння конкретного навчального матеріалу в межах відповідного навчального предмета, теми, питання [135, с. 133].

Прикладами навчальних технологій є предметне навчання, ігрова технологія, технологія проблемного навчання (на рівні методу), інформаційні технології, технологія використання опорних схем, конспектів, класичне лекційне навчання, навчання за допомогою аудіовізуальних технічних засобів, система „консультант”, система „репетитор” (індивідуальне), дистанційне навчання, комп'ютерне навчання [135, с. 133]; особистісно орієнтовані технології, технології розвивального навчання, нові інформаційні технології, технології групової навчальної діяльності [142]; інтерактивні технології (методи створення сприятливої атмосфери, інтерактивні методи формування й контролю знань), ігрові технології, проєктна технологія, технологія проблемного навчання, технології формування творчої особистості, технологія вітагенної освіти, технологія розвитку критичного мислення, технологія кейсів (case-study), портфоліо [233]; інтерактивні технології, технологія розвивального навчання, кредитно-модульна технологія, MultiMedia-технології, технологія зовнішнього стандартизованого тестування, технологія дистанційного навчання, проєктна технологія [158] тощо.

Ураховуючи тему нашого дослідження необхідно розглянути сутність проєктних технологій навчання та визначити їх роль у формуванні готовності майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії.

Перш за все зазначимо, що на важливості використання проєктних технологій навчання під час підготовки майбутніх фахівців до професійної взаємодії наголошували І. Андрощук [7], Г. Бреславська [28], О. Дишко [72], С. Кожушко [103], Л. Козак [105], В. Молоченко [144], Г. Руда [179], М. Томашевська [218], Ю. Усименко [222] та інші.

Зупинимося більш детально на дефініціях „проєкт”, „проєктна діяльність”, „проєктна технологія”.

Загальновідомо, що проєктна технологія передбачає створення проєкту, який є задумом, наміром, задуманим планом дій. Так, у всевітній енциклопедії зазначається, що проєкт – це „прототип, прообраз об’єкта, що пропонується; як форма реальності, він відрізняється від інших форм предметностей духовного рівня тим, що є ідеальним образом того, чого немає, але що може або має бути створене. Дане уточнення є вагомим для проєктування, оскільки акцентує на тому, що початком діяльності проєктування є не прогнозування певного результату, а уявлення майбутнього, яке й визначає подальшу мету.

Робота щодо створення проєкту вимагає, по-перше, знань про об’єкти проєктування, призначення і функціонування середовища діяльності (дійсності), в уяву вводяться перетворені об’єкти; по-друге, знань методик і понятійних засобів проєктування як специфічної форми діяльності” [45, с. 834].

Дещо інше трактування цього терміну подає Т. Комар, яка цей феномен тлумачить як, по-перше, як результат перетворювальної діяльності; по-друге, як форму організації діяльності, спрямовану на отримання певного результату [110, с. 102]. Останнє твердження будемо вважати вихідним для розкриття проблеми нашого дослідження.

Отже, виконання майбутніми бакалаврами з туризму проєкту відіграє важливу роль у підготовці їх до професійної взаємодії. Так, на думку Є. Павлюк, 1) проєкт є міжпредметним і потребує актуалізації знань із різних галузей і тим

самим сприяє інтеграції змісту дисциплін фахової підготовки, а також інших навчальних циклів; 2) процес виконання проєкту уможливорює поєднання навчальної діяльності з іншими видами діяльності (дослідницькою, естетичною тощо); 3) робота над проєктом поєднує самостійну індивідуальну діяльність студента з парною, груповою і фронтальною творчою діяльністю з розв'язання певної проблеми [155, с. 137]. Продовжуючи думку дослідниці додамо, що проєкт як педагогічна технологія вимагає послугування сукупністю дослідницьких, пошукових, проблемних методів навчання, творчих у самій своїй сутності.

Науковці (Т. Комар, М. Чорна, Є. Павлюк та ін.) наводять такі ознаки проєкту: зміна стану – реалізація проєкту завжди пов'язана з цілеспрямованими змінами певної системи, перетворення існуючого її стану на бажаний; обґрунтування рішення – проєкт передбачає вибір альтернативних рішень за умови обмеженості ресурсів; неповторність – заходи реалізації проєкту мають такий рівень інновацій і структуру, що дозволяють відрізнити один проєкт від іншого". Отже, в основі роботи над проєктом лежить розвиток пізнавальних, творчих навичок студентів, умінь самостійно конструювати й інтегрувати знання, орієнтуватися в інформаційному просторі, планувати діяльність, здійснювати цілепокладання і самоаналіз.

Розглядаючи проєктну технологію навчання як складову підготовки майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії, ми трактуємо *проєкт як систему взаємопов'язаних заходів, завдань і вправ, яка передбачає самостійну творчу діяльність майбутніх бакалаврів з туризму із розв'язання певної проблеми, результатом якої є кінцевий продукт або туристичні послуги для споживачів при заданих обмеженнях по ресурсам і термінам*. Отже, проєкт розглядається, по-перше, як результат перетворювальної діяльності; по-друге, як форма організації діяльності, спрямованої на отримання певного результату [110, с. 102].

Оскільки в основу роботи над проєктами покладено ідею організації спеціальної діяльності для реалізації висунутої мети, необхідно зупинитись на категорії „проєктна діяльність”.

Проблема проєктної діяльності як педагогічний феномен стала предметом дослідження О. Алексійчука [3], О. Косович [113], К. Савченко [180], В. Федорчука [3] та ін. Аналіз означеної наукової літератури дозволив нам визначити проєктну діяльність як засіб формування готовності майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії в умовах закладу вищої освіти.

Нами визначено завдання проєктної діяльності майбутніх бакалаврів з туризму під час підготовки їх до професійної взаємодії: зробити процес навчання максимально наближеним до реальної професійної взаємодії; підвищити мотивацію до професійної взаємодії; змінити позицію студента в освітньому середовищі закладу вищої освіти на максимально суб'єктну; індивідуалізувати навчальний процес і зробити його більш інтенсивним; розвинути особистісні якості професійної взаємодії (контактність, стресостійкість, здатність до рефлексії); створити умови для формування умінь, які забезпечують ефективність здійснення професійної взаємодії; формувати у студентів потребу до безперервного самовдосконалення.

Щодо сутності проєктної технології, С. Соболева розуміє її як упорядковану сукупність дій, операцій, процедур та методів (дослідницьких, пошукових, проблемних), навчально-пізнавальних прийомів, що зорієнтовані на застосування фактичних знань для набуття нових, забезпечують досягнення результату (створення проєкту) в результаті самостійної роботи студентів, яка діагностується та прогнозується в змінюваних умовах навчального процесу [197]. Отже, проєктна технологія являє собою розвивальне середовище, яке формує в майбутніх фахівців готовність до професійної взаємодії, сприяє набуттю навчального, професійного й життєвого досвіду.

Мета впровадження проєктних технологій в професійну підготовку майбутніх бакалаврів з туризму полягає в тому, щоб створити умови, за яких студенти: самостійно і охоче здобувають відсутні знання з різних джерел; оволодівають досвідом користуватися набутими знаннями для вирішення пізнавальних і практичних завдань; формують комунікативні вміння, працюючи в різних групах; розвивають дослідницькі вміння (вміння виявлення проблем, збору

інформації, спостереження, проведення експерименту, аналізу, побудови гіпотез, узагальнення); розвивають системне мислення.

У рамках проєктної технології, на думку О. Косович, найбільш ефективними прийомами є: критичне обговорення наукових і публіцистичних статей; рецензування своїх і чужих творчих робіт; створення проєктів аналітичного характеру з виявленням та порівнянням різних поглядів на проблему; розв'язання логічних задач, що ґрунтуються на застосуванні критики та самокритики; обговорення помилок, яких припустились студенти при розв'язанні проблем у дискусіях під час презентації проєкту; формування вмінь аргументовано спростовувати висунуті помилкові гіпотези під час проведення роботи над проєктом; організація та проведення дискусій, як форми презентації проєкту, з будь-яких актуальних проблем сучасності з подальшим критичним аналізом їхнього перебігу [113, с. 77].

Обираючи проєктні технології навчання для професійної підготовки майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії, ми керувалися її численними перевагами.

Так, на думку О. Лебідь [123], Т. Сілакової [194], С. Соболевої [197], проєктній технології навчання притаманні наступні ознаки: спрямованість на вирішення будь-якої проблеми (теоретичної чи практичної), яка витікає зі змісту дисципліни, що вивчається; особистісно зорієнтований підхід, який передбачає організацію освітнього процесу відповідно до потреб, інтересів і здібностей студентів з урахуванням вимог соціуму до професійного, інтелектуального і морального рівня розвитку особистості; групова робота студентів; розвиток пізнавальної активності студентів; більш глибоке засвоєння програмного матеріалу, умінь та навичок самостійно конструювати свої знання, орієнтуватися в інформаційному просторі, узагальнювати та інтегрувати знання, отримані з різних джерел у процесі теоретичного і практичного навчання; стимулювання інтересу студентів до певних проблем, що передбачають володіння визначеною сумою знань, та через проєктну діяльність, яка включає розв'язання однієї або цілої низки проблем, показ практичного застосування надбаних знань

від теорії до практики, гармонійно поєднуючи академічні знання з прагматичними, дотримуючи відповідний їх баланс на кожному етапі навчання. Отже, „проектна технологія є однією з інноваційних технологій навчання і виховання, яка поєднує теоретичні знання та їх практичне застосування для розв’язання конкретних життєвих чи професійних проблем” [204].

Підсумовуючи, зазначимо, що проектні технології допомагають навчити бакалаврів з туризму орієнтуватись у світі інформації, здобувати її самостійно, осягати у вигляді знання, раціонально підходити до процесу пізнання, спілкуватись, взаємодіяти з людьми в різних видах діяльності, розвинути комунікативні навички, ініціативу, самостійність, організаторські здібності, стимулювати процес саморозвитку. Вони сприяють не лише розкриттю можливостей і здібностей студента, а й усвідомленню особистісних ресурсів, визначенню значущих і соціально-ціннісних перспектив. Актуалізація внутрішніх сил здійснюється самим студентом, який намагається оволодіти необхідною інформацією, знаннями, активізує ті чи інші здібності, природні задатки і відкидає ті, які заважають йому в досягненні мети. Тому *проектні технології* розглядаються нами як *засіб, за допомогою якого може бути сформований високий рівень готовності майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії*.

Проте, у процесі підготовки бакалаврів з туризму до професійної взаємодії засобами проектних технологій необхідно враховувати деякі проблеми і труднощі, з якими студентам доводиться стикатися в освітньому процесі ЗВО. Аналіз наукових досліджень свідчить про наявність певних обмежень у використанні проектної діяльності, а саме: низька мотивація викладачів до використання даної технології; низька мотивація студентів до участі у проекті; недостатній рівень сформованості у них вмінь проектної діяльності; нечіткість визначення критеріїв оцінки відслідковування результатів роботи над проектом. Крім того, для студентів складність може викликати: постановка провідних і проміжних цілей і завдань; пошук шляхів їх вирішення; вибір найкращої альтернативи вибору з декількох; коригування (за потреби) результату;

зіставлення отриманого результату з бажаним; аргументація вибору; неупереджена оцінка власної діяльності.

Для того, щоб уникнути означених труднощів необхідно навчити майбутніх бакалаврів з туризму „самостійно мислити, розшукувати і вирішувати питання, залучаючи для цієї мети знання з різних областей, вміння прогнозувати результати і потенційні наслідки різних варіантів рішення, уміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки” [232, с. 5]. Для цього безперечно перед початком роботи над проектом необхідно забезпечити зацікавленість майбутніх бакалаврів з туризму, тобто мотивувати їх. А це означає – зацікавити студентів проблемою, перспективою практичної і соціальної корисності запропонованого проекту, висвітлити його значущість, надати детальну характеристику послідовності дій автора проекту; анотувати перелік можливих тем проектів (не менш 10–15 тем), прокоментувати можливі результати, очікувані проектні рішення, здійснити уявне моделювання тощо.

Ураховуючи означене, треба констатувати, що використання проектних технологій у процесі підготовки майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії вимагає від викладачів відносно високого рівня професійності й майстерності у використанні проектних технологій.

Варто зазначити, що „проектна технологія передбачає цілеспрямоване створення нових, доцільних форм діяльності спочатку за допомогою випереджальних уявлень, а потім шляхом реалізації відповідного проекту. За такого підходу доводиться не просто описувати те, що вже з'явилося в реальності, але й створювати на основі теоретичного бачення те, чого до здійснення проектною роботи не було” [57, с. 145]. Ураховуючи означене, на основі аналізу педагогічної літератури (Л. Євстратова [168], Н. Ісаєва [168], О. Лешуков [168], С. Сторожук [204] та ін.) ми охарактеризували перелік вимог, які висуваються до студентського проекту:

1. Наявність проблеми (значущість, затребуваність, актуальність), яку вирішує студентський проект; відповідність проекту існуючим проблемам в сфері туризму.

2. Реалізація повного життєвого циклу проєкту: від задуму до реалізації та захисту проєкту.

3. Оригінальність рішення: пошук унікальності кожного проєкту. Майбутні бакалаври з туризму у контексті цієї вимоги повинні відповісти на питання: чому ця робота є новим проєктом, а не повторенням пройденого на практичних заняттях та пояснити, що нове породжується проєктом (наприклад, новий туристичний продукт або послуга).

4. Включеність в професійну діяльність (рівень кінцевого результату проєкту повинен відповідати реальним вимогам професійної діяльності).

5. Врахування вимог до процесу досягнення результату проєкту: самостійність (наскільки студент або група студентів самостійна в реалізації проєкту від задуму до захисту); облік обмеженості ресурсів; усвідомленість і обґрунтованість прийнятих організаційних рішень (індивідуальність або колективність у прийнятті рішень, розподіл ролей, виявлення перешкод і шляхи їх подолання).

6. Проєктна діяльність також повинна передбачати навчальний результат, який має бути окремо виділений, осмислений і обговорений учасниками.

Теоретичне обґрунтування даних умов і власний досвід підготовки майбутніх бакалаврів з туризму виявив такі можливості й цінність проєктних технологій: студенти навчаються працювати самостійно, якісно виконувати роботу, відчуючи при цьому радість та гордість за її результати; посилюється інтерес студентів до навчальної діяльності, переводячи навчання з безособистісного рівня на рівень партнерських відносин; студенти навчаються аналізувати, систематизувати, порівнювати інформацію, „їх думки базуються на фактах, а не на передбаченнях” [152]; майбутні бакалаври з туризму мають можливість поглибити знання з конкретної навчальної дисципліни; формують навички автономної, індивідуально-кооперативної, спільної, командної роботи, самостійної діяльності, уміння підпорядковувати власні інтереси інтересам команди, якщо вони спрямовані на успіх проєкту, працювати в різних групах, виконувати різні соціальні ролі (лідера, виконавця, посередника та ін.), долати

конфліктні ситуації тощо. Їм надаються права творчого пошуку, висловлення та аргументування власних поглядів, що надає їм можливість відчувати себе суб'єктом діяльності. Особистість лише тоді може взяти на себе відповідальність і виявити ініціативу, зокрема у професійній взаємодії, коли відчуває себе суб'єктом взаємодії, її творцем. При цьому комунікативні знання модуть стають професійним надбанням студентів лише за умови їх перетворення та вибудови як індивідуальної моделі практичного розв'язання професійних завдань, коли їх набуття вмотивоване індивідуально-особистісними потребами.

Взаємодія викладача (переважно виконує функції консультанта, менеджера, фасилітатора) зі студентами має передбачати: *ефект новизни, ефект уяви, ефект змін; ефект гри, створення ситуації успіху* й ґрунтуватися на захопленості викладача й студентів спільною творчою діяльністю, демонструючи специфіку процесу формування особистості фахівця у ЗВО, що заснована на взаємодії.

Знання зазначених можливостей дозволяє організувати процес професійної підготовки майбутніх фахівців з туризму під час вивчення кожної навчальної дисципліни.

З метою виявлення рівня впровадження проєктних технологій у підготовку майбутніх бакалаврів з туризму нами було:

– проаналізовано зміст освітньо-професійних програм „Туризм” у деяких закладах вищої освіти України (ВНЗ „Університет імені Альфреда Нобеля”, Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Львівський торговельно-економічний університет, Запорізький національний університет);

– проведене моніторингове опитування викладачів щодо „готовності викладачів до розроблення проєктних технологій”;

– проведене моніторингове опитування майбутніх бакалаврів з туризму з метою з'ясування їх точки зору щодо тих методів і форм навчання, яким вони віддають перевагу і визначення їх рівня готовності до участі у проєктній діяльності.

Для того, щоб зрозуміти стан впровадження проєктних технологій у підготовку майбутніх бакалаврів з туризму, звернемося до аналізу змісту освітньо-професійних програм „Туризм” у деяких закладах вищої освіти України (ВНЗ „Університет імені Альфреда Нобеля”, Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Львівський торговельно-економічний університет, Запорізький національний університет).

Джерелами аналізу бакалаврських програм послуговували: інформація, розміщена на офіційних сайтах закладів вищої освіти, випускних кафедр, друковані видання (анонси освітніх і наукових подій, статті, освітньо-професійні програми „Туризм”, силабуси і програми навчальних дисциплін „Організація масових заходів”, „Технологія продажу туристичного продукту”, „Географія туризму”, „Рекреалогія”, „Бухгалтерський облік в сфері туризму”, „Психологія туризму”, „Географія туризму”, „Технологія продажу туристичного продукту”, „Основи міжкультурної комунікації”, „Ділова іноземна мова”). Означені навчальні дисципліни обрані нами для аналізу, адже на заняттях з цих дисциплін можливо було здійснювати підготовку майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії засобами проєктних технологій. Варто зазначити, що ми не тільки проаналізували робочі навчальні програми даних дисциплін, а й плідно співпрацювали з викладачами, які викладають ці курси.

На усіх заняттях з цих навчальних дисциплін активно використовуються традиційні (технології пояснювально-ілюстративного, проблемного, програмованого, диференційованого навчання тощо) й інтерактивні (технології тренінгового, проєктного, ігрового, кооперативного навчання, технології розвитку критичного мислення, коучинг-технології, інформаційно-комунікаційні технології тощо) технології навчання.

Результати моніторингового опитування викладачів показали, що 8% – ніколи не використовували проєктні технології, 21% – намагались використовувати дані технології, але не дуже успішно, 44% – успішно впроваджували проєктні технології один чи декілька разів і 27% – постійно використовують проєктні технології в професійній діяльності (рис. 1.3).

У ході аналізу питання готовності до використання викладачами різних видів проєктних технологій в підготовці майбутніх бакалаврів з туризму виявилось, що більшість опитаних – 84% викладачів позитивно ставляться до вдосконалення методичної роботи щодо впровадження проєктного навчання.

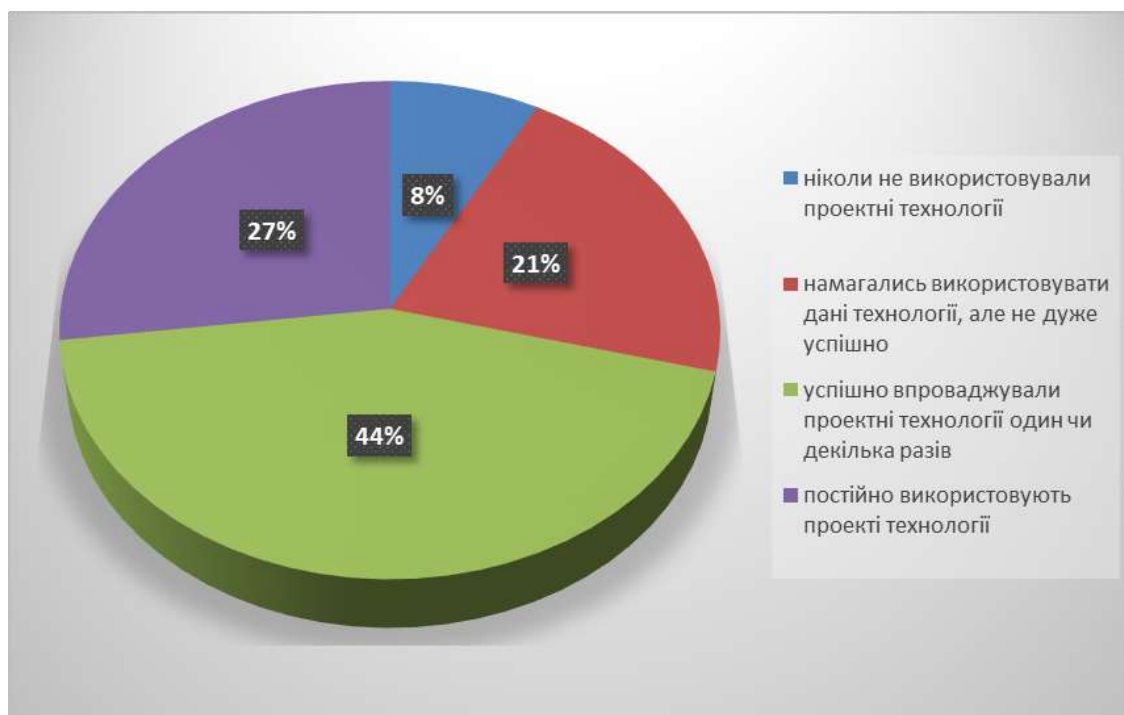

Рис. 1.3. Використання проєктних технологій викладачами

Аналіз бакалаврських програм та моніторингове опитування викладачів показало, що частіше викладачі використовують такі проєктні технології: інформаційні (спрямовані на збір інформації про певний об'єкт (реферат, мультимедійна презентація); рольові (студенти приймають на себе ролі фахівців в сфері туризму, клієнтів, спонсорів тощо з метою відтворення різних професійних ситуацій); дослідницькі (анкетування, інтерв'ю); проєктно-орієнтовні (націлені на рішення практичних задач (наприклад, пакет рекомендацій по туристичному зростанню країни тощо).

Також нам було цікаво з'ясувати погляди самих майбутніх бакалаврів з туризму стосовно того, яким методам і формам навчання вони віддають перевагу. Так, опитування 75 студентів, які навчаються за освітньо-професійною

програмою „Туризм” показало, що більшість респондентів надають перевагу лекції-бесіди (дискусії), діловим та рольовим іграм, навчальним проєктам (див. рис. 1.4).

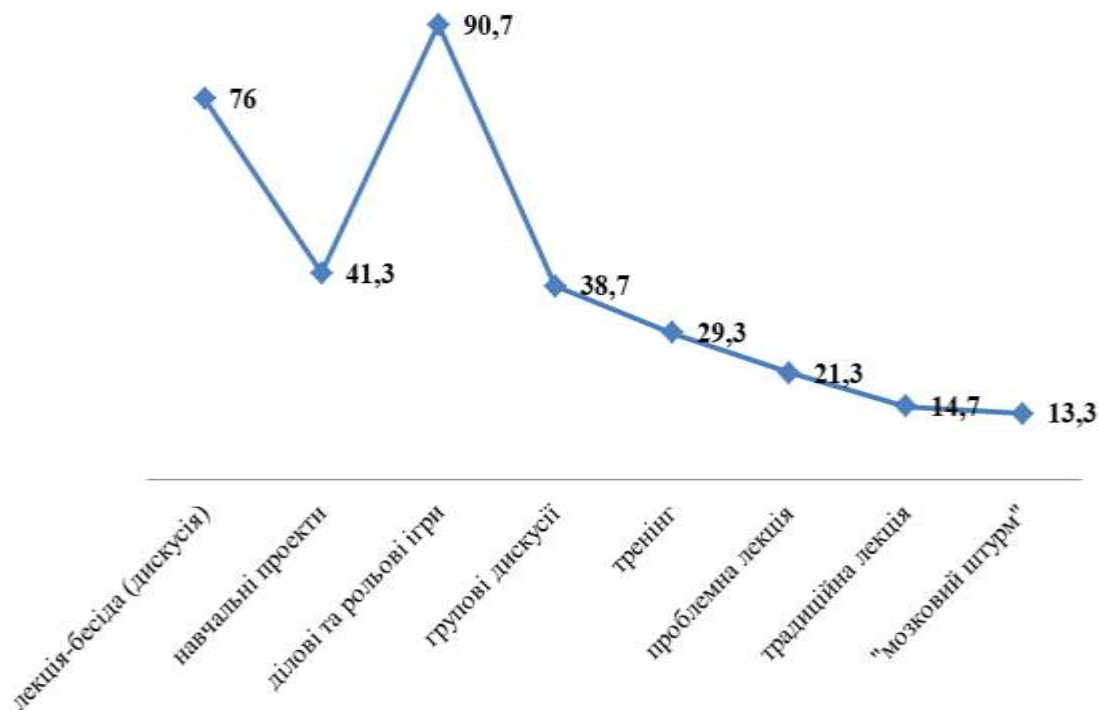

Рис. 1.4. Ефективність форм та методів навчання, на думку респондентів

Проте відзначимо, що майбутні бакалаври з туризму слабо орієнтуються в сутності пропонованих їм форм та методів навчання. На поставлені запитання „Чим саме Вас приваблює ця форма роботи?” або „Як Ви собі уявляєте таку форму роботи?” переважна більшість опитуваних (54,7 %) відповіла: „Не знаю”, „Важко сказати”, „Чув, що це цікаво, але участі не брав”.

Нам важливо було дізнатися, „Які форми та методи навчання максимально сприяють формуванню готовності до професійної взаємодії?”. Опитування показало, що студенти надали перевагу діалогічно-дискусійним технологіям (лекції-диспути (дискусії) – 56%), ігровим технологіям (рольові та ділові ігри – 52%) і проєктним технологіям (навчальні проєкти – 45,3%).

Що стосується опитування про готовність майбутніх бакалаврів з туризму до участі в проєктній діяльності, то основними показниками виявились такі: 41%

студентів – готові створювати новий туристичний продукт, 32% студентів – готові оформлювати буклети чи знімати відеоматеріали, 23% студентів – шукати і обробляти цікаву інформацію, і всього 4% опитаних – готові брати участь в експериментально-дослідницькій діяльності (рис. 1.5).

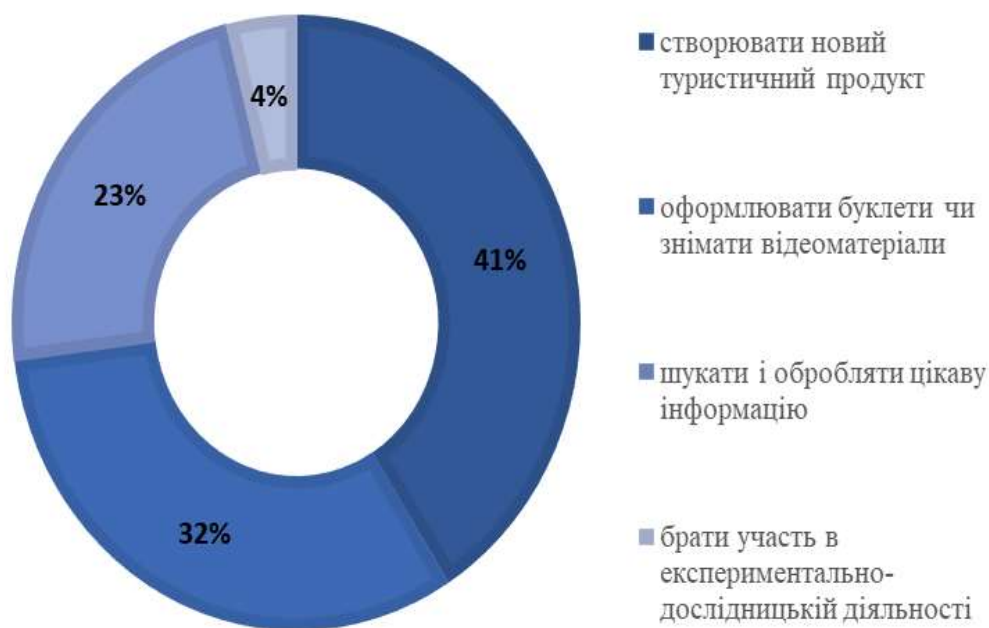

Рис. 1.5. Готовність майбутніх бакалаврів з туризму до участі в проєктній діяльності

Отже, на основі проведеного аналізу можемо зробити деякі висновки. Так, викладачі, які забезпечують підготовку майбутніх бакалаврів з туризму мають достатній досвід упровадження проєктних технологій. Разом із тим, у закладах вищої освіти не створені повноцінні умови для впровадження проєктних технологій при підготовці майбутніх бакалаврів з туризму та проблемним залишається питання, пов'язане безпосередньо з необхідністю у розробленні стратегії використання проєктних технологій у професійній підготовці майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії. Тому одним із завдань дослідження нами виділено – теоретичне обґрунтування і впровадження

педагогічних умов підготовки майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії засобами проєктних технологій.

Варто звернути увагу також на таку умову успішного використання проєктної технології в процесі підготовки майбутніх бакалаврів з туризму до професійної діяльності як тісне співробітництво студента і викладача. Проєктна технологія вдало поєднує самостійну, пошукову та практичну діяльність студентів, тому участь викладача у підготовці проєкту від початку до перевірки результатів та їх оцінки є дуже важливою. Для того, щоб студент став активним співучасником педагогічного процесу, необхідно забезпечити партнерський характер педагогічних стосунків, який полягає в рівності психологічних позицій, взаємній гуманістичній спрямованості, активності педагога та студентів, взаємопроникненні їх у світ почуттів та переживань, готовності до прийняття аргументів співрозмовника, взаємодії з ним [140].

Підсумовуючи, зазначимо, що ми розглянули загальні можливості проєктних технологій й шляхи їх реалізації щодо формування готовності майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії. Проєктна технологія дозволяє студентам „краще розуміють взаємозв'язок дисциплін, що викладаються з практикою і значимість командної роботи, а також виробляють вміння доводити справу до кінця і в строк” [168, с. 66]; отримати досвід проєктної роботи і досвід взаємодії у майбутній професійній діяльності, навчити їх працювати в групі; сприяє формуванню в студентів умінь, які забезпечують ефективне здійснення професійної взаємодії, тощо. Знання зазначених можливостей дозволяє організовувати процес професійної підготовки майбутніх бакалаврів з туризму під час вивчення кожної навчальної дисципліни.

Отже, проєктну технологію розглядаємо як систему науково обґрунтованих дій, які гарантують досягнення поставленої мети: формування готовності майбутнього бакалавра з туризму до професійної взаємодії.

Висновки до розділу 1

Теоретичний аналіз філософської, соціологічної, психолого-педагогічної, туристської літератури з проблеми підготовки майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії засобами проєктних технологій дозволив нам дійти таких узагальнюючих висновків.

Здійснено аналіз нормативно-правових документів (Законах України „Про вищу освіту” (2014), „Про туризм” (2015), „Про курорти” (2000), Національна рамка кваліфікацій, Стратегія розвитку туризму та курортів до 2026 року (2019) та ін.), який засвідчив, що розвиток туристської галузі вимагає якісної підготовки майбутніх фахівців у закладах вищої освіти України.

Розглянуто сутність поняття „професійна підготовка майбутніх бакалаврів з туризму” та його субпідрядних понять „підготовка”, „професійна підготовка”, „підготовка до професійної взаємодії”, „бакалавр з туризму”.

Установлено, що професійна підготовка є процесом здобуття кваліфікації відповідно певної спеціальності, який сприяє засвоєнню сукупності спеціальних знань, умінь та навичок для здійснення професійної діяльності. Розкрито поняття „підготовка майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії” як процес формування їх готовності до професійної взаємодії. Дефініція „майбутній бакалавр з туризму” розглядається в роботі як здобувач освітньо-кваліфікаційного рівня фахівця туристичної галузі у закладі вищої освіти, який на основі повної або базової загальної середньої освіти здобуває загальні та професійні компетентності, набуває відповідного досвіду їх застосування для практичного вирішення професійних завдань різного роду, які виникають в індустрії туризму.

Доведено, що наявна система підготовки майбутніх бакалаврів з туризму, не достатньо враховує специфіку підготовки висококваліфікованого фахівця до професійної взаємодії. Пріоритетними напрямками реалізації зазначених завдань, визначено: запровадження гнучких освітньо-професійних програм, оновлення змісту вищої туристської освіти, запровадження ефективних педагогічних технологій, створення чіткої системи методичного та інформаційного забезпечення вищої школи.

Вивчення генези понять „взаємодія” і „професійна взаємодія” у науковій літературі дало можливість сформулювати авторське тлумачення дефініції „професійна взаємодія майбутнього бакалавра з туризму”: цілеспрямована взаємозумовлена діяльність суб’єктів сфери туристичних послуг, орієнтована на досягнення прогнозованих цілей у співробітництві, набуття соціального досвіду та забезпечення самореалізації й досягнення ними життєвого і професійного успіху.

Унаслідок наукового пошуку конкретизовано особливості професійної взаємодії бакалавра з туризму, які відрізняються розмаїттям суб’єктів (клієнти, колеги, керівництво, стейкхолдери), встановлено основні напрями (традиційний, інтерактивний), види професійної взаємодії (міжсуб’єктна, міжособистісна, комунікативна), форми професійної взаємодії (автономна дія, вплив, супровід, співпраця) як ідеальні тактики і способи професійної взаємодії в діяльності майбутнього бакалавра з туризму.

Розглянуто підходи науковців до визначення понять „готовність”, „готовність до професійної діяльності” та їх дослідження: функціональний (функціональний стан, що сприяє успішній діяльності), особистісний (синтез властивостей особистості, що визначає її придатність до діяльності), комплексний (якісний показник саморегуляції особистості на різних рівнях процесів).

Визначено ключове поняття дослідження, а саме готовність майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії, що розглядається як особистісне інтегративне утворення, що становить єдність ціннісно-мотиваційного ставлення до професійної взаємодії, професійно-важливих особистісних якостей, сукупності знань, умінь і досвіду їх застосування, які забезпечують ефективну конструктивну взаємодію з усіма учасниками системи професійних відносин й реалізацію професійних функцій майбутнього фахівця туристичної індустрії. Опанування цього особистісного утворення забезпечує перевагу фахівців сфери туризму на ринку праці.

Розкрито компоненти готовності майбутнього бакалавра з туризму до професійної взаємодії (мотиваційний – сукупність мотивів адекватних цілям та

завданням професійної взаємодії (спрямованість на взаємодію, орієнтація на партнерство і співпрацю, потреба у спілкуванні, потреба у самовдосконаленні); когнітивний – сукупність знань про особливості професійної взаємодії (сутність, умови, стратегії і тактики побудови професійної взаємодії; методи встановлення, збереження і відтворення контакту; механізми взаємовпливу в міжособистісних стосунках; функції, форми, види та стилі спілкування); діяльнісний – сукупність умінь, які забезпечують здійснення ефективною професійною взаємодією (перцептивно-прогностичні, організаційні, комунікативні, рефлексивно-регулятивні); особистісний – сукупність особистісних якостей, які сприяють успішній професійній взаємодії (контактність, стресостійкість, здатність до рефлексії). Відповідно до виділених компонентів визначено критерії, показники та рівні їх сформованості: елементарний, достатній і продуктивний.

На основі здійсненого аналізу наукової літератури представлено авторське бачення проєктної технології як засобу, за допомогою якого може бути сформований високий рівень готовності майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії.

Вивчено можливості проєктної технології, що втілюються в технології спільної діяльності студентів, навчанні у співробітництві, особливостях взаємодії у системах «викладач-студент». На основі аналізу наукових наробок з досліджуваної проблеми визначено, що використання проєктних технологій в освітньому процесі ЗВО забезпечує як міжособистісну, так і односторонню комунікацію; сприяє формуванню у майбутніх фахівців умінь стисло й точно викладати свої думки під час виступів, активно відстоювати свій погляд, аргументовано заперечувати, спростовувати хибну позицію опонента; накопичувати досвід професійно спрямованої взаємодії завдяки участі в індивідуальній й колективній діяльності; відкривають можливості для самореалізації у різноманітних взаємодіях, оволодіння майстерністю взаємодії. Послугування проєктними технологіями дозволяє студентам краще зрозуміти взаємозв'язок дисциплін, що викладаються, з практикою; отримати досвід взаємодії у майбутній професійній діяльності, навчити їх працювати в групі;

сформувати уміння, які забезпечують ефективне здійснення професійної взаємодії.

Теоретичний аналіз наукової літератури і власний досвід дозволили нам виділити ключові принципи застосування проєктних технологій в процесі підготовки майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії засобами проєктних технологій: орієнтація на практичне вирішення проблем (проблема, на вирішення якої спрямовано проєкт, повинна бути дійсно практичною, і стосується реальної професійної діяльності в сфері туризму), міждисциплінарність (міждисциплінарний характер компетенцій, необхідних для реалізації навчального проєкту), принцип безперервної взаємодії (безперервна взаємодії викладачів, членів проєктної команди, стейкхолдерів у процесі підготовки і захисту проєкту, що передбачає формування навичок комунікації і здатності до ефективного роботи в команді), інтеграції методів навчання (проєктні технології впроваджуються через реалізацію різних методів навчання).

Зазначені теоретичні уявлення про особливості підготовки майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії засобами проєктних технологій стали вагомим підґрунтям для розробки педагогічних умов, реалізація яких гарантувала б досягнення цілей, поставлених у дослідженні.

Результати дослідження, наведені у першому розділі, опубліковані у працях [59; 60; 62; 63; 64; 66; 67; 68; 69].

РОЗДІЛ 2.

ОБҐРУНТУВАННЯ ТА ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ З ТУРИЗМУ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ЗАСОБАМИ ПРОЄКТНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

2.1. Теоретичне обґрунтування педагогічних умов підготовки майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії засобами проєктних технологій

Сучасні теоретичні погляди на феномен готовності майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії та особливості упровадження в освітній процес проєктних технологій, які узагальнені у першому розділі наукового дослідження, стали достатньою науковою підставою для визначення, обґрунтування й дослідження педагогічних умов підготовки майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії засобами проєктних технологій. При цьому набуті завдяки здійсненому теоретичному аналізу знання будуть виконувати роль методологічного орієнтира, а концепція – визначати стратегічні й тактичні напрямки дослідження.

Основне концептуальне положення полягає в тому, що кожен майбутній бакалавр з туризму як унікальна особистість, суб'єкт власного розвитку, має здатність вийти за межі повсякденної соціальної, комунікативної, навчальної практики, спроектувати модель майбутньої професійної діяльності й сформулювати готовність до професійної взаємодії, вирішення професійних завдань. Це дозволяє майбутньому бакалавру з туризму сприймати, усвідомлювати й оцінювати різноманітні труднощі та суперечності, пов'язані з професійною взаємодією, самостійно й конструктивно вирішувати завдання професійної взаємодії відповідно до своїх ціннісних орієнтацій, розглядати кожне ускладнення в сфері професійної взаємодії як стимул для подальшого професійного та особистісного розвитку, як розширення власних потенцій. Усвідомлення власних можливостей,

перспектив особистісного та професійного зростання, необхідності зміни, перетворення свого внутрішнього світу спонукає студентів до постійного пошуку шляхів самореалізації в освітній, професійній, комунікативній діяльності. Звідси випливає, що професійна підготовка майбутніх бакалаврів з туризму має базуватися на діяльнісному, компетентнісному, комунікативному, особистісно орієнтованому підходах, що дає можливість для позитивного перебігу процесу формування готовності майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії.

Діяльнісний підхід у контексті обраної проблематики розглядається як пошук шляхів формування готовності майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії (К. Дурай-Новакова, М. Д'яченко, Л. Кандибович, І. Кучерявенко, С. Чеботарьов). Отже, саме діяльність є найважливішою основою формування готовності майбутніх фахівців до професійної взаємодії. Загальновідомий принцип єдності свідомості та діяльності передбачає, що «відображення людською свідомістю об'єктивної дійсності завжди пов'язане з активною діяльністю людини, походить з неї, здійснюється в ній» [77, с.85]. Зрозуміло, що за такого підходу механізмом формування внутрішнього світу майбутнього бакалавра з туризму стає інтеріоризація знань і спостереження щодо ефективності форм професійної взаємодії та екстеріоризація набутого досвіду у вигляді відповідних дій під час участі в розмаїтті форм професійної взаємодії. Впевнені, що саме через зміну змісту дій ми можемо віднайти способи управління процесом формування готовності майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії. Під час дослідження доцільним вважаємо чітке визначення цілей та завдання студентів, спрямування їх діяльності на активізацію професійно спрямованої комунікації, послугування розмаїттям форм взаємодії під час реалізації проектних технологій.

Компетентнісний підхід (В. Грушка, О. Дубасенюк, Л. Козак, В. Лозовецька, Л. Лук'янова, Н. Машика, Ю. Машика, М. Степанець) орієнтує на встановлення зв'язку вимог зовнішнього середовища до фахівців індустрії туризму та освітнього процесу підготовки майбутніх бакалаврів з туризму, які здобувають загальні та професійні компетентності, набувають відповідного досвіду їх

застосування для практичного вирішення професійних завдань різного роду, які виникають в індустрії туризму, зокрема завдань професійної взаємодії.

Комунікативний підхід (О. Баглай, Г. Богатирьова, Н. Волкова, М. Галицька, Б. Кукса) полягає в такій організації навчально-виховного процесу, коли формування готовності майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії відбувається безпосередньо в процесі комунікативної діяльності. Цей підхід спрямований на формування здатності користуватися знаннями та висловлювати власні думки залежно від конкретної ситуації.

Друге концептуальне положення. У дослідженні розуміємо готовність майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії як продукт такої організації освітнього процесу ЗВО, за якої особистість студента з його індивідуальністю, самобутністю, досвідом, неповторністю, стає суб'єктом діяльності. Така позиція дозволяє нам пов'язати її із саморозвитком особистості (фундаментальна здатність людини стати та бути справжнім суб'єктом свого життя, перебудовувати власну життєдіяльність на предмет практичного перетворення), професійним та особистісним зростанням, основою чого є самостійна проектна діяльність.

Відповідно до концепції *особистісно-орієнтованого навчання* (Л. Бодько, О. Мірошніченко) викладач має забезпечити студентам повну і реальну можливість самовираження в процесі оволодіння знаннями, уміннями та навичками, постійне застосування наявного у них особистісного досвіду професійної взаємодії, його невинне збагачення.

Третя концептуальна ідея спрямована на те, що теоретичною основою формування готовності майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії є професійна взаємодія як особливий вид професійної, міждисциплінарної діяльності, що полягає в комплексному, системному формуванні сукупності: *мотивів* адекватних цілям та завданням професійної взаємодії; *знань* про особливості професійної взаємодії (сутність, умови, стратегії і тактики побудови професійної взаємодії; методи встановлення, збереження і відтворення контакту; механізми взаємовпливу в міжособистісних стосунках; функції, форми, види та

стилі спілкування); *умінь*, які забезпечують здійснення ефективної професійної взаємодії (перцептивно-прогностичні, організаційні, комунікативні, рефлексивно-регулятивні); *особистісних якостей*, які сприяють успішній професійній взаємодії (контактність, стресостійкість, здатність до рефлексії). У зв'язку з тим, що готовність майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії виявляється в їх діяльності, формується у процесі діяльності й впливає на її зміст, навчальна й позааудиторна робота студентів має максимально моделювати їх майбутню професійну діяльність, що можливо завдяки послугуванню проєктними технологіями в освітньому процесі ЗВО.

Вважаємо за необхідне також виділити ключові принципи застосування проєктних технологій в процесі підготовки майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії: *орієнтація на практичне вирішення проблем, міждисциплінарність, принцип безперервної взаємодії в проєктній діяльності, інтеграції методів навчання.*

Принцип орієнтації на практичне вирішення проблем передбачає, що проблема, на вирішення якої спрямовано проєкт, повинна бути дійсно практичною, і стосуватися реальної професійної діяльності в сфері туризму. Цей принцип також забезпечує зв'язок студентів зі стейкхолдерами, що, у свою чергу, має на меті породити і утримати мотивацію майбутніх бакалаврів з туризму.

Наступний важливий принцип впровадження проєктних технологій – *принцип міждисциплінарності*. Мова йде про міждисциплінарний характер компетенцій, необхідних для реалізації навчального проєкту. Наприклад, компетенції пов'язані з розумінням соціального контексту туристичної діяльності мають на меті формування у студентів адаптивності до мінливих соціальних умов їх професійної діяльності.

Застосування принципу *безперервної взаємодії в проєктній діяльності* будується на безперервній взаємодії викладачів, членів проєктної команди, стейкхолдерів у процесі підготовки і захисту проєкту, що передбачає формування навичок комунікації і здатності до ефективної роботи в команді.

Принцип інтеграції методів навчання передбачає, що проєктні технології впроваджуються через реалізацію різних методів навчання (рольові та ділові ігри, дискусії, складання загадок, кросвордів, нестандартних запитань, інтерв'ю, тощо), аналіз наукових джерел, додаткової інформації, ілюстративного матеріалу, написання дослідницьких робіт, ілюстративне проєктування (карикатури, малюнки, тощо). Інтеграція методів навчання під час впровадження проєктних технологій дозволяє „забезпечити оптимальні психолого-педагогічні умови для взаємодії, спілкування, співпраці викладачів і студентів, комфортні й безпечні умови для проведення занять, що веде до високої продуктивності та якості навчання” [20], а також формування готовності до професійної взаємодії.

Вищезазначені концептуальні положення дозволили нам обґрунтувати перелік педагогічних умов формування комунікативної компетентності майбутніх юристів засобами проєктних технологій.

Для визначення педагогічних умов підготовки майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії засобами проєктних технологій звернемося до понять „умова” і „педагогічні умови”.

Так, у тлумачному словнику української мови умова розглядається як „необхідна обставина, яка робить можливим здійснення, створення, утворення чого-небудь або сприяє чомусь” [149, с. 632]. У свою чергу, філософська енциклопедія тлумачить дефініцію „умова” як сукупність об'єктів (речей, процесів, відносин), що необхідні для виникнення, існування або зміни даного об'єкту [224, с. 286]. Отже, умови – це певні обставини, від яких залежить реалізація будь-якого процесу. Підкреслимо, що педагогічні умови – це певні обставини, від яких залежить успішність навчального процесу.

Поняття „педагогічні умови” розуміється як обставини, від яких залежить та відбувається цілісний продуктивний педагогічний процес професійної підготовки фахівців, що опосередковується активністю особистості, групою людей [195, с. 243]; становище, в якому компоненти навчального процесу представлені в найкращій взаємодії, що дає викладачеві змогу результативно працювати, керувати навчальним процесом, а тим, хто навчається – успішно працювати [94].

Ураховуючи сутність поняття педагогічні умови, зазначимо, що вони сприяють досягненню певної педагогічної мети, забезпеченню цілісного продуктивного педагогічного процесу професійної підготовки майбутніх фахівців.

Педагогічні умови професійної підготовки майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії засобами проєктних технологій у нашому дослідженні передбачають реалізацію шляхів формування готовності до професійної взаємодії майбутніх фахівців. Тому, *педагогічні умови підготовки майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії засобами проєктних технологій* розуміємо як комплекс взаємопов'язаних та взаємозумовлених чинників, які забезпечують цілеспрямований процес формування готовності майбутнього бакалавра з туризму до професійної взаємодії засобами проєктних технологій.

Обґрунтування педагогічних умов підготовки майбутнього бакалавра з туризму до професійної взаємодії засобами проєктних технологій здійснювалося з урахуванням впливу таких чинників: аналіз особливостей функціонування індустрії туризму в сучасних економічних умовах; вимоги до професійної підготовки майбутніх фахівців у сфері туризму в умовах закладу вищої освіти; пізнавальні потреби й інтереси студентів щодо забезпечення професійної взаємодії; змістове наповнення поняття ключових професійних якостей майбутніх бакалаврів з туризму; особливості комунікативної діяльності майбутнього бакалавра з туризму тощо.

Визначаючи педагогічні умови підготовки майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії засобами проєктних технологій, ми розглянули наукові праці, в яких обґрунтовуються педагогічні умови окремих аспектів фахової підготовки майбутніх бакалаврів з туризму, які, на нашу думку, варті уваги в контексті дослідження. А саме: організаційно-педагогічні умови формування готовності майбутніх менеджерів туризму до реалізації інвестиційних проєктів (Л. Щербак [230]), педагогічні умови формування ключових компетентностей майбутніх менеджерів сфери туризму в процесі вивчення гуманітарних дисциплін (Н. Бондар [23]), педагогічні умови підготовки майбутніх викладачів педагогічних дисциплін до професійної взаємодії засобами інтерактивних технологій

(М. Томашевська [218]), педагогічні умови підготовки майбутніх фахівців сфери туризму до проєктування регіональних маршрутів (С. Кобзова [97]), організаційно-педагогічні умови формування готовності майбутніх фахівців сфери туризму до екскурсійної діяльності (С. Літовка-Деменіна [128]), педагогічні умови формування професійної компетентності на основі інтеграційного підходу у майбутніх менеджерів індустрії туризму (Т. Любишева [132]), педагогічні умови формування у майбутніх фахівців аграрної сфери готовності до партнерської взаємодії (В. Молоченко [144]), педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів філологічних спеціальностей до міжособистісної взаємодії засобами комунікативних технологій (Т. Пушкар [171]), педагогічні умови формування у студентів коледжу технологій сервісу готовності до професійної полікультурної взаємодії (Н. Слічна [195]), педагогічні умови навчально-методичного забезпечення професійної підготовки менеджерів туристичної індустрії (Т. Сокол [198]) тощо.

Отже, проаналізувавши зміст вищезазначених педагогічних умов ми виділили 10 педагогічних умов підготовки майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії засобами проєктних технологій:

1. Високий рівень готовності викладачів до впровадження проєктних технологій в освітній процес закладу вищої освіти.
2. Забезпечення проблемного й творчого характеру навчальних завдань шляхом використання проєктних технологій.
3. Набуття майбутніми бакалаврами з туризму досвіду виконання проєктної діяльності.
4. Обґрунтування моделі готовності майбутнього бакалавра з туризму до професійної взаємодії засобами проєктних технологій.
5. Оновлення змісту, форм та методів фахової підготовки майбутніх бакалаврів з туризму, що сприяє формуванню у студентів готовності до професійної взаємодії.
6. Організація самостійної роботи майбутніх бакалаврів з туризму через міждисциплінарну проєктну діяльність.

7. Поєднання різних видів проєктів у процесі підготовки майбутніх бакалаврів з туризму, урахування доцільності їх використання.

8. Створення атмосфери партнерської взаємодії викладачів і студентів в освітньому середовищі закладу вищої освіти на засадах проєктного підходу.

9. Створення навчально-методичної бази процесу впровадження проєктних технологій у професійній підготовці майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії.

10. Формування позитивної мотивації майбутніх бакалаврів з туризму щодо формування готовності до професійної взаємодії засобами проєктних технологій.

Наступним нашим кроком було проведення онлайн-опитування серед викладачів, які забезпечують підготовку майбутніх бакалаврів з туризму. Нами було опитано 47 викладачів, які працюють у ВНЗ „Університет імені Альфреда Нобеля”, Донецькому національному університеті економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Львівському торговельно-економічному університеті, Запорізькому національному університеті.

З цією метою було організовано онлайн-конференцію через платформу Zoom. На цьому семінарі ми повідомили респондентам мету засідання та дали характеристику всім педагогічним умовам підготовки майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії засобами проєктних технологій, які було виділено в процесі теоретичного аналізу. Далі викладачам необхідно було зі списку запропонованих педагогічних умов виділи три, які, на їх думку, найефективніше будуть спияти формуванню готовності майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії. Результати цього опитування подано у табл. 2.1 та рис. 2.1.

Рейтинговий список педагогічних умов підготовки майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії засобами проєктних технологій (на думку викладачів)

№ п/п	Педагогічні умови	К-ть	%
1.	Поєднання різних видів проєктів у процесі підготовки майбутніх бакалаврів з туризму, урахування доцільності їх використання	36	76,6
2.	Створення атмосфери партнерської взаємодії викладачів і студентів в освітньому середовищі закладу вищої освіти на засадах проєктного підходу	33	70,2
3.	Організація самостійної роботи майбутніх бакалаврів з туризму через міждисциплінарну проєктну діяльність	28	59,6
4.	Високий рівень готовності викладачів до впровадження проєктних технологій в освітній процес закладу вищої освіти	23	49,0
5.	Обґрунтування моделі готовності майбутнього бакалавра з туризму до професійної взаємодії засобами проєктних технологій	20	42,6
6.	Створення навчально-методичної бази процесу впровадження проєктних технологій у професійній підготовці майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії	17	36,2
7.	Формування позитивної мотивації майбутніх бакалаврів з туризму щодо формування готовності до професійної взаємодії засобами проєктних технологій	15	31,9
8.	Набуття майбутніми бакалаврами з туризму досвіду виконання проєктної діяльності	10	21,3

9.	Оновлення змісту, форм та методів фахової підготовки майбутніх бакалаврів з туризму, що сприяє формуванню у студентів готовності до професійної взаємодії	7	14,9
10.	Забезпечення проблемного й творчого характеру навчальних завдань шляхом використання проектних технологій	3	6,4

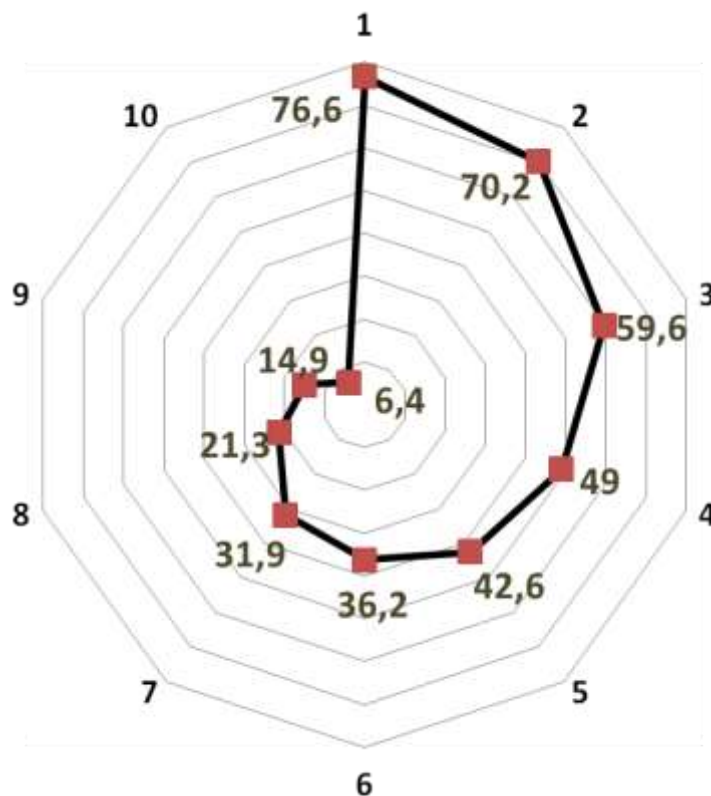

Рис.2.1. Педагогічні умови підготовки майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії засобами проектних технологій

Примітка: 1 – поєднання різних видів проектів у процесі підготовки майбутніх бакалаврів з туризму, урахування доцільності їх використання; 2 – створення атмосфери партнерської взаємодії викладачів і студентів в освітньому середовищі закладу вищої освіти на засадах проектного підходу; 3 – організація самостійної роботи майбутніх бакалаврів з туризму через міждисциплінарну проектну діяльність; 4 – високий рівень готовності викладачів до впровадження проектних технологій в освітній процес закладу вищої освіти; 5 – обґрунтування моделі готовності майбутнього бакалавра з туризму до професійної взаємодії засобами проектних технологій; 6 – створення навчально-методичної бази процесу впровадження проектних технологій у професійній підготовці майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії; 7 – формування позитивної мотивації майбутніх бакалаврів з туризму щодо формування готовності до професійної взаємодії засобами проектних технологій; 8 – набуття майбутніми бакалаврами з туризму досвіду виконання проектної діяльності; 9 – оновлення змісту, форм та методів фахової підготовки майбутніх бакалаврів з туризму, що сприяє формуванню у студентів готовності до професійної взаємодії; 10 – забезпечення проблемного й творчого характеру навчальних завдань шляхом використання проектних технологій.

Спираючись на здійснений аналіз наукових праць, дослідження теорії і практики професійної підготовки майбутнього бакалавра з туризму до професійної взаємодії, особливостей застосування проєктних технологій в закладі вищої освіти, результати опитування стейкхолдерів, власний педагогічний досвід, передбачаємо, що успіх підготовки майбутнього бакалавра з туризму до професійної взаємодії засобами проєктних технологій зможе забезпечити створення і впровадження відповідних педагогічних умов:

1) поєднання різних видів проєктів у процесі підготовки майбутніх бакалаврів з туризму, урахування доцільності їх використання;

2) створення атмосфери партнерської взаємодії викладачів і студентів в освітньому середовищі закладу вищої освіти на засадах проєктного підходу;

3) організація самостійної роботи майбутніх бакалаврів з туризму через міждисциплінарну проєктну діяльність.

Характеристика визначених нами педагогічних умов підготовки майбутнього бакалавра з туризму до професійної взаємодії засобами проєктних технологій здійснюємо, зважаючи на такі положення: будь-які новації в системі вищої освіти, по-перше, повинні бути виправданими з точки зору структурно-логічної відповідності, тобто їх уведення повинно узгоджуватися з етапами професійної підготовки майбутнього спеціаліста, та з точки зору інтеграційної відповідності, тобто забезпечувати інтеграцію знань і умінь із різних дисциплін, а також видів діяльності на рівні навчальних тем, інтегрованих курсів, наукових проблем; по-друге, спрямовуватися на активну різнорівневу комунікацію учасників навчального процесу [250].

Пропонуємо дати характеристику кожній з зазначених умов.

1. Поєднання різних видів проєктів у процесі підготовки майбутніх бакалаврів з туризму, урахування доцільності їх використання.

Нам необхідно з'ясувати, які види проєктів будуть ефективно впливати на процес формування готовності майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії. Для цього ми проаналізували різні класифікації навчальних проєктів, які висвітлюються у науковій літературі:

– *домінувальної діяльності* (дослідницькі, практико-орієнтовані, рольово-ігрові, інформаційні, творчі проекти тощо); *предметно-змістової галузі* (монопроекти, міжпредметні проекти); *характеру координації проекту* (проекти з безпосередньою координацією, проекти з опосередкованою координацією); *характеру контактів* (проекти у межах одного навчального закладу); *регіональні проекти*; *міжнародні проекти* (телекомунікаційні проекти); *кількості учасників* (індивідуальний, парний, груповий); *тривалості проекту* (короткотривалий (декілька занять), середньотривалий (від місяця до півроку), довготривалий (від півроку до року і більше)) (Є. Полат [162]);

– *проекти ігор* (групові заняття з дітьми: різноманітні ігри, народні танці, драматичні постановки тощо), *екскурсійні* (проведення цільових екскурсій, метою яких є вивчення проблем, пов'язаних з навколишньою природою і суспільним життям), *оповідальні* (розповіді у найрізноманітнішій формі: усній, письмовій, вокальній, художній, музичній тощо), *конструктивні* (проекти, націлені на створення корисного продукту) (Є. Коллінгс [108]);

– за видом кінцевого продукту: *матеріальні* (модель, макет, комп'ютерна презентація), *дієві* (екскурсія, тематичний вечір, спектакль, урок-гра), *письмові* (стаття, інструкція тощо) (А. Сиротюк [192]);

– за складністю розрізняють: *монопроекти* (окремі конкретні проекти чітко визначеної орієнтації та масштабу; припускають певні спрощення щодо проектування та реалізації, формування команди проекту тощо), *мультипроекти* (комплексні проекти, що складаються з монопроектів), *мегапроекти* (комплексні проекти, що охоплюють окремі регіони, сектори суспільства, економіки; складаються з моно- і мультипроектів, об'єднаних однією метою) (Л. Кобиляцький [98, с. 10]);

– за провідною діяльністю (*дослідницький* (породження нового затребуваного (практичного) знання), *інженерно-конструкторський* (створення нового інженерного продукту або технології), *організаційний* (створення нової практики, бізнесу, керуючої структури), *стратегічний* (створення програм, інфраструктур, галузей тощо), *арт-проект* (створення нового образу,

мистецького продукту)) (А. Федосєєв, А. Андрюшков, М. Белінська, А. Лазарєв, М. Просєкін [168]) тощо.

– за пріоритетним видом діяльності (творчі, соціальні, дослідні, рольові, пошукові, ігрові); за предметно-змістовою сферою інтересів (екологічні, правові, телекомунікаційні, філологічні, політехнічні, інформаційні, художні); за участю в розробці (індивідуальні, парні, групові, колективні); за терміном виконання (короткочасні, середньої тривалості, довготривалі); за характером партнерської взаємодії між учасниками проєктної діяльності (кооперативні, загальні, конкурсні); за рівнем реалізації міжпредметних зв'язків (однопредметні, міжпредметні); за формою захисту (пленарні, стендові, мультимедійні, рольові, творчі) (Л. Бодько [22, с. 3]).

Аналіз вищезазначеної педагогічної літератури дозволив нам охарактеризувати типи проєктів, які посідають значне місце у підготовці майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії.

Так, перш за все, зупинимось на *телекомунікаційному проєкті*, який визначається як форма навчання, яка передбачає спільну навчально-розвивальну діяльність учасників, які можуть бути територіально віддаленими, для досягнення значущої для них мети (результату) узгодженими методами, що вимагають застосування засобів комп'ютерних телекомунікацій [163]. Отже, цей вид проєктів реалізується через Інтернет. Тому, „відмінність звичайного проєкту і телекомунікаційного полягає у способі реалізації проєкту, його організаційних формах і використовуваних засобах. Дані проєкти поєднують в собі якісне предметне наповнення і можливість оперативного спілкування з використанням сучасних засобів обміну інформацією (Інтернет) при вирішенні освітніх завдань” [33].

Важливим є те, що спільна робота студентів різних країн над телекомунікаційним проєктом розвиває у майбутніх бакалаврів з туризму вміння слухати партнера, створює умови для взаєморозуміння і взаємодопомоги, зміцнює почуття відповідальності за успіх спільної справи. „Здатність вести переговори і

суперечка, інтерв'ювання включають в себе безліч лінгвістичних, інтелектуальних і соціальних навичок і умінь” [159, с. 306] професійної взаємодії.

Таким чином, проведення телекомунікаційних проєктів під час підготовки майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії спрямовано на: „розвиток умінь аналітично і творчо працювати з різними джерелами інформації, ставити й вирішувати проблеми в процесі роботи, проєктувати дії відповідно до нахилів і здібностей, показувати результати своєї діяльності за допомогою різноманітних засобів” [186, с. 18]; формування досвіду взаємодії з навколишнім світом; розвиток перцептивно-прогностичних, організаційних, комунікативних, рефлексивно-регулятивних умінь студентів тощо.

В процесі вивчення навчальної дисципліни „Ділова іноземна мова” нами розроблено міжнародний телекомунікаційний проєкт „Children are Also Tourists but of Smaller Size” („Діти – теж туристи, тільки маленьких розмірів”), який передбачає співпрацю українських студентів зі студентами Бізнес Коледжу Вільнюса (Литва). Продуктом телекомунікаційного проєкту є книга-путівник для менеджерів туристичних агентств у світ дітей-туристів.

Наступний вид проєктів – *практико-орієнтований*, який „передбачає, що результат діяльності учасників проєкту визначається на самому початку і зорієнтований на їх соціальні інтереси. Проєкт передбачає чітко визначену структуру, сценарій діяльності студентів з визначенням їх функцій, участь кожного учасника в оформленні кінцевого продукту. У даному проєкті важлива організація координаційної роботи та її поетапне обговорення; коректування зусиль як спільних, так й індивідуальних; організація одержаних результатів і впровадження їх в практику” [208].

Практико-орієнтовані проєкти використовуються в підготовці майбутніх бакалаврів з туризму з метою виготовлення практично значущого продукту, що може бути корисним для вирішення конкретних проблем туристичної індустрії. Кінцевим продуктом такого типу проєкту є рекомендації, довідник, словник, туристичний продукт, туристична послуга тощо. Виконання таких проєктів дозволяє вирішувати нагальні питання щодо задоволення особистісних потреб

споживачів туристичних послуг у створенні комфортних умов для відпочинку, вирішення питань оформлення туристичних буклетів, листівок тощо.

До практико-орієнтованих проєктів, які були розроблені нами, з метою формування готовності до професійної взаємодії у майбутніх бакалаврів з туризму розроблено наступні: „Створення туристичного аккаунту у соціальній мережі Instagram” і „Створення туристичного аккаунту у соціальній мережі Facebook” (навчальна дисципліна „Технологія продажу туристичного продукту”).

Розглядаючи проєктні технології як засіб формування готовності майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії, слід виділити окремий вид проєктів – *екскурсію-проєкт*, що планується, готується і проводиться не викладачем, а самими студентами. Вимоги, що ставляться до екскурсійних проєктів практично збігаються з основними вимогами щодо використання проєктних технологій. Проте, є ряд особливостей, які вирізняють екскурсійні проєкти від інших видів проєктів. Серед них: чітке планування маршруту та графіку його проходження, дотримання правил техніки безпеки і правил поведінки на об'єктах, незвична обстановка, можлива присутність сторонніх людей, які можуть ставити запитання [90, с. 302].

Підготовка екскурсії – це свого роду дослідницька діяльність, що передбачає роботу з джерельною базою, науковою літературою та іншими джерелами інформації. У зв'язку з цим робота над створенням екскурсійних проєктів дозволяє придбати і актуалізувати необхідні компетенції, серед яких – „здатність логічно вірно, аргументовано, ясно будувати свою мову, здатність використовувати навички роботи з інформацією з різних джерел, застосовувати методи, положення, знання з різних областей соціальних і гуманітарних наук, а також удосконалювати навички публічного виступу перед аудиторією, підтримання інтересу й уваги слухачів” [117, с. 201]. Дана особливість робить завдання з підготовки екскурсійного проєкту актуальним з точки зору формування готовності майбутнього бакалавра з туризму до професійної взаємодії.

Безумовно, ключовим моментом в підготовці майбутніми бакалаврами з туризму екскурсії-проєкту є створення власного оригінального тексту екскурсії. З огляду на це необхідно орієнтувати студентів на підготовку цілісного тексту екскурсії з фрагментів, які зв'язуються між собою логічними переходами.

Таким чином, екскурсійний проєкт сприяє створенню спрямованості на взаємодію, збагаченню словникового запасу, розвитку організаційних і комунікативних умінь, розширенню світогляду майбутніх бакалаврів з туризму.

Нами розроблено такі екскурсійні проєкти: „Our University! Our Department!” („Знай наш Університет! Знай нашу кафедру!”) (навчальна дисципліна „Ділова іноземна мова”); „Оглядова екскурсія по м. Дніпро”, „Тематична екскурсія по м. Дніпро”, „Оглядова екскурсія по м. Київ”, „Тематична екскурсія по м. Київ”, „Оглядова екскурсія по м. Харків”, „Оглядова екскурсія по м. Львів”, „Трасова екскурсія Дніпро–Київ”, „Трасова екскурсія Дніпро–Львів”, „Трасова екскурсія Дніпро–Харків” (навчальна дисципліна „Географія туризму”).

Зупинимось на *інформаційних проєктах*, які спрямовані на збір інформації, про який-небудь об'єкт або явище, а також на ознайомлення майбутніх бакалаврів з туризму з інформацією, її аналізом і узагальненням фактів. Метою інформаційного проєкту в процесі підготовки майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії є формування умінь знаходити, обробляти інформацію, а також пізнавальних і творчих умінь, розвиток комунікативних якостей.

Варто звернути увагу на структуру інформаційного проєкту, який обов'язково має складатись з мети, актуальності, методів отримання та обробки інформації, результату (реферат, доповідь), презентація (виступ на практичному занятті). Такий проєкт може бути складовою частиною будь-якого іншого проєкту.

Ігрові проєкти дозволяють майбутнім бакалаврам з туризму проявити здібності щодо прийняття певної ролі, що зумовлена характером і змістом проєкту. Це можуть бути менеджери, різні фахівці в сфері туризму, спонсори, туристи, клієнти, стейкхолдери, тощо. Імітуються їх соціальні і професійні стосунки, які ускладнюються змодельованими проблемними або конфліктними

ситуаціями. „У цих проєктах немає усталеної структури, і вона залишається відкритою до закінчення проєкту. Домінує рольова гра, пригодницькі дії, що складають зміст проєкту, в якому ступінь творчості дуже високий” [160, с. 13].

Необхідно звернути увагу на етапи роботи над ігровим проєктом, а саме: аналіз проблемних ситуацій, вибір теми, визначення проблеми, постановка мети; створення творчих груп (3–4 особи), визначення рольового статусу кожного учасника проєкту; вибір методів і засобів досягнення мети, складання програми дій; пошук інформації студентами, її аналіз та обробка; оформлення результатів ігрової проєктної діяльності; підготовка до презентації ігрового проєкту; презентація та захист ігрового проєкту кожною групою; аналіз і загальне обговорення результатів ігрового проєктування, його оцінка [41].

Отже, під час роботи над ігровим проєктом майбутній бакалавр з туризму виступає активним суб'єктом навчальної діяльності, а викладач посідає місце консультанта; набуває певних знань і умінь, які забезпечують ефективно здійснення професійної взаємодії; формує комунікативні та організаторські здібності; здійснює рефлексію власної діяльності.

Нами розроблено такі ігрові проєкти: „Проведення дискусії „Внутрішній туризм. Подорож по Україні: за і проти” (навчальна дисципліна „Географія туризму”), „Продаж туристського продукту” (навчальна дисципліна „Технологія продаж туристичного продукту”).

Розглянемо особливості *творчого проєкту* в підготовці майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії. Означений вид проєкту, спрямований на створення якогось творчого продукту; проєкт, що передбачає вільний, нестандартний підхід до оформлення результатів роботи.

На думку Н. Хлістовської, для успішної реалізації творчого проєкту необхідно створити певні умови: творча атмосфера (організація постійно діючих виставок творчих проєктів, фото); відкритість, доброзичливість, обмін цікавими ідеями під час дискусії; наявність групи однодумців, захоплених творчістю; врахування принципу співробітництва [226]. На основі цього ми можемо

зазначити, що використання творчих проєктів сприятиме ефективному формуванню готовності майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії.

Щодо доцільності застосування окремого виду проєкту залежить від навчальної дисципліни, теми проєкту (його змісту), умов проведення. Так, наприклад, якщо це творчий проєкт, то необхідно враховувати, що в цьому випадку неможливо оцінити проміжні результати, але організовувати роботу над проєктом необхідно, проте ця допомагати повинна бути у вигляді поради.

Розроблено наступні творчі проєкти: „Електронний словник термінів з туризмознавства” за допомогою програми „Multilex 7” (навчальна дисципліна „Ділова іноземна мова”), „Створення тестових завдань з навчальної дисципліни „Технологія продажу туристичного продукту” за допомогою соціальної мережі Facebook” (навчальна дисципліна „Технологія продажу туристичного продукту”).

Отже, використання вищезазначених типів проєктів в підготовці майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії сприяє формуванню внутрішньої мотивації студентів до якіснішого здійснення професійної взаємодії; підвищенню розумової активності студентів та набуття навичок професійної взаємодії; мовному розвитку студентів; розвитку індивідуальних якостей студентів, які забезпечують ефективне здійснення професійної взаємодії.

2. Створення атмосфери партнерської взаємодії викладачів і студентів в освітньому середовищі закладу вищої освіти на засадах проєктного підходу.

Готовність майбутнього бакалавра з туризму до професійної взаємодії важко сформулювати, якщо у закладі вищої освіти не створено атмосферу шанобливого ставлення до суб'єктів навчально-виховного процесу, не культивується культура професійної комунікації, толерантність. Зазначене має бути покладено в основу організації освітнього середовища, сприятливого для розвитку рівноправних партнерських відносин викладачів і студентів.

Проблема важливості освітнього середовища для навчально-виховного процесу у закладі вищої освіти, особливості його організації розглядаються в дослідженнях А. Артюхіної [12], Т. Равчиної [172], А. Хуторський [227] та інших.

Ми ставили за мету розглянути особливості, напрями й шляхи організації й підтримки освітнього середовища, сприятливого для створення атмосфери партнерської взаємодії викладачів і студентів на засадах проєктного підходу.

Поняття „освітнє середовище” у науковій літературі розглядається по-різному: система впливів й умов формування особистості за заданим зразком, а також можливостей для її розвитку, що містяться в соціальному і просторово-предметному оточенні [234]; цілісний соціально-психологічний простір, що охоплює простір умов, взаємозв'язків і залежностей, простір цілей та намірів, простір взаємин і позицій та завжди ієрархічно, багатозначно структурований [172, с. 5]. Так, ми розуміємо освітнє середовище як сукупність організаційно-педагогічних умов і факторів, що сприяють формуванню особистості майбутнього фахівця.

У контексті другої педагогічної умови нашого дослідження поняття „освітнє середовище закладу вищої освіти” визначаємо як оточення, що цілеспрямовано впливає на професійно-особистісний розвиток майбутнього бакалавра з туризму, забезпечуючи його готовність до професійної взаємодії, успішного виконання соціальних ролей та самореалізації в процесі життєдіяльності.

Ураховуючи вищезазначене необхідно створити у закладі вищої освіти таке освітнє середовище, яке б максимально сприяло ефективності та результативності професійної підготовки майбутнього бакалавра з туризму до професійної взаємодії, використовуючи при цьому продуктивний тип взаємодії викладача і студентів – партнерський – добровільний, довготривалий, взаємно відповідальний.

На думку Г. Татаринцевої, партнерська взаємодія є формою безпосереднього впливу автономних, рівноправних суб'єктів, орієнтованих на спільне задоволення загального інтересу, що характеризується добровільністю, взаємним визнанням і довірою, взаємною відповідальністю і орієнтованістю на досягнення певних цілей [212, с. 148].

При цьому успішність партнерської взаємодії викладача і студентів ми пов'язуємо з такими умовами: авторитет викладача; злагода, готовність студента

приймати допомогу й підтримку з приводу власних проблем; опора викладача і студентів на наявні та потенційні сили і можливості останнього, віра в них; пріоритет студента у вирішенні власних проблем; рефлексивно-аналітичний підхід до перебігу й результату навчально-виховного процесу [123, с. 234]; успішне визначення цілей спільної проєктної діяльності.

Щодо створення атмосфери партнерської взаємодії викладачів і студентів доцільно виокремити такі вагомні положення, пов'язані зі створенням освітнього середовища закладу вищої освіти: навчально-виховний процес, організований як „міжособистісна взаємодія студентів і викладачів на засадах поваги й довіри, впливає на пошук особистістю власного розуміння соціальних явищ, вияв неупередженого, толерантного ставлення до кожного; узгодження власних дій з інтересами, поведінкою інших; навчальна діяльність є процесом набуття соціальних, професійних знань, умінь й навичок, якщо студенти аналізують і вирішують реальні проблеми, актуальні для їхнього життєвого шляху, соціальної взаємодії, самопізнання” [172, с. 4]; основне завданням викладача є створення ситуацій, в яких майбутні бакалаври з туризму набувають досвіду міжособистісної взаємодії.

Одним зі шляхів вирішення завдання щодо створення атмосфери партнерської взаємодії викладачів і студентів в освітньому середовищі закладу вищої освіти, формування у них готовності до професійної взаємодії є застосування проєктного підходу.

Проєктний підхід – це такий підхід до створення освітнього середовища закладу вищої освіти, основним принципом побудови якого є концепція не функцій або процесів, а проєкту.

Зазначені особливості обумовлюють доцільність застосування проєктної технології при підготовці майбутніх бакалаврів з туризму з метою наближення умов освітнього середовища до реальних професійних ситуацій, які вимагають ефективної партнерської професійної взаємодії.

Використання проєктних технологій дозволяє студентам розкрити в себе здібності лідерів, які вміють доводити власну точку зору. У майбутніх бакалаврів

з туризму під час проєктної діяльності „розвивається вміння співпрацювати, почуватися членом команди, брати відповідальність на себе, аналізувати результати діяльності” [22, с. 2]; підвищується рівень комунікативності зі студентами та викладачами, розвиваються такі важливі якості як самовдосконалення, комунікабельність, взаємодопомога, міжособистісна взаємодія. Це відповідає сутності готовності майбутнього бакалавра з туризму до професійної взаємодії.

Отже, партнерська взаємодія викладачів і студентів в освітньому середовищі закладу вищої освіти на засадах проєктного підходу розглядається як безперервний діалог, в процесі якого вони спостерігають, осмислюють наміри один одного і реагують на них.

Також одним із важливих моментів підготовки майбутніх бакалаврів з туризму є забезпечення ефективної партнерської взаємодії викладачів і студентів під час самостійної роботи. У зв'язку з цим необхідно розкрити особливості реалізації партнерської взаємодії викладачів і студентів під час дистанційного навчання. Враховуюче означене, стверджуємо про необхідність організації партнерської взаємодії під час спілкування суб'єктів проєктної діяльності в мережі Інтернет. Такий вид взаємодії має назву „мережева взаємодія”. Мережева взаємодія – взаємодія викладачів і студентів за допомогою сучасних інформаційно-комунікаційних технологій.

Метою мережевої взаємодії в процесі підготовки майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії засобами проєктних технологій є обмін електронними документами або повідомленнями, які стосуються проєктного завдання.

У цілому мережева взаємодія як характерна особливість сучасної вищої освіти спрямована на дотримання принципу соціальної справедливості в частині забезпечення рівного права студентів, в тому числі й з соціально-вразливих груп населення, на освоєння освітніх програм всіх рівнів, типів і видів [165]. У зв'язку з цим мережева взаємодія виступає в якості необхідного ресурсу створення

дієвого механізму партнерської взаємодії викладачів і студентів в освітньому середовищі закладу вищої освіти на засадах проєктного підходу.

Отже, створення атмосфери партнерської взаємодії викладачів і студентів в освітньому середовищі закладу вищої освіти на засадах проєктного підходу дає можливості: залучати велику кількість учасників проєкту; використовувати проєкти різного типу та тематики; покращувати творчі якості та організаційні здібності студентів, які беруть участь у виконанні проєктів [166, с. 61]; активно включатися у контакти з викладачами та студентами, що значно розширює можливості ефективної підготовки майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії тощо.

3. Організація самостійної роботи майбутніх бакалаврів з туризму через міждисциплінарну проєктну діяльність.

Головне завдання вищої туристичної освіти полягає у формуванні творчої і конкурентоспроможної особистості майбутнього фахівця туристичної індустрії, здатного до саморозвитку, інноваційної діяльності, ефективної взаємодії. Отже, необхідно перевести студента з „пасивного споживача знань в активного творця, що вміє сформулювати проблему, проаналізувати шляхи її вирішення, знайти оптимальний результат і довести його правильність” [123, с. 235]. Тому механізм впровадження третьої педагогічної умови вбачаємо у залученні студентів і викладачів у проєктну діяльність в процесі організації самостійної роботи. Тому що саме проєктні технології передбачають „самостійну пізнавальну діяльність студентів – індивідуальну, парну, групову, яку вони виконують протягом певного відрізка часу” [52, с. 326]. Отже, самостійне здобування знань, систематизація їх, можливість орієнтуватися в інформаційному просторі, бачити проблему і приймати рішення відбувається саме через проєктні технології.

В умовах проєктної діяльності студенти перебувають в стані підвищеної творчої активності, здійснюють безперервний пошук шляхів вирішення поставлених перед ними завдань, в опорі на рефлексивний аналіз знаходять необхідні рішення. Вони вчаться самостійно керувати власною діяльністю, формують індивідуальний стиль навчальної та професійної діяльності.

Самостійна робота, на нашу думку, за допомогою проектної діяльності дозволяє організувати творчу взаємодію викладача і студента, успішність якої обумовлена рефлексією, ціннісними орієнтаціями, зміною підходу педагога до навчання в формі співпраці, спрямованість на студента як майбутнього фахівця сфери туризму.

Цікавою є точка зору В. Ніколеної [149], яка стверджує, що проектна діяльність студентів під час самостійної роботи здійснюється за такими етапами:

1. Ціннісно-орієнтаційний. Головний акцент на цьому етапі робиться на забезпечення зацікавленості студентів. Виявлено, що з великим захопленням виконується тільки та діяльність, яка вільно обрана самим студентом; при виконанні проекту діяльність студента виходить за рамки теоретичного знання однієї дисципліни;

2. Аналітико-конструктивний. На цьому етапі відбувається виділення навчальних груп, проектна діяльність яких характеризується усвідомленням мотиву і мети майбутньої діяльності, вибором теми проекту, первинною постановкою проблеми і визначенням зразкового утримання (плану) самостійної роботи кожного учасника групи. Варіант теми проекту обирається студентами самостійно в залежності від інтересу, здібностей, можливостей практичного застосування проекту в майбутньому. Потім здійснюється формулювання мети і завдань проектної роботи, вибір методів і засобів виконання проекту, висування гіпотез, самостійний пошук студентами літератури з досліджуваної проблеми.

3. Оціночно-рефлексивному – відбувається цілісне розуміння і усвідомлення проекту, критичне ставлення до себе і власної діяльності, а також з'являється оцінка дій всіх учасників проекту. Відбувається активізація проектної діяльності студента за рахунок включення внутрішніх і зовнішніх аналізаторів, концентрації уваги, виборів способів дій на професійну орієнтацію завдання і контролю, що сприяє успішному завершенню проектної роботи.

4. На презентативному етапі здійснюється захист проектної самостійної роботи в аудиторний час в вигляді доповіді, демонстрації креслень і схем на паперовому носії, а також відео-презентації тощо. При цьому кожному учаснику

проекту відводиться роль в поданні роботи. Потім робота колективно обговорюється всієї навчальної групою, одночасно відбувається обмін пошуково-дослідницьким досвідом. На цьому етапі підводяться підсумки самостійної роботи і конструюються перспективи на подальше використання отриманого матеріалу.

Отже, самостійна робота є фактором реалізації проєктної діяльності.

Варто акцентувати увагу на тому, що під час здійснення проєктної діяльності в процесі самостійної роботи студент мотивований на здобування знань і у нього формується мотивація навчальної діяльності, потреба у самовдосконаленні. Викладач при цьому асистує в процесі інтерпретації одержуваного знання.

Розкриваючи зміст третьої педагогічної умови, зупинимось на сутності дефініцій „міждисциплінарність” й „міждисциплінарна проєктна діяльність”.

Аналіз наукової літератури показав, що науковці приділяють багато уваги проблемі міждисциплінарності в освітньому процесі закладу вищої освіти. Значний внесок в обґрунтування цього підходу здійснили такі вчені, як Д. Джейкобс [242], С. Дорошенко [73], А. Колот [109], Л. Сидорчук [192], В. Третько [220], С. Фрікель [243], О. Чорна [191] та ін.

На думку А. Колот, міждисциплінарність – це запозичення і перетікання підходів та методів різних дисциплін; здатність побачити, розпізнати, сприйняти те, що стає доступним в межах окремо взятої дисципліни; розширення міждисциплінарних зв'язків окремої дисципліни; запозичення взаємопов'язаними дисциплінами методів, інструментарію та постійне звернення до їх теоретичних схем, моделей, категорій, понять; не лише просте запозичення методів, інструментарію з інших дисциплін, а й інтеграція останніх на рівні конструювання міждисциплінарних об'єктів, предметів, опрацювання яких дозволяє отримати нове наукове знання; науково-педагогічна новація, яка породжує здатність побачити, розпізнати, сприйняти те, що є недоступним в межах окремо взятої дисципліни з її специфічним, вузькоорієнтованим об'єктом, предметом і методами дослідження; зіткнення, взаємопроникнення, синергія різних дисциплін, що передбачає розвиток інтеграційних процесів, зростаючу

взаємодію, взаємозбагачення методів, інструментарію задля отримання нового наукового знання [109, с. 77]. Отже, міждисциплінарність в професійній підготовці може проявлятися „у вирішенні проблеми, у підходах до вирішення проблеми, у теорії, у зв'язку між теоріями, у формуванні нових дисциплін” [73, с. 21].

Щодо проєктної діяльності, то міждисциплінарність проявляється через міждисциплінарний проєкт і різні підходи до міждисциплінарної взаємодії в процесі роботи над проєктом. У даному випадку міждисциплінарність сприяє розвитку творчих сил майбутніх бакалаврів з туризму, пробуджують потребу в аналізі, створенні власного продукту навчальної діяльності.

На наш погляд, міждисциплінарна проєктна діяльність в підготовці майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії повинна спиратись на процес інтеграції. „Оскільки інтеграція – це процес і результат створення єдиного, цілісного змісту навчання на основі гармонійної реалізації міждисциплінарних зв'язків” [106].

Відповідно до позиції Л. Сидорчук і О. Чорної, метою міждисциплінарної інтеграції в професійній освіті є дати студентам знання, що відображають зв'язок окремих частин майбутньої професійної діяльності як системи [191, с. 273].

Реалізація інтеграції змісту професійної підготовки майбутніх бакалаврів з туризму передбачає забезпечення взаємозв'язку теоретичних і методичних основ інтеграції, визначення інтегративних чинників і дослідження їх впливу на формування професійної взаємодії засобами проєктних технологій. Враховуючи вищезазначене ми припускаємо, що існує необхідність використання інтегрованого спецкурсу „Практикум професійної взаємодії в сфері туризму” у підготовці майбутніх фахівців.

Зупинимось на теоретичному обґрунтуванні процесу організації самостійної роботи майбутніх бакалаврів з туризму через міждисциплінарну проєктну діяльність під час вивчення спеціального курсу „Практикум професійної взаємодії в сфері туризму”.

Так, спільно з викладачами, які забезпечують професійну підготовку майбутніх бакалаврів з туризму, ми намагались відповісти на запитання: „Як стимулювати інтерес студентів до підвищення рівня сформованості готовності до професійної взаємодії? Як навчити студентів ефективно здійснювати взаємодію у навчальній діяльності та майбутній професійній діяльності?”. Як результат у рамках навчальних планів бакалаврського рівня вищої освіти спеціальності „Туризм” ми виділили ряд дисциплін, потенціал яких дозволяє ефективно здійснювати формування у студентів готовності до професійної взаємодії.

Підготовка майбутніх бакалаврів з туризму передбачає „вивчення різного спектра дисциплін, що пов’язані між собою послідовністю вивчення у часі, забезпечують засвоєння інших дисциплін і є відправною точкою для професійної підготовки” [220, с. 97]. Блок дисциплін підготовки майбутніх бакалаврів з туризму – „Технологія продажу туристичного продукту”, „Географія туризму”, „Рекреалогія”, „Бухгалтерський облік в сфері туризму” – є основою спеціальної туристичної підготовки. Нами встановлено тісний міждисциплінарний зв’язок у педагогічному процесі викладання вищезазначених дисциплін, що розкриває підґрунтя для застосування міждисциплінарної інтеграції в процесі підготовки майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії засобами проєктних технологій.

Головним стрижнем спеціальної туристської підготовки студентів є формування умінь управляти, організовувати, планувати і контролювати різні види і форми туристичної роботи, розвиток підприємницьких навичок, здатності працювати ініціативно і приймати оптимальні рішення. Так, теоретичне ознайомлення з основними технологіями продажу в туристичній галузі, що містять процеси обслуговування та продажу, документальним оформленням взаємозв’язку туристичної фірми з клієнтами здійснюється під час вивчення дисципліни „Технологія продажу туристичного продукту”. Проєктування процесів обслуговування туристів і укладання угод із постачальниками туристичних послуг; оформлення виїзних документів згідно законодавчої бази України в сфері туризму студенти опановують при вивченні дисципліни

„Географія туризму”. Отримання професійних знань у сфері теорії і методології досліджень щодо відновлення фізичних та психічних сил людини та рекреаційного ресурсознавства, формування базового світогляду щодо територіальної організації та умов розвитку рекреаційного туризму в регіонах та країнах світу здійснюється під час вивчення дисципліни „Рекреалогія”. Організація бухгалтерського обліку виробничих затрат туристичної діяльності розглядається в рамках навчальної дисципліни „Бухгалтерський облік в сфері туризму”.

Метою організації самостійної роботи під час вивчення спеціального курсу „Практикум професійної взаємодії в сфері туризму” є формування здібностей застосовувати базові знання і вміння з навчальних дисциплін туристичної спрямованості („Технологія продажу туристичного продукту”, „Географія туризму”, „Рекреалогія”, „Бухгалтерський облік в сфері туризму”) для вирішення завдань в рамках здійснення проєктної діяльності.

Організація самостійної роботи під час вивчення спеціального курсу „Практикум професійної взаємодії в сфері туризму” необхідно здійснювати так, щоб знання з навчальних дисциплін („Технологія продажу туристичного продукту”, „Географія туризму”, „Рекреалогія”, „Бухгалтерський облік в сфері туризму”) були фундаментом для здійснення проєктної діяльності.

Результатом самостійної роботи є виконання міждисциплінарного проєкту, зміст якого охоплює теми або розділи навчальних дисциплін: „Технологія продажу туристичного продукту”, „Географія туризму”, „Рекреалогія”, „Бухгалтерський облік в сфері туризму” і спеціального курсу „Практикум професійної взаємодії в сфері туризму”. Отже, міждисциплінарний проєкт – це навчальний проєкт, для здійснення якого потрібна інтеграція змісту освіти різних навчальних дисциплін.

Особливо слід відзначити способи реалізації міждисциплінарного проєкту з міждисциплінарним змістом, в якому майбутні бакалаври з туризму „закріплюють отримані інтегральні компетенції, демонструють знання термінів, методів, інформаційних технологій і сфери застосування результатів навчання” [18].

Міждисциплінарний проєкт спрямований на проходження реальних етапів проєктування на простих прикладах із застосуванням фундаментальних знань з вищезазначених навчальних дисциплін і спеціального курсу.

Отже, організація самостійної роботи майбутніх бакалаврів з туризму через міждисциплінарну проєктну діяльність під час вивчення спеціального курсу „Практикум професійної взаємодії в сфері туризму” має значну кількість переваг серед яких: можливість по-новому представити вже відомий матеріал під час роботи над навчальним проєктом; інтеграція набутих знань, навичок та вмінь, які забезпечують ефективне здійснення професійної взаємодії, в одне ціле та сприйняття засвоєного як нерозривної єдності; „розвивається творче мислення студентів, уміння застосувати отримані знання для розв’язання нових задач, знаходити і комбінувати відомі способи розв’язання; підвищений рівень самостійності студентів [120]; створюються умови для формування в майбутніх бакалаврів з туризму цілісної системи знань, умінь, особистісних якостей, які забезпечують ефективне здійснення професійної взаємодії. Теми міждисциплінарних проєктів подано у додатку Д.

Проведена аналітико-синтезуюча робота з визначення, розробки й обґрунтування педагогічних умов підготовки майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії засобами проєктних технологій дозволяє зробити такі висновки. Базуючись на концептуальних положеннях, що дозволили визначили стратегічні й тактичні напрямки дослідження, нами було визначено, розроблено й обґрунтовано такі педагогічні умови:

- поєднання різних видів проєктів у процесі підготовки майбутніх бакалаврів з туризму, урахування доцільності їх використання;
- створення атмосфери партнерської взаємодії викладачів і студентів в освітньому середовищі закладу вищої освіти на засадах проєктного підходу;
- організація самостійної роботи майбутніх бакалаврів з туризму через міждисциплінарну проєктну діяльність.

Передбачаємо, що впровадження розроблених педагогічних умов у навчально-виховний процес закладу вищої освіти забезпечить високий рівень

сформованості у майбутніх бакалаврів з туризму готовності до професійної взаємодії.

2.2. Упровадження розроблених педагогічних умов підготовки майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії засобами проєктних технологій

У підрозділі 2.1 дисертації обґрунтовано педагогічні умови підготовки майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії засобами проєктних технологій. Даний підрозділ спрямовано на розкриття особливостей упровадження зазначених педагогічних умов під час проведення формувального етапу експерименту.

Розкриємо особливості упровадження кожної педагогічної умови.

Реалізація першої педагогічної умови – *поєднання різних видів проєктів у процесі підготовки майбутніх бакалаврів з туризму, урахування доцільності їх використання* – передбачало використання у процесі підготовки майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії засобами проєктних технологій таких видів проєктів: *телекомунікаційні, практико-орієнтовані, екскурсійні, ігрові, творчі, тощо.*

У процесі вивчення навчальної дисципліни „Ділова іноземна мова” нами було реалізовано *міжнародний телекомунікаційний проєкт* спільно зі студентами Бізнес Коледжу Вільнюса (Литва). Проєкт мав назву „*Children are Also Tourists but of Smaller Size*” („*Діти – теж туристи, тільки маленьких розмірів*”).

Ми відразу ознайомили наших литовських партнерів з планом проєкту:

The topic: „Children are Also Tourists but of Smaller Size” Тема: „Діти – теж туристи, тільки маленьких розмірів”

The aim: to work out a guidance-book for travel agency managers to the world of tourist children Мета: створити книгу-путівник для менеджерів туристичних агентств в світ дітей-туристів

The period of time: second half

Терміни: друге півріччя

Age: 7–10

Вік: 7–10 років

Number of students: a group of 5-10

Кількість: група з 5–10 студентів

Partners: Alfred Nobel University (Ukraine), Business College Vilnius (Lithuania)

Партнери: Університет імені Альфреда Нобеля (Україна), Бізнес-коледж Вільнюс (Литва)

The information exchange day: Friday

День обміну інформацією: п'ятниця

The schedule:

План роботи:

09.02 – family presentation

09.02 – презентація сімей

16.02 – family presentation

16.02 – презентація сімей

23.02 – a questionnaire

23.02 – анкета

03.03 – life experience

03.03 – випадок з життя

10.03 – the guidance-book (the cover and the content)

10.03 – путівник (обкладинка і зміст)

17.03 – обговорення змісту

17.03 – the content discussion

24.03 – додаткова інформація

24.03 – additional information

31.03 – презентація путівника

31.03 – the guidance-book as a product

07.04 – рефлексія

07.04 – feed back

Під час роботи над телекомунікаційним проєктом „Children are Also Tourists but of Smaller Size” („Діти – теж туристи, тільки маленьких розмірів”) були моменти, коли наші студенти або наші партнери не могли вийти на зв'язок у встановлений термін, у цьому випадку ми коригували деякі елементи проєкту.

У підрозділі 2.1 ми зазначали, що результатом проєктної роботи може стати будь-який продукт: підручник, буклет, комп'ютерна презентація, газета, журнал, сайт, доповідь, схема тощо. Продуктом нашого телекомунікаційного проєкту стала книга-путівник для менеджерів туристичних агентств у світ дітей-туристів. Протягом роботи над проєктом майбутні бакалаври з туризму вчилися працювати з інформацією, формували уміння генерувати власні ідеї.

Робота над проектом була творча з елементами дослідження. Наприклад, на одному з онлайн-включень студенти запропонували провести невелику дослідницьку роботу. В анкеті, яку ми пропонували заповнити дітям віком від 7 до 10 років було питання: чи радяться з вам батьки, коли обирають країну для відпочинку? Відповідь передбачалася в формі: так/ні. У студентів виникла ідея зобразити відповіді графічно (див. рис. 2.2).

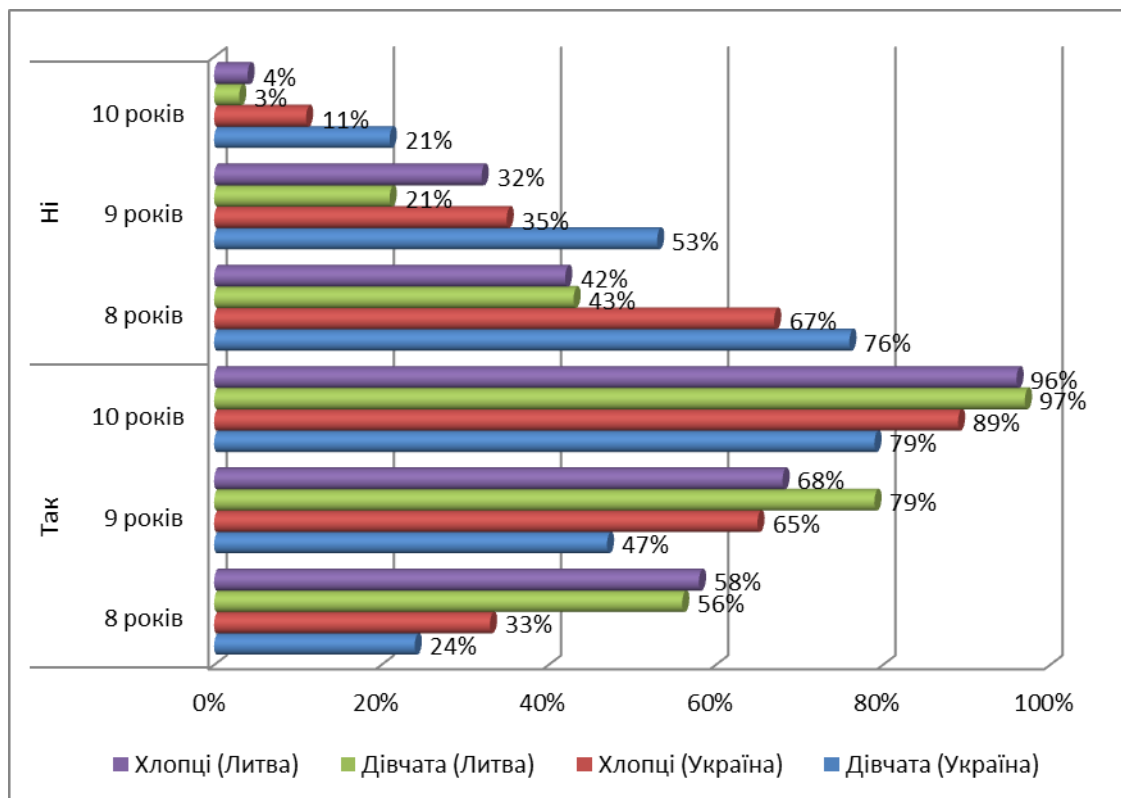

Рис. 2.2. Графічне зображення відповідей дітей з українських і литовських сімей на питання „Чи радяться з вам батьки, коли обирають країну для відпочинку?“

На основі аналізу відповідей респондентів майбутні бакалаври з туризму зробили висновок, що батьки з Литви радяться зі своїми дітьми частіше ніж українські батьки. Таким чином, була сформульована гіпотеза, яку можна досліджувати далі у курсовій або дипломній роботі. Варто відзначити те, що студенти самостійно пройшли весь шлях від перекладу інформації з англійської мови до отримання певних висновків.

Спостереження за роботою студентів над даним проектом дало змогу зробити деякі висновки: у студентів удосконалились вміння писемного мовлення англійською мовою; учасники команди проекту поповнили словниковий запас, як пасивний, так і активний лексику сучасної англійської мови; сформували стійку спрямованість на взаємодію та потребу у спілкуванні; студенти позитивно відзначили важливість організації мережевої взаємодії у формуванні готовності до професійної взаємодії тощо.

Таким чином, можна сміливо зазначити, що міжнародний телекомунікаційний проєкт „Children are Also Tourists but of Smaller Size” („Діти – теж туристи, тільки маленьких розмірів”) забезпечив розширення простору взаємодії майбутніх бакалаврів з туризму, тим самим, сприяючи реалізації основної мети – формування готовності майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії. Крім того, беручи участь у таких проєктах, студенти навчилися поважати прояв культури інших народів, тобто бути здатними до міжкультурної взаємодії.

Цікавими виявились *практико-орієнтовані проєкти*, спрямовані на виявлення проблеми, продуктивне вирішення якої спонукає до наукового проєктування моделей, що мають форму теоретичних проєктів інновацій туристичної діяльності, потребують експериментальної перевірки, апробації та впровадження у практику. При вивченні навчальної дисципліни „Технологія продажу туристичного продукту” було реалізовано такі практико-орієнтовані проєкти „*Створення туристичного аккаунту у соціальній мережі Instagram*” і „*Створення туристичного аккаунту у соціальній мережі Facebook*”.

Розкриємо деталі деяких з даних проєктів.

Метою навчального проєкту „*Створення туристичного аккаунту у соціальній мережі Instagram*” було дослідити особливості просування туристичного продукту через соціальну мережу Instagram; опрацювати законодавчу базу, яка регулює особливості туристичної діяльності на території Італії.

Завданнями проєкту визначено: грамотно та коректно створити пости у

соціальної мережі Instagram; створити привабливий для споживачів туристичний продукт; просунути туристичний продукт через соціальну мережу Instagram; опрацювати законодавство щодо туристичної діяльності на території Італії; створити креативний аккаунт в Instagram; визначити роль соціальної мережі Instagram у сучасній туристичній галузі.

Для виконання проєкту група студентів ділилася на три групи: фахівці з туризму (створення ідеї туристичного продукту на території Італії / Австрії, який може зацікавити потенціальних споживачів); фахівці з SMM (з'ясувати особливості створення аккаунту у соціальній мережі Instagram, просування аккаунту туристичного напрямку, визначення цільової аудиторії, залучення нових клієнтів через Instagram); юристи (вивчали закони та нормативно правові акти, які регулюють туристичну діяльність на території Італії). Кінцевий продукт – демонстрація створеного аккаунту у соціальній мережі Instagram, який би пропонував різноманітні тури до Італії (рис. 2.2) / Австрії (рис. 2.3).

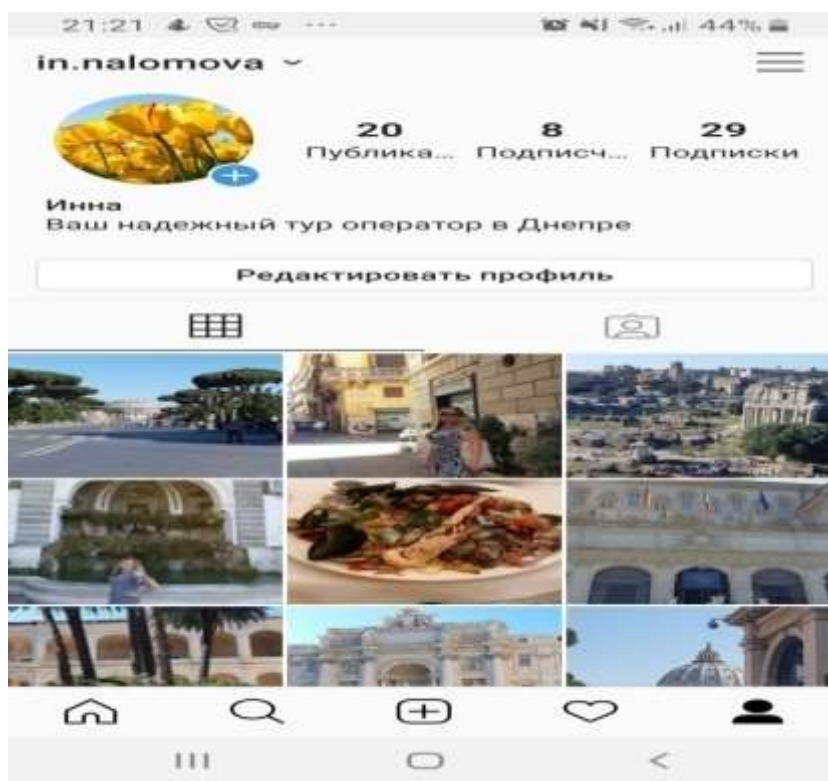

Рис. 2.3. Аккаунт у соціальній мережі Instagram, який пропонує різноманітні тури до Італії

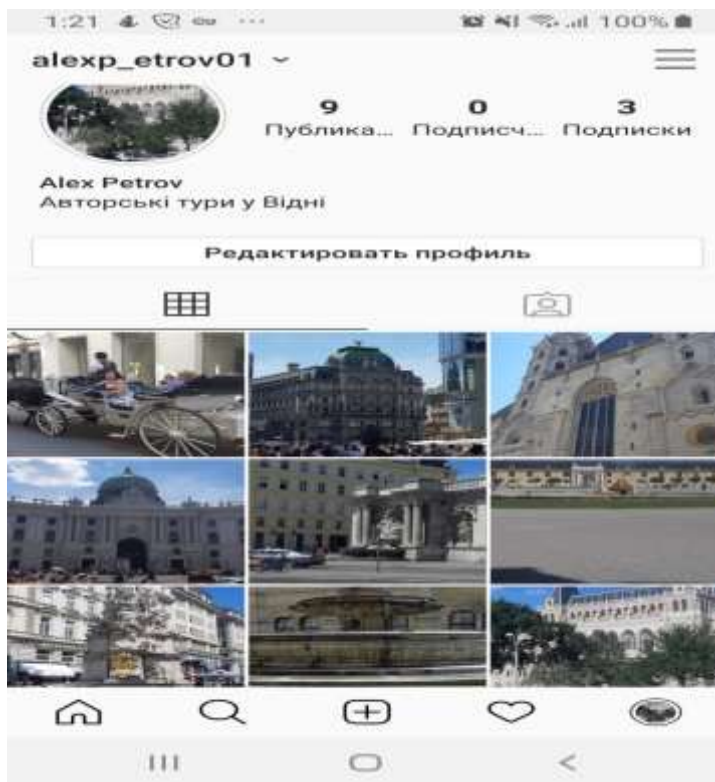

Рис. 2.4. Аккаунт у соціальній мережі Instagram, який пропонує різноманітні тури до Австрії

Під час виконання проєкту, особливу увагу студенти приділяли так званим історіям, адже вони є найбільш ефективним способом розповісти своїм потенційним клієнтам про останні новини туристичної фірми, акції, які можна проводити для підписчиків або про викидні путівки (рис. 2.4; 2.5).

Рис. 2.5. Сторінка аккаунту в соціальній мережі Instagram, який пропонує різноманітні тури до Італії

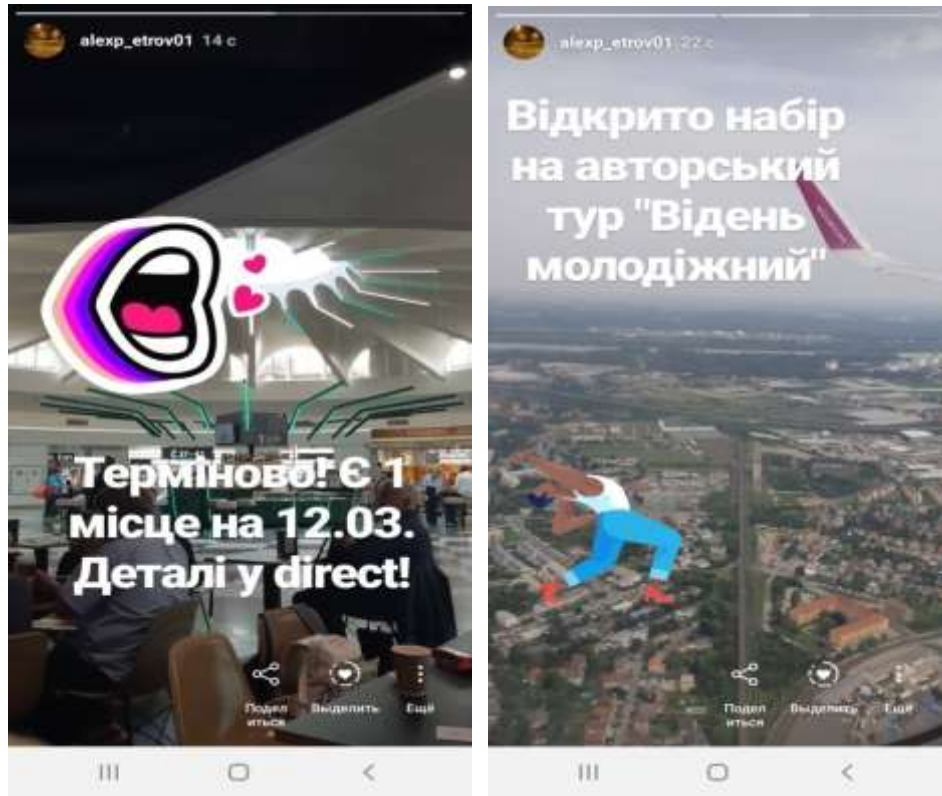

Рис. 2.6. Сторінка аккаунту в соціальній мережі Instagram, який пропонує різноманітні тури до Австрії

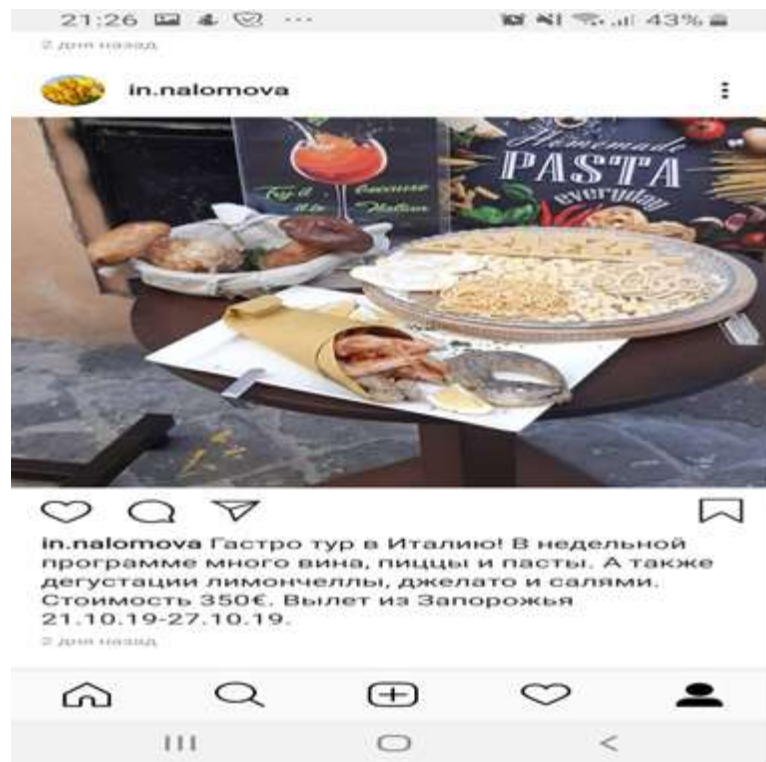

Рис. 2.7. Ідею гастро-туру та фото-туру на сторінці аккаунту в соціальній мережі Instagram, який пропонує різноманітні тури до Італії

Також велику роль відігравали пости, де вказані креативні ідеї створення туристичного продукту. Так міні-група у своєму проєкті запропонувала ідею гастро-туру та фото-туру, які мають великий попит на сучасному ринку туристичних послуг (рис. 2.6).

Варто зазначити, що студентам було наголошено, що цільовою аудиторією користувачів Instagram є молодь віком від 18 до 35 років, які люблять різнобарвні фотографії та не сприймають великий об'єм тексту. У нижченаведених прикладах (рис. 2.7; 2.8) спостерігаємо, що об'єм тексту у соціальній мережі Instagram є досить невеликим. Мали за мету у своїх проєктах створити такий текст у постах, щоб привернути увагу користувачів та потенціальних клієнтів.

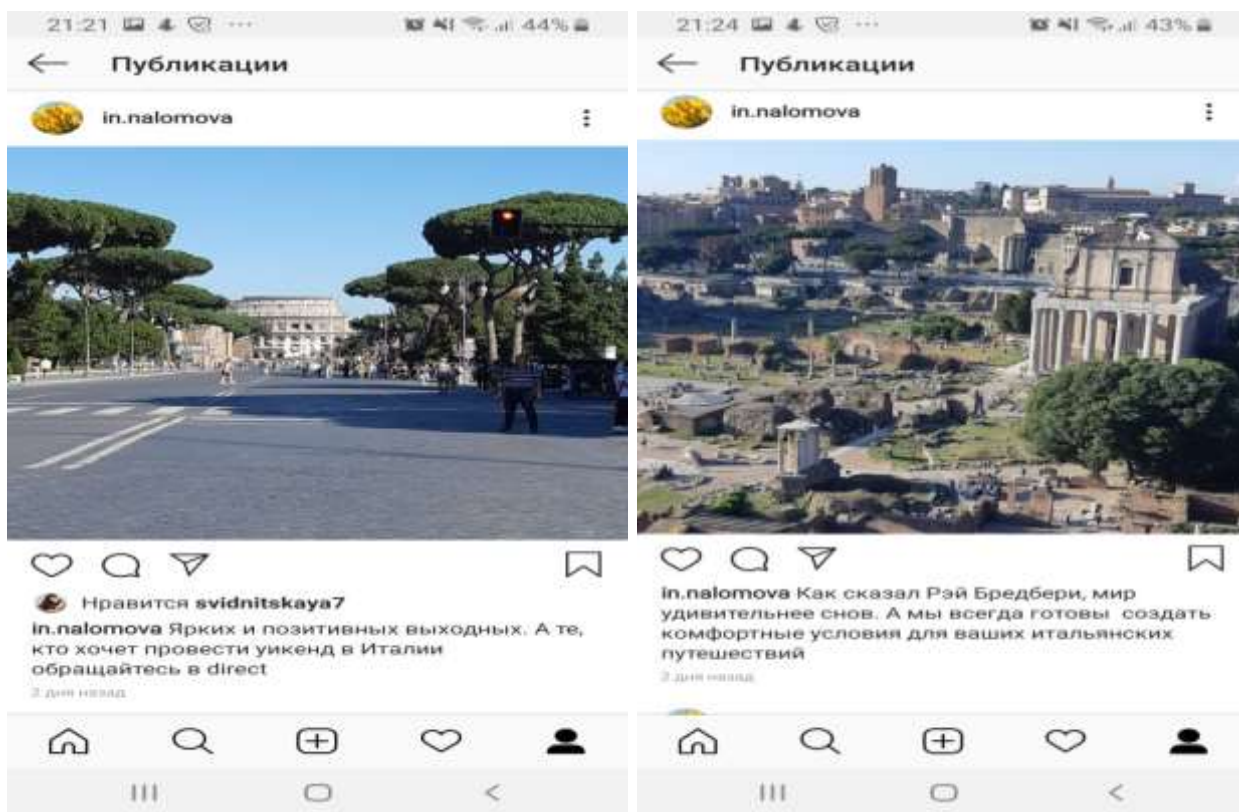

Рис. 2.8. Сторінка аккаунту в соціальній мережі Instagram, який пропонує різноманітні тури до Італії

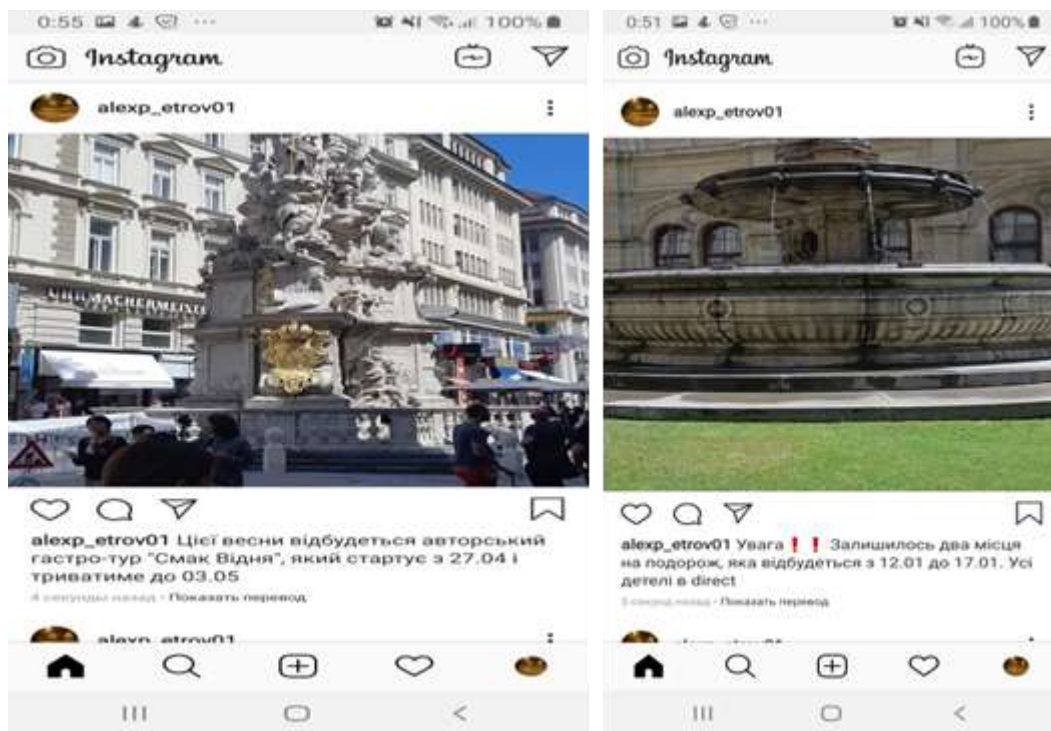

Рис. 2.9. Сторінка аккаунту в соціальній мережі Instagram, який пропонує різноманітні тури до Австрії

Наведемо приклад навчального проєкту „*Створення туристичного аккаунту у соціальній мережі Facebook*”. Метою цього проєкту було: дослідити особливості просування туристичного продукту через соціальну мережу Facebook; опрацювати законодавчу базу, яка регулює особливості туристичної діяльності на території України. Завданнями проєкту визначено: грамотно та коректно створити пости у соціальній мережі Facebook; створити привабливий для споживачів туристичний продукт; просунути туристичний продукт через соціальну мережу Facebook; опрацювати законодавство щодо туристичної діяльності на території України; створити креативний аккаунт в Facebook; визначити роль соціальної мережі Facebook у сучасній туристичній галузі.

Для виконання проєкту група студентів ділилась на три групи: фахівці з туризму (створення ідеї туристичного продукту на території України, який може зацікавити потенціальних споживачів); фахівці з SMM (з'ясувати особливості створення аккаунту у соціальній мережі Facebook, просування аккаунту туристичного напрямку, визначення цільової аудиторії, залучення нових клієнтів

через Facebook); юристи (вивчали закони та нормативно правові акти, які регулюють туристичну діяльність на території України). Кінцевим продуктом проекту стала демонстрація створеного аккаунту у соціальній мережі Facebook, який би пропонував різноманітні тури Україною.

Під час виконання цього проекту студентам було наголошено, що на відміну від соціальної мережі Instagram, цільовою аудиторією Facebook є люди віком від 25 до 60 років. Особливість користувачів цієї соціальної мережі полягає в тому, що вони досить холодні і не завжди хочуть користуватись послугами, які пропонує Facebook.

Також під час презентації група наголошувала на тому, що у цій соціальній мережі можна писати великий об'єм тексту, який супроводжується фотографіями того чи іншого туристичного продукту. Таким чином, студенти створили аккаунт, у якому пропонували фото тури по Львівщині. Варто відмітити, що опис туристичної послуги був досить великим і у найдрібніших деталях розкривав особливість запропонованого групою туру.

Спільною рисою як Instagram, так і Facebook є функція історії. Завдяки використанню цієї функції студенти продемонстрували яким чином вони можуть оповістити своїх клієнтів про цікаві пропозиції, знижки, новий туристичний продукт тощо. Історія демонструє, що та чи інша туристична фірма функціонує і не стоїть на одному місці. На рисунках зазначених нижче (рис. 2.9; 2.10), бачимо як група сповіщала свою аудиторію про те, як проходить фото тур, викладаючи в історії фото процесу туру та нові цікаві пропозиції для привернення уваги нових та постійних клієнтів.

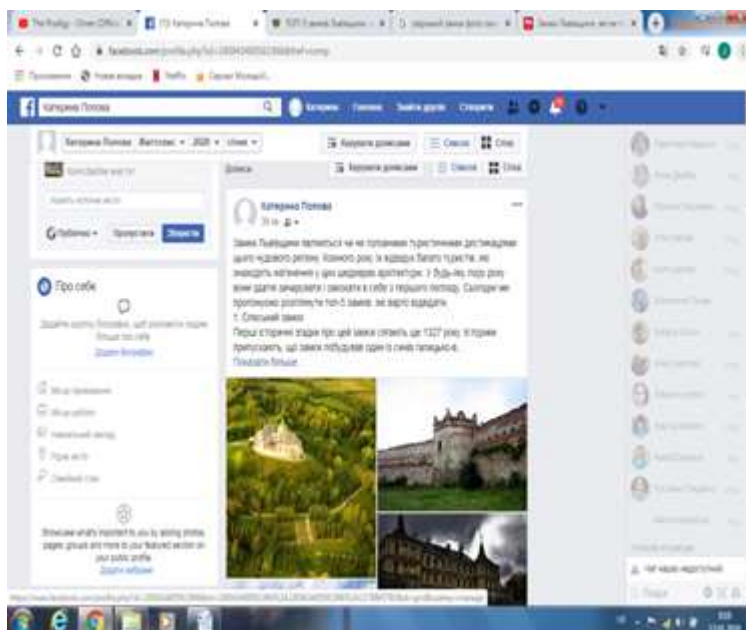

Рис. 2.10. Скріншот сторінки в соціальній мережі Facebook

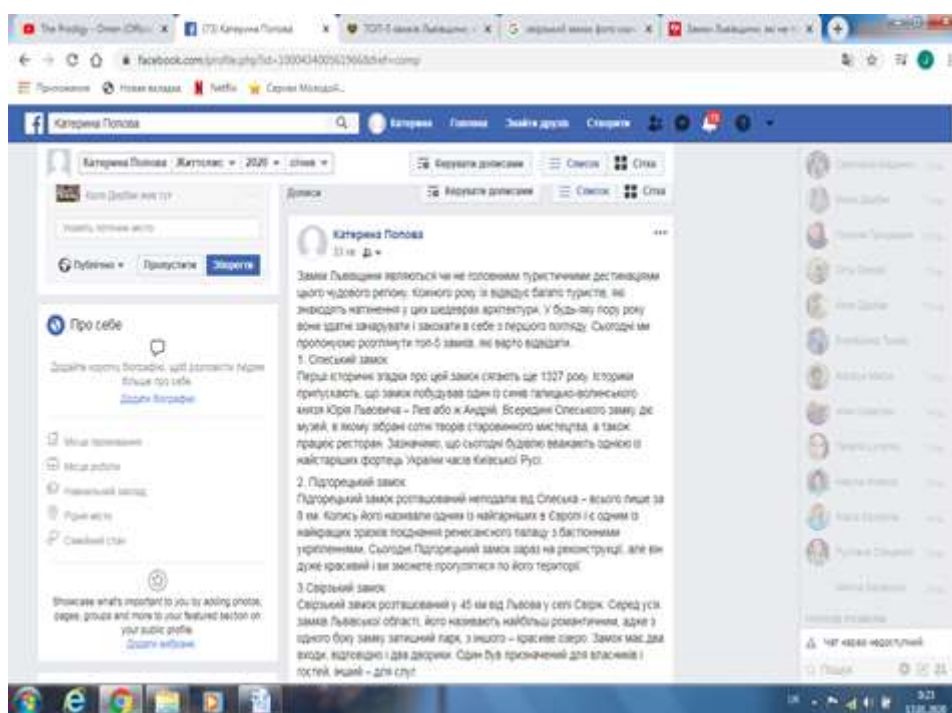

Рис. 2.11. Скріншот сторінки в соціальній мережі Facebook

Також під час презентації міні група наголосила на тому, що у цій соціальній мережі можна писати великий об'єм тексту, який супроводжується фотографіями того чи іншого туристичного продукту. Таким чином, студенти створили аккаунт, у якому пропонували фото тури у Львівщині. Варто відмітити, що опис

туристичної послуги являється досить великим і у найдрібніших деталях розкриває особливість запропонованого групою туру.

Спільною рисою як Instagram, так і Facebook є функція історії. Завдяки використанню цієї функції студенти продемонстрували яким чином вони можуть оповістити своїх клієнтів про цікаві пропозиції, знижки, новий туристичний продукт та ін. Історія демонструє, що та чи інша туристична фірма функціонує і не стоїть на одному місці. На рисунках зазначених нижче, бачимо як група сповіщала свою аудиторію про те, як проходить фото тур, викладаючи у історію фото процесу туру та про нові цікаві пропозиції для привернення уваги нових та постійних клієнтів.

Наступний вид проєкту, який ми використали в процесі підготовки майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії став *двомовний екскурсійний проєкт „Our University! Our Department!”* („Знай наш Університет! Знай нашу кафедру!”). Так, студенти III курсу спеціальності „Туризм” підготували інтерактивну екскурсію Університетом імені Альфреда Нобеля та провели її на англійській і українській мовах для студентів I курсу. Першокурсники мали можливість познайомитись з будівлею університету, розміщенням різноманітних служб і кафедри, а також дізнатись багато цікавих історичних фактів і навіть таємниць про рідний університет і кафедру. Завдяки фотосупроводженню студенти могли на власні очі побачити сліди модернізації будівлі та упевнитися в прогресі університетських змін в цілому.

Необхідно відмітити унікальні можливості екскурсійного проєкту „Our University! Our Department!” („Знай наш Університет! Знай нашу кафедру!”) у процесі формування готовності майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії. По-перше, екскурсію було проведено у формі інтерактивної бесіди на мовах, що вивчаються студентами за спеціальністю, отже, всі учасники мали можливість розвинути навички говоріння і слухання. По-друге, була створена невимушена атмосфера, що сприяла передачі не тільки фактів, а й психологічного досвіду студентського життя від старших молодшим студентам.

Після проведення екскурсії викладач навчальної дисципліни „Ділова іноземна мова” провів рефлексію зі студентами, які запевнили, що, хоча процес підготовки проєкту забрав чимало часу й сил, однак, залишились задоволеними. Студенти, які готували проєкт навіть для себе на етапі підготовки відкривали багато нових фактів про рідний університет і кафедру.

Оцінка якості засвоєння навчальної дисципліни „Географія туризму” включало підсумкову атестацію студентів у формі презентації проєкту в реальних умовах роботи з екскурсійною групою (студентська група) і захист звіту.

Тематика проєктів-екскурсій: „Оглядова екскурсія по м. Дніпро”, „Тематична екскурсія по м. Дніпро”, „Оглядова екскурсія по м. Київ”, „Тематична екскурсія по м. Київ”, „Оглядова екскурсія по м. Харків”, „Оглядова екскурсія по м. Львів”, „Трасова екскурсія Дніпро–Київ”, „Трасова екскурсія Дніпро–Львів”, „Трасова екскурсія Дніпро–Харків”.

З огляду на те, яку тему проєкта було обрано студентами, пропонувались вимоги до його виконання (див. табл. 2.1).

Таблиця 2.2

Вимоги до виконання проєктів-екскурсій

Вид екскурсії	Вимоги
Оглядова екскурсія	має поєднувати історичний і сучасний матеріал і спиратися на показ різних об’єктів (не менше 15)
	текст екскурсії повинен включати в себе кілька обов’язкових підтем: історія місця; розповідь про різні сфери життя (економіка, демографія, наука, освіта тощо); відомі люди і жителі населеного пункту або місцевості; музеї; релігійні святині; легенди і міфи; роль міста в роки війни, революції тощо
Тематична екскурсія	повинна розкривати будь-яку тему: історію місця, певний період в історії країни, період розвитку літератури, театру, музики тощо
Трасова екскурсія	повинна включати шляхову екскурсійну інформацію для екскурсантів

На захист проєкту-екскурсії студенти надавали звіт, що відображав виконання всіх пред'явлених вимог, демонстрував навички ведення екскурсії і вміння роботи з групою. Критерії оцінки проєкту подано у табл. 2.2.

Таблиця 2.3

Оцінка проєкту-екскурсії

Оцінка структури і оформлення		
Предмет оцінювання	Показники оцінки	Критерії оцінки
Екскурсія	побудова маршруту; тривалість екскурсії (1,5–3 год. для оглядової екскурсії, 1–1,5 год. для тематичної екскурсії); кількість екскурсійних об'єктів показу (не менше 15); використання методики і техніки проведення екскурсії.	наявність; відповідають або в основному відповідають висунутим вимогам.
Оцінка захисту проєкту		
Предмет оцінювання	Показники оцінки	Критерії оцінки
Доповідь	володіння матеріалом, логіка викладу, відповіді на питання, робота з групою	вільне або майже вільне володіння, правильна або майже правильна логіка, грамотні відповіді на все або більшість питань
Звіт	форматування тексту, наявність всіх необхідних елементів	наявність

У ході роботи над екскурсійними проєктами, майбутні бакалаври з туризму отримали можливість проявити пошукову активність, самостійність,

відповідальність за кінцевий продукт, контактність, здатність до міжкультурної взаємодії тощо. Отже, цей вид проекту може розглядатись як ефективний вид проектної технології у підготовці майбутніх бакалаврів до професійної взаємодії.

Цікавими для майбутніх бакалаврів з туризму виявились *творчі проекти*, які пропонувались студентам для виконання під час вивчення навчальних дисципліни „Ділова іноземна мова” і „Технологія продажу туристичного продукту”.

Так, під час вивчення навчальної дисципліни „Ділова іноземна мова” майбутнім бакалаврам з туризму пропонувалось попрацювати *над творчим проектом* „Електронний словник термінів з туризмознавства” за допомогою програми „Multilex 7”. Означена програма „містить більше ніж 40 загальних, тематичних і тлумачних словників. Словник може здійснювати переклади текстів будь-якої складності, використовуючи актуальні статті, що містять докладні тлумачення слів, транскрипцію та приклади вживання. Для перекладу спеціалізованої лексики до складу „Multilex 7” входять тематичні онлайн-словники багатьох галузей, таких як: будівництво, економіка, банківська справа, комп’ютери, право, техніка, медицина тощо [116, с. 85]. Студенти мали можливість не лише знаходити слова та їх переклад іноземною мовою, а й створювати власний електронний словник.

Під час розробки цього творчого проекту ми поділили студентів на міні групи по 4–5 осіб. Кожна з проектних груп працювала над створенням окремого розділу „Електронного словнику термінів з туризмознавства”. Нами було запропоновано наступні розділи електронного словника: „Туризм як суспільне явище”, „Історія розвитку туризму”, „Форми та види туристичної діяльності”, „Ринок туристичних послуг”, „Основи туристичної діяльності”, „Основи екскурствознавства”. Приклад однієї зі сторінок електронного словника подано на рис. 2.11.

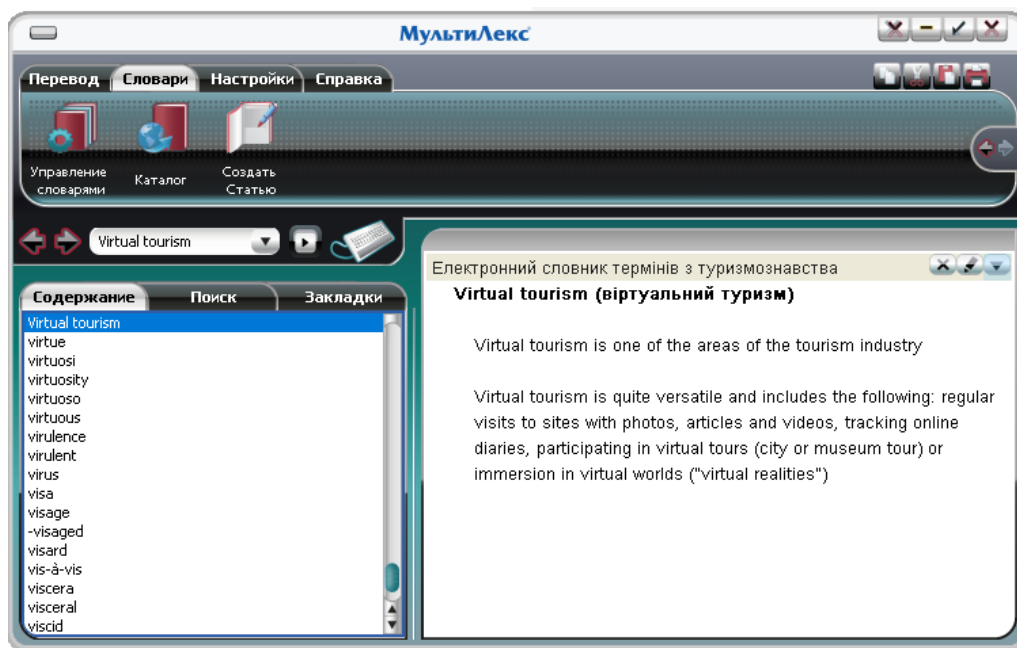

Рис. 2.12. Приклад сторінки „Електронного словнику термінів з туризмознавства” через програму „Multilex 7”

Отже, результатом роботи майбутніх бакалаврів з туризму був готовий електронний навчальний словник у галузі туризмознавства, який можна використовувати на заняттях з теорії та практики перекладу англійської мови, або в процесі навчання професійної англійської мови майбутніх фахівців у сфері туризму.

Ще один приклад творчого проєкту, над яким студенти працювали під час вивчення навчальної дисципліни „Технологія продажу туристичного продукту” був проєкт „Створення тестових завдань з навчальної дисципліни „Технологія продажу туристичного продукту” за допомогою соціальної мережі Facebook”. Приклади кінцевих продуктів цього проєкту подано у додатку В. Творчий проєкт зі створення тестових завдань сприяв формуванню у студентів здатності до самонавчання, до самостійного пошуку знань і розвитку в них потреби професійного та особистісного самовдосконалення.

В рамках вивчення навчальної дисципліни „Технологія продаж туристичного продукту” майбутні бакалаври з туризму готували ігровий проєкт „Продаж туристського продукту”. Мета проєкту – розвиток професійних навичок майбутніх бакалаврів з туризму з продажу туристичних послуг; оволодіння

ефективними техніками продажів туристичного продукту; формування готовності до швидкого, своєчасного й точного орієнтування в ситуаціях взаємодії; формування установки на партнера; розвиток упевненості у собі, розкнутості тощо.

Перед початком роботи над ігровим проєктом „Продаж туристського продукту” студенти розбивались на групи по чотири людини, що представляли менеджерів туристичної фірми, клієнтів і експертів. Студенти заздалегідь отримували чіткі інструкції з підготовки проєкту: опис завдання, визначення пропонованих вимог, перелік питань, які необхідно розглянути в ході підготовчої роботи і перелік питань, які вони повинні висвітлити в своїй презентації, завдання з оформлення туристичної фірми, характеристики клієнтів тощо.

Так, наприклад, в ході попереднього дослідження студенти повинні були дати відповіді на такі питання: „Що таке туристичний продукт?”, „Хто може реалізовувати туристичний продукт?”, „Що включає в себе процес продажу туристичного продукту?”, „Що повинен зробити менеджер, для того, що б продати туристичний продукт?”, „У чому різниця між туристичним продуктом і туристичною послугою?”, тощо.

Далі студенти „вводились” в ситуацію в залежності від ролі, яку вони обрав або їм запропонували. Для цього майбутнім бакалаврам з туризму необхідно було проаналізувати, продіагностувати представлену проблемну ситуацію, інтереси суб’єктів та знайти рішення.

Студенти презентували результати проєкту на практичному занятті з навчальної дисципліни „Технологія продажу туристичного продукту”, після чого підбивались підсумки виконаної роботи. Підводячи підсумки, слід зазначити, що робота над цим проєктом сприяла розвитку у майбутніх бакалаврів з туризму здатність до спільної роботи в міні-групі (розподіл обов’язків, координація зусиль, відповідальність за власні результати, здійснення взаємного контролю тощо); комунікативних навичок (організація дискусії, уникнення конфлікту, ефективне слухання тощо).

Зупинимось на *ігровому проєкті* „Проведення дискусії „Внутрішній туризм. Подорож по Україні: за і проти” (навчальна дисципліна „Географія туризму”),

який сприяв тому, що майбутні бакалаври туризму вчилися коротко, аргументовано, чітко і переконливо викладати власну точку зору на поставлене запитання, навіть якщо він з нею внутрішньо не згоден. Означений проєкт було створено за матеріалами навчального посібника „Ділові ігри в управлінні поліграфічними і видавничими процесами” [85].

У першу чергу, викладач поділив всіх студентів на 3 проєктні групи. Методом жеребкування дві групи отримували точку зору на тему дискусії („за” або „проти”), яку вони повинні були відстоювати, а третя група була групою „журі”. Протягом 15 хвилин студенти в групах намагались створити тези, придумати яскраві приклади, цитати, анекдоти. При цьому завдання кожного з учасників було бути готовим відповісти будь-якому опоненту, розкрити будь-який з аргументів. Після закінчення 15 хвилин за результатами жеребкування проходила дискусія. Після виступу першого гравця з першої команди виступав його опонент з другої команди і далі без перерви послідовно виступали всі гравці, таким чином, досягалась безпосередня участь всіх студентів в дискусії. Якщо пауза між відповідями студентів була більше 10 секунд хід автоматично переходив до іншої команди.

Під час дискусії третя група „журі” за допомогою спеціальних бланків оцінювала виступи учасників за такою схемою: 0 балів – відповідь не прозвучала; 1 бал – відповідь була непереконлива, не по темі; 2 бали – відповідь була по темі, але не було впевненості, було зволікання; 3 бали – відповідь повністю відповідала темі гри. Також була встановлена система штрафів і бонусів (0,5 балів і 1 бал) за слова паразити і яскравість виступу відповідно. Виграла та проєктна група, у якої була більша сума балів за всім учасниками. Ігровий проєкт „Проведення дискусії „Внутрішній туризм. Подорож по Україні: за і проти” сприяв формуванню в студентів умінь самостійної передачі думок і навичок спілкування.

Отже, застосування ігрових проєктів в підготовці майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії сприяло активізації мислення студентів, формування потреби у самовдосконаленні, діагностуванню студентами власних

можливостей як самостійно так і в процесі міжособистісної взаємодії з іншими студентами.

Крім групових проєктів, підготовка майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії передбачала впровадження *індивідуальних проєктів*, які покликані були закласти фундамент для самостійної пізнавальної діяльності, дати можливість студентам оцінити власні нові можливості.

Наведемо приклади індивідуальних проєктів, над якими працювали майбутні бакалаври з туризму.

Так, метою впровадження *інформаційних індивідуальних проєктів* було збір інформації про який-небудь об'єкт, явище з метою його аналізу, узагальнення та подання широкої аудиторії у вигляді статті, реферату або доповіді. Такі проєкти передбачали захист на практичному занятті та обговорення в аудиторії. Тематику інформаційних проєктів, кінцевим продуктом яких було реферат чи доповідь, подано у дод. Г.

Під час вивчення навчальної дисципліни „Технологія продаж туристичного продукту” майбутні бакалаври з туризму вивчали особливості використання інструменту контекстної реклами *Google Ads* за допомогою якого рекламні кампанії створюють свій туристичний продукт. Студенти були ознайомлені з базовими поняттями створення контекстної реклами, принципом роботи з інструментами *Google Ads*. Викладач пояснив майбутнім бакалаврам з туризму, що використання *Google Ads* у майбутній професійній діяльності сприятиме ефективній перспективній взаємодії з цільовою аудиторією.

Тому нами було запропоновано студентам попрацювати над *індивідуальним проєктом* „Створення контекстної реклами за допомогою *Google Ads*” (див. рис. 2.12)

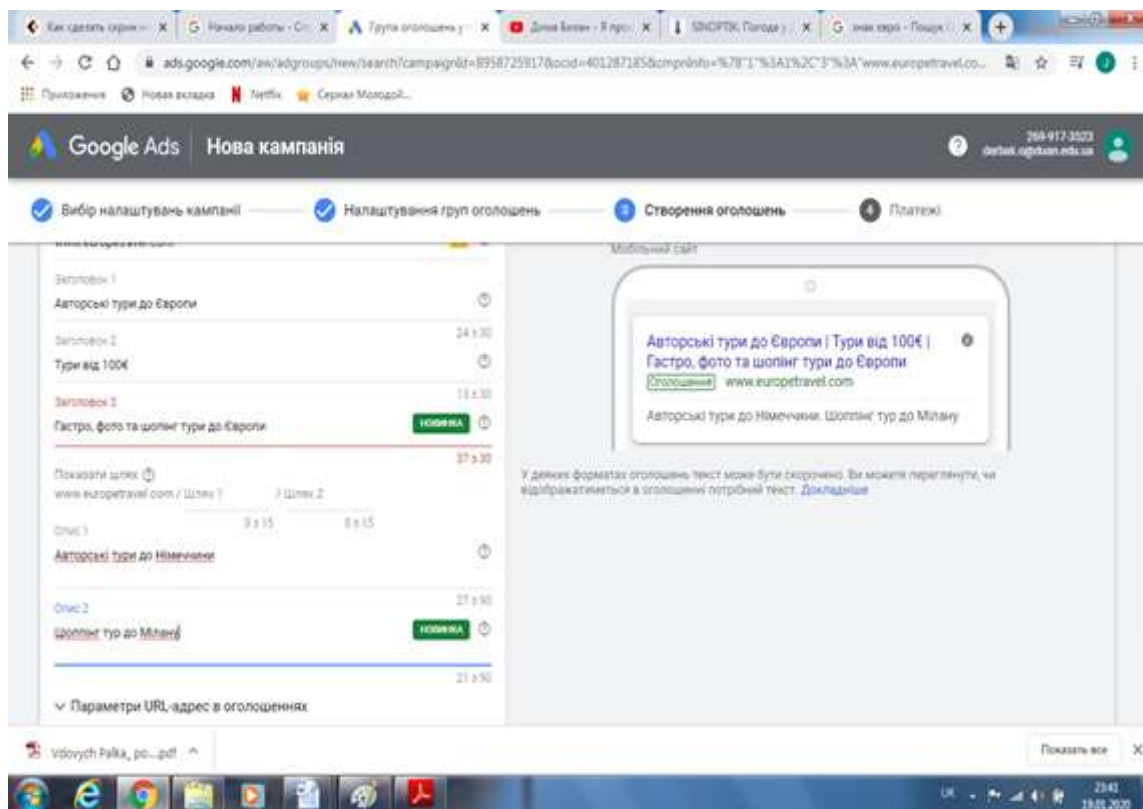

Рис. 2.13. Індивідуальний проєкт „Створення контекстної реклами за допомогою Google Ads”

Пропонуємо ознайомитись з різними видами індивідуальних проєктів, які виконували майбутні бакалаври з туризму під час вивчення навчальних дисциплін туристської спрямованості:

1. Дослідницькі проєкти:

– представити результати аналізу сучасного стану міжнародного туризму країні, обраній студентом самостійно, проаналізувати фактори, що перешкоджають і сприяють розвитку міжнародного туризму;

– представити результати SWOT-аналізу видів туризму в Дніпропетровській області, представити таблицю основних індикаторів розвитку туризму і визначити коефіцієнт інтенсивності за видами туризму.

2. Інформаційні проєкти:

– підготувати доповідь і презентацію „Аналіз діяльності туристичного офісу „Join-up” з просування туристичного продукту України на міжнародному ринку” (в обраній самостійно країні);

– здійснити порівняння рекреаційно-туристичного районування за двома авторами, визначити переваги та недоліки. На основі проведеного аналізу визначити яка саме з запропонованих схем є найбільш логічною; пояснити чому саме;

– за даними офіційного сайту ЮНВТО знайти за посиланням www.unwto.org/pub видання, що містять статистичні дані про розвиток туризму; підібрати дані про туристичні потоки по туристських регіонах світу за останні 5 років.

3. Конструктивні проєкти:

- розробити початкову рекламу для туристичної фірми „Парасолька”;
- розробити товарну рекламу для туристичної фірми „Anex Tour”;
- розробити рекламу для кафедри міжнародного туризму, готельно-ресторанного бізнесу та іншомовної підготовки;
- розробити фантазійну рекламу для туристичної фірми „СВІТ-тур”;
- розробити зовнішню рекламу (на бігборді) для ПП „Крокмадам”;
- розробити рекламу (на транспорті) для туристично фірми „Подорожник”;
- розробити рекламу туристичної фірми „Навколо світу” у вигляді буклета;
- розробити товарну рекламу для національного заповідника „Хортиця”;
- розробити рекламу про залучення посередників для туристичної фірми „Trident”;
- розробити презентацію своєї туристської фірми (мета презентації, завдання, тема, місто проведення, час, експозиція, вступ, ключові положення, заключна частина, компоненти змісту, які зроблять презентацію більш переконливою, чи необхідні технічні засоби тощо).

Спостереження за роботою викладачів та участю студентів у проєктній діяльності показало, що робота над кожним типом проєктів сприяла професійному, особистісному зростанню майбутніх бакалаврів з туризму, формуванню в них компонентів готовності майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії (мотиваційного, когнітивного, діяльнісного, особистісного). Майбутні бакалаври з туризму впевненіше виступали під час публічних виступів,

дискусій, формували стресостійкість у проблемних і конфліктних ситуаціях, наводити обґрунтовані аргументи, виявляти толерантність, співчуття, викликати у співрозмовника зворотну позитивну реакцію, необхідну для ефективної професійної діяльності в сфері туризму.

Процес упровадження другої педагогічної умови – створення атмосфери партнерської взаємодії викладачів і студентів в освітньому середовищі закладу вищої освіти на засадах проєктного підходу – спирався на обґрунтовану у підрозділі 2.1 її теоретичну основу.

При створенні атмосфери партнерської взаємодії викладачів і студентів в освітньому середовищі закладу вищої освіти на засадах проєктного підходу активно використовували *метод дискусії*. Навчальна дискусія була обов'язковим етапом під час здійснення проєктної діяльності майбутніми бакалаврами з туризму. Вона допомагала знизити прояв страху при висловлюванні „неправильного” припущення, встановлювати довірливі стосунки з викладачами. При цьому викладачі дотримувались певних правил взаємодії під час дискусії: нестандартний підхід до обговорення проблеми; плідна підготовча робота; наголошення на необхідності розуміння та прийняття думки співрозмовників; використання доброзичливої інтонації, конструктивних запитань.

Вступаючи в діалог, студенти мали можливість не лише набути необхідних професійно спрямованих знань. Вони могли продемонструвати вміння визнавати один одного гідними співрозмовниками, виявляти взаємну довіру, повагу, толерантність. Увага студентів акцентувалася на тому, що важливо сприймати й оцінювати співрозмовника таким, яким він є, не нав'язуючи власної думки; довіра виникає за умови взаємної відкритості, відсутності маніпулювання, подвійної гри, поваги до особистості.

Цікавою виявилась організація засідань в *дискусійному клубі „Туристичні перспективи”*. Основна мета – обговорення найбільш цікавих та актуальних питань у сфері розвитку ринку туристичних послуг у всьому світі; проблем, особливостей та недоліків у розвитку сучасного внутрішнього туризму України; суперечностей у законодавчій, економічній та правовій сферах, з якими

неодноразово стикаються туристичні агенти і туристичні фірми під час роботи зі своїми клієнтами. Під час проведення дискусій відбувався обмін знаннями, думками, різними точками зору, що надавало змогу по-іншому розуміти або побачити проблемну ситуацію, а в подальшому сформувати більш ефективну модель професійної взаємодії. Для того, щоб створити реальні ситуації професійної взаємодії до участі запрошувались фахівці різних галузей, оскільки важко розглядати реалії туристичного ринку, не враховуючи при цьому соціальні, моральні, економічні тонкощі. Так, під час першого засідання дискусійного клубу „Туристичні перспективи” обговорювалась тема: „Сучасний стан туристичної галузі в Україні: розвиток і перспективи”. У дискусії брали участь: юрист-практик, історик, маркетолог, психолог, економіст, рекреолог.

Цікавою для майбутніх бакалаврів з туризму виявилась тема *„Що заважає і що сприяє професійній взаємодії фахівця-стажиста і досвідченого фахівця сфери туризму?”*. Особливість обговорювання цієї теми виявилась у тому, що організатори дискусійного клубу „Туристичні перспективи” запросили на це засідання фахівців сфери туризму, які працюють в таких організаціях як *Reikarts отель* і компанія *„Tez Tour”*. Учасники засідання розбились на дві групи *„Фахівці-стажисти сфери туризму”* та *„Досвідчені фахівці сфери туризму”*. Їм було запропоновано на першому аркуші чистого паперу записати ті моменти, які заважають конструктивній професійній взаємодії в туристичній сфері та викликають негативні емоції, а на другому аркуші – ті аргументи, які допомагають розвитку конструктивної професійній взаємодії суб’єктів туристської діяльності.

Після фіксування групами аргументів організатор засідання зробив їх копії, таким чином, щоб обидві групи мали можливість ознайомитись з думками один одного. Отже, всі присутні мали можливість дізнатись про те, як сприймають ситуацію професійної взаємодії майбутні бакалаври з туризму та досвідчені фахівці сфери туризму.

Наступним кроком при обговорюванні теми *„Що заважає і що сприяє професійній взаємодії фахівця-стажиста і досвідченого фахівця сфери туризму?”*

було підбір на кожне негативне зауваження варіант вирішення даної проблеми. В результаті такої роботи майбутні бакалаври з туризму мали можливість визначити для себе позитивні аспекти професійної взаємодії в сфері туризму. Наприкінці засідання організатор запропонував висловитись кожному присутньому про зміст і формедискусії, тобто відбулась рефлексія.

Треба зауважити, що засідання дискусійного клубу проходили в атмосфері живого спілкування і дискусії, де викладачі та студенти висловлювали свою точку зору, опановували нову інформацію та одночасно здобували практичний досвід.

Також у контексті другої педагогічної умови ефективним виявився *тренінг-дискусія* „Проектна діяльність майбутніх фахівців сфери туризму”, який організовувався під час засідань дискусійного клубу „Туристичні перспективи”. Програма тренінгу спрямована на упровадження проектної діяльності у професійну підготовку майбутніх бакалаврів з туризму. До програми увійшли теми, вивчення яких допомогло студентам „засвоїти сутнісні характеристики системи проектного навчання; навчитися обирати проблему, мету проєкту, ставити відповідні до нього завдання та проєктувати власну діяльність; спілкуватися та приймати спільні рішення, а також презентувати й оцінювати результати своєї проектної діяльності” [9, с. 6].

Загальною метою тренінгу-дискусії нами визначено: педагогічна підтримка оволодіння студентами та викладачами, які забезпечують навчальний процес зі спеціальності „Туризм”, уміннями, що забезпечують ефективну реалізацію проектної діяльності у професійній підготовці майбутніх бакалаврів з туризму; підвищення ефективності взаємодії між учасниками тренінгу.

Після проходження тренінгу-дискусії студенти засвоїли сутність проектного навчання, сформували уміння обирати проблему та мету проєкту, планувати роботу над проєктом, ставити завдання та проєктувати власну діяльність, приймати спільні рішення в процесі міжособистісної взаємодії; презентувати результати проєкту під час публічного виступу і взаємодії з аудиторією, оцінювати результати власної проектної діяльності.

Учасники дискусійного клубу під час тренінгу вивчали наступні теми:

„Написання проєктів: від проєктної ідеї до візуалізації”, „Що важливіше: традиційне чи проєктне навчання?”, „Плюси та мінуси проєктних технологій”, „Роль соціальних мереж в проєктній діяльності”, „Проєктна діяльність в підготовці майбутніх фахівців туристичної індустрії: за та проти” тощо.

При чому ознайомлення зі всіма вищезазначеними темами відбувалось у формі дискусії. Наприклад, під час дискусії „Проєктна діяльність в підготовці майбутніх фахівців туристичної індустрії: за та проти” організатори тренінгу пропонували учасникам клубу відповісти на такі дискусійні питання: „Проєкт – це окремий вид навчальної діяльності чи один з її компонентів?”, „Як проєктна діяльність впливає на розвиток майбутніх фахівців в сфері туризму?”, „Яким чином побудувати проєкт і здійснити його впровадження у рутинну діяльність туристичної організації?”, „Як організувати студентів працюючи над проєктом?”, тощо. Наголосимо на тому, що дискусія під час тренінгу опиралась на *метод обговорення*, заснований на наявному досвіді групи. Організатор тренінгу при цьому знаходився в постійній взаємодії з учасниками.

Варто акцентувати увагу на тому, що перед нами стояло завдання забезпечити ефективність міжособистісної взаємодії під час обговорення проблемних питань. Така ефективність залежала від безлічі факторів, на які ми, в першу чергу, звертали увагу: коректне визначення цілей спільної взаємодії, відповідність педагогічної тактики конкретному завданню даної взаємодії, активність студентів тощо. Наприклад, щоб забезпечити активність студентів під час дискусії ми намагались оптимально підібрати методи навчання, реалізація яких забезпечувала б високий рівень взаємодії майбутніх бакалаврів під час дискусії.

Так, ефективними виявились *методи „Перефраз” і „Мікрофон”*. Метод „Перефраз” використовувався під час дискусії на тему „Як проєктна діяльність впливає на розвиток майбутніх фахівців у сфері туризму?”. При цьому завданням кожного студента було висловити власну думку тільки після того, як він відтворив своїми словами основну думку того студента, який виступав перед ним.

Правило „Мікрофон” використовувалось під час обговорення теми „Проєкт –

це окремий вид навчальної діяльності чи один з її компонентів?”. Організатор засідання заздалегідь підготував дві м'які іграшки. Учасники по черзі передавали одну м'яку іграшку, при цьому у кого в руках опинялась іграшка, той мав право говорити, а інші повинні були слухати виступаючого. Другу іграшку тримав у руках організатор засідання, при цьому він залишав за собою право висловлюватись незалежно від того, у кого в руках знаходиться іграшка. Означені методи сприяли тому, що студенти формували навички активного слухання під час спілкування.

Отже, в процесі *тренінгу-дискусії* „*Проектна діяльність майбутніх фахівців сфери туризму*” в учасників дискусійного клубу розвивались наступні вміння: вступати в контакти, задавати питання, вибудовувати партнерські відносини; вести дискусію, аргументувати власну точку зору; стимулювати партнера до пояснення його позиції; слухати співрозмовника і зрозуміти інформацію; давати зрозуміти учаснику взаємодії, що його почули і зрозуміли; контролювати власний емоційний стан в процесі міжособистісної взаємодії.

Реалізація другої педагогічної умови також вимагала послугування *технологією фасилітації*.

Під час здійснення спільної діяльності викладачі надавали майбутнім бакалаврам з туризму допомогу та підтримку, яка виражалась у підвищенні продуктивності проектної діяльності окремого студента або групи студентів. Надаючи м'яку, не імперативну підтримку, викладач спонукав студентів реалізувати власні задуми в конкретних проектах.

Проте, наголошуємо на тому, що професійна позиція кожного викладача змінювалась в процесі партнерської взаємодії. Так, крім позиції фасилітатора вони займали наступні позиції:

1. Викладач-консультант. Сутність пропонованої позиції полягала у тому, що викладачі здійснювали консультування студентів у реальному і дистанційному (мережовому) режимі. Консультування було зосереджено на вирішенні проблеми конкретного проекту. Головна мета викладача-консультанта – навчити студента вчитись. Викладач-консультант при цьому або знав готове рішення, яке він міг

запропонувати, або володів способами діяльності, які вказують шлях до вирішення проблеми.

2. *Викладач-модератор.* „Модерування – діяльність, спрямована на розкриття потенційних можливостей студента і його здібностей. В основі модерування лежить використання спеціальних технологій, які допомагають організувати процес вільної комунікації, обміну думками, судженнями” [38]. Виклад-модератор спонукав студентів до проєктної діяльності, виявляв існуючі у них проблеми та очікування, організовував дискусійний процес, створював атмосферу співробітництва, сприяв встановленню міжособистісної взаємодії у студентському колективі.

3. *Викладач-тренер* допомагав майбутнім бакалаврам з туризму в проходженні навчальних дисциплін туристичної спрямованості, в підготовці до публічних захистів результатів проєктної діяльності.

4. *Викладач-тьютор* здійснював педагогічний супровід майбутніх бакалаврів з туризму, організовував групові обговорення проблем, які виникали у студентів під час здійснення проєктної діяльності. Викладач-тьютор аналізував пізнавальні інтереси, наміри, потреби кожного студента щодо здійснення професійної взаємодії, продумував способи мотивації і варіанти фіксації досягнень, визначав напрямки проєктної діяльності. Основним завданням тьютора було забезпечення зворотного зв'язку в процесі виконання проєктної діяльності, підтримка зацікавленості в підвищенні рівня сформованості готовності до професійної взаємодії.

Розглянемо на прикладі як викладачі реалізовували означені професійні позиції. Під час роботи над *міні-проєктом* „Створення іміджу Дніпра, як ділового центру, за допомогою розробки його бренду” (навчальна дисципліна „Географія туризму”). Означений міні-проєкт передбачав організацію роботи в командах. Майбутнім бакалаврам з туризму пропонувалась наступна ситуація: кожна команда мала недоторкану територією з необмеженим потенціалом розвитку. Завданням команд було вибрати види туризму, продумати інфраструктуру території та створити бренд.

У позиції „*викладача-консультанта*” викладач консультував студентів у реальному і дистанційному (мережевому) режимі з наступних питань: роз’яснення порядку роботи над міні-проектом (кількість зустрічей, вимоги до захисту, можливості комунікації з викладачем тощо); місце проекту в системі навчальної дисципліни „*Географія туризму*”; зв’язок теми міні-проекту з іншими навчальними дисциплінами туристичної спрямованості; значення міні-проекту для майбутньої професійної діяльності; зв’язок проблеми міні-проекту з життєвим досвідом студентів; визначання предмета, проблеми та відсутньої інформації проекту; пошук необхідних джерел інформації; тлумачення ключових категорій міні-проекту; тощо.

Консультації викладач проводив регулярно і вони були як індивідуальні так і групові у формі усного або письмового роз’яснення. *Індивідуальні консультації* проводиться в ситуаціях, що вимагали конфіденційності відносин (визначення причин неуспішності деяких студентів під час роботи над проектом; у випадку, коли студент виявляв сумніви, щодо успішного результату проекту; неприйняття студента у проекту групу іншими учасниками; не здоровий соціально-психологічний клімат в проектній групі), або при наявності потреби роз’яснення проблеми одній особі. *Групові консультації* проводилась коли в роз’ясненні будь-яких актуальних проблем відображались групові потреби (організовувались перед підсумковим захистом міні проекту, з метою усунення проблемних моментів; неприйняття студента у проекту групу іншими учасниками; не здоровий соціально-психологічний клімат в проектній групі).

У позиції „*викладача-модератора*” викладач обговорював мотивацію кожної проектної команди на реалізацію ідеї міні-проектом „*Створення іміджу Дніпра, як ділового центру, за допомогою розробки його бренду*”; з’ясував поточний стан роботи над проектом і співвідносив з виробленими очікуваннями; розбирав причини просування вперед або відставання кожної проектної групи; вимагав від команд регулярного звіту (повідомлення в електронному вигляді); ініціативно запитував за день до часу зустрічі про те, як йдуть справи; спонукав команди детально розповісти про хід проекту.

У позиції „*викладача-тренера*” викладач роз’яснював порядок захисту проєкту; обговорював зі студентами (попередньо), який результат (продукт проєктної діяльності) кожна команда зможе представити на захисті; зорієнтовував кожен проєктну команду на підготовку до захисту презентації проєкту; розповідав процедуру захисту результатів проєкту.

У позиції „*викладача-тьютора*” викладач перевіряв, щоб мета і образ результату міні-проєкту утримувались у фокусі уваги кожної проєктної команди; намагався переконатись, що проєктні команди розуміють етап життєвого циклу міні-проєкту, на якому він знаходяться, і допомагав при необхідності зафіксувати отриманий результат; допомагав перерозподілити командні ролі за необхідності; організовував рефлексію, під час якою обговорювались наступні моменти: дистанцію, яка пройдена від початку до моменту захисту, здатність кожного члена проєктної команди охарактеризувати сутність, повнота опису проєкту, що саме робив кожен член команди тощо.

Щоб створити атмосферу партнерської взаємодії в освітньому середовищі закладу вищої освіти на засадах проєктного підходу викладачі організовували дискусію, дотримуючись наступних правил: не примушували учасників взаємодії дотримуватись визначеного порядку ідей, який, на думку викладача, здається правильним; дозволяли дискусії розвиватись у напрямку тих проблем, які усвідомлювались майбутніми бакалаврами з туризму під час їх взаємодії; підкріплювали будь-які теоретичні міркування життєвими прикладами і практичними вправами; заохочували студентів спілкуватись один з одним; допомагали майбутнім бакалаврам з туризму усвідомлювати їх власні пропозиції, ідеї, питання, які виникали у них в процесі дискусії; намагались уважно слухати те, що кажуть студенти, і заохочували їх також слухати; схвалювали учасників взаємодії, коли вони знаходили аргументи або підтверджували власні ідеї; були обережні при викладі власних поглядів, заохочували майбутніх бакалаврів з туризму думати самостійно; уникали маніпулювання студентами.

Отже, друга педагогічна умова підготовки майбутніх бакалаврів до професійної взаємодії засобами проєктних технологій реалізувалась через

партнерську взаємодію його суб'єктів – викладачів і студентів.

Реалізація *третьої педагогічної умови* – *організація самостійної роботи майбутніх бакалаврів з туризму через міждисциплінарну проєктну діяльність* – здійснювалась шляхом виконання міждисциплінарних проєктів в процесі організації самостійної роботи на рівні робочої програми *спеціального курсу „Практикум професійної взаємодії в сфері туризму”* (див. дод. Б).

Спочатку для впровадження третьої педагогічної умови було проведено зміну навчальних планів за рахунок зменшення частки аудиторного навантаження спеціального курсу „Практикум професійної взаємодії в сфері туризму” на користь самостійної роботи в проєктній формі.

Означений курс розрахований на 105 годин, при цьому з них всього 12 годин аудиторної роботи (лекції) і 78 годин – самостійна робота в проєктній формі. Викладачам були надані навчальна програма, лекційний курс (електронний та друкований варіанти), практичні матеріали, методичні рекомендації.

Мета спеціального курсу „Практикум професійної взаємодії в сфері туризму” – засвоєння знань і придбання навичок професійної взаємодії в сфері туризму; засвоєння знань з філософських і методологічних основ взаємодій; систематизація практичних рекомендацій щодо організації професійних взаємодій в сфері туризму.

Спеціальний курс спрямований на розвиток у студентів виокремлених умінь, що визначають їхню готовність до професійної взаємодії. Навчально-методичний комплекс включає: ключові поняття, теоретичний і практичний курси з додатками, критерії оцінювання навчальних досягнень студентів, завдання для самостійної роботи, перелік основної та додаткової літератури.

Основне завдання спеціального курсу – організація співпраці зі студентами під час їх самостійної роботи, спрямованої на підвищення їх мотивації до вивчення цього курсу. Для вирішення поставленого завдання діяльність викладача має бути спрямована на формування у майбутніх бакалаврів з туризму мотивів цілеспрямованого, творчого оволодіння знаннями щодо вироблення індивідуального стилю професійної взаємодії у сфері туризму, самовираження

через цю діяльність, прагнення стати фахівцем, здатним вільно вступати у взаємодію з суб'єктами взаємодії та презентувати результати власної праці.

Ще одним головним моментом є те, що організація самостійної роботи при вивченні спеціального курсу „Практикум професійної взаємодії в сфері туризму” здійснювалася через міждисциплінарну проєктну діяльність.

Тому, студентам пропонувались теми міждисциплінарних проєктів (див. дод. Д) та короткий опис завдання по проєкту. Під час формулювання тем та опису завдань міждисциплінарних проєктів ми консультувались з іншими викладачами, які викладали навчальні дисципліни туристичної спрямованості („Технологія продажу туристичного продукту”, „Географія туризму”, „Рекреалогія”, „Бухгалтерський облік в сфері туризму”) та тісно співпрацювали зі студентами спеціальності „Туризм”. При формулюванні тем проєктів ми з викладачами орієнтувались на те, що проєкти повинні відповідати робочим програмам навчальних дисциплін і спеціального курсу, а також, що завдання проєктів повинні мати різні шляхи вирішення.

Ключовим моментом, що об'єднує вищеперераховані дисципліни, є певні результати такі як: знати, розуміти і вміти використовувати на практиці базові поняття з теорії туризму, організації туристичного процесу та туристичної діяльності суб'єктів ринку туристичних послуг, а також світоглядних та суміжних наук (РН-2); розробляти, просувати та реалізовувати туристичний продукт (РН-8); адекватно оцінювати свої знання і застосовувати їх в різних професійних ситуаціях (РН-11); аналізувати та формулювати постановку професійної задачі з використанням комп'ютерних технологій, знаходити нову інформацію, що міститься в різноманітних друкованих та електронних джерелах, користуючись відповідними пошуковими методами і системами (РН-13); аргументовано відстоювати свої погляди у розв'язанні професійних завдань (РН-18); залежно від ситуації обирати найбільш відповідні інформаційні засоби та канали комунікації зі споживачами та діловими партнерами, чітко, послідовно та логічно висловлювати свої думки та переконання, аргументувати, вести результативні ділові бесіди, підтримувати гармонійну мережу ділових та особистісних

контактів, протидіяти маніпуляціям, долати бар'єри спілкування (РН-20); управляти своїм навчанням з метою самореалізації в професійній туристичній сфері (РН-21); виявляти проблемні ситуації і пропонувати шляхи їх розв'язання (РН-24).

Розкриємо алгоритм роботи над міждисциплінарними проектами.

Студенти мали можливість через GoogleClassroom обрати тему, яка їх зацікавила. Таким чином, до виконання проекту були залучені студенти з різних груп. Через цю систему майбутні бакалаври з туризму завантажували власні роботи, реферати, проміжні результати виконання проекту, при цьому інші студенти мали можливість переглядати роботи однокурсників, виставляти їм оцінки і писати зауваження.

Всі проекти були спрямовані на створення продукту творчим колективом студентів. При цьому для кожного проекту була уточнена необхідна кількість осіб для команди проекту. Проте мінімальна кількість осіб у групі виконавців проекту становила два студенти. Майбутні бакалаври з туризму обирали тему проекту, в якому вони планують брати участь, потім узгоджувався склад груп студентів. У вигляді кінцевого продукту проекту були представлені аналіз даних, бізнес план, відеофільм, газета, карта, макет, мультимедійний продукт, пакет рекомендацій, лист, прогноз, путівник, довідник, екскурсія тощо.

Творчі студентські колективи презентували проміжні результати виконання проекту на модульних тижнях кожного півріччя. Захист проміжних результатів проходив у формі студентської науково-практичної конференції. Захист міждисциплінарних проектів відбувся під час заліку зі спеціального курсу „Практикум професійної взаємодії в сфері туризму”. За результатами виконання проекту майбутні бакалаври з туризму готували пояснювальну записку та презентацію результатів.

Обов'язковою умовою під час захисту проекту була демонстрація реально працюючого продукту, отриманого в результаті виконання проекту. В процесі роботи над проектами студенти демонстрували здатність ефективно працювати в команді з метою виконання завдання проекту.

Необхідно акцентувати увагу на перевагах і недоліках такої форми організації самостійної роботи майбутніх бакалаврів з туризму над міждисциплінарним проєктом. Так, позитивним є те, що студенти різних груп отримали можливість ближче познайомитися один з одним; отримали уявлення про роботу в команді, про можливі ризики виконання проєкту, про необхідність дотримання графіку.

Недоліками такої роботи було те, що під час захисту проєкту деякі члени команди не з'явилися на захист. Найчастіше це були відстаючі студенти, які безвідповідально ставились до навчального процесу. В результаті підсумкова оцінка за проєкт знижувалась, тому що всі члени команди отримали єдину оцінку, незалежно від їх внеску у виконання проєкту. Також у деяких студентів спостерігалось відсутність інтересу до проєктної діяльності, недотримання графіку виконання проєктів, тому багато проєктів дороблялись майже на останньому тижні.

Пропонуємо ознайомитись із завданням *міждисциплінарного екскурсійного проєкту „Туристична карта України”*. Майбутні бакалаври з туризму за допомогою MS Power Point повинні були створити маршрут руху туристів з одного міста України в інше (див. рис. 2.13). Так, викладач заздалегідь запропонував студентам витягнути на вибір заготовлені картки з назвами українських міст – початковим і кінцевим пунктами маршруту.

Під час роботи над цим проєктом студенти вказували відстань між містами, обчислювали обсяг бензину, необхідного на цей шлях, за допомогою інтернет-карти робили скріншот маршруту із зазначенням проміжних пунктів, робили необхідні гіперпосилання, розміщували на слайдах інформацію про міста (наприклад, герб, коротка історія міста, промисловість, транспорт, екологія, пам'ятки, знаменитості тощо).

Захист проєктів проходив у формі демонстрацій мультимедійних презентацій, при цьому колективно обговорювались всі мінуси і плюси роботи.

**Рис. 2.14. Результат виконання проєкту „Туристична карта України”
колективом студентів спеціальності „Туризм”**

Міждисциплінарність проєкту „Туристична карта України” пояснюється тим, що студенти під час створення мультимедійного проєкту спирались на базові знання методології та методики проведення географічних досліджень у сфері туризму (навчальна дисципліна „Географія туризму”); основних методів організації та ведення бухгалтерського обліку виробничих затрат туристичної діяльності (навчальна дисципліна „Бухгалтерський облік в сфері туризму”); рекреаційно-ресурсного потенціалу та рекреаційної інфраструктури основних туристичних регіонів України (навчальна дисципліна „Рекреалогія”); принципів взаємодії в команді (спеціальний курс „Практикум професійної взаємодії в сфері туризму”); особливості формування ринку туристичних послуг та принципів побудови взаємовідносин з покупцями; основи клієнторієнтованого підходу в туристській індустрії (навчальна дисципліна „Технологія продажу туристичного продукту”).

Процес впровадження міждисциплінарної проєктної діяльності в рамках самостійної роботи студентів, які навчаються за спеціальністю „Туризм” проілюструємо на прикладі *практикоорієнтовного міждисциплінарного проєкту „Розробка і впровадження вдосконаленої екскурсії „Подорож у Софіївський парк”*. Робота над проєктом здійснювалася групою студентів третього курсу за участю туристичної компанії „Моріс” в системі вивчення навчальних дисциплін „Географія туризму”, „Технологія продажу туристичного продукту”, „Бухгалтерський облік в сфері туризму”, „Рекреалогія”, спеціального курсу „Практикум професійної взаємодії в сфері туризму”.

Основна мета означеного проєкту – підвищення привабливості для молоді Софіївського парку (м. Умань). У рамках підготовки проєкту студенти повинні були вирішити наступні завдання: ознайомитись з існуючою екскурсією „Подорож у Софіївській парк”; виявити проблеми, що перешкоджають підвищенню попиту у молоді даної екскурсії; розробити і впровадити комплекс заходів щодо вдосконалення екскурсії „Подорож у Софіївській парк” і підвищенню її привабливості для молоді; апробувати вдосконалену екскурсію на практиці.

Для вирішення поставлених завдань майбутніми бакалаврами з туризму була розроблена програма виконання міждисциплінарного проєкту з визначенням основних етапів, змісту і видів діяльності (див. табл. 2.3).

Захист міждисциплінарного проєкту „Розробка і впровадження вдосконаленої екскурсії „Подорож у Софіївський парк” майбутніми бакалаврами з туризму показав високий рівень їх підготовленості з навчальних дисциплін туристичної спрямованості. Практична значимість проєкту була оцінена науковцями кафедри, замовником і студентською спільнотою. Студенти не тільки обґрунтовували концепцію екскурсії, а й демонстрували сформовані навички аналізу туристичної індустрії, вміння виявляти пріоритетні потреби і переваги цільових груп, здатність грамотного оформлення необхідної документації екскурсійного маршруту; професійної взаємодії.

Програма виконання міждисциплінарного проєкту „Розробка і впровадження вдосконаленої екскурсії „Подорож у Софіївський парк”

(за методикою Т. Крамарової [114])

Етап	Задача	Діяльність учасників проєктної групи	Діяльність викладача
Концептуальний	формулювання мети і завдань проєкту	ознайомлення з екскурсійним маршрутом „Подорож у Софіївський парк”: вивчення літератури, що включає маршрутний лист; відвідування екскурсійного маршруту	формування проєктної групи; підготовка необхідної літератури та документації; організація екскурсії; проведення настановчої конференції
Основний	Розробка циклограми виконання проєкту; визначення переліку дій, із зазначенням проміжних і кінцевих результатів, відповідальних, термінів закінчення роботи над проєктом	Аналіз проблеми, визначення методів дослідження і джерел інформації, участь в розробці програми і плану проєкту; розподіл обов’язків.	Організація діяльності з розробки програми і плану проєкту; допомогу у визначенні джерел інформації, вибір методів дослідження та обґрунтування критеріїв оцінки результатів і напрямків діяльності за проєктом; контроль якості виконання завдань

Дослідницький	<p>Дослідження ринку туристичних послуг в м. Умань з визначенням місця і ролі екскурсії „Подорож у Софіївський парк” серед молоді; виявлення проблем, які перешкоджають підвищенню попиту на екскурсію у цій категорії населення; розробка пропозицій щодо вдосконалення екскурсії</p>	<p>Проведення маркетингових досліджень; виявлення проблем, що перешкоджають підвищенню попиту на екскурсію у цій категорії населення; розробка пропозицій щодо вдосконалення екскурсії; презентація проміжних результатів</p>	<p>організація діяльності студентів з проведення маркетингових досліджень; допомога в узагальненні результатів дослідження та розробки пропозицій; контроль якості виконання майбутніми бакалаврами з туризму завдань</p>
Підсумковий	<p>Подання замовнику розробки вдосконаленої екскурсії „Подорож у Софіївський парк” (презентація); апробація вдосконаленої екскурсії</p>	<p>Захист проєкту з презентацією проєкту в рамках підсумкової конференції; участь в апробації вдосконаленої екскурсії; аналіз результатів проєкту</p>	<p>Організаційна та консультативна підтримка діяльності студентів з отримання результатів; апробація передачі проєкту замовнику; організація колективного аналізу і оцінки діяльності студентів та результатів проєкту</p>

Ефективності реалізації такої умови сприяло використання викладачем *методу коментування утворених зв'язків*. Він полягав у тому, що студент читав вголос первинне обґрунтування свого проєкту, пояснюючи слухачам, який зв'язок він виявляє між навчальними дисциплінами або який метод він переносить з однієї дисципліни в іншу, або що вдалось синтезувати з чим і яким способом [101, с. 36]. На підставі такого коментування викладачі робили висновок про те, наскільки відповідає проєкт вимогам, що відповідають міждисциплінарним проєктам.

Досвід організації міждисциплінарних проєктів в процесі підготовки майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії виявив цілий ряд позитивних сторін: сприяло створенню творчої атмосфери в процесі самостійної роботи студентів; забезпечувався розвиток комунікативних здібностей та навичок командної роботи; сформувався практичний досвід презентації результатів своєї роботи, публічних виступів.

У цілому реалізація педагогічних умов підготовки майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії засобами проєктних технологій призвела нас до висновку про доцільність їх упровадження в процес навчання. У наступному підрозділі презентовано конкретні результати перевірки ефективності педагогічних умов.

2.3. Аналіз ефективності розроблених педагогічних умов підготовки майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії засобами проєктних технологій

З метою підтвердження результативності обґрунтованих і впроваджених педагогічних умов підготовки майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії засобами проєктних технологій на етапі контрольного дослідження нами застосовувалися методи якісного та кількісного аналізу результатів формувального експерименту. Основне завдання констатувального експерименту полягало у виявленні змін рівня сформованості готовності майбутніх бакалаврів з

туризму до професійної взаємодії в експериментальній та контрольній групах після реалізації розроблених педагогічних умов, порівняння результатів констатувального та контрольного етапів експерименту.

Базою проведення експериментального дослідження з підготовки майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії засобами проєктних технологій стали такі заклади вищої освіти: ВНЗ „Університет імені Альфреда Нобеля”, Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Львівський торговельно-економічний університет, Запорізький національний університет. Для експерименту було обрано 309 студентів спеціальності 242 Туризм, яких поділено на контрольну (158 студентів) та експериментальну групи (151 студент). Крім того, до експерименту було залучено 17 викладачів зазначених вище закладів вищої освіти.

Етапами проведеного експерименту стали: *констатувальний, формувальний та контрольний*.

Констатувальний етап експерименту було спрямовано на: аналіз стану дослідження проблеми; формування гіпотези, мети та завдань експерименту; аналіз та опрацювання освітньо-професійної програми підготовки майбутніх бакалаврів з туризму зі спеціальностей 242 Туризм, робочих програм навчальних дисциплін „Організація масових заходів”, „Технологія продажу туристичного продукту”, „Географія туризму”, „Рекреалогія”, „Бухгалтерський облік в сфері туризму”, „Географія туризму”, „Технологія продажу туристичного продукту”, „Ділова іноземна мова”; визначення рівня сформованості готовності до професійної взаємодії майбутніх бакалаврів з туризму; теоретичне обґрунтування педагогічних умов підготовки майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії засобами проєктних технологій; встановлення кількісно-якісного складу учасників контрольної та експериментальної груп, аналіз однорідності досліджуваних груп; визначення діагностичного інструментарію для виявлення рівня сформованості готовності майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії і отримання вихідних даних щодо реальної практики формування вказаної готовності.

Формувальний етап експерименту передбачав експериментальну перевірку сформованої гіпотези та практичну реалізацію розроблених і теоретично обґрунтованих педагогічних умов підготовки майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії засобами проєктних технологій. Даний етап тривав три роки (2016–2019 навчальні роки). В експериментальній групі було впроваджено педагогічні умови, а контрольна група працювала за традиційною навчальною програмою.

Зупинимося на процедурі, методиці виявлення рівнів сформованості готовності майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії.

Як зазначалося у п.п. табл. 1.3, критеріями формування необхідного рівня готовності майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії виступають: мотиваційний, когнітивний, діяльнісний та особистісний. Рівень сформованості **мотиваційного критерію** формування готовності майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії визначався за такими показниками: *спрямованість на взаємодію, орієнтація на партнерство і співпрацю, потреба у спілкуванні, потреба у самовдосконаленні*.

Рівень спрямованості на взаємодію студентів визначався за допомогою методики вивчення спрямованості особистості (за В. Смекали і М. Кучери (модифікована методика Б. Басса)) (див. дод. Е.1). За допомогою цієї методики діагностуються три види спрямованостей: спрямованість на себе – переважання мотивів власного благополуччя, прагненням до особистого першості, престижу; спрямованість на взаємодію – визначається потребою в спілкуванні, прагненням підтримувати гарні відносини з іншими людьми; спрямованість на діяльність – переважання мотивів породжуваних самою діяльністю, захоплення процесом діяльності, виконання роботи якнайкраще.

Студентам пропонувалось відповісти на 30 питань, які містили 3 варіанти відповіді (А, В, С). Майбутні бакалаври з туризму повинні були обрати той варіант, який найкраще виражає їх точку зору, найбільш відповідає правді, та поставити відповідну літеру в листі відповідей проти номера питання в стовпчику „Найбільше”. Потім з відповідей на це ж питання студенти обирали варіант, якій

стоїть далі від попередньої точки зору, найменш цінний, або той, що найменше відповідає правді. Відповідну літеру респонденти записували проти номера питання, але в рубриці „Найменше”. Обробка результатів анкетування здійснювалась за допомогою ключа, який подано в методиці. Нашим завданням було визначити на скільки домінує спрямованість на взаємодію над спрямованістю на діяльність і на себе. Були встановлені наступні рівні сформованості спрямованості на взаємодію: *продуктивний* (якщо категорія „спрямованість на взаємодію” має більшу кількість балів ніж категорії „спрямованість на себе” і „спрямованість на діяльність”), *достатній* (якщо категорія „спрямованість на взаємодію” за кількістю балів знаходиться між категоріями „спрямованість на себе” і „спрямованість на діяльність”), *елементарний* (якщо категорія „спрямованість на взаємодію” набрала найменшу кількість балів серед всіх інших категорій).

Рівень орієнтації на партнерство і співпрацю визначався за допомогою методики С. Максимова і Ю. Лобейко „Визначення стилю міжособистісної взаємодії” (див. дод. Е.2). За допомогою цієї методики нам було важливо з’ясувати рівень активності-пасивності респондентів у міжособистісній взаємодії та визначити стиль міжособистісної взаємодії (директивний, колегіальний, стиль невтручання в дії інших людей, діловий стиль). Так, *директивний стиль* характеризується зниженим прагненням давати вказівки іншим людям; *колегіальний стиль* визначається вираженою тенденцією до колективного прийняття рішень, прагнення радитися з іншими, уважно вислуховувати співрозмовників тощо; *стиль невтручання в дії інших людей* – підвищена тенденція надавати іншим можливість діяти самостійно, не заважати іншим працювати; *діловий стиль* – помірно виражена тенденція вислуховувати думку інших людей, давати можливість іншим брати участь у обмірковуванні проблеми, докладати зусиль до того, щоб залагодити розбіжності.

Студентам було запропоновано оцінити 20 тверджень за 5-ти бальною системою частоти прояву тієї чи іншої дії, яка відбувається у звичайній взаємодії з іншими людьми. Обробка результатів тестування відбувалась відповідно до

ключа неведеного у методиці. У кожній групі (директивний, колегіальний, стиль невтручання в дії інших людей, діловий стиль) респонденти максимально могли набрати 25 балів. Нашим завданням було визначення рівня вираженості колегіальноного стилю, який характеризується орієнтацією на партнерство і співпрацю. Отримані дані було диференційовано за визначеними рівнями: (більше 20 балів) – *продуктивний*, (19–12 балів) – *достатній*, (1–11 балів) – *елементарний*.

З метою виявлення рівня потреби у спілкуванні було використано методику Ю. Орлова „Діагностика потреби у спілкуванні” (див. дод. Е.3), яка передбачає відповідь „так” або „ні” на 33 твердження. Кожна відповідь, яка співпала з ключем, оцінювалась в 1 бал. Отримані бали підсумовувались, а сума збігів була показником рівня потреби у спілкуванні. Від 22 до 33 балів – *продуктивний рівень*; від 12 до 21 балів – *достатній рівень*; від 0 до 11 балів – *елементарний рівень* потреб у спілкуванні.

Для з’ясування рівня потреби у самовдосконаленні було використано методику Р. Бабушкіна „Діагностика потреби у самовдосконаленні” (див. дод. Е.4). Відповідаючи на питання, респонденти повинні були обрати один з 3-ох варіантів запропонованих відповідей і записати його в опитувальному листі напроти номера питання. За результатами опитування було виявлено рівні: елементарний – від 30 до 61 балів; достатній – від 62 до 70 балів; високий – від 71 до 90 балів.

Загальний рівень сформованості мотиваційного критерію готовності майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії визначався як середнє арифметичне кількісних значень рівня сформованості спрямованості на взаємодію, орієнтації на партнерство і співпрацю, потреби у спілкуванні, потреби у самовдосконаленні.

Вимірювання *когнітивного компоненту* здійснювалась за такими показниками як *обсяг і осмисленість засвоєних знань* про сутність, умови, стратегії і тактики побудови професійної взаємодії; методи встановлення,

збереження і відтворення контакту; механізми взаємовпливу в міжособистісних стосунках; функції, форми, види та стилі спілкування.

Для визначення обсягу і осмисленості засвоєних знань був запропонований розроблений комплексний тест (див. дод. Ж). Питання тесту були побудовані з урахуванням тем робочих програм з начальних дисциплін „Технологія продажу туристичного продукту”, „Географія туризму”, „Рекреалогія”, „Бухгалтерський облік в сфері туризму” та спеціального курсу „Практикум професійної взаємодії в сфері туризму”, в яких була наявна інформація про сутність, умови, стратегії і тактики побудови професійної взаємодії в сфері туризму.

Обсяг засвоєних знань професійної взаємодії характеризується кількістю правильних відповідей на одноальтернативні тестові завдання, а осмисленість засвоєних знань характеризується кількістю правильних відповідей на багатоальтернативні тестові завдання [24], відтворювані майбутніми бакалаврами з туризму.

Для оцінювання одноальтернативного тестового завдання застосовувалась дихотомічна система оцінювання, де повністю правильна відповідь оцінювалась в 1 бал, а всі інші – оцінювались нулем. У даному випадку коефіцієнт обсягу засвоєних знань при відповіді на одноальтернативні тестові завдання ($K_{об}$) розраховувався за формулою (2.1).

$$K_{об} = \frac{N}{n}, \quad \text{де} \quad (2.1)$$

де $K_{об}$ – коефіцієнт обсягу засвоєних знань при відповіді на одноальтернативні тестові завдання;

N – кількість правильних відповідей на одноальтернативні тестові завдання, які надали студенти;

n – кількість всіх правильних відповідей на одноальтернативні тестові завдання, передбачена комплексним тестом.

Якщо знання засвоєні у повному обсязі, то $K_{об} = 1$. При недостатньому рівні обсягу засвоєння знань професійної взаємодії значення коефіцієнта знаходиться у

межах $0 < K_{об} < 1$. Нами було виокремлено такі три рівні: елементарний ($0 < K_{об} < 0,49$), достатній ($0,5 < K_{об} < 0,79$), продуктивний ($0,8 < K_{об} < 1$).

При оцінюванні багатоальтернативних тестових завдань попередньої системи оцінювання недостатньо, тому що студенти можуть дати як неповну відповідь, так і один з обраних варіантів відповіді може бути неточний. У даному випадку необхідно враховувати не тільки правильність відповіді на завдання в цілому, а й кількість допущених помилок [24]. Так, коефіцієнт осмисленості засвоєних знань ($K_{ос}$) розраховувався за формулою (2.2).

$$K_{ос} = \frac{n_2}{(n_1+n_3)}, \quad \text{де} \quad (2.2)$$

$K_{ос}$ – коефіцієнт осмисленості засвоєних знань при відповіді на багатоальтернативні тестові завдання;

n_1 – безліч всіх правильних варіантів відповіді в завданні;

n_2 – кількість правильних варіантів відповіді, обраних студентом;

n_3 – кількість неправильних варіантів відповіді студента.

Якщо знання повністю осмислені, то $K_{ос} = 0,45$. При недостатньому рівні обсягу засвоєння знань професійної взаємодії значення коефіцієнта знаходиться у межах $0,45 < K_{ос} < 1$ та $0 < K_{ос} < 0,45$. Нами було виокремлено такі три рівні: елементарний ($0 < K_{ос} < 0,24$ та $0,74 < K_{ос} < 1$), достатній ($0,25 < K_{ос} < 0,34$ та $0,54 < K_{ос} < 0,75$), продуктивний ($0,35 < K_{ос} < 0,55$).

З метою діагностики загального рівня сформованості когнітивного критерію було виокремлено такі три рівні: елементарний (0–13 балів), достатній (14–24 бали), продуктивний (25–35 бали).

Діяльнісний критерій визначався за рівнем розвитку у майбутніх бакалаврів з туризму умінь, які забезпечують здійснення ефективної професійної взаємодії (перцептивно-прогностичні, організаційні, комунікативні, рефлексивно-регулятивні). Діагностика рівня розвитку у студентів вищезначених умінь здійснювалася експертами, у ролі яких виступили студенти (самооцінювання) та викладачі закладів вищої освіти з начальних дисциплін „Технологія продажу туристичного продукту”, „Географія туризму”, „Рекреалогія”, „Бухгалтерський

облік в сфері туризму” та спецкурсу „Практикум професійної взаємодії в сфері туризму” (всього було залучено 5 викладачів-експертів).

Експертами для оцінювання рівня розвитку відповідних видів умінь використовувались наступні методи: самоаналіз (експерт-студент) і експертне спостереження (експерти-викладачі). Так, майбутнім бакалаврам з туризму пропонувалась авторська методика „Шкала самооцінки рівня розвитку умінь, які забезпечують здійснення ефективної професійної взаємодії” (див. дод. К.1), а викладачам авторська методика „Шкала оцінки експертами-викладачами рівня розвитку умінь, які забезпечують здійснення ефективної професійної взаємодії” (див. дод. К.2). Експерти визначали рівень розвитку кожного виду умінь (всього 16) за 5-бальною шкалою від 1 (найнижчий рівень) до 5 (найвищий рівень), де „5” – виявляються постійно; „4” – виявляються часто; „3” – виявляються випадково; „2” – виявляються рідко; „1” – невиразні, випадкові. Щоб визначити загальний рівень розвитку умінь, які забезпечують здійснення ефективної професійної взаємодії експерти підсумовували бали.

Рівень розвитку умінь відповідно до обраних показників визначався так: сума оцінок п'ятох експертів на рівні 61–80 балів відповідала продуктивному рівню розвитку умінь, 41–60 – достатньому, 16–40 – елементарному.

Рівень розвитку умінь, які забезпечують здійснення ефективної професійної взаємодії виражається відповідним коефіцієнтом ($K_{роз}$), який вираховувався за формулою:

$$K_{роз} = \frac{n}{400}, \quad \text{де} \quad (2.3)$$

$K_{роз}$ – коефіцієнт розвитку умінь, які забезпечують здійснення ефективної професійної взаємодії майбутніми бакалаврами з туризму;

n – кількість набраних за оцінкою експертів балів з усіх можливих;

400 – максимальна кількість можливих балів.

Межі коефіцієнта розвитку у майбутніх бакалаврів з туризму умінь, які забезпечують здійснення ефективної професійної взаємодії наведено в табл. 2.5.

Таблиця 2.5

Значення коефіцієнта розвитку умінь	Рівень
$0,8 \leq K_{\text{роз}} \leq 1$	Продуктивний
$0,5 \leq K_{\text{роз}} \leq 0,79$	Достатній
$0,2 \leq K_{\text{роз}} \leq 0,49$	Елементарний

Діагностика *особистісного критерію* готовності майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії здійснювалася на підставі оцінювання таких показників: *рівень сформованості контактності, стресостійкості, здатності до рефлексії*.

Діагностика рівня сформованості *контактності* здійснювалася на основі методики оцінки рівня контактності [129] (див. дод. Л.1). Питання анкети у запропонованій методиці були побудовані таким чином, щоб визначити ступінь легкості встановлювати контакти з іншими людьми. Анкета складається з 10 питань, до кожного з яких давалось три варіанти відповідей. Отримані за результатами тестування дані було диференційовано за визначеними рівнями: (більше 20 балів) – продуктивний рівень контактності, (13–20 балів) – достатній, (5–12 балів) – елементарний.

Для визначення рівня сформованості *стресостійкості* використовувався тест на визначення стресостійкості особистості [170] (див. дод. Л.2). Респондентам необхідно було відповісти на питання, виходячи з того, наскільки часто ці твердження вірні для них. Для кожного з підібраних питань тесту студенти мали дати відповідь „рідко”, „інколи”, „часто”. Сумарний показник за даною методикою може змінюватися в межах від 18 до 54 балів. Було виокремлено такі три рівні: 18–33 бали – продуктивний рівень; 34–45 балів – достатній; 46–54 балів – елементарний.

Діагностика рівня сформованості *здатності до рефлексії* здійснювалася на основі методика визначення рівня рефлексивності (за А. Карповим) (див. дод. Л.3). Респондентам необхідно було дати відповідь на 27 тверджень тесту та напроти номера питання поставити відповідну цифру: 1 – абсолютно

неправильно; 2 – неправильно; 3 – швидше неправильно; 4 – не знаю; 5 – швидше правильно; 6 – правильно; 7 – цілком правильно. Кожна відповідь, яка співпала з ключем, оцінювалась в 1 бал. Отримані бали підсумовувались, а сума збігів є показником рівня сформованості здатності до рефлексії. Від 140 і вище балів – *продуктивний рівень*; від 114 до 139 балів – *достатній рівень*; 113 і нижче балів – *елементарний рівень* потреб у спілкуванні.

Наведемо результати діагностики рівнів сформованості готовності майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії, отримані під час констатувального та контрольного етапів експерименту з метою визначення ефективності практичної реалізації педагогічних умов формування означеної готовності.

Результати констатувального зрізу рівня сформованості готовності майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії засобами проєктних технологій у розрізі мотиваційного, когнітивного, діяльнісного та особистісного критеріїв подано нижче.

Результати діагностики вихідних рівнів сформованості складників мотиваційного компоненту студентів контрольної (158 студенти) та експериментальної (151 студентів) груп наведено у табл. 2.6 і рис. 2.15; 2.16; 2.17; 2.18, інформація з яких засвідчує, що на констатувальному етапі експерименту за результатами оцінки спрямованості на взаємодію лише 30 студентів (18,99%) контрольної та 31 (20,53%) студентів експериментальної групи мають високий рівень спрямованості на взаємодію. Достатній рівень спрямованості на взаємодію зафіксовано у 58 (36,71%) студентів контрольної та 54 (35,76%) студентів експериментальної груп. Елементарний рівень мають 70 (44,30%) студентів контрольної групи та 66 (43,71%) експериментальної груп.

Таблиця 2.6

Вихідні дані складників мотиваційного компоненту готовності до професійної взаємодії студентів контрольної та експериментальної груп

Група респондентів	Рівень сформованості складників мотиваційного компоненту					
	Продуктивний		Достатній		Елементарний	
	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%
<i>Спрямованість на взаємодію</i>						
КГ (158)	30	18,99	58	36,71	70	44,30
ЕГ (151)	31	20,53	54	35,76	66	43,71
<i>Орієнтація на партнерство і співпрацю</i>						
КГ (158)	28	17,72	57	36,08	73	46,20
ЕГ (151)	30	19,87	51	33,77	70	46,36
<i>Потреба у спілкуванні</i>						
КГ (158)	37	23,42	49	31,01	72	45,57
ЕГ (151)	33	21,85	51	33,78	67	44,37
<i>Потреба у самовдосконаленні</i>						
КГ (158)	29	18,35	50	31,65	79	50,00
ЕГ (151)	32	21,19	46	30,46	73	48,35

Отримані результати щодо орієнтації на партнерство і співпрацю виявилися наступними: продуктивний рівень показали 28 (17,72%) студентів контрольної та 30 (19,87%) експериментальної груп. Достатній рівень сформовано у 57 (36,08%) студентів КГ та 51 (33,77%) студентів ЕГ. Елементарний рівень показали 73 (46,20%) студентів КГ та 70 (46,36%) ЕГ, що на наш погляд є порівняно низькою часткою та перевагою у бік продуктивного рівня орієнтації на партнерство і співпрацю.

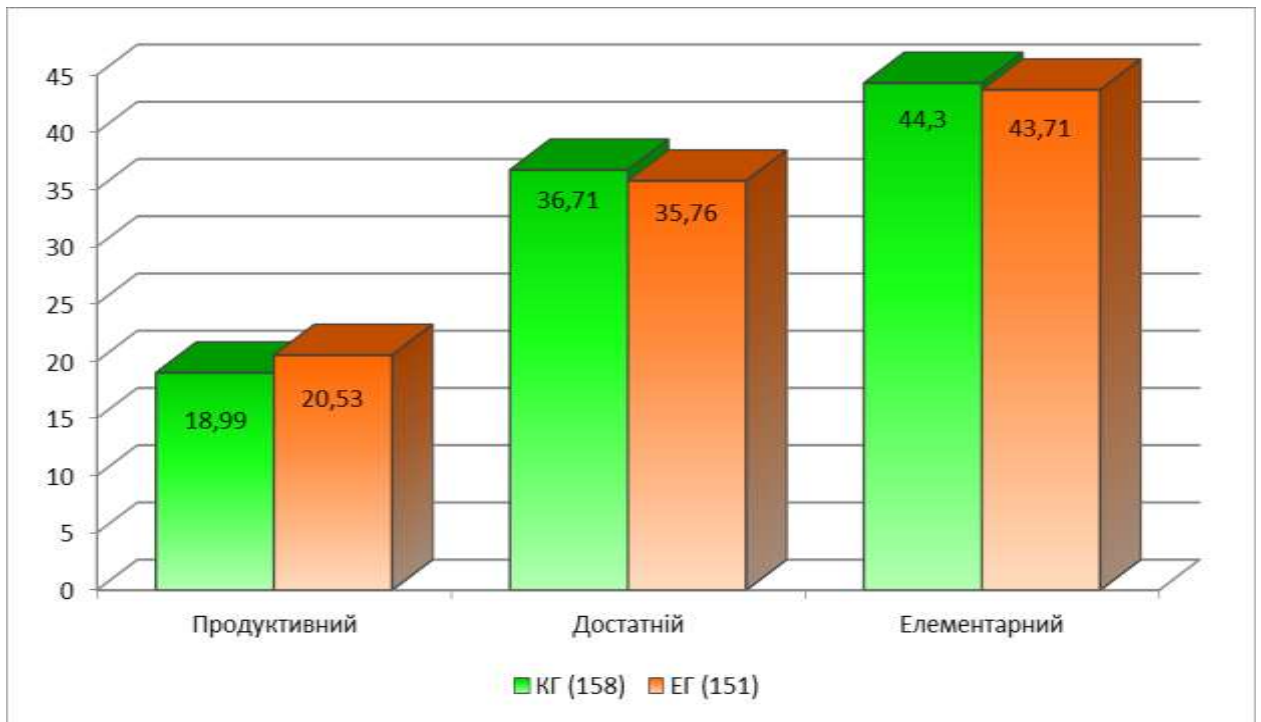

Рис. 2.15. Показники мотиваційного компоненту готовності до професійної взаємодії студентів КГ та ЕГ (у %). Спрямованість на взаємодію

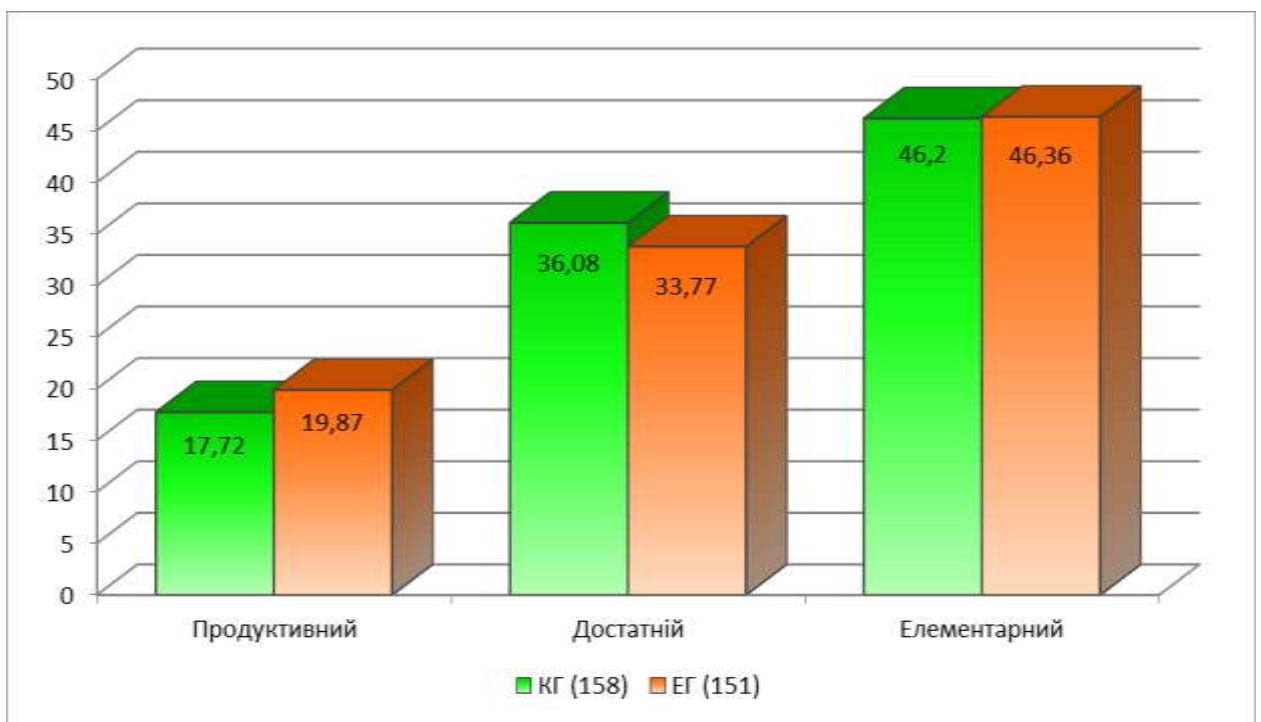

Рис. 2.16. Показники мотиваційного компоненту готовності до професійної взаємодії студентів КГ та ЕГ (у %). Орієнтація на партнерство і співпрацю

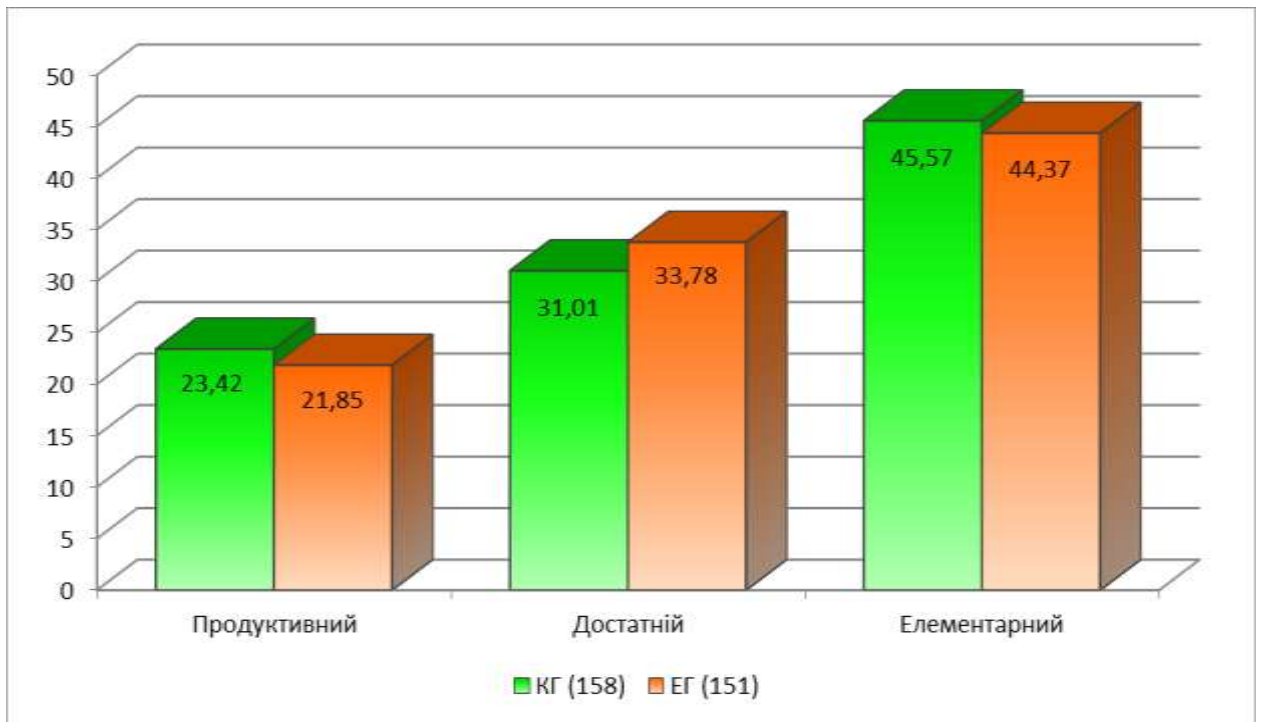

Рис. 2.17. Показники мотиваційного компоненту готовності до професійної взаємодії студентів КГ та ЕГ (у %). Потреба у спілкуванні

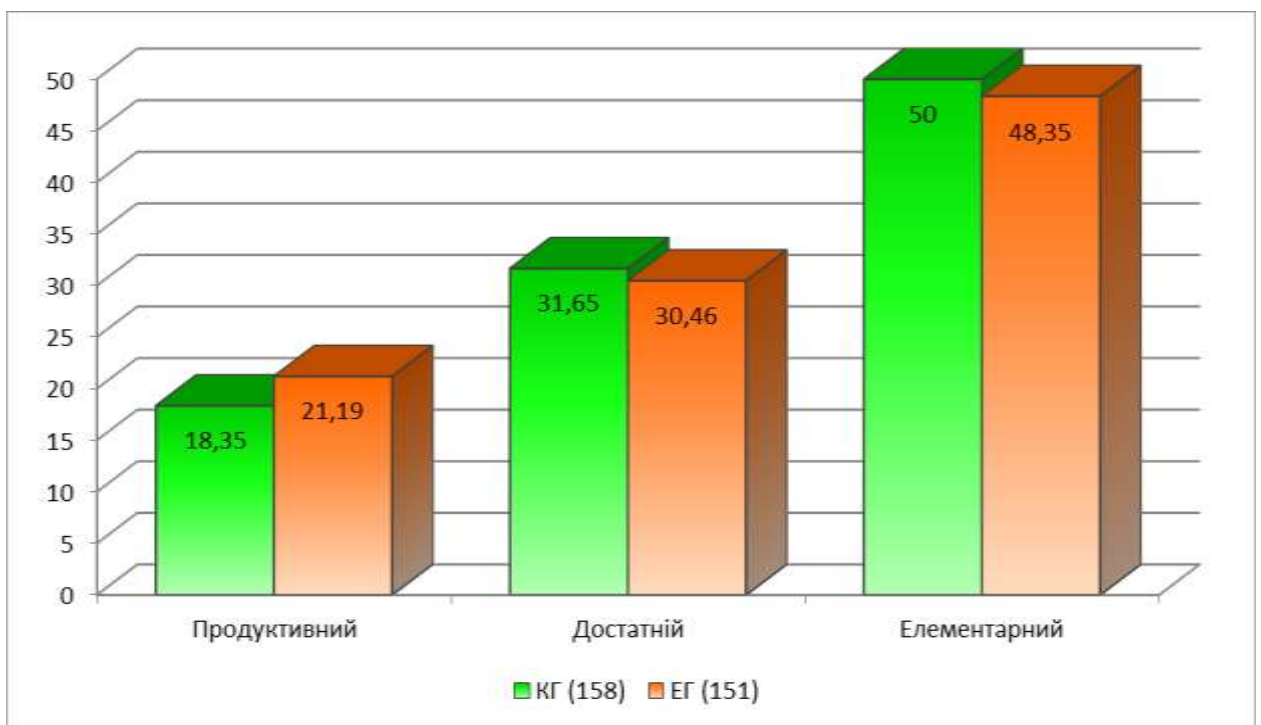

Рис. 2.18. Показники мотиваційного компоненту готовності до професійної взаємодії студентів КГ та ЕГ (у %). Потреба у самовдосконаленні

Щодо рівня сформованості потреби у спілкуванні, то продуктивний бал отримали 37 студентів (23,42%) контрольної та 33 особи (8,96%) експериментальної груп; достатній рівень переважає у 49 студентів (31,01%) – (КГ) та 51 студента (33,78%) – (ЕГ); низькому рівню відповідає 72 студенти (45,57%) контрольної та 67 студентів (44,37%) експериментальної груп.

Аналізуючи отримані дані, зазначимо, що продуктивний рівень сформованості потреби у самовдосконаленні продемонстрували лише 29 студентів КГ (18,35%) та 32 студенти ЕГ (21,19%). Для достатнього рівня характерні такі відсотки – 50 студентів КГ (31,65%) та 46 студентів ЕГ (30,46%). Елементарний рівень сформованості зазначеного показника мотиваційного компоненту зафіксовано у 79 студентів (50,00%) КГ та 73 студентів (48,35%) ЕГ.

Узагальнені вихідні дані мотиваційного компоненту готовності до професійної взаємодії у майбутніх бакалаврів з туризму експериментальної та контрольної груп на початку експерименту подано у таблиці 2.7 і рис. 2.19.

Таблиця 2.7

Вихідні дані мотиваційного компоненту готовності до професійної взаємодії у майбутніх бакалаврів з туризму експериментальної та контрольної груп

Група респондентів	Рівень сформованості мотиваційного компоненту					
	Продуктивний		Достатній		Елементарний	
	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%
КГ (158)	31	19,62	54	34,18	73	46,20
ЕГ (151)	32	21,19	50	33,11	69	45,70

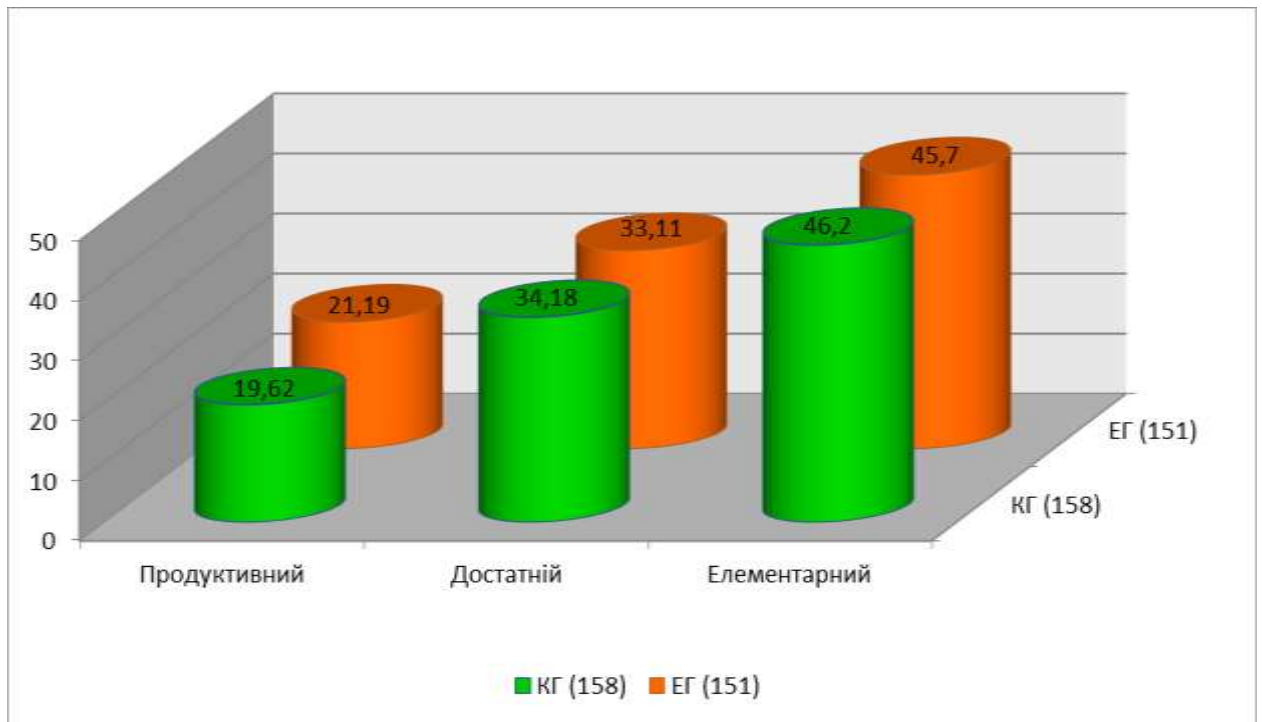

Рис. 2.19. Показник мотиваційного компоненту готовності до професійної взаємодії студентів КГ та ЕГ на констатувальному етапі (у %)

Аналіз даних табл. 2.7 та рис. 2.19 дозволяє визначити, що лише 19,62% студентів КГ та 21,19% – ЕГ виявили яскраво виражену спрямованість на взаємодію, проявляють особистісне зацікавлення у взаємодії на засадах партнерства і співпраці, виявляють усвідомлене прийняття суб'єктів професійної діяльності, як партнерів взаємодії, демонструють виражену потребу у спілкуванні, самовдосконаленні.

34,18% студентів КГ та 33,11% – ЕГ можна охарактеризувати як таких, у кого виявляється достатньо виражена спрямованість на взаємодію, часткова особистісна зацікавленість у взаємодії на засадах партнерства і співпраці, при цьому переважає діловий стиль взаємодії, виявляється часткове неусвідомлене прийняття суб'єктів професійної діяльності, виражена певна потреба у спілкуванні, самовдосконаленні, маючи при цьому достатній рівень сформованості мотиваційного компоненту. Значна кількість студентів потрапила до елементарного рівня (46,20% – КГ; 45,70% – ЕГ). У них майже не виражено спрямованість на взаємодію. Вони демонструють особистісну зацікавленість у взаємодії на засадах директивного стилю та стилю невтручання в дії інших людей,

демонструють часткове прийняття суб'єктів професійної діяльності, як партнерів взаємодії, мають неусвідомлену потребу у самовдосконаленні.

Результати діагностики вихідних рівнів сформованості складників когнітивного компоненту готовності майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії представлено у таблиці 2.8 та рис. 2.20; 2.21.

Таблиця 2.8

Вихідні дані складників когнітивного компоненту готовності до професійної взаємодії студентів контрольної та експериментальної груп

Група респондентів	Рівень сформованості складників когнітивного компоненту					
	Продуктивний		Достатній		Елементарний	
	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%
<i>Обсяг засвоєних знань</i>						
КГ (158)	22	13,92	43	27,22	93	58,86
ЕГ (151)	21	13,91	39	25,83	91	60,26
<i>Осмисленість засвоєних знань</i>						
КГ (158)	15	9,49	38	24,05	105	66,46
ЕГ (151)	11	7,29	36	23,84	104	68,87

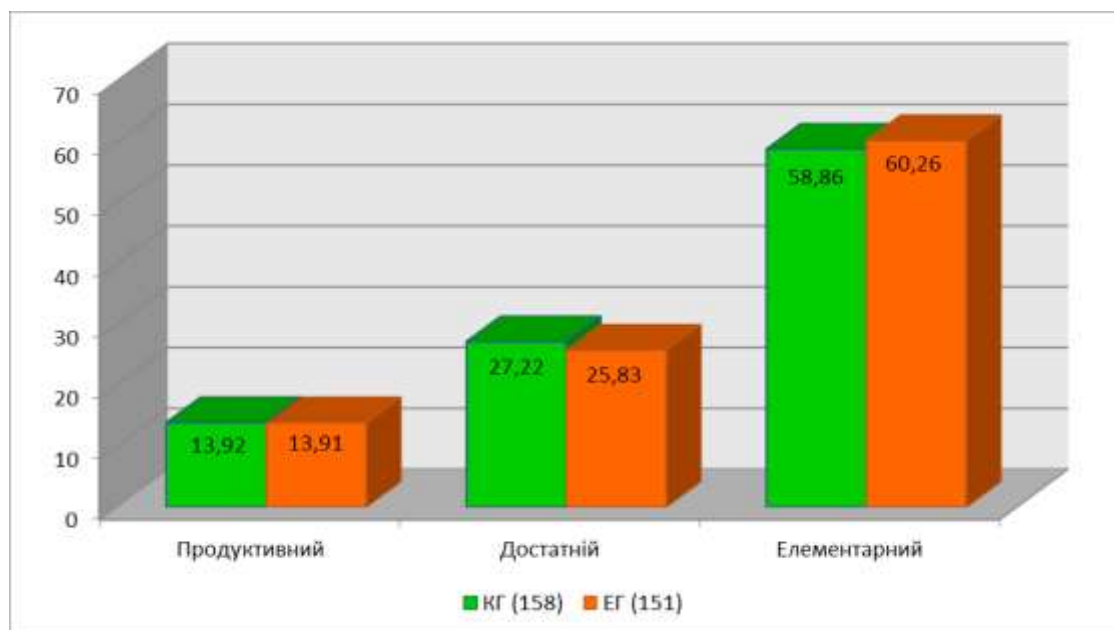

Рис. 2.20. Показники когнітивного компоненту готовності до професійної взаємодії студентів КГ та ЕГ (у %). Обсяг засвоєних знань

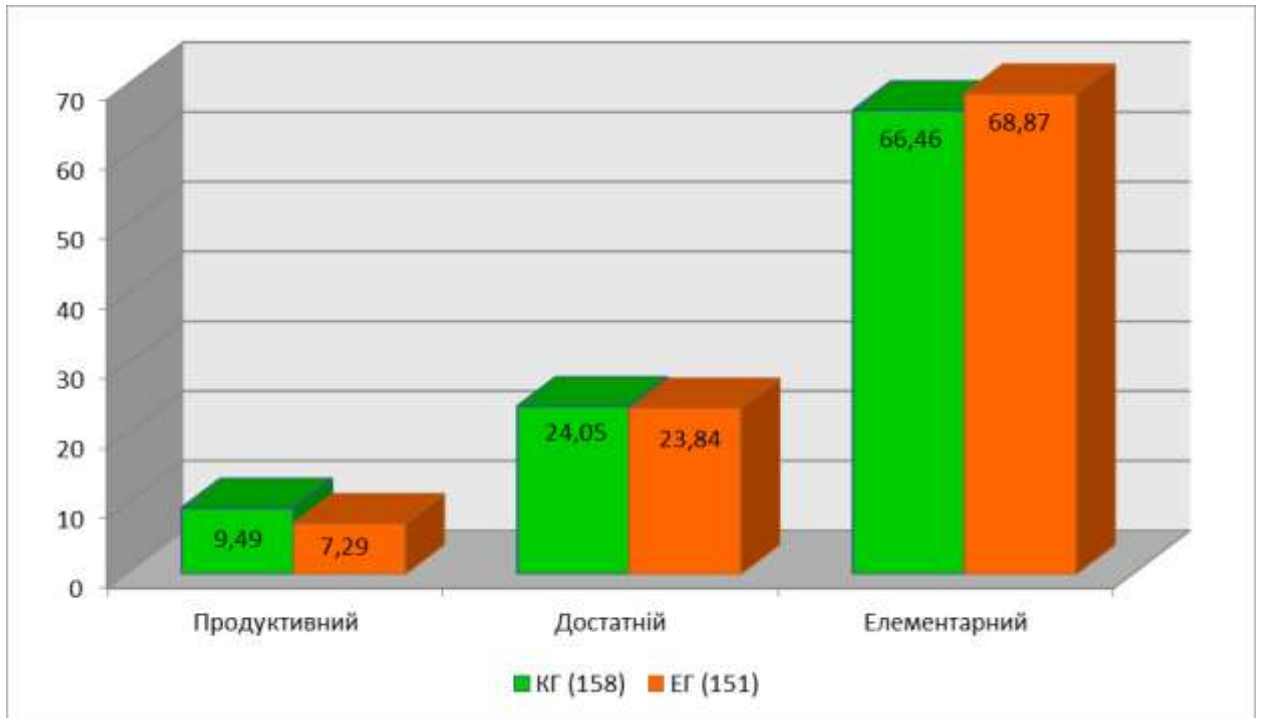

Рис. 2.21. Показники когнітивного компоненту готовності до професійної взаємодії студентів КГ та ЕГ (у %). Осмисленість засвоєних знань

Зазначимо, що лише 22 (13,92%) студентів КГ та 21 (13,91%) ЕГ виявили повні знання про сутність, умови, стратегії і тактики побудови професійної взаємодії (продуктивний рівень). 43 (27,22%) студентів контрольної та 39 (25,83%) студентів експериментальної груп показали достатній рівень засвоєння знань, тобто мали уявлення про вищенаведені категорії професійної взаємодії, у більшості випадків мали глибокі та дієві знання щодо методів встановлення, збереження і відтворення контакту; не завжди розуміли доцільність відповідних механізмів взаємовпливу в міжособистісних стосунках. Вони не завжди були активні у взаємодії з однокурсниками та викладачами. 93 (58,86%) студентів КГ та 91 (60,26%) ЕГ показали елементарний рівень обсягу засвоєння знань.

Результати оцінювання осмисленості засвоєння знань з професійної взаємодії, показали, що показники осмисленості знань також не є високими, та нижчими, ніж обсяг засвоєння знань. Зазначений рівень виявлений у 15 (9,49%) студента КГ та 11 (7,29%) – ЕГ. Досить негативним фактором осмисленості засвоєння знань можна вважати елементарний її рівень у 105 (66,46%) студентів

контрольної та 104 (68,87%) експериментальної груп.

Узагальнені дані щодо вихідних даних складників когнітивного компоненту готовності до професійної взаємодії студентів контрольної та експериментальної груп представлено у таблиці 2.9 і рис. 2.22.

Таблиця 2.9

Вихідні дані когнітивного компоненту готовності до професійної взаємодії у майбутніх бакалаврів з туризму експериментальної та контрольної груп

Група респондентів	Рівень сформованості когнітивного компоненту					
	Продуктивний		Достатній		Елементарний	
	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%
КГ (158)	19	12,02	40	25,32	99	62,66
ЕГ (151)	16	10,60	37	24,50	98	64,90

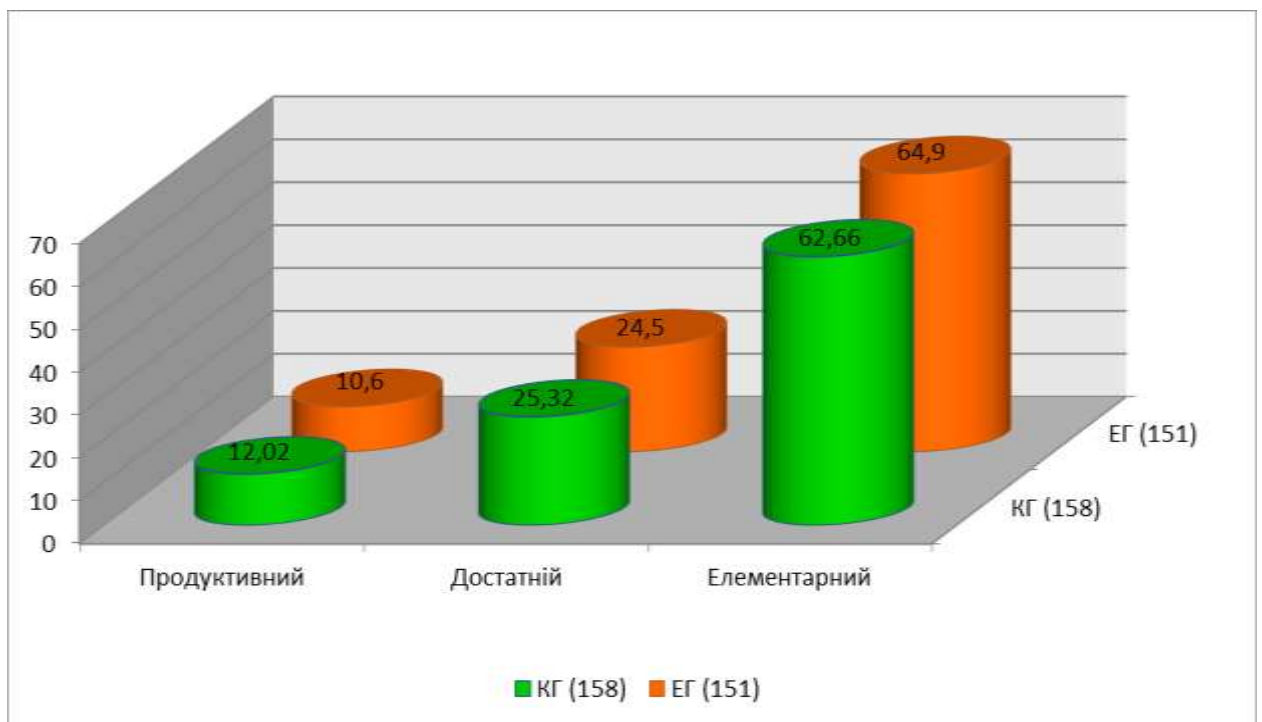

Рис. 2.22. Показник когнітивного компоненту готовності до професійної взаємодії студентів КГ та ЕГ на констатувальному етапі (у %)

Аналіз даних табл. 2.9 та рис. 2.22 засвідчує продуктивний рівень сформованості когнітивного компоненту у 19 (12,02%) студентів КГ та 16

(10,60%) студентів ЕГ. 40 студентів (25,32%) контрольної та 37 студентів (24,50%) експериментальної груп показали достатній рівень сформованості даного компоненту. В той же час у експериментальній групі порівняно з контрольною відмічено вищий відсоток студентів з елементарним рівнем (62,66% КГ проти 64,90% ЕГ).

Результати діагностики рівня сформованості діяльнісного компоненту готовності до професійної взаємодії у майбутніх бакалаврів з туризму, здійсненої на основі визначення рівня розвитку умінь, які забезпечують здійснення ефективної професійної взаємодії (перцептивно-прогностичні, організаційні, комунікативні, рефлексивно-регулятивні) представлено у табл. 2.10 і рис 2.23; 2.24; 2.25; 2.26.

Таблиця 2.10

Вихідні дані складників діяльнісного компоненту готовності до професійної взаємодії студентів контрольної та експериментальної груп

Група респондентів	Рівень сформованості складників діяльнісного компоненту					
	Продуктивний		Достатній		Елементарний	
	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%
<i>Перцептивно-прогностичні уміння</i>						
КГ (158)	22	13,92	60	37,98	76	48,10
ЕГ (151)	25	16,56	56	37,08	70	46,36
<i>Організаційні уміння</i>						
КГ (158)	24	15,19	63	39,87	71	44,94
ЕГ (151)	20	13,24	66	43,71	65	43,05
<i>Комунікативні уміння</i>						
КГ (158)	29	18,35	69	43,67	60	37,98
ЕГ (151)	27	17,88	65	43,05	59	39,07
<i>Рефлексивно-регулятивні уміння</i>						
КГ (158)	19	12,02	61	38,61	78	49,37
ЕГ (151)	18	11,92	58	38,41	75	49,67

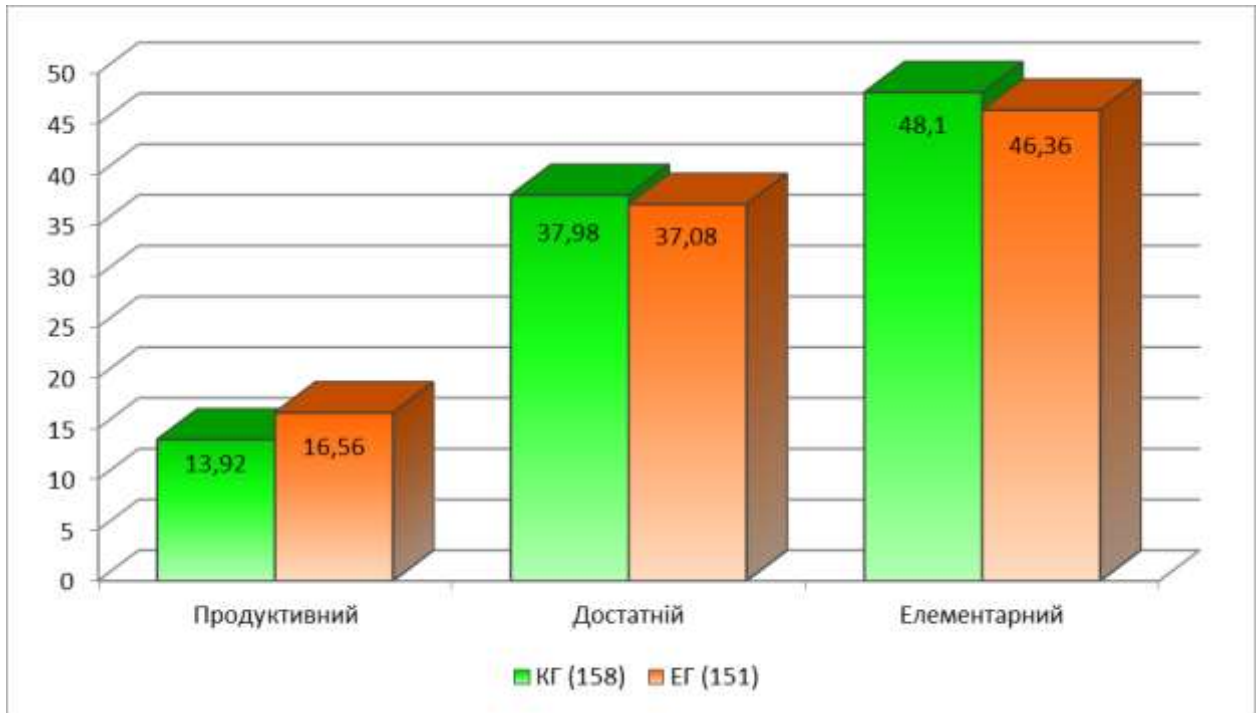

Рис. 2.23. Показники діяльнісного компоненту готовності до професійної взаємодії студентів КГ та ЕГ (у %). Перцептивно-прогностичні уміння

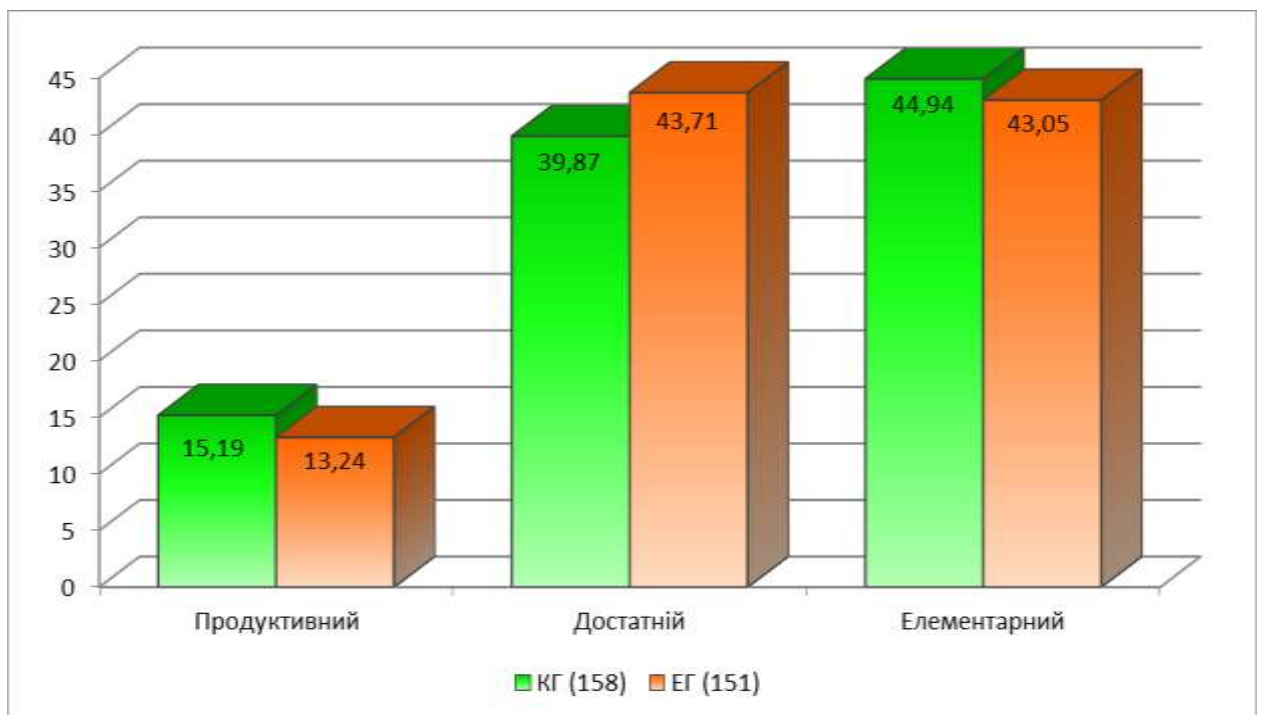

Рис. 2.24. Показники діяльнісного компоненту готовності до професійної взаємодії студентів КГ та ЕГ (у %). Організаційні уміння

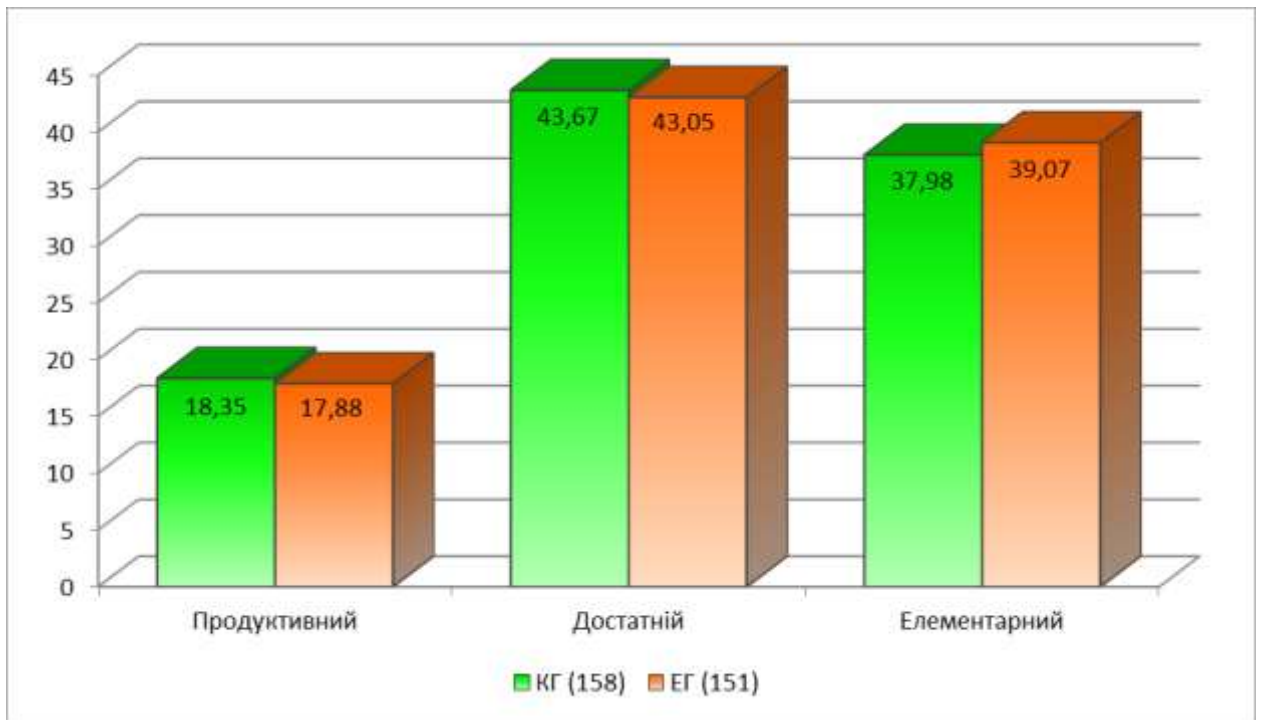

Рис. 2.25. Показники діяльнісного компоненту готовності до професійної взаємодії студентів КГ та ЕГ (у %). Комунікативні уміння

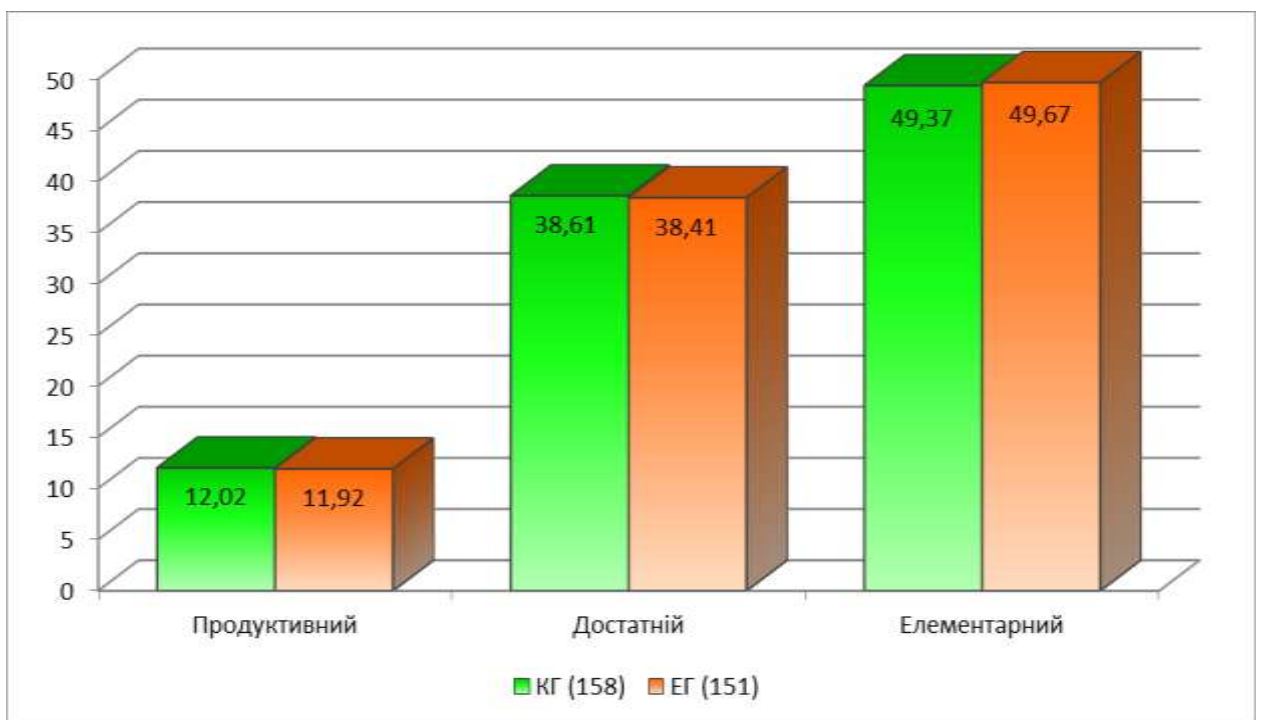

Рис. 2.26. Показники діяльнісного компоненту готовності до професійної взаємодії студентів КГ та ЕГ (у %). Рефлексивно-регулятивні уміння

Аналіз інформації з табл. 2.10 і рис. 2.23; 2.24; 2.25; 2.26 свідчить, що на констатувальному етапі експерименту за результатами оцінки перцептивно-прогностичних умінь лише 22 студентів (13,92%) контрольної та 25 (16,56%) студенти експериментальної групи мають продуктивний рівень. Достатній рівень зафіксовано у 60 (37,98%) студентів контрольної та 56 (37,08%) студентів експериментальної груп. Елементарний рівень мають 76 (48,10%) студентів контрольної групи та 70 (46,36%) студентів експериментальної групи. Отримані результати щодо рівня прояву організаційних умінь виявилися наступними: продуктивний рівень показали 24 (15,19%) студента контрольної та 20 (13,24%) студентів експериментальної груп. Достатній рівень сформовано у 63 (39,87%) студентів КГ та 66 (43,71%) студентів ЕГ. Елементарний рівень показали 71 (44,94%) студентів КГ та 65 (43,05%) студентів ЕГ. Щодо рівня сформованості комунікативних умінь, то продуктивний рівень виявили 29 (18,35%) контрольної та 27 (17,88%) експериментальної груп; достатній рівень переважає у 43,67% (КГ) та 43,05% (ЕГ); елементарному рівню відповідає 37,98% (КГ) та 39,07% (ЕГ). Продуктивний рівень сформованості рефлексивно-регулятивних умінь виявився у 12,02% – КГ та 11,92% – ЕГ. Переважна більшість студентів КГ – 78 (49,37%) та ЕГ – 75 (49,67%) виявила елементарний рівень.

Узагальнені вихідні дані діяльнісного компонента готовності до професійної взаємодії студентів експериментальної та контрольної груп на початку експерименту подано у таблиці 2.11 і рис. 2.27.

Таблиця 2.11

Вихідні дані загального рівня діяльнісного компонента готовності до професійної взаємодії студентів контрольної та експериментальної груп

Група респондентів	Рівень сформованості діяльнісного компонента					
	Продуктивний		Достатній		Елементарний	
	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%
КГ (158)	23	14,55	64	40,51	71	44,94
ЕГ (151)	22	14,57	61	40,40	68	45,03

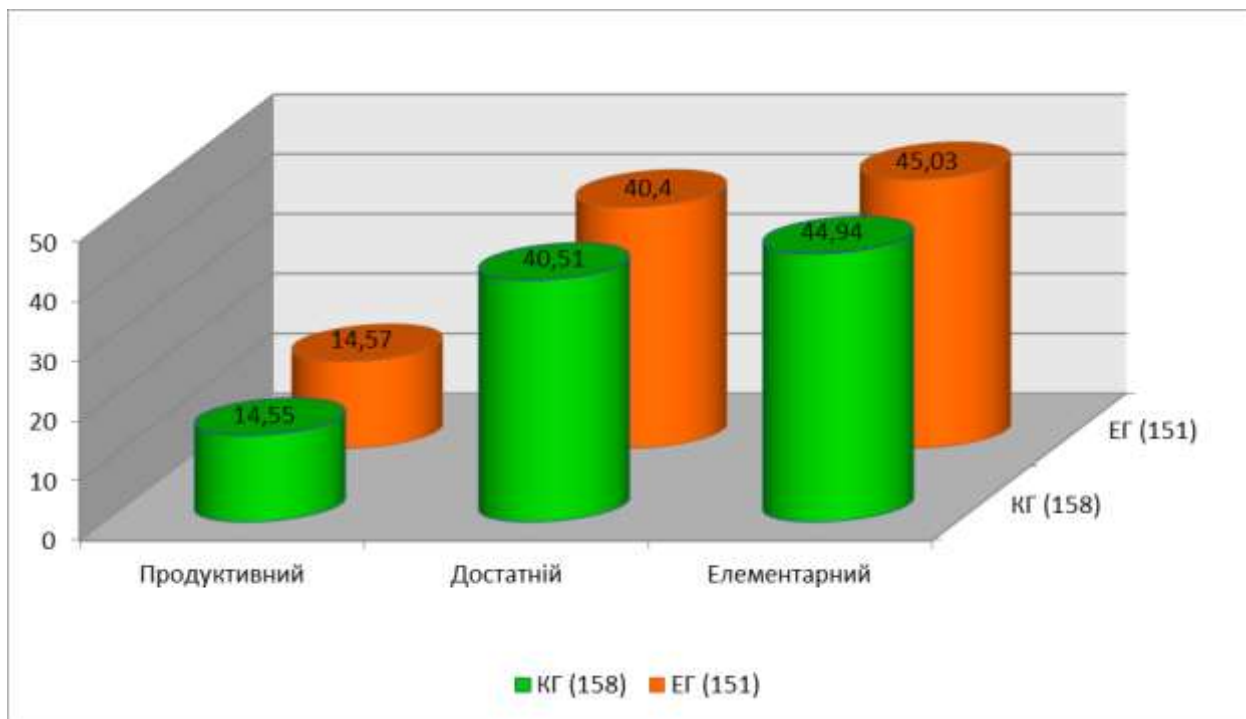

Рис. 2.27. Показник діяльнісного компоненту готовності до професійної взаємодії студентів КГ та ЕГ на констатувальному етапі (у %)

Дані табл. 2.11 та рис. 2.27 дають підстави стверджувати, що у студентів ЕГ та КГ переважають достатній та елементарний рівні сформованості всіх груп умінь даного компонента у цілому. Лише 14,55% студентів КГ та 14,57% студентів ЕГ мають продуктивний рівень за даним критерієм.

Діагностика особистісного компоненту готовності майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії здійснювалася на підставі оцінювання рівня сформованості контактності, стресостійкості, здатності до рефлексії (див. табл. 2.12 і рис. 2.28; 2.29; 2.30).

Дослідження рівня розвитку контактності у майбутніх бакалаврів з туризму виявило, що студенти мають переважно достатній (43,04% – КГ та 45,69% – ЕГ) та елементарний (34,81% – КГ та 34,44% – ЕГ) рівні сформованості зазначеного феномену. Продуктивний рівень сформованості контактності виявлено лише у 22,15% – КГ та 19,87% – ЕГ.

Таблиця 2.12

Вихідні дані складників особистісного компоненту готовності до професійної взаємодії студентів контрольної та експериментальної груп

Група респондентів	Рівень сформованості складників особистісного компоненту					
	Продуктивний		Достатній		Елементарний	
	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%
<i>Контактність</i>						
КГ (158)	35	22,15	68	43,04	55	34,81
ЕГ (151)	30	19,87	69	45,69	52	34,44
<i>Стресостійкість</i>						
КГ (158)	27	17,09	49	31,01	82	51,90
ЕГ (151)	26	17,22	43	28,48	82	54,30
<i>Здатність до рефлексії</i>						
КГ (158)	25	15,82	52	32,91	81	51,27
ЕГ (151)	26	17,22	47	31,13	78	51,65

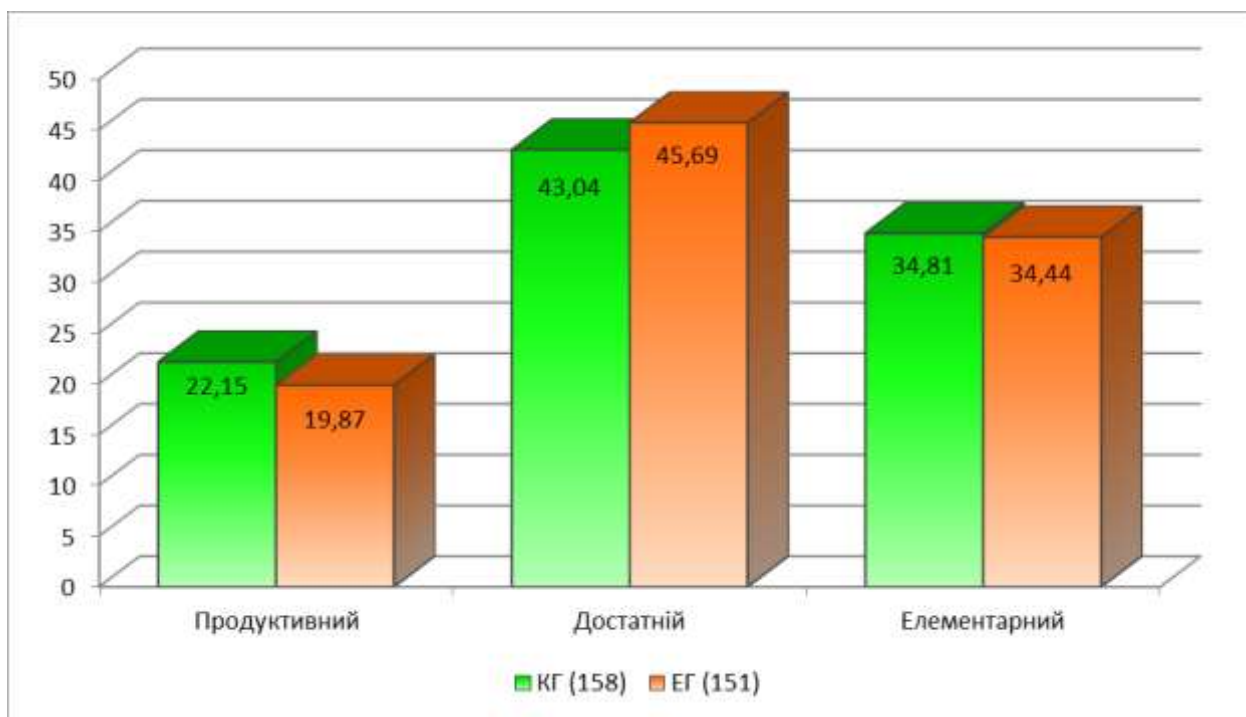

Рис. 2.28. Показники особистісного компоненту готовності до професійної взаємодії студентів КГ та ЕГ (у %). Контактність

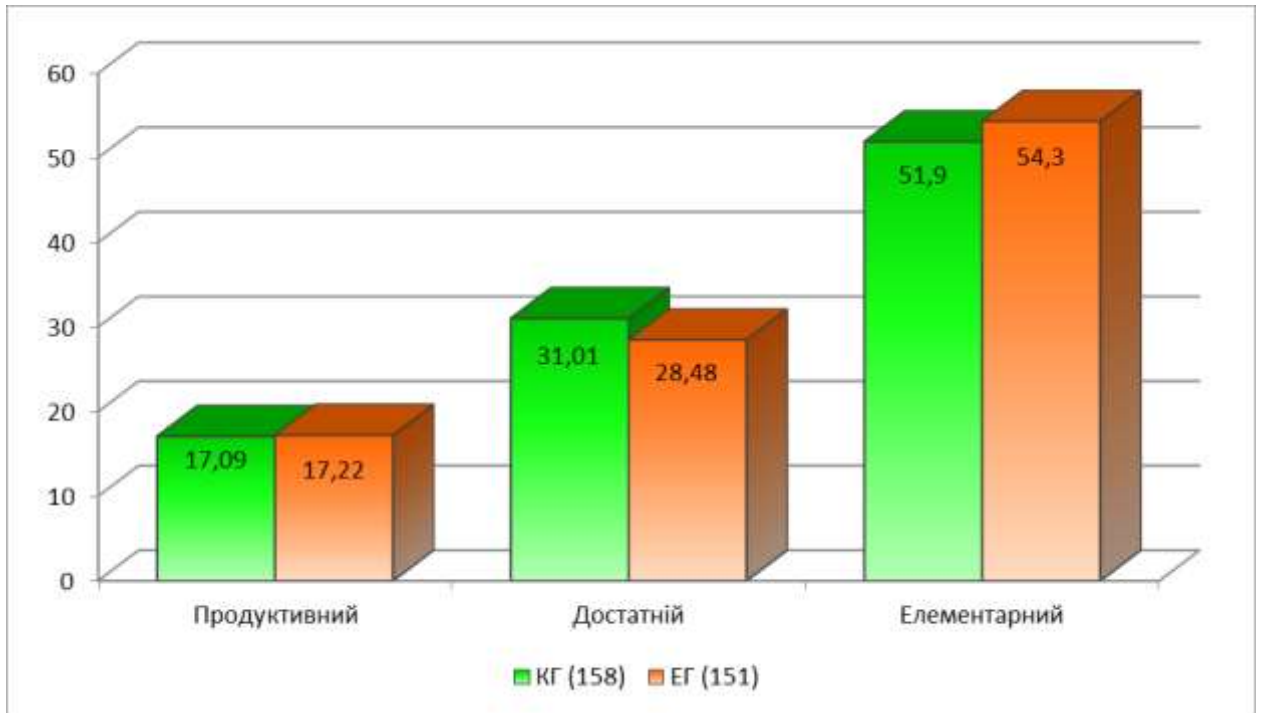

Рис. 2.29. Показники особистісного компоненту готовності до професійної взаємодії студентів КГ та ЕГ (у %). Стресостійкість

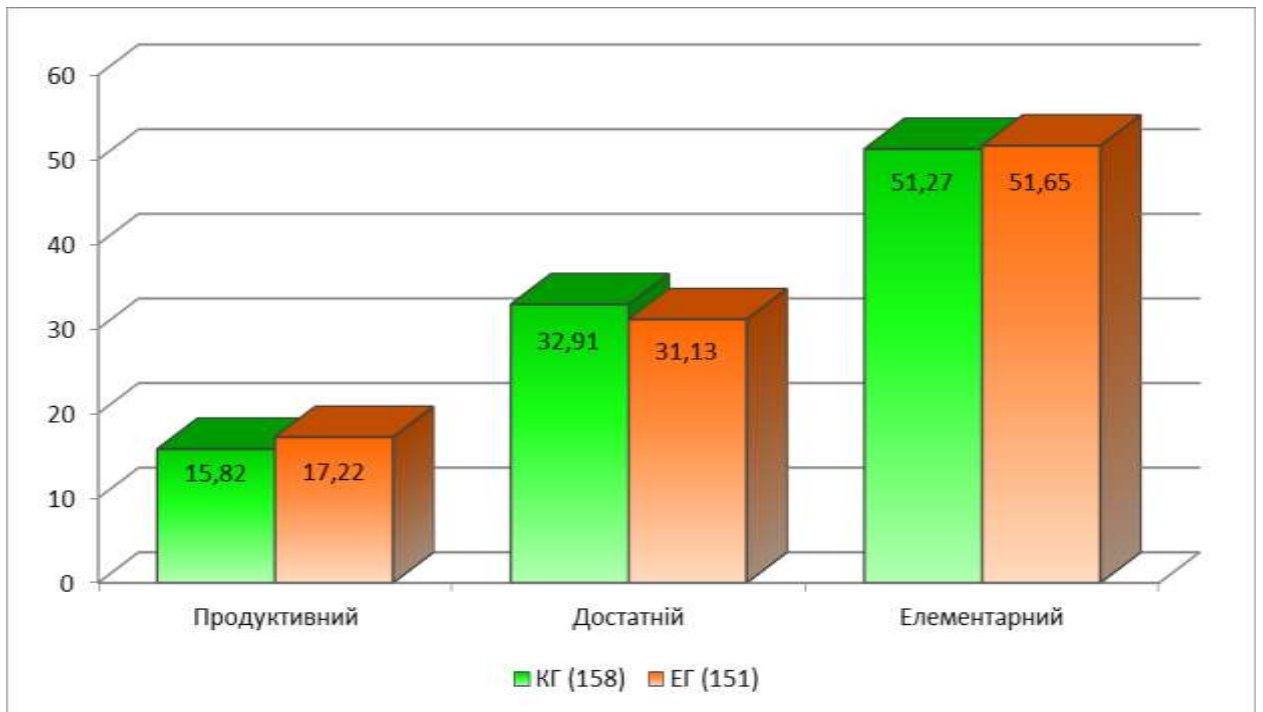

Рис. 2.30. Показники особистісного компоненту готовності до професійної взаємодії студентів КГ та ЕГ (у %). Здатність до рефлексії

Аналізуючи отримані дані (табл. 2.12) зазначимо, що продуктивний рівень сформованості стресостійкості виявила лише незначна частка студентів (17,09% – КГ та 17,22% – ЕГ). Переважна більшість студентів була віднесена до елементарного рівня (51,90% – КГ та 54,30% – ЕГ). Студенти з елементарним рівнем сформованості стресостійкості не можуть переносити стресові ситуації без неприємних наслідків для себе і свого оточення.

Серед якостей, які мають бути притаманні особистості, яка готова до професійної взаємодії, окрему увагу приділяємо такій якості як здатність до рефлексії. Тому елементарний рівень розвитку цієї якості (51,27% – КГ та 51,65% – ЕГ) можна розглядати як проблемне місце, що потребує спеціального навчання студентів. Продуктивний рівень сформованості даної якості зафіксовано у 15,82% – КГ та 17,22% – ЕГ.

Узагальнена вихідна інформація по особистісному компоненту наведена у табл. 2.13 і рис. 2.31.

Таблиця 2.13

Вихідні дані загального рівня особистісного компоненту готовності до професійної взаємодії студентів контрольної та експериментальної груп

Група респондентів	Рівень сформованості особистісного компоненту					
	Продуктивний		Достатній		Елементарний	
	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%
КГ (158)	29	18,36	56	35,44	73	46,20
ЕГ (151)	27	17,88	53	35,10	71	47,02

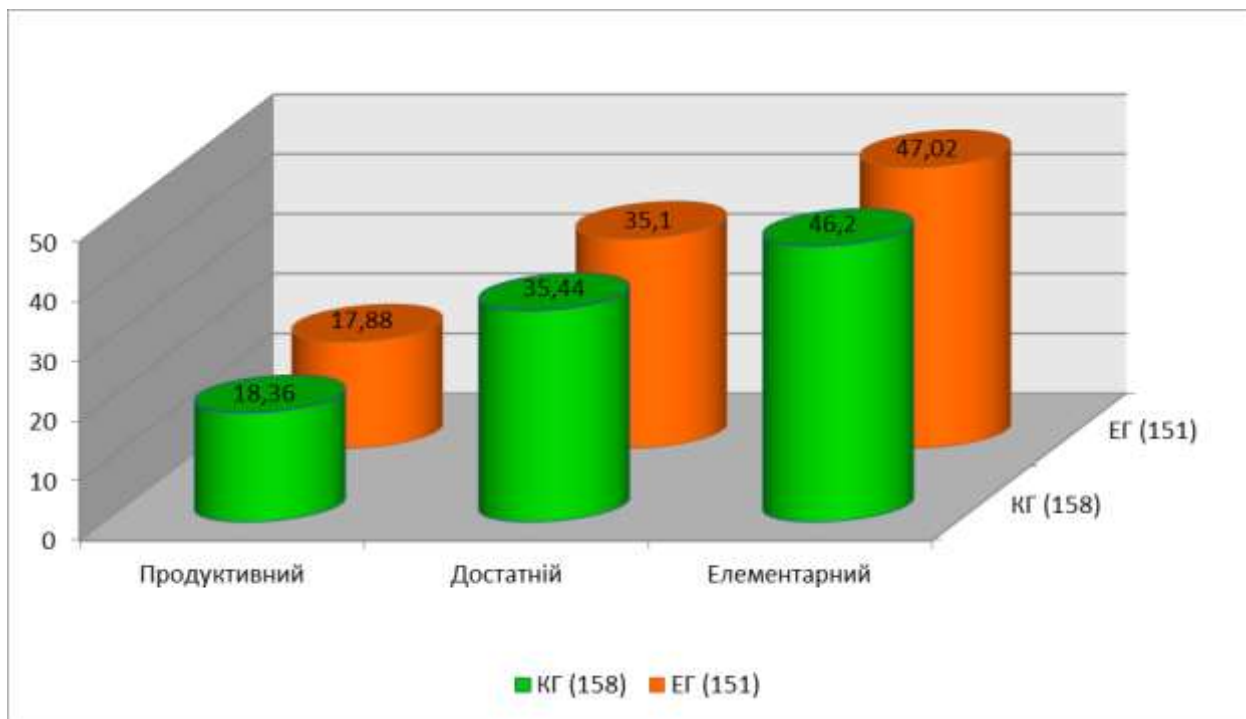

Рис. 2.31. Показник особистісного компоненту готовності до професійної взаємодії студентів КГ та ЕГ на констатувальному етапі (у %)

З наведеної таблиці 2.13 та рис. 2.31 видно, що продуктивний рівень сформованості особистісного компоненту спостерігається у 18,36% студентів контрольної та 17,88% експериментальної груп, достатній рівень – відповідно у 35,44% КГ та 35,10% ЕГ. Елементарний рівень особистісного компоненту демонструють 46,20% студентів КГ та 47,02% ЕГ.

Порівняльний аналіз отриманих даних засвідчив, що різких відмінностей у ЕГ і КГ за виділеними критеріями та показниками на констатувальному етапі експерименту не виявлено.

Проведення *формульовального етапу експерименту* дало можливість з'ясувати ефективність реалізації на практиці педагогічних умов підготовки майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії засобами проєктних технологій.

Зміна рівнів сформованості мотиваційного, когнітивного, діяльнісного й особистісного компонентів готовності до професійної взаємодії у студентів контрольної та експериментальної груп за окремими показниками подано у додатку М.

Узагальнені результати щодо динаміки рівнів сформованості компонентів

формування готовності до професійної взаємодії студентів контрольної та експериментальної груп наведено у табл. 2.14; 2.15.

Таблиця 2.14

Зміна показників рівнів сформованості готовності до професійної взаємодії у студентів контрольної та експериментальної груп (у %)

Рівень сформованості	Група студентів			
	КГ (158)		ЕГ (151)	
	Етап експерименту			
	Конст.	Контр.	Конст.	Контр.
Мотиваційний компонент				
Продуктивний	19,62	23,26	20,86	32,78
Достатній	33,86	39,72	33,44	49,01
Елементарний	46,52	37,02	45,70	18,21
Когнітивний компонент				
Продуктивний	11,70	13,61	10,60	20,85
Достатній	25,64	28,79	24,83	39,08
Елементарний	62,66	57,60	64,57	40,07
Діяльнісний компонент				
Продуктивний	14,87	18,51	14,90	29,97
Достатній	40,03	45,41	40,56	51,32
Елементарний	45,10	36,08	44,54	18,71
Особистісний компонент				
Продуктивний	18,35	21,31	18,10	31,79
Достатній	35,65	39,03	35,1	49,89
Елементарний	46,00	39,66	46,80	18,32

Таблиця 2.15

Динаміка зміни показників рівнів сформованості компонентів готовності до професійної взаємодії студентів КГ і ЕГ (у %)

Група респондентів	Рівень сформованості компонентів готовності до професійної взаємодії		
	Продуктивний	Достатній	Елементарний
Мотиваційний компонент			
КГ (158)	+3,64	+5,86	-9,5
ЕГ (151)	+11,92	+15,57	-27,49
Когнітивний компонент			
КГ (158)	+1,91	+3,15	-5,06
ЕГ (151)	+10,25	+14,25	-24,5
Діяльнісний компонент			
КГ (158)	+3,64	+5,38	-9,02
ЕГ (151)	+15,07	+10,76	-25,83
Особистісний компонент			
КГ (158)	+2,96	+3,38	-6,34
ЕГ (151)	+13,69	+14,79	-28,48

Зіставлення даних щодо рівня сформованості компонентів готовності до професійної взаємодії у студентів контрольної та експериментальної груп говорить про суттєві позитивні зміни на всіх рівнях, що відбулися під час формувального етапу експерименту.

Аналіз табл. 2.14 і табл. 2.15 засвідчив, зокрема, що по всіх компонентах готовності до професійної взаємодії майбутніх бакалаврів з туризму отримано підвищення продуктивного та достатнього рівнів сформованості як в контрольній, так і в експериментальній групах. При цьому результати у експериментальній групі виявилися набагато вищими.

Так, у розрізі мотиваційного компоненту зростання продуктивного рівня сформованості становило 3,64% для контрольної групи та 11,92% – для

експериментальної. Достатній рівень виріс у контрольній групі на 5,86%, у експериментальної – на 15,57%, що в цілому призвело до зменшення елементарного рівня на 9,5% для КГ та на 27,49% – для ЕГ (рис. 2.31).

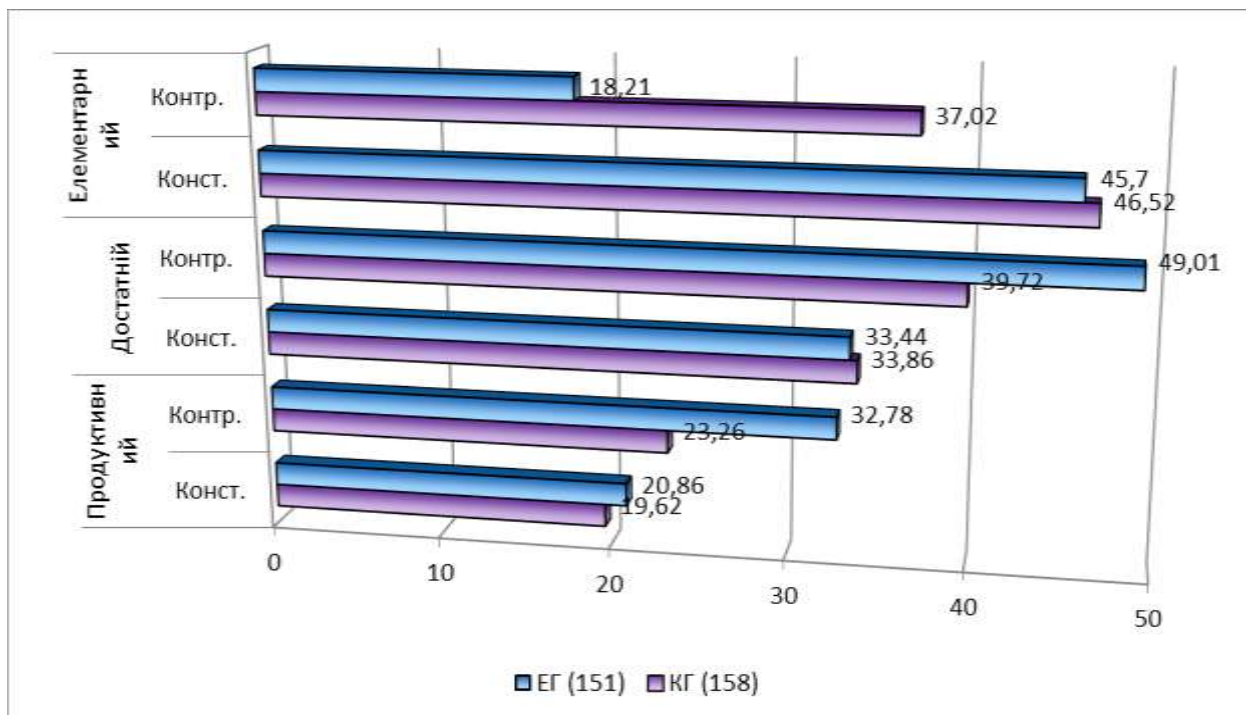

Рис. 2.32. Зміна показників рівнів сформованості готовності до професійної взаємодії майбутніх бакалаврів з туризму у розрізі мотиваційного компоненту (побудовано за даними табл. 2.14)

У розрізі когнітивного компоненту продуктивний рівень виріс на 1,91% для студентів КГ та на 10,25% – для ЕГ; достатній рівень виріс відповідно на 3,15% для КГ та 14,25% – для ЕГ. Це призвело до зменшення студентів з елементарним рівнем сформованості когнітивного компоненту на 5,06% для КГ та на 24,5% для ЕГ (див. рис. 2.33).

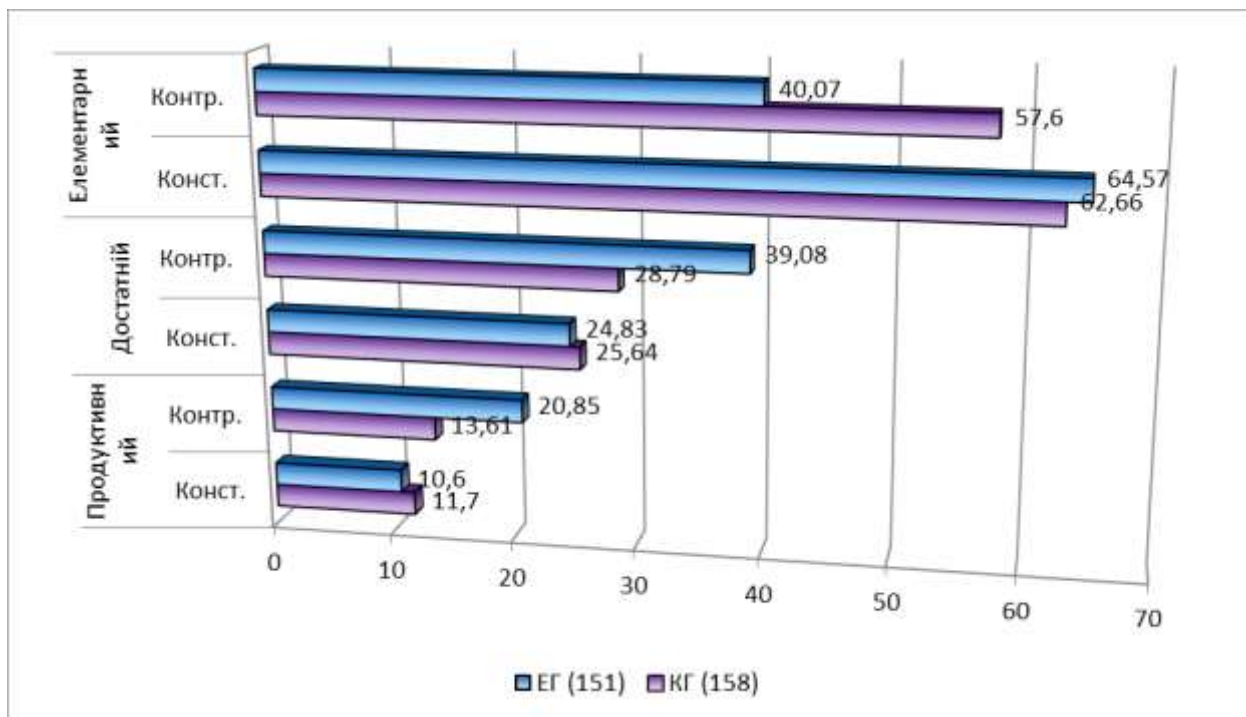

Рис. 2.33. Зміна показників рівнів сформованості готовності до професійної взаємодії майбутніх бакалаврів з туризму у розрізі когнітивного компоненту (побудовано за даними табл. 2.14)

У розрізі діяльнісного компоненту продуктивний рівень виріс на 3,64% для КГ та на 15,07% для ЕГ. Достатній рівень виріс відповідно на 5,38% для КГ та на 10,76% для ЕГ. Це призвело до зменшення студентів з елементарним рівнем сформованості діяльнісного компоненту готовності до професійної взаємодії на 9,02% для КГ та на 25,83% для ЕГ (рис. 2.34).

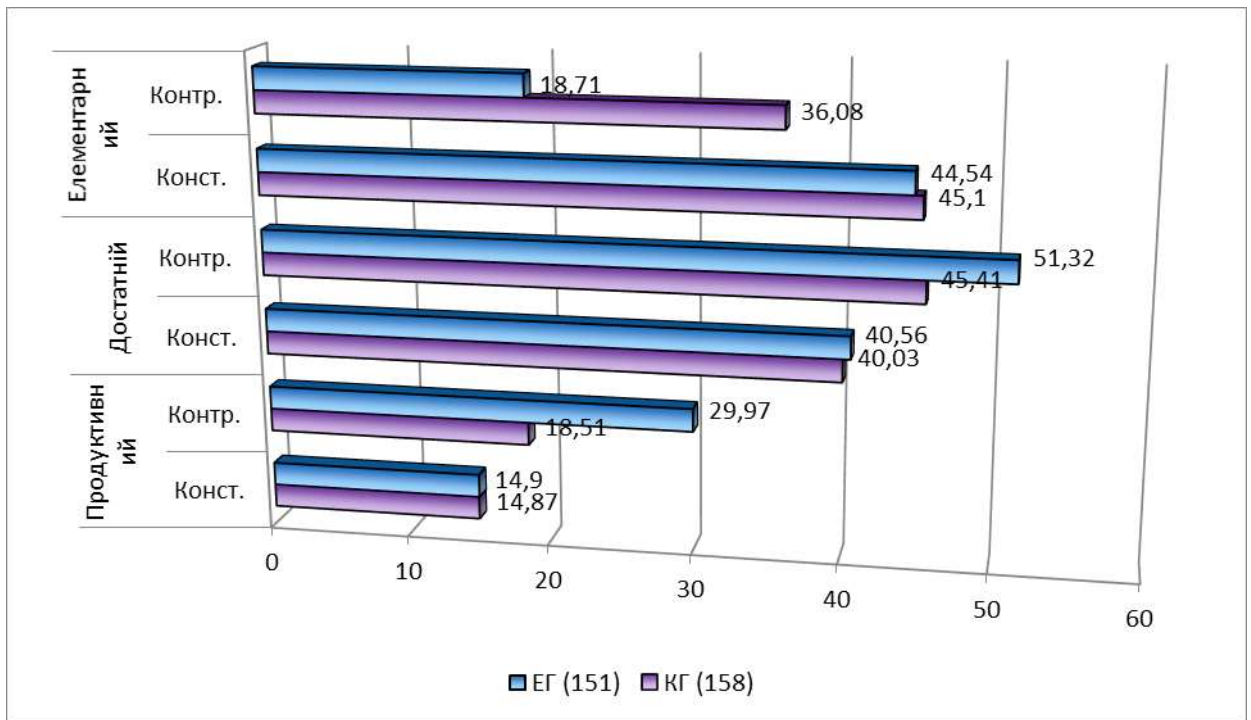

Рис. 2.34. Зміна показників рівнів сформованості готовності до професійної взаємодії майбутніх бакалаврів з туризму у розрізі діяльнісного компоненту (побудовано за даними табл. 2.14)

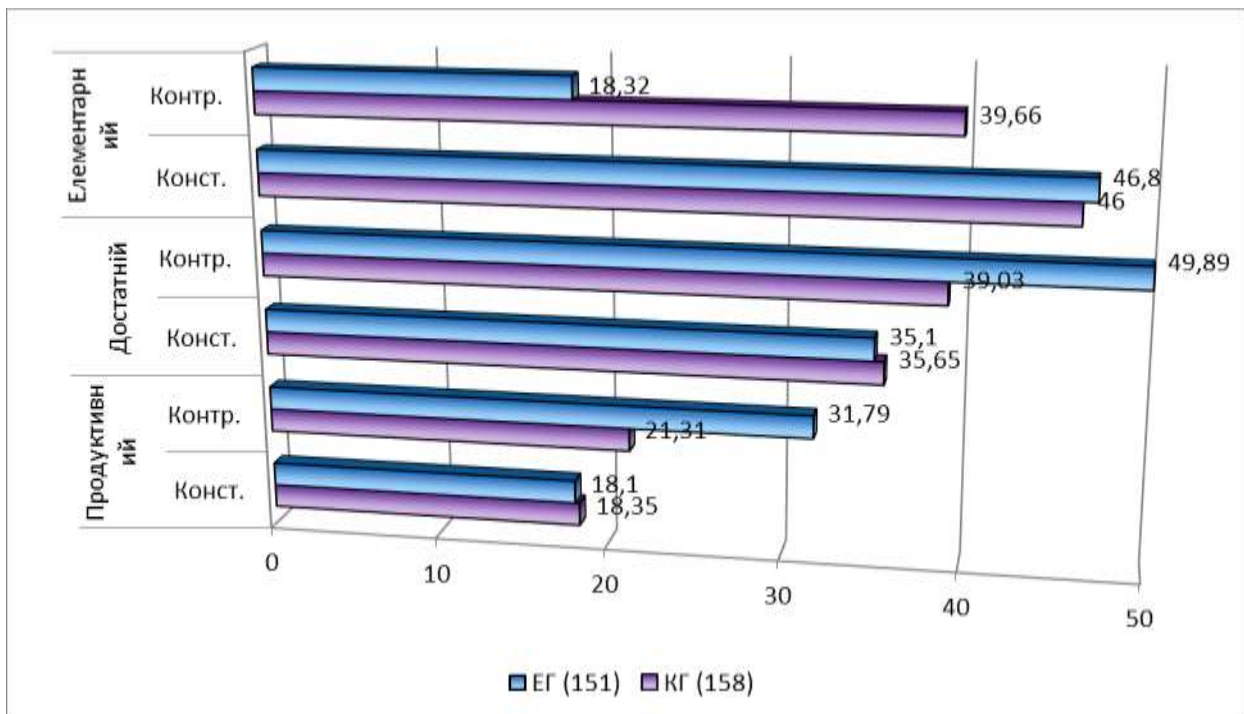

Рис. 2.35. Зміна показників рівнів сформованості готовності до професійної взаємодії майбутніх бакалаврів з туризму у розрізі особистісного компоненту (побудовано за даними табл. 2.14)

У розрізі особистісного компоненту продуктивний рівень виріс на 2,96% для КГ та на 13,69% для ЕГ. Достатній рівень виріс відповідно на 3,38% для КГ та на 14,79% для ЕГ. Це призвело до зменшення студентів елементарним рівнем на 6,34% для КГ та на 28,48% для ЕГ (рис. 2.35).

Відповідно, робимо висновок, що у розрізі чотирьох основних компонентів готовності до професійної взаємодії майбутніх бакалаврів з туризму для експериментальної групи найбільших позитивних зрушень зазнав особистісний компонент (28,48%), на другому місці стоїть мотиваційний компонент (на 27,49%), на третьому – діяльнісний (на 25,83%). Найменших позитивних зрушень зазнав когнітивний компонент (на 24,5%). Це пояснюється тим, що розроблені педагогічні умови підготовки майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії засобами проєктних технологій, у меншій мірі реалізується на теоретичному рівні, а має апробуватись на практиці під час підготовки і реалізації проєктів різних видів. Тільки у реальних практичних умовах майбутні бакалаври з туризму можуть опанувати необхідні уміння і навички, які забезпечують ефективне здійснення професійної взаємодії.

Узагальнюючи результати щодо динаміки рівнів сформованості досліджуваного феномену наведено у табл. 2.16; 2.17 і рис. 2.36.

Таблиця 2.16

Зміна рівнів сформованості готовності до професійної взаємодії у студентів контрольної та експериментальної груп (у %)

Рівень сформованості	Група студентів			
	КГ (158)		ЕГ (151)	
	Етап експерименту			
	Конст.	Контр.	Конст.	Контр.
Продуктивний	16,13	19,17	16,12	28,85
Достатній	33,80	38,24	33,48	47,32
Елементарний	50,07	42,59	50,40	23,83

Динаміка зміни показників рівнів сформованості готовності до професійної взаємодії майбутніх бакалаврів з туризму (у%)

Група респондентів	Рівень сформованості готовності до стратегічного управління		
	Продуктивний	Достатній	Елементарний
КГ (203)	+3,04	+4,44	-7,48
ЕГ (201)	+12,73	+13,84	-26,57

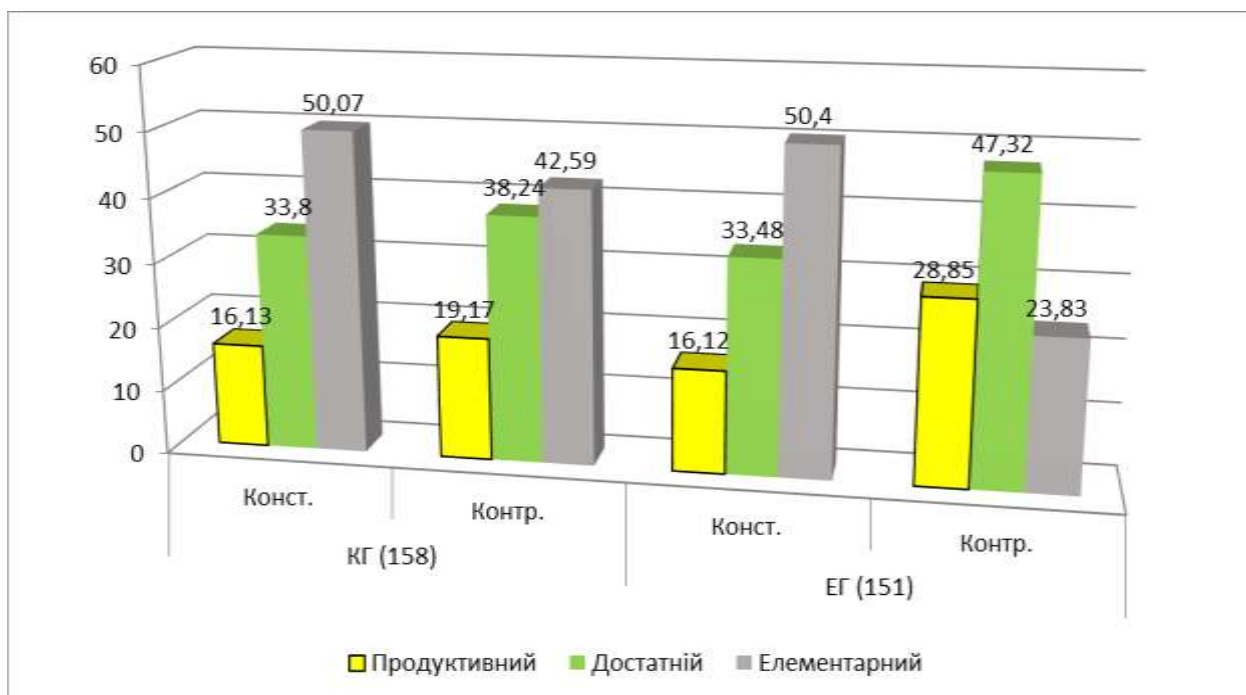

Рис. 2.36. Зміна показників рівнів сформованості готовності майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії

Порівняльний аналіз результатів, отриманих на етапі констатації, і кінцевих експериментальних даних дозволив простежити динаміку рівнів сформованості готовності до професійної взаємодії у студентів експериментальної групи.

Аналіз даних табл. 2.16; 2.17 засвідчив, що у контрольній групі продуктивний рівень сформованості готовності до професійної взаємодії зріс на 3,04%, у експериментальній – на 12,73%, достатній – відповідно на 4,44% для КГ та на 13,84% для ЕГ, що у сукупності призвело до зменшення елементарного

рівня сформованості на 7,48% для КГ та на 26,57% для ЕГ.

Отримані дані дозволили дійти висновку щодо дієвості розроблених педагогічних умов підготовки майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії засобами проєктних технологій.

Таким чином, різниця в результатах рівнів сформованості готовності до професійної взаємодії в КГ і ЕГ переконливо свідчить про ефективність впроваджених педагогічних умов підготовки майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії засобами проєктних технологій.

З метою з'ясування вірогідності результатів педагогічного експерименту було сформульовано:

– групу **нульових** гіпотез ($H_{01}, H_{02}, H_{03}, H_{04}$) про те, що різниця в даних ЕГ і КГ за мотиваційним, когнітивним, діяльнісним та особистісним компонентами спричинена помилками репрезентативності. $H_{01}, H_{02}, H_{03}, H_{04}$ – рівні готовності до професійної взаємодії студентів ЕГ і КГ не мають істотних відмінностей;

– групу альтернативних гіпотез ($H_{11}, H_{12}, H_{13}, H_{14}$) про те, що різниця отриманих даних ЕГ і КГ зумовлена впровадженням педагогічних умов підготовки майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії засобами проєктних технологій. $H_{11}, H_{12}, H_{13}, H_{14}$ – рівні компонентів готовності до професійної взаємодії студентів ЕГ і КГ істотно відрізняються.

Для перевірки запропонованих гіпотез виявилось доцільним застосування критерію Пірсона χ^2 [214], оскільки вибірки груп студентів випадкові та незалежні, члени кожної вибірки також незалежні між собою, властивості (компонентів готовності майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії) виміряні за шкалою порядку, що має категорії: продуктивний, достатній, елементарний рівні ($c=3$). Значення статистики $\chi^2_{\text{експ.}}$ обчислювалося за формулою:

$$\chi^2_{\text{експ.}} = \frac{1}{N_1 N_2} \sum_{i=1}^4 \frac{(N_1 Q_{2i} - N_2 Q_{1i})^2}{Q_{1i} + Q_{2i}}, \quad (2.4)$$

де N_1 – кількість студентів експериментальної групи;

N_2 – кількість студентів контрольної групи;

Q_{1i} і Q_{2i} – кількість студентів, які знаходилися на певному рівні сформованості готовності до професійної взаємодії (елементарному $i=1$, достатньому $i=2$, продуктивному $i=3$) в ЕГ і КГ.

Для рівня значущості $\alpha=0,05$ і кількості ступенів свободи $\nu=c-1=2$ критичне значення $\chi^2_{кр.}=5,991$. Згідно з правилом прийняття рішення, якщо розраховане значення $\chi^2_{експ.}>\chi^2_{кр.}$, то нульова гіпотеза H_0 відхиляється та приймається альтернативна H_1 : відмінності в розподілах студентів ЕГ та КГ за рівнями компонентів готовності майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії є статистично значущими з імовірністю $P=0,95\%$.

Обчислення $\chi^2_{експ.}$ для мотиваційного, когнітивного, діяльнісного і особистісного компонентів готовності майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії на констатувальному і контрольному етапах наведено в додатку Н.

Результати обчислення $\chi^2_{експ.}$ для усіх рівнів сформованості компонентів готовності майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії наведено в табл. 2.18.

Таблиця 2.18

Результати обчислення $\chi^2_{експ.}$ та $\chi^2_{кр}$ для компонентів готовності до професійної взаємодії студентів ЕГ та КГ

Компоненти	Констатувальний етап		Контрольний етап	
	$\chi^2_{експ.}$	$\chi^2_{кр}$	$\chi^2_{експ.}$	$\chi^2_{кр}$
Мотиваційний	0,054739	5,991	13,98022	5,991
Когнітивний	0,169362		9,29985	
Діяльнісний	0,010906		13,4419	
Особистісний	0,023211		17,32321	

Згідно із наведеними результатами отримані значення на контрольному етапі значно перевищують критичне значення $X_{\text{експ.}} > X_{\text{кр.}}$. Це дає підставу зробити висновок, що між результатами КГ та ЕГ має місце істотна відмінність, яка забезпечена реалізацією педагогічних умов підготовки майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії засобами проєктних технологій.

З метою з'ясування вірогідності кінцевих результатів педагогічного експерименту було сформульовано наступні групи гіпотез:

1. Для перевірки відсутності відмінностей між *експериментальною* та *контрольною* групами на констатувальному етапі експерименту:

– H_{01} – рівні сформованості готовності майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії експериментальної та контрольної груп на констатувальному етапі не мають істотних відмінностей;

– H_{11} – рівні сформованості готовності майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії експериментальної та контрольної груп на констатувальному етапі істотно відрізняються.

2. Для перевірки відсутності відмінностей між *експериментальною* та *контрольною* групами на контрольному етапі експерименту:

– H_{02} – рівні сформованості готовності майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії експериментальної та контрольної груп на контрольному етапі не мають істотних відмінностей;

– H_{12} – рівні сформованості готовності майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії експериментальної та контрольної груп на контрольному етапі істотно відрізняються.

3. Для перевірки відсутності відмінностей між результатами *контрольної* групи на констатувальному та контрольному етапах експерименту:

– H_{03} – рівні сформованості готовності майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії *контрольної* групи на констатувальному та контрольному етапах не мають істотних відмінностей;

– H_{13} – рівні сформованості готовності майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії *контрольної* групи на констатувальному та контрольному етапах істотно відрізняються.

4. Для перевірки відсутності відмінностей між результатами *експериментальної* групи на констатувальному та контрольному етапах експерименту:

– H_{04} – рівні сформованості готовності майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії *експериментальної* групи на констатувальному та контрольному етапах не мають істотних відмінностей;

– H_{14} – рівні сформованості готовності майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії *експериментальної* групи на констатувальному та контрольному етапах істотно відрізняються.

Для перевірки запропонованих гіпотез знову виявилось доцільним застосування критерію Пірсона χ^2 (табл. 2.19; 2.20)

Таблиця 2.19

Результати аналізу характеристик ЕГ та КГ на констатувальному та контрольному етапах експерименту (Пірсона χ^2)

Констатувальний етап		Контрольний етап	
$\chi^2_{емп}$ (H_{01} vs H_{11})	0,017959	$\chi^2_{емп}$ (H_{02} vs H_{12})	12,40273
$\chi^2_{критич}$ *		5,991	

Порівняння гіпотез H_{01} и H_{11} показало $\chi^2_{емп} = 0,017959 < \chi^2_{критич}$, що свідчить про підтвердження нульової гіпотези про відсутність відмінностей між *експериментальною* та *контрольною* групами на *констатувальному* етапі експерименту. Співставлення гіпотез H_{02} и H_{12} продемонструвало $\chi^2_{емп} = 12,40273 > \chi^2_{критич}$. Тобто нульова гіпотеза про відсутність відмінностей між *експериментальною* та *контрольною* групами на *контрольному* етапі експерименту не підтвердилась.

Результати аналізу характеристик ЕГ та КГ на констатувальному та контрольному етапах експерименту (Пірсона χ^2)

Контрольна група		Експериментальна група	
$\chi^2_{емп}$ (H_{03} vs H_{13})	0,656455	$\chi^2_{емп}$ (H_{04} vs H_{14})	23,25914
$\chi^2_{критич}$ *		5,991	

Це свідчить про **суттєву статично значущу різницю** між показниками ЕГ та КГ після експерименту та суттєві позитивні зміни у рівні сформованості готовності майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії завдяки реалізації у навчальному процесі педагогічних умов підготовки майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії засобами проєктних технологій.

За результатами, наведеними у табл. 2.19 та 2.20, відмінності у експериментальній групі до та після експерименту виявилися статистично значущими ($\chi^2_{емп} = 23,25914 > \chi^2_{критич} = 5,991$) на відміну від контрольної групи, де різниця виявилась незначущою ($\chi^2_{емп} = 0,656455 < \chi^2_{критич} = 5,991$)

Підсумовуючи, можемо стверджувати, що вплив реалізованих педагогічних умов підготовки майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії засобами проєктних технологій є суттєвим фактором та значущим елементом підвищення рівня готовності майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії експериментальної групи. Це є переконливою підставою вважати виконаним завдання дослідження й досягнутою його мету.

Висновки до розділу 2

Наукова розробка педагогічних умов підготовки майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії засобами проєктних технологій, опис процесу їхнього впровадження в практику закладів вищої освіти та аналіз результатів цього впровадження дозволяє зробити такі висновки.

У розділі педагогічні умови підготовки майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії засобами проєктних технологій представлено як комплекс взаємопов'язаних та взаємозумовлених чинників, які забезпечують цілеспрямований процес формування готовності майбутнього бакалавра з туризму до професійної взаємодії засобами проєктних технологій.

В основу розробки педагогічних умов підготовки майбутнього бакалавра з туризму до професійної взаємодії засобами проєктних технологій покладено наступні чинники: аналіз особливостей функціонування індустрії туризму в сучасних економічних умовах; вимоги до професійної підготовки майбутніх фахівців у сфері туризму в умовах закладу вищої освіти; пізнавальні потреби й інтереси студентів щодо забезпечення професійної взаємодії; змістове наповнення поняття ключових професійних якостей майбутніх бакалаврів з туризму; особливості комунікативної діяльності майбутнього бакалавра з туризму тощо.

Виявлено й обґрунтовано педагогічні умови підготовки майбутнього бакалавра з туризму до професійної взаємодії засобами проєктних технологій: поєднання різних видів проєктів у процесі підготовки майбутніх бакалаврів з туризму, урахування доцільності їх використання; створення атмосфери партнерської взаємодії викладачів і студентів в освітньому середовищі закладу вищої освіти на засадах проєктного підходу; організація самостійної роботи майбутніх бакалаврів з туризму через міждисциплінарну проєктну діяльність.

У розділі зазначено, що реалізація першої педагогічної умови – поєднання різних видів проєктів у процесі підготовки майбутніх бакалаврів з туризму, урахування доцільності їх використання – передбачало використання у процесі підготовки майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії засобами проєктних технологій таких видів проєктів: телекомунікаційні, практико-орієнтовані, екскурсійні, інформаційні, ігрові, творчі.

Телекомунікаційні проєкти сприяють розвитку умінь аналітично і творчо працювати з різними джерелами інформації, ставити й вирішувати проблеми в процесі роботи, проєктувати дії відповідно до нахилів і здібностей, показувати результати своєї діяльності за допомогою різноманітних засобів; формуванню

досвіду взаємодії з навколишнім світом; розвитку перцептивно-прогностичних, організаційних, комунікативних, рефлексивно-регулятивних умінь студентів тощо.

Практико-орієнтовані проекти використовуються в підготовці майбутніх бакалаврів з туризму з метою виготовлення практично значущого продукту, що може бути корисним для вирішення конкретних проблем туристичної індустрії.

Екскурсійні проекти сприяють створенню спрямованості на взаємодію, збагаченню словникового запасу, розвитку організаційних і комунікативних умінь, розширенню світогляду майбутніх бакалаврів з туризму.

Інформаційні проекти спрямовані на збір інформації, про який-небудь об'єкт або явище, а також на ознайомлення майбутніх бакалаврів з туризму з інформацією, її аналізом і узагальненням фактів; сприяють формуванню умінь знаходити, обробляти інформацію, а також розвитку пізнавальних і творчих умінь, комунікативних якостей.

Ігрові проекти дозволяють майбутнім бакалаврам з туризму проявити здібності щодо прийняття певної ролі, що зумовлена характером і змістом проекту; стати активним суб'єктом навчальної діяльності; сформувати певні знання і вміння, які забезпечують ефективне здійснення професійної взаємодії; сформувати комунікативні та організаторські здібності; здійснювати рефлексію власної діяльності.

Творчі проекти спрямовані на створення якогось творчого продукту; проекту, що передбачає вільний, нестандартний підхід до оформлення результатів роботи; сприяють формуванню відповідальності, дисципліни і вимогливості до себе кожного студента.

Розкрито технологію реалізації другої педагогічної умови, а саме: різні типи діалогу, дискусії, диспути, технології індивідуальної або групової підтримки студентів (особистий приклад викладачів закладу вищої освіти, однокурсників; обговорення найбільш цікавих та актуальних питань у сфері розвитку ринку туристичних послуг, дискусії з проблем професійного становлення майбутніх бакалаврів з туризму; тренінгові сесії із використанням вербальних і

невербальних засобів комунікації; тренінги-дискусії, використання методу обговорення, „Перефраз”, „Мікрофон”), технології фасилітації (надання допомоги та підтримки за допомогою того, що фасилітатор в процесі партнерської взаємодії займав різні позиції: викладач-консультант, викладач-модератор, викладач-тренер, викладач-тьютор), дискусійний клуб „Туристичні перспективи”, тощо.

У розділі показано, що в основу реалізації третьої педагогічної умови було покладено розроблений спеціальний курс „Практикум професійної взаємодії в сфері туризму”, який включав лекції (12 год.), самостійна робота студентів (78 год.). Організація самостійної роботи під час вивчення спеціального курсу „Практикум професійної взаємодії в сфері туризму” проводиться так, щоб знання з навчальних дисциплін („Технологія продажу туристичного продукту”, „Географія туризму”, „Рекреалогія”, „Бухгалтерський облік в сфері туризму”) були фундаментом для здійснення проектної діяльності. Результатом самостійної роботи було виконання міждисциплінарного проекту.

Подано опис формувального етапу експерименту, який передбачав дослідно-експериментальну перевірку й реалізацію у навчально-виховний процес закладів вищої освіти педагогічних умов підготовки майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії засобами проектних технологій, аналіз результатів контрольних зрізів.

На основі зіставлення отриманих результатів, їх кількісного і якісного аналізу виявлено, що реалізація педагогічних умов підготовки майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії засобами проектних технологій призвела до суттєвих статистично значущих змін у рівні сформованості готовності до професійної взаємодії майбутніх бакалаврів з туризму.

Узагальнення отриманих результатів дозволило стверджувати, що мета дисертаційного дослідження досягнута, а виконані завдання та підтверджена гіпотеза дають змогу сформулювати загальні висновки.

Результати дослідження, наведені у другому розділі, опубліковані у працях [61; 65; 70]

ВИСНОВКИ

Досягнута мета дисертаційного дослідження, виконані завдання та підтверджена гіпотеза слугують підставою для формулювання загальних висновків:

1. У дисертації здійснено теоретичне узагальнення розв'язання нової наукової проблеми з метою обґрунтування теоретичних засад підготовки майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії.

На підставі аналізу наукової літератури з досліджуваної проблематики розкрито методологічні і теоретичні засади підготовки майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії, основу яких становлять державні документи стосовно становлення туризму в Україні, соціологічна, психолого-педагогічна, туристська література щодо сучасної підготовки дипломованих фахівців в сфері туризму, в яких окреслено: основні вимоги до фахівців зазначеного профілю; наукові праці, завдяки яким конкретизуються основні дефініції дослідження, такі як „педагогіка туризму”, „туризм”, „бакалавр з туризму”, „підготовка”, „професійна підготовка фахівців”, „підготовка до професійної взаємодії”, „готовність”, „готовність до взаємодії”; дослідження, що розкривають питання підготовки майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії як передумови їх успішної професійної діяльності; наукова література, в якій розкривається сутність понять „взаємодія”, „професійна взаємодія”; вимоги до суб'єктів взаємодії; наукові здобутки вчених, в яких обґрунтовано доцільність проєктних технологій навчання для оптимізації підготовки майбутніх майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії.

2. У виконаному дослідженні обґрунтовано зміст поняття „готовність майбутнього бакалавра з туризму до професійної взаємодії”, яке презентується як особистісне інтегративне утворення, що становить єдність ціннісно-мотиваційного ставлення до професійної взаємодії, професійно-важливих особистісних якостей, сукупності знань, умінь і досвіду їх застосування, які забезпечують ефективну конструктивну взаємодію з усіма учасниками системи професійних відносин й реалізацію професійних функцій майбутнього фахівця

туристичної індустрії.

Обґрунтовано структурні компоненти підготовки майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії: *мотиваційний* – сукупність мотивів адекватних цілям та завданням професійної взаємодії (спрямованість на взаємодію, орієнтація на партнерство і співпрацю, потреба у спілкуванні, потреба у самовдосконаленні); *когнітивний* – сукупність знань про особливості професійної взаємодії (сутність, умови, стратегії і тактики побудови професійної взаємодії; методи встановлення, збереження і відтворення контакту; механізми взаємовпливу в міжособистісних стосунках; функції, форми, види та стилі спілкування); *діяльнісний* – сукупність умінь, які забезпечують здійснення ефективної професійної взаємодії (перцептивно-прогностичні, організаційні, комунікативні, рефлексивно-регулятивні); *особистісний* – сукупність особистісних якостей, які сприяють успішній професійній взаємодії (контактність, стресостійкість, здатність до рефлексії). Висвітлено сутність рівнів сформованості досліджуваної готовності (елементарний, достатній і продуктивний), розкрито їх зміст.

3. Виявлено й обґрунтовано педагогічні умови підготовки майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії засобами проєктних технологій.

Установлено, що реалізація першої педагогічної умови – поєднання різних видів проєктів у процесі підготовки майбутніх бакалаврів з туризму, урахування доцільності їх використання – передбачає використання у процесі підготовки майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії засобами проєктних технологій таких видів проєктів: телекомунікаційні (сприяють розвитку умінь аналітично і творчо працювати з різними джерелами інформації, ставити й вирішувати проблеми в процесі роботи, проєктувати дії відповідно до нахилів і здібностей, показувати результати своєї діяльності за допомогою різноманітних засобів; формуванню досвіду взаємодії з навколишнім світом; розвитку перцептивно-прогностичних, організаційних, комунікативних, рефлексивно-регулятивних умінь студентів тощо), практико-орієнтовані (використовуються з метою виготовлення практично значущого продукту, що може бути корисним для вирішення конкретних проблем туристичної індустрії), екскурсійні (сприяють

створенню спрямованості на взаємодію, збагаченню словникового запасу, розвитку організаційних і комунікативних умінь, розширенню світогляду), інформаційні (спрямовані на збір інформації, про який-небудь об'єкт або явище, а також на ознайомлення студентів з інформацією, її аналізом і узагальненням фактів; сприяють формуванню умінь знаходити, обробляти інформацію, а також розвитку пізнавальних і творчих умінь, комунікативних якостей), ігрові (дозволяють проявити здібності щодо прийняття певної ролі, що зумовлена характером і змістом проєкту; стати активним суб'єктом навчальної діяльності; сформувати певні знання і уміння, які забезпечують ефективне здійснення професійної взаємодії; сформувати комунікативні та організаторські здібності; здійснювати рефлексію власної діяльності), творчі (спрямовані на створення якогось творчого продукту; проєкту, що передбачає вільний, нестандартний підхід до оформлення результатів роботи; сприяють формуванню відповідальності, дисципліни і вимогливості до себе).

У дослідженні обґрунтовано другу педагогічну умову – створення атмосфери партнерської взаємодії викладачів і студентів в освітньому середовищі закладу вищої освіти на засадах проєктного підходу: різні типи діалогу, дискусії, диспути, технології індивідуальної або групової підтримки студентів (особистий приклад викладачів закладу вищої освіти, однокурсників; обговорення найбільш цікавих та актуальних питань у сфері розвитку ринку туристичних послуг, дискусії з проблем професійного становлення майбутніх бакалаврів з туризму; тренінгові сесії із використанням вербальних і невербальних засобів комунікації; тренінги-дискусії, використання методу обговорення, „Перефраз”, „Мікрофон”), технології фасилітації (надання допомоги та підтримки за допомогою того, що фасилітатор в процесі партнерської взаємодії займав різні позиції: викладач-консультант, викладач-модератор, викладач-тренер, викладач-тьютор), дискусійний клуб „Туристичні перспективи”, тощо.

Обґрунтовано, що в основу реалізації третьої педагогічної умови – організація самостійної роботи майбутніх бакалаврів з туризму через міждисциплінарну проєктну діяльність – було покладено розроблений

спеціальний курс „Практикум професійної взаємодії в сфері туризму”, який включав лекції (12 год.), самостійна робота студентів (78 год.). Організація самостійної роботи під час вивчення спеціального курсу „Практикум професійної взаємодії в сфері туризму” проводиться так, щоб знання з навчальних дисциплін („Технологія продажу туристичного продукту”, „Географія туризму”, „Рекреалогія”, „Бухгалтерський облік в сфері туризму”) були фундаментом для здійснення проєктної діяльності. Результатом самостійної роботи було виконання міждисциплінарного проєкту.

4. Здійснена дослідно-педагогічна робота з упровадження розроблених педагогічних умов підтвердила, що формування в майбутніх бакалаврів з туризму готовності до професійної взаємодії відбувається набагато ефективніше.

У процесі дослідження виявлено позитивну динаміку розвитку готовності майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії, а саме: на 12,73% зростає кількість студентів, що відповідає продуктивному рівню; на 13,84% збільшилась кількість студентів достатнього рівня, і, відповідно, зменшилась кількість студентів, що віднесена до низького рівня – на 26,57%.

За результатами аналізу проведеного дослідження відмінності у експериментальній групі до та після експерименту виявилися статистично значущими ($\chi^2_{емп} = 23,25914 > \chi^2_{критич} = 5,991$) на відміну від контрольної групи, де різниця виявилась незначущою ($\chi^2_{емп} = 0,656455 < \chi^2_{критич} = 5,991$), що свідчить про безумовну ефективність та достовірність обґрунтованих й експериментально перевірених педагогічних умов підготовки майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії засобами проєктних технологій.

Виконане дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми підготовки майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії. До перспективних напрямів подальших наукових пошуків відносимо розробку системи підготовки майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії.

Висновки і положення дослідження можуть бути використані для вдосконалення сучасної системи туристської освіти у закладах вищої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абабков В.А., Перре М. Адаптация к стрессу. Основы теории, диагностики, терапии. СПб. : Речь, 2004. 166 с.
2. Абдуллина О.А. Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования. М.: Просвещение, 1990. 141 с.
3. Алексійчук О.С., Федорчук В.В. Проектна діяльність студентів у процесі опанування навчальної дисципліни „Шкільний курс світової художньої культури та методика його викладання” : навч. посібн. Кам’янець-Подільський, 2008. С. 5–10.
4. Ананьев Б.Г. О проблемах современного человекознания. М.: Наука, 1977.
5. Андерсон Дж. Когнитивная психология. СПб. : Питер, 2002. 496 с.
6. Андреева Г.М. Социальная психология: учеб. [для высш. учеб. учреждений]. М. : Аспект Пресс, 2003. 364 с.
7. Андрощук І.В. Теоретичні та методичні основи підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до педагогічної взаємодії у професійній діяльності. Дис. ... д-ра пед. наук; спец.: 13.00.04, 13.00.02. Хмельницький, 2018. 634 с.
8. Аніщенко А.П., Зайцева М.М. Підготовка кадрів туристичної індустрії. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету „Україна”*. 2015. № 11. С. 39–43.
9. Аніщенко В.М., Артюшина М.В., Герлянд Т.М., Кулалаєва Н.В., Шимановський М.М. та ін. Проектна діяльність учнів професійно-технічних навчальних закладів: тренінг-курс: навч. посіб. За заг. ред. Н.В. Кулалаєвої. Житомир : Полісся, 2018. 180 с.
10. Антиперович Е.Г. Оптимизация профессионального взаимодействия юрисконсульта социальной сферы : на примере деятельности юриста агентства недвижимости. Дисс. ... канд. псих. наук ; спец. : 19.00.05. Москва, 2011. 279 с.
11. Арістова Н.О. Зміст і сутність готовності майбутніх філологів до професійної діяльності. *Збірник наукових праць Кам’янець-Подільського*

національного університету імені Івана Огієнка. Вип. XXX. Серія: соціально-педагогічна. 2018. С. 15–29.

12. Артюхина А.И. Образовательная среда высшего учебного заведения как педагогический феномен: монография. Волгоград: ВолГМУ, 2006. 237 с.

13. Баглай О.І. Концептуальні підходи до формування готовності майбутніх фахівців міжнародного туризму до міжкультурного спілкування. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2013. Вип. 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2013_1_3

14. Балабанов Г.В., Гришко Р.О. Сучасний стан національного ринку вищої професійної освіти в галузі туризму. *Географія і туризм*. 2014. Вип. 28. С. 19–28.

15. Баранов Е.И. Дидактический комплекс подготовки менеджеров спортивного туризма в туристическом вузе. Дисс. ... канд. пед. наук; спец.: 13.00.08. Москва, 2002. 153 с.

16. Безкоровайна Л.В. Теоретичні і методичні засади професійної підготовки майбутніх фахівців з туризмознавства у вищих навчальних закладах. Дис. ... д-ра пед. наук; спец.: 13.00.04. Запоріжжя, 2018. 713 с.

17. Бережная О.В. Психолого-педагогическое сопровождение детей-сирот как средство их социализации. Дис. ... канд. пед наук: 13.00.01. Ставрополь, 2005. 191 с.

18. Берестова С.А., Митюшов Е.А. Междисциплинарный подход к реализации проектного обучения. *Новые образовательные технологии в вузе: материалы X Межд. науч.-метод. конф.* Екатеринбург. 2013.

19. Бершадська О.В. Міжсуб'єктна взаємодія як складова професійної культури соціального працівника. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2011. Вип. 3. С. 3–14.

20. Білик О.С., Ключковська І.М. Інтеграція методів навчання іноземних мов у вищих навчальних закладах. *Педагогічний альманах*. 2016. Вип. 30. С. 75–81.

21. Богатирьова Г. Комуникативно-психологічна складова готовності фахівців з туризму до екскурсійної діяльності. *Науковий вісник Інституту професійно-*

технічної освіти НАПН України. Сер.: Професійна педагогіка. 2018. № 15. С. 67–73.

22. Бодько Л. Метод проєктів як засіб реалізації особистісно орієнтованого навчання. *Початкова школа. 2013. № 10. С. 1–4.*

23. Бондар Н.Д. Формування ключових компетентностей майбутніх менеджерів сфери туризму в процесі вивчення гуманітарних дисциплін. Дис. ... канд. пед. наук; спец.: 13.00.04. Вінниця, 2016. 262 с.

24. Бондаренко М.Ф., Семенец В.В., Белоус Н.В., Куцевич И.В., Белоус И.А. Оценивание тестовых заданий разных типов и определение их уровня сложности. *Искусственный интеллект. 2009. № 4. С. 322–329.*

25. Борисенко Н. Професійна підготовка майбутніх учителів технологій в умовах сучасного освітнього простору. *Проблеми підготовки сучасного вчителя. 2011. № 4, ч. 2. С. 295–301.*

26. Браткова О.І. Наукові підходи у підготовці майбутніх юристів до професійної взаємодії. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки. 2018. Вип. 4 (95). С. 41–44.*

27. Браткова О.І. Проблема професійної взаємодії у психолого-педагогічній теорії та практиці. *Scientific discussion. 2017. № 1 (9). С. 18–22.*

28. Бреславська Г. Проєктна технологія у професійній підготовці майбутніх учителів. URL:

http://prima.lnu.edu.ua/Pedagogika/periodic/pedos3t/tom1/17_breslavska.pdf

29. Бурова Т.Н., Игнатъева В.В., Кузнецова Л.Г., Радзевич И.Д. Подготовка специалистов для сферы туризма: проблемы и перспективы. *Туризм и рекреация: фундаментальные и прикладные исследования: материалы VI Междунар. науч.-практ. конф. Балтийская академия туризма и предпринимательства, Санкт-Петербург, 27–28 апреля 2011. СПб.: Д.А.Р.К., 2011. С. 43–46.*

30. Варыханова К.В. Горячук И.В. Мотивация профессиональной деятельности как фактор удовлетворенности трудом. *NOVAINFO.RU, 2013, № 12. С. 63–66.*

31. Василенко А.Ю. Психологические особенности контактности в контексте самоактуализации личности. *Вектор науки ТГУ*, 2011. № 2 (5). С. 53–55.
32. Васильев В.В. Практическая подготовка менеджеров туризма в системе высшего образования: монография. Москва, Наука. 2002. 239 с.
33. Васильева И.Н., Сорока О.Г. Метод проектов и информационно-коммуникационные технологии. *Сибирский педагогический журнал*. URL: https://elib.bspu.by/bitstream/doc/6983/1/%D0%9F%D0%9D_2_2015.pdf
34. Вебер М. О некоторых категориях понимающей социологии : избранные произведения. М. : Прогрес, 1990. 623 с.
35. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Бусел. К. : Перун, 2005. 1728 с.
36. Велитченко Л.К. Психологічні основи педагогічної взаємодії. Автореф. дис. ... д-ра псих. наук; спец.: 19.00.07. Київ. 2006. 44 с.
37. Велькова О.В. Аналіз стану підготовки майбутніх менеджерів до професійної взаємодії. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія „Педагогіка і психологія”*. Педагогічні науки. 2014. № 2 (8). С. 26–30.
38. Взаимодействие преподавателей и студентов в вузе. URL: http://www.klgtu.ru/upload/structure_kgtu/uvrmp/pss/vzaim_prep_stud.pdf
39. Віндюк А.В. Професійна підготовка майбутніх фахівців з готельно-курортної справи в умовах ступеневої освіти: теорія та методика : монографія. Запоріжжя : КПУ, 2011. 340 с.
40. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи: підруч. за модульно-рейтинговою системою навчання [для студ. магістр.]. К. : Вища школа, 2006. 384 с.
41. Вовк Н.В. Ігрове проектування як засіб формування споживчих знань студентів. *Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету. Педагогічні науки*. 2013. № 2. С. 26–31.
42. Волкова Н.П. Професійно-педагогічна комунікація : теорія, технологія, практика : монографія. Д. : ДНУ, 2005. 304 с.

43. Воробьева Е.А. Профессионально-психологические особенности контактности следователей в условиях допроса. Дис. ... канд. психол. наук; спец.: 19.00.03. Москва, 2003. 266 с.
44. Воробьева М.В., Питюков В.Ю. Профессиональная мотивация студентов туристского вуза: монография. Одинцово: Одинцовский гуманитарный институт, 2013. 180 с.
45. Всемирная энциклопедия. Философия. Главн. науч. ред. и сост. А.А. Грицанов. М. : АСТ; Мн. : Харвест : Современный литератор, 2001. 1312 с.
46. Всесвітня організація туризму. Спеціалізована установа Організації Об'єднаних Націй. URL: <https://www.unwto.org/>
47. Галицька М. Критерії та рівні сформованості у майбутніх фахівців сфери туризму готовності до іншомовного спілкування. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. Кам'янець-Подільський, 2016. Вип. 21.
48. Гальченко О.Ю. Навчання майбутніх менеджерів туризму професійно-орієнтованого англomовного письма в коледжах. Автореф. дис. ... канд. пед. уаук; спец.: 13.00.02. Київ, 2016. 22 с.
49. Гарбар Г.А. Підготовка фахівців сфери туризму у вищих навчальних закладах України. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. Філософія*. 2013. Вип. 41 (1). С. 246–257.
50. Гегель Ф. Работы разных лет: в 2 т. Т. 1. Сост., общая ред. и вступит. статья А.В. Гулыги. М. : Мысль, 1972. 668 с.
51. Глузман А.В. Университетское педагогическое образование: опыт системного исследования. Киев, Просвита. 1997. 312 с.
52. Головань М.С. Метод проєктів як засіб формування інформатичної компетентності майбутніх економістів. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*. Харків, УІПА, 2006. № 14–15. С. 234–242.
53. Гончаренко С. Український педагогічний словник. К. : Либідь, 1997. 376 с.

54. Грейліх О.О. Психологічні особливості підготовки студентів до педагогічної взаємодії в сучасних умовах. *Проблеми сучасної психології*. 2013. Вип. 22. С. 89–99.

55. Грибова Л.В. Організаційно-методичні засади підвищення кваліфікації фахівців сфери туризму. Автореф. дис. канд. ... пед. наук; спец.: 13.00.04. Вінниця, 2010. 22 с.

56. Грушка В.В. Особливості підготовки фахівців підприємств туристичної індустрії (компетентнісний підхід). *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Сер.: Педагогіка і психологія. Педагогічні науки*. 2016. № 1 (11). С. 203–207.

57. Дельцова О.І. Проектні технології як інструмент формування комунікативної культури майбутніх перекладачів. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2012. Вип. 30. С. 144–149.

58. Демидова Т.П. Профессиональное взаимодействие психолога и субъектов образовательного процесса в ходе профессионального становления учащихся средних профессиональных учебных заведений. *Личностно развивающее профессиональное образование : материалы V Междунар. науч.-практ. конф.*, 17–18 нояб. 2005 г., Екатеринбург. В 4 ч. Ч. 4. Екатеринбург : Издательство РГППУ, 2005. С. 71–73.

59. Дербак О.А. Готовність майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії як наукова категорія. *Актуальні питання гуманітарних наук*, 2020. Вип. 27. Том 2. С. 166–170.

60. Дербак О.А. Готовність майбутнього бакалавра з туризму до професійної взаємодії: авторська дефініція. *Науковий погляд у майбутнє*. 2020. Вип. 17. Том 3. С. 35–39. DOI: 10.30888/2415-7538.2020-17-03-020

61. Дербак О.А. Обґрунтування педагогічних умов підготовки майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії засобами проектних технологій. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія „Педагогіка і психологія”*. Педагогічні науки, 2020. № 1 (19). С. 158–167.

62. Дербак О.А. Підготовка до професійної взаємодії майбутніх бакалаврів з туризму. *Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації*: матеріали Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. Переяслав, 2020. Вип. 57. С. 149–152.

63. Дербак О.А. Проєктні технології як засіб формування готовності бакалаврів з туризму до професійної взаємодії. *Психологія та педагогіка: необхідність впливу науки на розвиток практики в Україні* : матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 21–22 лютого 2020 року). Львів: Львівська педагогічна спільнота, 2020. Ч. 1. С. 107–109.

64. Дербак О.А. Психологічні аспекти готовності майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії. *Практична психологія у сучасному вимірі*: матер. XI Міжнар. наук.-практ. конф. студ., аспір. та науковців (Дніпро, 29 березня 2020 р.). Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля, 2020. С. 60–62.

65. Дербак О.А. Специфіка використання проєктних технологій у підготовці майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії. *Colloquium-journal* (Warszawa, Polska). 2020. № 19 (71). С. 26–29.

66. Дербак О.А. Структура готовності майбутнього бакалавра з туризму до професійної взаємодії. *East European Scientific Journal* (Warsaw, Poland). 2020. № 7 (59). Part 2. С. 16–21.

67. Дербак О.А. Сутнісне розуміння поняття „професійна взаємодія”. The 6th International scientific and practical conference (February 12–14, 2020). ACCENT, Sofia, Bulgaria. 2020. pp. 372–375.

68. Дербак О.А. Теоретичне обґрунтування необхідності підготовки майбутніх бакалаврів з туризму засобами проєктних технологій. *Педагогічні науки: історія розвитку, сучасний стан та перспективи досліджень*: матеріали II наук.-практич. конф. (м. Полтава, 27–28 березня 2020 р.). Херсон : Молодий вчений, 2020. С. 62–64.

69. Дербак О.А. Теоретичні аспекти професійної підготовки майбутніх бакалаврів з туризму. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні*

аспекти. Вип. 12. Слов'янськ, 2020. С. 191–198. DOI: <https://doi.org/10.31865/2414-9292.12.2020.206751>

70. Дербак О.А. Уявлення майбутніх бакалаврів з туризму щодо важливості формування готовності до професійної взаємодії: результати опитування. *Сучасна вища освіта: перспективи та пріоритетні напрями наукових досліджень*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. студ., аспір. та науковців (Дніпро, 19 березня 2020 р.). Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля, 2020. С. 149–152. С. 93–95.

71. Дишко О.Л. Сучасний стан формування готовності бакалаврів з туризму до професійної взаємодії зі споживачами туристичних послуг. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2015. № 1 (45). С. 245–250.

72. Дишко О.Л. Формування готовності бакалаврів з туризму до професійної взаємодії зі споживачами туристичних послуг. Автореф. дис. ... канд. пед. наук.; спец.: 13.00.04. Рівненський державний гуманітарний університет. Рівне. 2016. 21 с.

73. Дорошенко С.И. Междисциплинарные проекты в школьном образовании : учеб. пособ. Владим. гос. ун-т им. А.Г. и Н.Г. Столетовых. Владимир : ВлГУ, 2019. 204 с.

74. Дубасенюк О.А. Загальнокультурна компетентність: сутність та наукові підходи. *Формування загальнокультурної компетентності майбутніх фахівців*. Житомир. Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2013. С. 5–10.

75. Дурай-Новакова К. Формирование профессиональной готовности студентов к педагогической деятельности. Автореф. дисс. ... канд. пед. наук. М., 1983. 32 с.

76. Дурай-Новакова К.М. Формирование профессиональной готовности студентов к педагогической деятельности. Дисс. ... д-ра пед. наук; спец.: 13.00.01. М., 1983. 356 с.

77. Дьяченко М.И., Кандыбович Л.А. Психологические проблемы готовности к деятельности. Минск : Изд-во БГУ, 1976. 176 с.

78. Дьяченко М.И., Кандыбович Л.А. Психология высшей школы. Москва : Просвещение, 1982. 384 с.

79. Дяченко Ю.Л., Заушнікова М.Ю. Професійна рефлексія у діяльності фахівця з фізичної реабілітації. *Молодий вчений*, 2016. № 11.1 (38.1). С 21–24.

80. Енилина Е.В. Формирование профессионального самосознания у студентов туристского вуза. Автореф. дис. ... канд. пед. наук; спец.: 13.00.08. Рос. междунар. акад. туриз. Химки, 2012. 22 с.

81. Євдокімова-Лисогор Л.А. Вплив факторів на підготовку майбутніх фахівців сфери туризму до міжкультурного діалогу. *Економічний розвиток та спадщина Семена Кузнеця*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (30–31 трав. 2019 р.). Харків: ДІСА ПЛЮС. С. 313–314.

82. Закон України „Про вищу освіту”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>

83. Закон України „Про туризм”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80>

84. Захаріна А.Г. Закордонний досвід формування готовності майбутніх фахівців з туризму до анімаційної діяльності в рекреаційно-оздоровчій сфері. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*, 2017. Вип. 3 (84). С. 191–194.

85. Зельдович Б.З. Деловые игры в управлении полиграфическими и издательскими процессами : учеб. пособ. М. : МГУП им. Ивана Федорова, 2011. 232 с.

86. Земліна Ю.В. Формування професійної готовності майбутніх фахівців з туризму в процесі навчально-виробничої практики. Дис. ... канд. пед. наук; спец.: 13.00.04. Київ. 2014. 340 с.

87. Зубехіна Т.В. Теоретична розробка проблеми формування інформаційної культури бакалаврів з туризму у процесі фахової підготовки. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методика навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2014. Вип. 38. С. 268–271.

88. Иванова О.А., Фроловская М.Н. Профессиональное взаимодействие в практико-ориентированой образовательной среде. *Профессиональная ориентация*. 2015. № 1. С. 23–36.

89. Иванова Н.Г. Мотивація фахівця до професійної діяльності: поняття, зміст та функції. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*, 2016. № 1 (34). С. 21–24.

90. Івасів Н.С. Застосування екскурсійних проєктів у вивченні іноземної мови професійного спрямування студентами спеціальності „Туризм”. *Наукові записки Національного університету „Острозька академія”. Серія „Психологія і педагогіка”*. 2010. Вип. 15. С. 301–305.

91. Казьмерчук А.В. Формування професійної культури майбутніх менеджерів туризму в позааудиторній діяльності вищого навчального закладу. Дис. ... канд. пед. наук; спец.: 13.00.04. Житомирський державний університет імені Івана Франка. Житомир, 2017. 296 с.

92. Кальчук О.С. Мотивація до професійної діяльності військовослужбовців-жінок у Державній прикордонній службі України. Дис. ... канд. психол. наук; спец.: 19.00.09. Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького. Хмельницький, 2008. 211 с.

93. Кант И. Критика чистого разума. Сочинения в 6-ти томах. Т. 3. М.: Мысль, 1964.

94. Качалова Л.П. Педагогическая импровизация: теоретическое обоснование основных понятий, обеспечивающих диссертационное исследование : монография. Шадринск, 2006. 185 с.

95. Керницький О. Критерії та показники сформованості готовності майбутніх інженерів-педагогів до суб'єкт-суб'єктної взаємодії. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*, 2016. Вип. 5.

96. Кнодель Л.В. Теорія і практика підготовки фахівців сфери туризму в країнах-членах Всесвітньої туристської організації. Автореф. дис. ... д-ра пед. наук; спец.: 13.00.04. Тернопіль, 2007. 40 с.

97. Кобзова С.М. Теоретична модель підготовки майбутніх фахівців сфери туризму до проектування регіональних маршрутів. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 2013. № 4 (30). С. 207–216.

98. Кобиляцький Л.С. Управління проектами : навч. посіб. Київ : МАУП, 2002. 200 с.

99. Коваленко С.Н. Психологическая компетентность специалистов туристской сферы как детерминанта личностного развития. *Российский психологический журнал*. 2009. Том 6. № 4. С. 46–49.

100. Коваль М.С. Підготовка фахівців служби цивільного захисту у закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання: психолого-педагогічний аспект. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія „Педагогіка та психологія”*. 2019. Вип. 1 (9). С. 78. DOI 10.31339/2413-3329-2019-1(9)-78-81

101. Ковардакова М.А. Проектный подход в управлении качеством образовательного процесса в высшей школе : учеб.-метод. пособ. [для аспирантов по пед. выс. шк.]. Ульяновск. 2014. 75 с.

102. Коджаспирова Г.М., Коджаспиров А.Ю. Словарь по педагогике. М. : МарТ, 2005. 448 с.

103. Кожушко С.П. Підготовка майбутніх фахівців до професійної взаємодії у контексті зарубіжної педагогіки. *Молодь і ринок*. 2014. № 6 (113). С. 61–65.

104. Кожушко С.П. Професійна взаємодія та її характеристики. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*. 2013. № 38–39. С. 247–252.

105. Козак Л.В. Застосування проектних технологій у підготовці майбутніх викладачів дошкільної педагогіки і психології. *Педагогічний процес: теорія і практика*. Київ : Едельвейс, 2013. Вип. 1. С. 54–64.

106. Козловська І.М. Інноваційні методики навчання у професійно-технологічній освіті : монографія. Львів : Сполом, 2006. 172 с.

107. Колесник Т. Етапи підготовки майбутніх фахівців з туристичного обслуговування до професійної самореалізації. *Педагогіка, психологія і соціологія: теорія і методика усебы, воспитания и образования*. URL: <https://www.sworld.com.ua/konferm3/193.pdf>

108. Коллингс Е. Опыт работы американской школы по методу проектов : научное издание ; пер. с англ. С. Тюрберта ; под ред. А.В. Зеленко ; вступит. ст. В. Кильпатрика. М. : Новая Москва, 1926. 96 с.

109. Колот А.М. Міждисциплінарний підхід як домінанта розвитку економічної науки та освітньої діяльності. *Социальная экономика*. 2014. № 1–2. С. 76–83.

110. Комар Т.В. Методологія проєктної діяльності: теоретичний аспект. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету „Україна”*. 2013. № 2 (8). С. 102–107.

111. Кон И.С. Социологическая психология. М. : Московский психолого-социальный ин-т; Воронеж: МОДЭК, 1999.

112. Конох О. Практична підготовка майбутніх фахівців із туризму у вищому навчальному закладі. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка*. 2014. № 1 (12). С. 184–188.

113. Косович О.В. Проєктна діяльність як одна з форм інноваційних методичних технологій навчання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер.: Педагогіка, соціальна робота*. 2011. Вип. 22. С. 76–78.

114. Краморова Т.Ю. Практико-ориентированные проекты как средство формирования профессиональных компетенций у студентов – будущих бакалавров туризма для осуществления экскурсионной деятельности. *Вестник ЧГПУ*. 2012. № 3. С. 12 –134.

115. Крутецкий В.А. Психология общения и воспитания дошкольников. Москва: Просвещение, 1976, 303 с.

116. Кудоярова О.В., Сологуб К.С. Специфіка укладання електронних навчальних словників вузівської спеціалізації (на прикладі термінології в галузі автопілоту). *Гуманітарний часопис*. 2016. № 3. С. 83–88.

117. Кузина Н.В. Студенческие проекты музейных экскурсий как пример междисциплинарных проектов по заказу работодателя. *Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского. Серия: Социальные науки*. 2017. № 4 (48). С. 199–204.

118. Кукса Б. Сучасні дослідження проблеми навчання міжкультурного ділового спілкування майбутніх фахівців у галузі туризму. *Іноземні мови*. 2018. № 4 (97). С. 3–8.

119. Курлянд З. Н. Професійно-креативне середовище ВНЗ – передумова підвищення якості підготовки майбутніх фахівців. *Педагогическая наука : история, теория, практика, тенденции развития*. 2009. № 1. С. 18–26.

120. Курок В.П. Цілісна система загально-технічної підготовки вчителів трудового та професійного навчання. Автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13 00 01. Київ пед. ін-т. К., 1993. 24 с.

121. Кучерявенко И.А., Чеботарев С.С. Проблема психологической готовности к профессиональной деятельности. *Психологическая культура личности: теория и практика* : материалы II Всерос. науч.-практ. конф., Белгород, 23 апр. 2009 г. / Белгор. гос. ун-т ; отв. ред. Н.И. Исаева. Белгород, 2009. С. 190–193.

122. Лебідь О.В. Структура готовності майбутнього керівника загальноосвітнього навчального закладу до стратегічного управління. *Вісн. Ун-ту імені Альфреда Нобеля. Сер. : Педагогіка і психологія. Педагогічні науки*. Дніпро, 2018. № 1 (15). С. 259–266.

123. Лебідь О.В. Теоретичні та методичні основи формування готовності майбутнього керівника загальноосвітнього навчального закладу до стратегічного управління в умовах магістратури. Дис. ... д-ра. пед. наук; спец.: 13.00.04, ВНЗ „Університет імені Альфреда Нобеля”, ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”. Дніпро, 2018. 697 с.

124. Линенко А.Ф. Педагогична діяльність і готовність до неї: монографія. Півд. Укр. Пед. ун-т ім. К.Д. Ушинського. Одеса: ОКФА, 1995, 77 с.

125. Линник Е.О. Сущностная характеристика понятия „субъект-субъектное взаимодействие”: психолого-педагогический аспект. *Инновационные образовательные технологии*. 2013. № 4 (36). С. 48–54.

126. Липовська Н.А. Особливості управління стресами в професійній діяльності державних службовців [Електроний ресурс]. URL: <http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2010-01/10lnadds.pdf>

127. Лисицына Т.Б. Профессионально-мотивирующее обучение студентов по специальности „Туризм” в условиях региона. Дисс. ... канд. пед. наук; спец. :13.00.01. Казань, 2007. 24 с.

128. Літовка-Деменіна С.Г. Формування готовності майбутніх фахівців сфери туризму до екскурсійної діяльності в процесі професійної підготовки. Дис. ... канд. пед. наук; спец.: 13.00.04. Київ. 2018. 286 с.

129. Ложкін Г.В., Пов'якель Н.І. Психологія конфлікту: теорія і сучасна практика : навч. посіб. К. : Професіонал, 2007. 416 с.

130. Лозовецька В.Т., Лук'янова Л.Б., Козак Л.В. та ін. Формування професійної компетентності фахівця сфери послуг і туризму: навч.-метод. посіб. За заг. ред. В.Т. Лозовецької. К., 2010. 382 с.

131. Ломов Б.Ф. Методологические и теоретические проблемы психологии. М. : Наука, 1999. 350 с.

132. Любышева Т.М. Формирование профессиональной компетентности у будущих менеджеров индустрии туризма на основе интегративного подхода: автореф. дис. ... канд. пед. наук. Чебоксары, 2013. 24 с.

133. Мазур Н. Поняття „готовності” та визначення структурних компонентів готовності майбутніх вчителів інформатики. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Сер.: Педагогічні науки.* 2013. Вип. 121 (2). С. 283–287.

134. Майерс Д. Социальная психология. СПб. 1977.

135. Малихін О.В., Павленко І.Г., Лаврентьєва О.О., Матукова Г.І. Методика викладання у вищій школі : навч. посіб. Сімферополь : Дайфі, 2011. 270 с.

136. Маркарян Е.В. Обучение профессионально-ориентированному межкультурному общению студентов – будущих специалистов по сервису и туризму. Автореф. дис. ... канд. пед. наук; спец: 13.00.02. Пятигорск, 2004. 32 с.

137. Маркс К., Энгельс Ф. Экономико-философские рукописи. Сочинения. Т. 42. М. : Политиздат, 1974.
138. Матієнко Т. Особливості мотивації професійної діяльності правоохоронців. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*, 2019. Том 36. № 2 (1). С. 109–112.
139. Машика Н.В., Машика Ю.В. Підготовка кадрів туризму в Україні: компетентність фахівця в галузі туризму. *Науковий вісник Ужгородського університету: Серія: Географія. Землеустрій. Природокористування*. Ужгород: Говерла, 2013. Вип. 1. С. 196–201.
140. Мешко Г.М. Вступ до педагогічної професії : навч. посіб. К. : Академвидав, 2010. 200 с.
141. Митник М.М. Навчання іншомовної професійної презентації майбутніх фахівців сфери туризму. Дис. канд. пед. наук; спец.: 13.00.02. Одеса, 2014. 200 с.
142. Михайліченко М.В., Рудик Я.М. Освітні технології: навч. посіб. К.: КОМПРИНТ, 2016. 583 с.
143. Мірошниченко О.А. Види мотивації особистості до професійної діяльності. *Педагогічна освіта: Психологія. Педагогіка*. 2016. № 25. С. 87–93.
144. Молоченко В.В. Формування у майбутніх фахівців аграрної сфери готовності до партнерської взаємодії у професійній діяльності. Дис. ... канд. пед. наук; спец: 13.00.04. Вінниця, 2017. 265 с.
145. Моначин І.Л., Попик Т.В. Сутність поняття психологічної готовності до діяльності. Актуальні задачі сучасних технологій: матеріали V Міжнар. наук.-тех. конф. молодих учених та студ. Тернопіль, 17–18 лист. 2016. С. 352–352.
146. Мэн С. Структура готовности менеджера по туризму к инновационной деятельности. *Вестник ЮУрГУ. Сер.: Образование. Педагогические науки*. 2013. Том 5. № 2. С. 92–97.
147. Нестеренко В.В. Теоретико-методологічні засади підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти в системі заочного навчання : монографія. Одеса : Лерадрук, 2012. 399 с.

148. Никифорова Г.С., Дмитриевой М.А., Снеткова В.М. Практикум по психологии менеджмента и профессиональной деятельности : учеб. пособ. СПб. : Речь, 2003. 347 с.
149. Николина В.В. Проектное обучение в школьной географии: теория и практика: практико-ориентированная монография. Н. Новгород: НГПУ, 2008.
150. Новий тлумачний словник української мови: у 4 т. К.: Аконт, 1999. Т. 2. 910 с.
151. Общая психология : курс лекций [для первой степени пед. образования]. Сост. Е.И. Рогов. М. : ВЛАДОС, 2002. 448 с.
152. Онопрієнко О.В. Метод проєктів як засіб розвитку пізнавальних інтересів молодших школярів. Автореф. дис. ... канд. пед. наук; спец.: 13.00.09. Київ, 2009. 22 с.
153. Осьодло В.І. Особистісні чинники подолання стресових ситуацій в особливих умовах. *Проблеми екстремальної та кризової психології*. 2013. Вип. 14. Ч. I. С. 243–253.
154. Офіційний сайт Всесвітньої туристичної організації. URL: <https://www.unwto.org/>
155. Павлюк Є.О. Сучасні технології навчання і процес фахової підготовки майбутніх тренерів-викладачів у ВНЗ. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія „Педагогіка, соціальна робота”*. 2014. Вип. 34. С. 135–138.
156. Педагогическая энциклопедия. Гл. ред. И.А. Каирова. М. : Сов. Энциклопедия, 1964–1988 г.г. Т. 3. 549 с.
157. Педагогіка туризму : навч. посіб. [для ВНЗ]. За ред. В.К. Федорченка, Н.А. Фоменко, М.І. Скрипник, Г.С. Цехмістрової. К. : Слово, 2004. 328 с.
158. Педагогічні технології в підготовці вчителів : навч. посіб. / кол. авторів; за ред. І.Ф. Прокопенка. 3-є вид., допов. і переробл. Харків : ХНПУ, 2018. 457 с.
159. Петрова М.Г. Технология телекоммуникационного проекта в контексте теории личностно-развивающего образования. *Средства массовой коммуникации*

в многополярном мире: проблемы и перспективы : матер. VII Всерос. науч.-практ. конф. (Москва, РУДН, 10 ноября 2016 г.). Москва : РУДН, 2016. С. 305–312.

160. Пискун О.М. Методика трудового навчання. Проектна технологія навчання : навч.-метод. посіб. Чернігів : ЧНПУ імені Т.Г. Шевченка. 2017. 88 с.

161. Платон. Собрание сочинений: в 4 т. Т. 2. М., 1993.

162. Полат Е.С. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования : учеб. пособ. 3-е изд., исправ. и допол. М. : Академия, 2011. 412 с.

163. Полат Е.С., Бухаркина М.Ю., Моисеева М.В., Петров А.Е. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования : учеб. пособ. [для студ. пед. вузов и системы повыш. квалиф. пед. кадров]. М. : Академия, 2002. 272 с.

164. Полякова Е.Г. Подготовка студентов к профессиональному взаимодействию с потребителями туристических услуг (на примере бакалавров по направлению „Туризм”). Автореф. дисс. ... канд. пед. наук; спец. : 13.00.08. ФГБОУ ВПО „Северо-Кавказский государственный технический университет”. Ставрополь. 2012. 25 с.

165. Попова И.Н. Сетевое взаимодействие как ресурс развития общего и дополнительного образования. *Интернет-журнал „Мир науки”*. 2016, Том 4, № 6. URL: <https://mir-nauki.com/PDF/47PDMN616.pdf>

166. Потапчук О. Особливості проектної діяльності студентів в навчальному процесі закладів вищої освіти. *Молодь і ринок*. 2019. № 2 (169). С. 59–63.

167. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій : Постанова Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1341. [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-п#n37>

168. Проектное обучение. Практика внедрения в университетах. Под ред. Л.А. Евстратовой, Н.В. Исаевой, О.В. Лешукова. Москва, 2018. 154 с.

169. Психология делового общения в туризме и гостеприимстве : учеб. пособ. / коллектив авторов ; под общ. ред. Е.С. Сахарчук. М. : Федеральное агентство по туризму, 2014. 192 с.

170. Психология личности. Сост. Н.В. Киршева, Н.В. Рябчикова. М., Геликон, 1995.

171. Пушкар Т.М. Формування готовності майбутніх учителів філологічних спеціальностей до міжособистісної взаємодії засобами комунікативних технологій. Дис... канд. пед. наук; спец.: 13.00.04. Житомирський державний університет імені Івана Франка. Житомир, 2016. 262 с.

172. Равчина Т. Організація взаємодії викладача і студентів у навчально-виховному процесі вищої школи: концепції, підходи, технології. *Вісник Львівського університету. Серія педагогічна*. 2005. Вип. 19. Ч. 2. С. 3–16.

173. Радыгина Е.Г. Формирование готовности к профессиональным взаимодействиям в процессе подготовки специалистов сферы гостеприимства в вузе [Электронный ресурс] : монография. 2-е изд., перераб. и доп. Екатеринбург, 2017. URL: <http://elar.uspu.ru/bitstream/uspu/7501/1/uch00212.pdf>

174. Радыгина Е.Г. Формирование готовности к профессиональным взаимодействиям в сфере гостеприимства. Автореф. дисс. ... канд. пед. наук; спец.: 13.00.08. Москва, 2011. 28 с.

175. Раєвська Я. Готовність фахівців соціальної сфери до міжпрофесійної взаємодії за мотиваційно-емотивним компонентом. *Психологічний часопис*. 2020. Том 6. Вип 1 (31). С. 142–151. DOI: <https://doi.org/10.31108/1.2020.6.1.14>

176. Рамзина С.А. Культура взаимодействия социальных общностей в сфере обслуживания. Автореф. дисс. ... канд. социол. наук. Екатеринбург: Гуманитарный университет, 2005. 21 с.

177. Резанович А.Е. Развитие готовности студентов вузов к организаторской деятельности. Автореф. дисс. ... канд. пед. наук; спец.: 13.00.08. Магнитогорск, 2002. 22 с.

178. Руда Г.В. Професійна взаємодія шкільного психолога і педагога: теоретичний аспект. *Актуальні проблеми психологі: Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія*. К. : А.С.К., 2010. Т. 1. Ч. 27. С. 145–150.

179. Руда Г.В. Развитие готовности практического психолога до взаємодії з педагогічним колективом школи. Дис. ... канд. псих. наук; спец. : 19.00.07. ДВНЗ „Університет менеджменту освіти”. Київ. 2013. 212 с.

180. Савченко К.О. Проектна діяльність. *Вища освіта України*. 2013. № 4. С. 79–85.

181. Савченко Р. Музично-педагогічна компетентність вихователя та музичного керівника ДНЗ: специфіка їх педагогічної взаємодії. *Вісник Інституту розвитку дитини. Сер. : Філософія, педагогіка, психологія*. 2013. Вип. 30. С. 102–107.

182. Сакун Л.В. Теория и практика подготовки специалистов сферы туризма в развитых странах мира: монографія. К.: МАУП, 2004. 285 с.

183. Самохвал О.О. Теоретичні основи змісту професійної підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі у ВНЗ України. *Молодий вчений*. 2016. № 11 (38). С. 497–501.

184. Сараєва С.О. Підготовка кваліфікованих робітників сфери обслуговування до професійної взаємодії як дидактична проблема. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2012. № 30. С. 244–248.

185. Свиридова С.В. Роль природничо-наукових дисциплін у процесі професійної підготовки фахівців сфери туризму. *Вісник Луганського національного Університету ім. Тараса Шевченка. Серія: Педагогічні науки. Частина I*. 2011. № 14 (225). С. 61–66.

186. Свиридюк Т.В., Ведищева О.В., Іванюк А.І. Телекомунікаційні проекти як засіб міжкультурного спілкування. *Педагогічний пошук*. 2014. № 3 (83). С. 17–19.

187. Селевко Г.К. Энциклопедия образовательных технологий : в 2-х т. М. : Народное образование, 2005. Т. 1. 556 с.

188. Семенова Л.В. Профессии сферы туризма и гостеприимства: учеб.-метод. пособ. к тренингу [для спец. детских учреждений для детей-сирот]. Калининград : Изд-во РГУ им. И. Канта, 2009. 100 с.

189. Семиченко В.А. Готовність вчителя до реалізації гуманістичних відносин з учнями. Міжнар. семінар з гуманістичної психології та педагогіки (Рівне, 15–17 червня 1998 р.) : Тези доповідей і повідомлень / Відп. ред. Г.О. Балл. Київ–Рівне : Ліста, 1998. С. 90–92.

190. Семиченко В.А. Моделювання структури педагогічної діяльності. Ялта: Надія, 2000. 75 с.

191. Сидорчук Л.А., Чорна О.Г. Міждисциплінарна інтеграція як мета та ефективний засіб у професійній підготовці вчителів технологій. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка. Серія : Педагогічна.* 2015. Вип. 21. С. 272–275.

192. Сиротюк А.Л. Научно-методическое сопровождение интеллектуальной одаренности : учеб. пособ. М. : Дирекет-Медиа, 2014. 135 с.

193. Сисоєва С.О., Алексюк А.М., Воловик П.М. та ін. Педагогічні технології у неперервній професійній освіті: монографія. За ред. С.О. Сисоєвої. К.: ВІПОЛ, 2001. 502 с.

194. Сілакова Т.Т. Проектні технології підготовки студентів. *Актуальні проблеми вищої професійної освіти: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* 2018.

195. Сличная Н.В. Формирование у студентов колледжа технологий сервиса готовности к профессиональному поликультурному взаимодействию. Дисс. ... канд. пед наук; спец.: 13.00.08. Екатеринбург, 2007. 160 с.

196. Словник-довідник з професійної педагогіки / [ред.-упоряд. А.В. Семенова]. Одеса: Пальміра, 2006. 272 с., С. 243.

197. Соболева С.М. Проектні технології та їх роль у процесі практико-професійної підготовки студентів економічних спеціальностей. *Наукові записки кафедри педагогіки.* 2012. Випуск XXVIII. С. 210–216.

198. Сокол Т. Педагогічні умови навчально-методичного забезпечення професійної підготовки менеджерів туристичної індустрії. Дис. ... канд. пед. наук; спец.: 13.00.04. Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України. Київ. 2012.

199. Сорокин П. Общедоступный учебник социологии. Статьи разных лет. М. : Наука, 1994. 560 с.
200. Сорокин П.А. Общая социология. Человек. Цивилизация. Общество. Общ. ред., сост. и предисл. А.Ю. Согомонов: Пер. с англ. М.: Политиздат, 1992. 543 с.
201. Соціальна педагогіка: словник-довідник. За заг.ред. Т.Ф. Алексеєнко. Вінниця : Планер, 2009. 542 с.
202. Стандарт вищої освіти за спеціальністю 242 „Туризм” галузі 24 „Сфера обслуговування” для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. Міністерство освіти і науки. Київ. 2018. 18 с.
203. Степанець М.П. Професійні компетенції фахівців для сфери туризму. *Географія і туризм*, 2013. Вип. 24. С. 131–137.
204. Сторожук С.Д. Проектні технології в професійній освіті. *Вісник Чернігівського національного університету*. 2007. № 148. С. 158–160.
205. Стоян Т., Цишнатій К. Підготовка кадрів для туристичної галузі в сучасній Україні. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 6: Історичні науки*. К.: Видво НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2013. Вип. 10. С. 276–284.
206. Стратегія розвитку туризму та курортів на період до 2026 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-%D1%80>
207. Страшко С., Сліва М., Калюжний Я. Тренінг як організаційна форма навчально-виховної роботи. *Методика викладання природничих дисциплін у вищій школі: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Полтава, 26–27 травня 2011 р.)*. Полтава : Астроя, 2011. С. 209–211.
208. Тадеуш О.М. Метод проєктів як форма продуктивного навчання студентів. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 16: Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики*. 2017. Вип. 29. С. 142–146.
209. Тамочкина О.А. Формирование коммуникативной готовности будущих бакалавров направления подготовки туризм средствами английского языка.

Вестник Красноярского государственного педагогического университета им. В.П. Астафьева. 2015. № 3 (33). С. 73–78.

210. Танько Т.П. Теорія та практика музичнопедагогічної підготовки майбутніх вихователів дошкільних закладів у педагогічних університетах. Автореф. дис. ... д-ра пед. наук; спец.: 13.00.04. Харків, 2004. 41 с.

211. Тарнопольський О.Б. Навчання англійської мови майбутніх менеджерів туризму: пролегомени підготовки підручника. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки.* 2016. Вип. 141. С. 192–195.

212. Татаринцева Г. Методологічні підходи до визначення поняття „партнерство”. *Наука молода.* 2007. № 8. С. 145–150.

213. Термінологічний словник з основ підготовки наукових та науково-педагогічних кадрів післядипломної педагогічної освіти / авт. кол.: Є.Р. Чернишова, Н.В. Гузій, В.П. Ляхоцький [та ін.]; за наук. ред. Є.Р. Чернишової; Держ. вищ. навч. заклад „Ун-т менедж. освіти”. К.: ДВНЗ „Університет менеджменту освіти”, 2014. 230 с.

214. Тислянкова В.И. Формирование готовности бакалавров к культурно-досуговой деятельности в открытом образовательном пространстве. Дисс. ... канд. пед. наук; спец.: 13.00.01. Красноярск, 2019. 295 с.

215. Титкова Л.С. Математические методы в психологии : учеб. пособ. Владивосток : ТИДОТ ДВГУ, 2002. 140 с.

216. Тищенко Н.М. Психологічна готовність майбутніх соціальних педагогів до взаємодії в ситуаціях ускладненого професійного спілкування. *Вісник післядипломної освіти.* 2010. Вип. 1 (2). С. 400–406.

217. Ткачук Л. Сутність туризму як багатоаспектного суспільного явища. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка.* 2017. № 1 (66). С. 109–113.

218. Томашевська М. Обґрунтування педагогічних умов підготовки майбутніх викладачів педагогічних дисциплін до професійної взаємодії засобами інтерактивних технологій. *Духовність особистості: методологія, теорія і*

практика. 2019. Том 92. № 5. С. 195–203. DOI: [10.33216/2220-6310-2019-92-5-195-203](https://doi.org/10.33216/2220-6310-2019-92-5-195-203)

219. Томащук О.Г., Дишко О.Л. Наукове обґрунтування моделі формування готовності бакалаврів з туризму до професійної взаємодії зі споживачами туристичних послуг. *Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та ВНЗ*. Рівне: РВЦ МЕРУ ім. акад. С. Дем'янчука, 2014. № 2 (12). С. 247–252.

220. Третько В. Міждисциплінарний підхід у підготовці майбутніх магістрів міжнародних відносин. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*. 2013. Вип. 6. С. 94–102.

221. Узнадзе Д.Н. Общая психология. Пер. с груз. Е.Ш. Чомахидзе; под ред. И.В. Имедадзе. СПб.: Питер, 2004. 413 с.

222. Устименко Ю.С. Підготовка майбутніх стоматологів до професійної взаємодії засобами інтерактивних методів навчання. Дис. ... канд. пед. наук; спец.: 13.00.04. ВНЗ „Університет імені Альфреда Нобеля”. Дніпро. 2017. 328 с.

223. Федорченко В.К. Підготовка фахівців для сфери туризму: Теоретичні і методичні аспекти: монографія. К.: Вища шк., 2002. 247 с.

224. *Философская энциклопедия* : В 5 т. / [науч. ред. Ф.В. Константинов]. М. : Советская энциклопедия, 1964. Т. 5. 1964. 740 с.

225. Халепа О. Формати сучасної взаємодії зі спільнотами. *Сучасне мистецтво*. 2016. Вип. 12. С. 169–180.

226. Хлистовская Н.И. Творческие проекты как средство развития творческих способностей. *Мастерство online*. 2017. № 3. URL: http://ripo.unibel.by/assets/masterstvo_online/docs/12/7.pdf

227. Хуторской А.В. Педагогическая инноватика. М. : Академия, 2008. 256 с.

228. Чичикин В. Профессиональная готовность и ее измерение. Человек в мире спорта : новые идеи, технологии, перспективы : материалы Междунар. конгр. М., 1998. Т. 2. С. 491–492.

229. Шацька З.Я. Впровадження проєктних технологій в діяльність ВНЗ: переваги та недоліки. *Вісник Київського національного університету технологій та дизайну*. 2015. Спец. вип. : Сер. : Економічні науки. С. 374–383.

230. Щербак Л.В. Формування готовності майбутніх менеджерів туризму до реалізації інвестиційних проєктів у професійній діяльності. Автореф. дис. ... канд. пед. наук; спец.: 13.00.04. Київ, 2017. 20 с.

231. Энциклопедия профессионального образования в 3 – х т. / Под. ред. С.Я. Батышева. М. : АПО, 1999. Т. 2. 440 с.

232. Юрловская И.А. Проектные технологии в реализации стандартов высшего профессионального образования третьего поколения. *Интернет-журнал „НАУКОВЕДЕНИЕ”*. 2014. Вып. 2. С. 1–9.

233. Янкович О., Беднарек Ю., Анджеєвська А. Освітні технології сучасних навчальних закладів: навч.-метод. посіб. Тернопіль : ТНПУ ім В. Гнатюка, 2015. 212 с.

234. Ясвин В.А. Образовательная среда: от моделирования к проектированию. М. : Смысл, 2001. 365 с.

235. Abishova N., Kydyrovab Zh., Urazbaevac G., Abishovad A., Asan D. Good Opportunities in Training of Personnel for Travel Industry. *Social and Behavioral Sciences*. 2014. No. 143. pp. 445–449.

236. Babikova K. Postgraduate training of the specialists in tourism sector. *Intercultural Communication*. 2016. Vol. 1/1. pp. 61–72.

237. Baimenovaa B., Bekovaa Zh., Saule Zh. Psychological readiness of future educational psychologists for the work with children in the conditions of inclusive education. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*. 2015. no. 205. pp. 577–583. DOI: [10.1016/j.sbspro.2015.09.082](https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.09.082)

238. Beresneva N.I., Berezina E.M., Vetoshkina J.V., Ignatova E.S. Skills of the academic and professional interaction in master’s students training. IFTE 2019 – 5th International Forum on Teacher Education. 2019. DOI: [10.15405/epsbs.2020.01.25](https://doi.org/10.15405/epsbs.2020.01.25)

239. Euwema M.C., Kop N., Bakker A.B. Burnout and dominance in professional interactions. *OAI*. 2004.

240. Fink G. Stress: Definition and history. Reference Module in Neuroscience and Biobehavioral Psychology, 2017, 1–9. DOI: [10.1016/B978-008045046-9.00076-0](https://doi.org/10.1016/B978-008045046-9.00076-0)
241. Hunt W. Professional Interaction between Psychology and Medicine. *The Clinical Psychologist*. 2017. DOI: [10.4324/9781315131320-42](https://doi.org/10.4324/9781315131320-42)
242. In P. Benckendorff & A. Zehrer (Eds.). Handbook of Teaching and Learning in Tourism. 2017. 688 p. <https://doi.org/10.4337/9781784714802>
243. Jacobs J.A., Frickel S.. Interdisciplinarity: A critical assessment. Annual Review of Sociology. 2009. № 356. pp. 43–65.
244. Jamal T. & Smith B. Tourism Pedagogy and Visitor Responsibilities in Destinations of Local-Global Significance: Climate Change and Social-Political Action. Sustainability. 2017. no. 9. <https://doi.org/10.3390/su9061082>.
245. Joppe M. & Ellio S. A Transformational Journey for Tourism Pedagogy. Journal of Teaching in Travel & Tourism. 2015. vol. 15. <https://doi.org/10.1080/15313220.2015.1066147>
246. Maslach C. Burnout. The Cost of Caring. Englewood Cliffs. NJ : Prentice-Hall, 1982.
247. Palamar B.I., Proshkin V.V., Volkova N.P., Rezvan O.O., Tkachenko L.P. Preparation content updating of future dentists to professional interaction. *Wiadomości Lekarskie*, LXXII (9). C. 1809–1813.
248. Riznyk V.V. Components of the future specialists for professional activity. Professional education: methodology, theory and technologies. 2015. no. 2. Pp. 171–184.
249. Russell P. Social Behaviour and Professional Interactions. Foundations of Nursing Practice. Palgrave, Hampshire.1999. pp. 267–293. DOI: [10.1007/978-0-230-34457-0_2](https://doi.org/10.1007/978-0-230-34457-0_2)
250. Tuning Education Structures in Europe. General brochure [Electronic resource]. URL: <http://www.tuning.unideusto.org/tuningeu>

ДОДАТКИ

Додаток А

**Критерії, показники та рівні готовності майбутнього бакалавра з туризму до професійної взаємодії
(розробка автора)**

Критерії	Показники	Рівні сформованості		
		Продуктивний	Достатній	Елементарний
1	2	3	4	5
<i>Мотиваційний</i>	Спрямованість на взаємодію, орієнтація на партнерство і співпрацю, потреба у спілкуванні, потреба у самовдосконаленні	Майбутні фахівці мають яскраво виражену спрямованість на взаємодію, проявляють особистісне зацікавлення у взаємодії на засадах партнерства і співпраці, виявляють усвідомлене прийняття суб'єктів професійної діяльності, як партнерів взаємодії, демонструють виражену потребу у спілкуванні, самовдосконаленні.	Майбутні фахівці виявляють достатньо виражену спрямованість на взаємодію, демонструють часткову особистісну зацікавленість у взаємодії на засадах партнерства і співпраці, при цьому переважає діловий стиль взаємодії, виявляють частково неусвідомлене прийняття суб'єктів професійної діяльності, мають певну потребу у спілкуванні, самовдосконаленні.	Майбутні фахівці виявляють позитивне налаштування на професійну взаємодію з переважно пасивним ставленням до професійної діяльності, демонструють особистісну зацікавленість у взаємодії на засадах директивного стилю та стилю невтручання в дії інших людей, демонструють часткове прийняття суб'єктів професійної діяльності, як партнерів взаємодії, мають неусвідомлену потребу у самовдосконаленні.
<i>Когнітивний</i>	Обсяг засвоєння знань про сутність, умови, стратегії і тактики побудови професійної взаємодії; методи встановлення, збереження і відтворення контакту; механізми взаємовпливу в міжособистісних стосунках; функції, форми, види та стилі спілкування	У студентів сформовано чіткі уявлення про сутність, умови, стратегії і тактики побудови професійної взаємодії. Фахівці мають глибокі та дієві знання щодо методів встановлення, збереження і відтворення контакту. Вони розуміють доцільність відповідних механізмів взаємовпливу в міжособистісних стосунках. Креативно підходять до вибору форм, видів та стилів спілкування.	У студентів сформовано уявлення про сутність, умови, стратегії і тактики побудови професійної взаємодії. Проте ці знання і уявлення іноді є неповними. Фахівці у більшості випадків мають глибокі та дієві знання щодо методів встановлення, збереження і відтворення контакту. Вони не завжди розуміють доцільність відповідних механізмів взаємовпливу в міжособистісних стосунках. Мають поодинокі проблеми у виборі форм, видів та стилів спілкування.	У студентів сформовано погляди на взаємодію у професійній діяльності у загальному вигляді. Знання епізодичні, несистемні. Вони вбачають себе природними знавцями професійної взаємодії, її сутності, умов, стратегії і тактики побудови професійної взаємодії. Упевнені, що не потребують спеціальних знань щодо механізмів взаємовпливу в міжособистісних стосунках. Не розуміють доцільності вибору ефективного стилю спілкування в залежності від ситуації професійної взаємодії. Епізодично активні у взаємодії з однокурсниками, викладачами, фахівцями.

Закінчення дод. Б

1	2	3	4	5
<i>Діяльнісний</i>	Рівень прояву у студентів умінь, які забезпечують здійснення ефективної професійної взаємодії (перцептивно-прогностичні, організаційні, комунікативні, рефлексивно-регулятивні)	Майбутні фахівці виявляють досконале володіння умінями, які забезпечують здійснення ефективної професійної взаємодії (перцептивно-прогностичні, організаційні, комунікативні, рефлексивно-регулятивні) та виявляють впевненість у їх застосуванні в практичній діяльності.	Студенти володіють умінями, які забезпечують здійснення ефективної професійної взаємодії (перцептивно-прогностичні, організаційні, комунікативні, рефлексивно-регулятивні) за наявності певних помилок, копіюють стереотипний спосіб здійснення професійної взаємодії.	У студентів недостатньо розвинуті уміння, які забезпечують здійснення ефективної професійної взаємодії (перцептивно-прогностичні, організаційні, комунікативні, рефлексивно-регулятивні), дії спираються на наявний життєвий досвід, використання методу спроб і помилок.
<i>Особистісний</i>	рівень сформованості контактності, стресостійкості та здатності до рефлексії	Характеризує студентів, які володіють високим рівнем сформованості контактності та стресостійкості, демонструють постійну рефлексію у досягненні навчальних та професійних цілей.	Майбутні фахівці проявляють недостатній рівень розвитку контактності та стресостійкості, проте демонструють постійну рефлексію у досягненні навчальних та професійних цілей.	У студентів недостатньо сформовані контактність і стресостійкість, демонструють дуже низький рівень рефлексії у досягненні навчальних та професійних цілей.

ВНЗ „УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ АЛЬФРЕДА НОБЕЛЯ”

**КАФЕДРА МІЖНАРОДНОГО ТУРИЗМУ, ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОГО
БІЗНЕСУ ТА ІНШОМОВНОЇ ПІДГОТОВКИ**

Робоча програма спеціального курсу
**„ПРАКТИКУМ ПРОФЕСІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В
СФЕРІ ТУРИЗМУ”**

для спеціальності 242 Туризм

бакалаврського рівня вищої освіти

Автор – Дербак О.А., ст.викладач

1. ПРОГРАМА

Тема 1. Взаємодія в філософії і філософія взаємодій

Сутність поняття „взаємодія” в філософії. Універсальний і об’єктивний характер взаємодії. Категорія „взаємодія” з точки зору І. Канта, Г. Гегеля, І. Жбанкової, В. Кемерова, А. Пономарьова. Ієрархія взаємодій. Філософські категорії взаємодії і розвитку.

Тема 2. Діалектика взаємодії і спілкування

Спільне та від’ємне в категоріях „взаємодія” і „спілкування”. Сутність спілкування. Сторони спілкування (інформативна, перцептивна, інтерактивна). Фатичне спілкування. Комунікація. Подієво-інформативна сторона спілкування. Інформаційний обмін: отримання інформації, збереження, відтворення і передача. Схема діалогу (Г. Андреева). Стратегії міжособистісних взаємодій (співпраця, одностороннє прийняття, ухилення від взаємодії, одностороння протидія, протиборство, компромісна взаємодія). Ознаки спільної діяльності (соприсутність учасників діяльності в часі та просторі; наявність єдиної мети, загальної для всіх учасників мотивації; наявність органів організації та керівництва; поділ процесу діяльності між учасниками; узгодженість індивідуальних операцій; отримання єдиного кінцевого результату (продукту); виникнення в процесі діяльності міжособистісних відносин). Засоби емоційно-емпатійних боку спілкування.

Тема 3. Професійна взаємодія – провідна складова професійної діяльності фахівця в сфері туризму

Роль професійної взаємодії в діяльності фахівців туристичної індустрії. Комунікативна природа професійної діяльності в сфері туризму. Професійна взаємодія – провідна форма професійної комунікації фахівців туристичної індустрії, її сутність, особливості і форми. Стилi, тактики і стратегії професійної взаємодії.

Тема 4. Взаємодія фахівців сфери туризму і клієнтів

Індивідуально-психологічні властивості суб’єкта професійної взаємодії. Механізми привернення уваги клієнта. Особливості формування власного позитивного іміджу і іміджу організації. Принципи орієнтації на клієнта. Принципи взаємодії клієнта і фахівця сфери туризму. Прийоми переконування клієнтів. Принцип довіри. Принцип створення приємного емоційного фону.

Тема 5. Бар’єри професійної взаємодії

Психологічний бар’єр. Бар’єри діалогічної взаємодії. Бар’єри, зумовлені особистісними та професійними характеристиками фахівця туристичної індустрії (формальне спілкування неспроможність цілеспрямовано використовувати невербальні засоби спілкування, відсутність почуття гумору, авторитарний чи ліберальний стиль взаємодії, висміювання або приниження, фонетичний бар’єр (невиразність, слова-паразити й т. ін.) тощо). Бар’єри, спричинені психологічними

та фізичними особливостями клієнта (безпринципність, неадекватна (завищена чи занижена) самооцінка, відсутність навичок саморегуляції й самоконтролю, використання жаргону, сленгу, низький інтелектуальний розвиток, негативні установки, невпевненість у собі або надмірна самовпевненість, антисоціальність, негативні риси характеру (нестриманість, самозвеличення, брехливість, егоцентризм, та ін.), тощо). Стратегії ведення переговорів.

2. ЗАПЛАНОВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Символ результатів навчання за спеціальністю	Результати навчання дисципліни
Знання	
РН-2	РН 2.1. Розуміти стилі, тактики і стратегії професійної взаємодії; РН 2.2. Здатність до усвідомлення принципів і способів впливу на людей під час професійної взаємодії; РН 2.3. Здатність до визначення та вирішення проблем, пов'язаних зі здійсненням професійної взаємодії.
Уміння	
РН-9	РН 9.1. Використовувати у практичній діяльності різні стилі, тактики і стратегії професійної взаємодії; РН 9.2. Обирати адекватні способи впливу на людей в процесі професійної взаємодії; РН 9.3. Вирішувати складні ситуації професійної взаємодії.
Комунікація	
РН-11	РН 11.1. Здатність до організації взаємодії; РН 11.2. Володіти методами та інструментами підготовки та здійснення публічних виступів; РН 11.3. Обирати методи переконання в залежності від особливостей ситуації професійної взаємодії
Автономність і відповідальність	
РН-18	РН 18.1. Брати відповідальність за результати своєї професійної взаємодії
	РН 18.2. Визначати напрямки і етапи навчання протягом життя, підвищувати власний рівень професійної взаємодії

**МАТРИЦЯ
ФОРМУВАННЯ І ОЦІНЮВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ З ДИСЦИПЛІНИ
„ПРАКТИКУМ ПРОФЕСІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В СФЕРІ ТУРИЗМУ” З УРАХУВАННЯМ ФОРМ НАВЧАЛЬНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ**

Тема	Компетентності, які формуються (шифр відповідно до освітньої програми)	Програмні результати навчання (шифр відповідно до освітньої програми)	Результати навчання з дисципліни	Методи навчання	Методи контролю
Тема 1. Взаємодія в філософії і філософія взаємодій	ЗК 2, ЗК 7 СОК 1, СОК 6, СОК 8, ССК 4	РН-2 РН-9 РН-11 РН-18	РН 2.2, РН 2.3, РН 9.2, РН 11.1, РН 18.2	Лекція, використання ілюстративного матеріалу й технічних засобів навчання (мультимедійних систем), практичне заняття, періодичний діалог з аудиторією, мозковий штурм, студентоцентроване, проблемно-орієнтоване навчання, пошук інтернет-інформації, проєктна робота	Усні відповіді на запитання, виконання проєктної діяльності
Тема 2. Діалектика взаємодії і спілкування	ЗК 2, ЗК 7 СОК 1, СОК 6, СОК 8, ССК 4	РН-2 РН-9 РН-11 РН-18	РН 2.1, РН 2.2, РН 2.3, РН 9.1, РН 9.2, РН 11.1, РН 18.2	Лекція проблемного характеру, періодичний діалог з аудиторією, студентоцентроване, проблемно-орієнтоване навчання, пошук інтернет-інформації, використання ілюстративного матеріалу й	Пояснення зв'язків, залежностей, виконання проєктної діяльності

				технічних засобів навчання (мультимедійних систем), проектна робота	
Тема 3. Професійна взаємодія – провідна складова професійної діяльності фахівця в сфері туризму	ЗК 2, ЗК 7 СОК 1, СОК 6, СОК 8, ССК 4	РН-2 РН-9 РН-11 РН-18	РН 2.1, РН 2.2, РН 2.3, РН 9.1, РН 9.2, РН 9.3, РН 11.1, РН 11.2, РН 18.2	Лекція, використання ілюстративного матеріалу й технічних засобів навчання (мультимедійних систем), практичне заняття, періодичний діалог з аудиторією, мозковий штурм, студентоцентроване, проблемно-орієнтоване навчання, пошук інтернет-інформації, проектна робота	Участь в обговоренні проблемних питань, виконання проектної діяльності
Тема 4. Взаємодія фахівців сфери туризму і клієнтів	ЗК 2, ЗК 7 СОК 1, СОК 6, СОК 8, ССК 4	РН-2 РН-9 РН-11 РН-18	РН 2.1, РН 2.2, РН 2.3, РН 9.1, РН 9.2, РН 9.3, РН 11.1, РН 11.2, РН 11.3, РН 18.1, РН 18.2	Лекція із застосуванням техніки зворотного зв'язку, використання ілюстративного матеріалу й технічних засобів навчання (мультимедійних систем), практичне заняття, періодичний діалог з аудиторією, мозковий штурм, студентоцентроване, проблемно-орієнтоване навчання, пошук інтернет-інформації, проектна робота	Усні відповіді на запитання, виконання проектної діяльності

Продовж. дод. Б

Тема 5. Бар'єри професійної взаємодії	ЗК 2, ЗК 7 СОК 1, СОК 6, СОК 8, ССК 4	РН-2 РН-9 РН-11 РН-18	РН 2.1, РН 2.2, РН 2.3, РН 9.1, РН 9.2, РН 9.3, РН 11.1, РН 11.2, РН 11.3, РН 18.1, РН 18.2	Проблемна лекція, дискусія, використання ілюстративного матеріалу й технічних засобів навчання (мультимедійних систем), проектна робота	Участь у дискусії, захист проєктів
---------------------------------------	--	--------------------------------	---	---	------------------------------------

3. ОРІЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Як взаємопов'язані між собою поняття „психіка”, „взаємодія”, „свідомість”, „відображення”? Побудуйте ланцюжок понять так, щоб одне поняття визначалося через інше.
2. Як властивості конкретної особистості (інтереси, відносини, установки, ідеали та ін.) можуть вплинути на процес її взаємодії?
3. Предмет, основні категорії та поняття спеціального курсу „Практикум професійної взаємодії”.
4. Суб'єкти професійної взаємодії.
5. Стрес і стресостійкість.
6. Сутність поняття „взаємодія” в філософії.
7. Спільне та від'ємне в категоріях „взаємодія” і „спілкування”.
8. Сторони спілкування (інформативна, перцептивна, інтерактивна).
9. Стратегії міжособистісних взаємодій (співпраця, одностороннє прийняття, ухилення від взаємодії, одностороння протидія, протиборство, компромісна взаємодія).
10. Ознаки спільної діяльності.
11. Роль професійної взаємодії в діяльності фахівців туристичної індустрії.
12. Комунікативна природа професійної діяльності в сфері туризму.
13. Професійна взаємодія – провідна форма професійної комунікації фахівців туристичної індустрії, її сутність, особливості і форми.
14. Стили, тактики і стратегії професійної взаємодії.
15. Індивідуально-психологічні властивості суб'єкта професійної взаємодії.
16. Механізми привернення уваги клієнта.
17. Особливості формування власного позитивного іміджу і іміджу організації.
18. Принципи орієнтації на клієнта.
19. Принципи взаємодії клієнта і фахівця сфери туризму.
20. Прийоми переконування клієнтів.
21. Принцип довіри.
22. Принцип створення приємного емоційного фону.
23. Бар'єри діалогічної взаємодії.
24. Бар'єри, зумовлені особистісними та професійними характеристиками фахівця туристичної індустрії.
25. Бар'єри, спричинені психологічними та фізичними особливостями клієнта.

4. ПОРЯДОК ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Підсумкова оцінка по дисципліні виставляється за 100-бальною шкалою згідно „Положення про організацію освітнього процесу”. Завданнями поточного модульного контролю знань здобувачів є перевірка та оцінка:

- а) систематичності та активності роботи здобувача на аудиторних заняттях;
- б) виконання завдань, виданих для самостійного опрацювання;
- в) виконання модульних контрольних завдань;
- г) розуміння та засвоєння матеріалу, набутих навичок та вмінь самостійно опрацьовувати матеріал, самостійно працювати з літературою та іншими джерелами, осмислювати та узагальнювати зміст теми та розділу, а також умінь усно чи письмово подавати матеріал у вигляді презентації, відповідей на запитання тощо.

Результати поточного контролю знань здобувачів вищої освіти входять як складові елементи до загальної (остаточної) оцінки знань здобувачів з певної дисципліни.

Оцінка рівня роботи студента на семінарських (практичних) заняттях здійснюється в межах 60 балів.

Студент допускається до екзамену, якщо за результатами роботи протягом семестру він отримав не **менше 36 балів**. Якщо за результатами оцінювання роботи студента на семінарських заняттях студент отримав менше 36 балів, він не допускається до екзамену. Викладач, який веде семінарські заняття, визначає перелік завдань, що повинні бути виконані студентом для допуску до екзамену. У разі їх виконання студент допускається до екзамену з оцінкою роботи на семінарських заняттях 36 балів.

Результати екзамену оцінюються в діапазоні від 0 до 40 балів (включно). Екзамену проводиться у вигляді письмової роботи, що містить завдання з розв'язання задач та аналізу ситуацій. Якщо студент за результатами підсумкового екзамену набрав менше 24 балів, він отримує незадовільну підсумкову оцінку, незалежно від його результатів за іншими складовими. Повторне складання екзамену після оцінки FX оцінюється 24 балами, якщо його складено та 0 балів, якщо не складено.

Розподіл балів за змістовими модулями, темами та формами діагностики

Модулі, теми та форми діагностики	Максимальна кількість балів
Змістовий модуль 1	50
Тема 1, опитування, самостійна робота	7
Тема 2, опитування, самостійна робота	7
Тема 3, опитування, самостійна робота	6
Проміжний захист проєкту	30
Змістовий модуль 2	50
Тема 4, опитування, самостійна робота	10
Тема 5, опитування, самостійна робота	10
Підсумковий захист проєкту	30
Усього за самостійну роботу	100

Шкала оцінювання

Оцінка за шкалою ECTS	Шкала рейтингу	Оцінка за національною (чотирибальною) шкалою
A	90-100	5 (відмінно)
B	82-89	4 (дуже добре)
C	75-81	4 (добре)
D	67-74	3 (задовільно)
E	60-66	3 (достатньо)
FX	35-59	2 (незадовільно) – потрібно допрацювати матеріал перед тим, як складати
F	1-34	2 (незадовільно) – з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

5. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

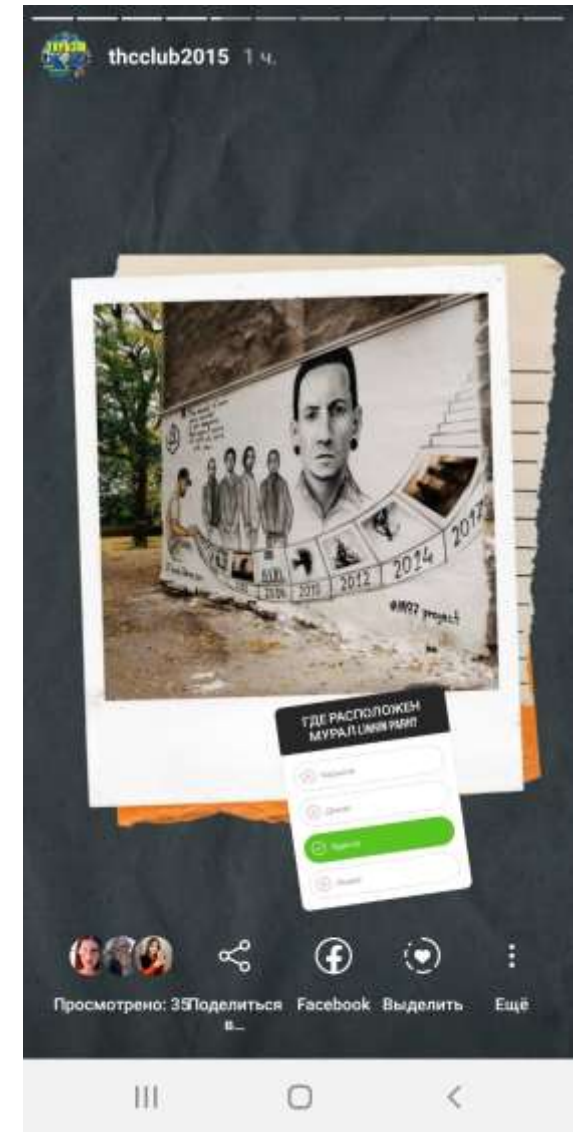
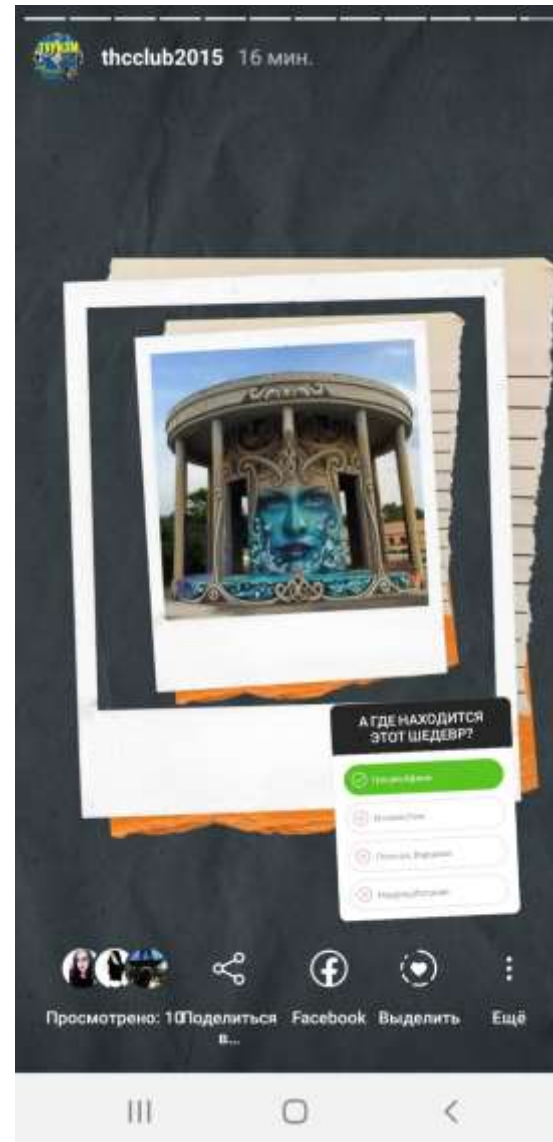
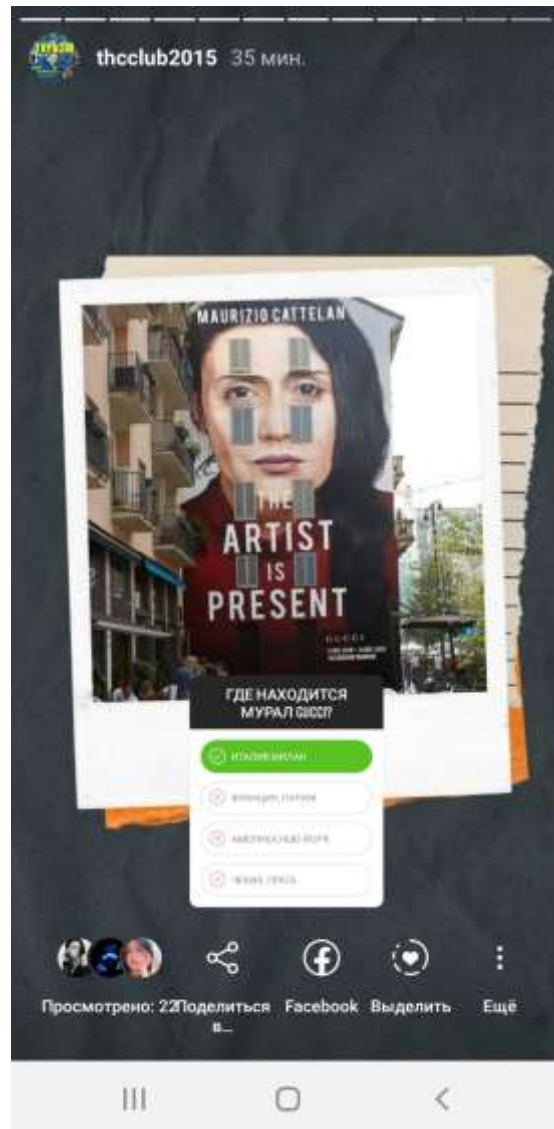
Базова

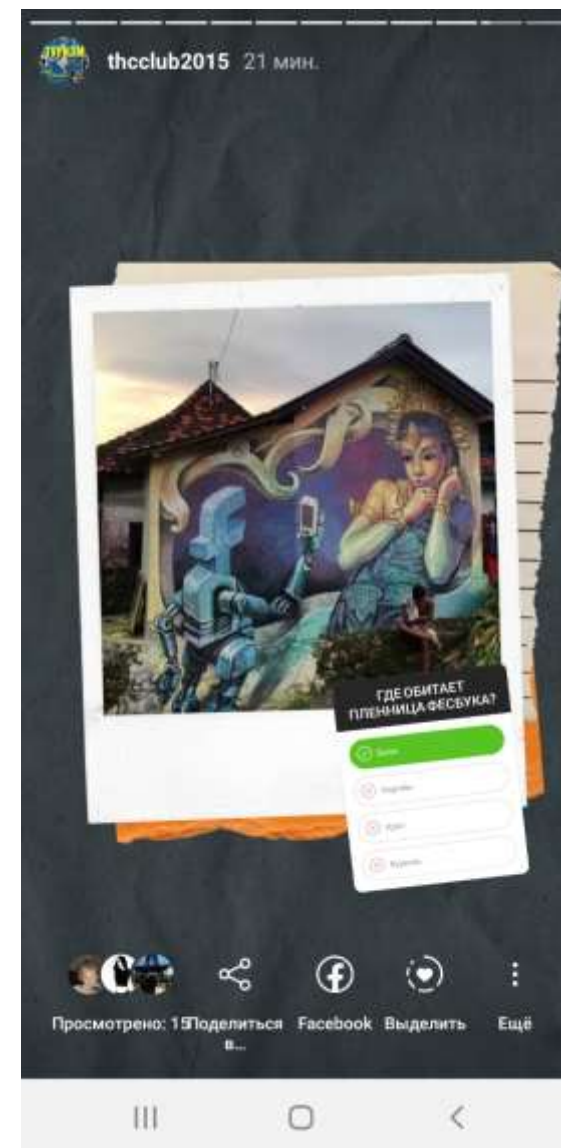
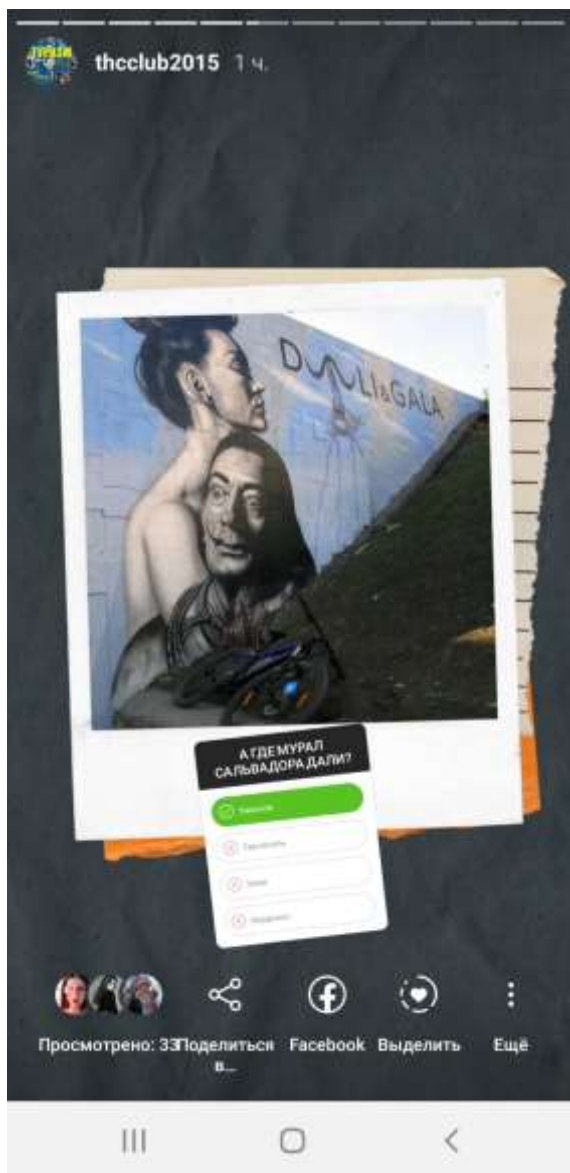
1. Булатова Е.А., Зимина Н.А., Зинина С.М. Психология социального взаимодействия : учеб. пособ. Нижегород. гос. архитектур.-строит. ун-т. Нижний Новгород : ННГАСУ, 2017. 214 с.
2. Писаревський І.М., Александрова С.А. Професійно-комунікативна компетентність (в туризмі) : підруч.; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. Х. : ХНАМГ, 2010. 230 с.
3. Шинкаренко Е.А.. Социальное взаимодействие: проблемы, уровни, технологии : учеб. пособ. Нижний Новгород : Нижегородский госуниверситет, 2011. 103 с.

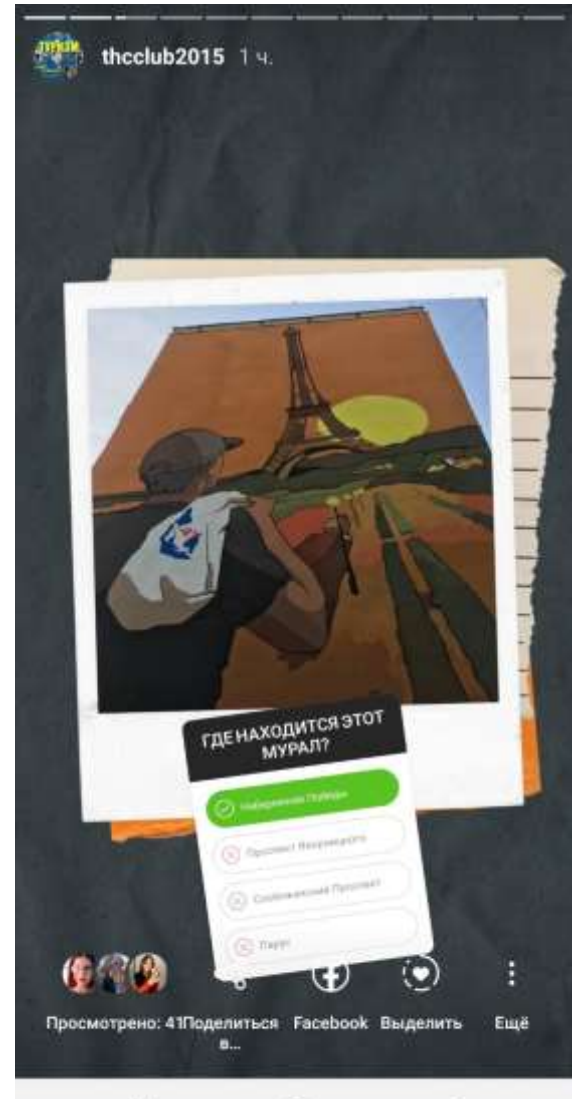
Допоміжна

1. Агеев В.С. Межгрупповое взаимодействие: социально-психологические проблемы. М. : МГУ, 1990. 240 с.
2. Кожушко С.П. Підготовка майбутніх фахівців з комерційної діяльності до професійної взаємодії : теоретико-методичний аспект : монографія. Дніпропетровськ : Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля. 2014. 428 с.
3. Коротаева Е.В. Педагогика взаимодействий : учеб. пособ. Урал. гос. пед. ун-т. Екатеринбург. 1999. 147 с.

Приклади кінцевих продуктів проєкту „Створення тестових завдань з навчальної дисципліни „Технологія продажу туристичного продукту” за допомогою соціальної мережі Facebook”

Тематика інформаційних проєктів з дисципліни „Рекреалогія”

(кінцевий продукт – реферат)

1. Мета та завдання рекреалогії, її структура і взаємозв'язок з іншими науками рекреаційного напрямку.
2. Характеристика передумов розвитку рекреалогії.
3. Основні категорії рекреалогії.
4. Загальні функції рекреаційної діяльності
5. Типологія концепцій.
6. Гуманоцентровані концепції.
7. Економоцентровані концепції.
8. Територіальний характер рекреаційних систем.
9. Компоненти рекреаційної системи.
10. Моделювання рекреаційної діяльності.
11. Загальна характеристика видів рекреаційних ресурсів.
12. Класифікація рекреаційних ресурсів.
13. Рекреаційне природокористування.
14. Кліматичні рекреаційні ресурси. Медико-кліматична характеристика основних природних зон світу. Методи кліматотерапії.
15. Водні рекреаційні ресурси ресурси світу та України. Підвищення ефективності рекреаційного використання водних об'єктів. Поява і розвиток SPA-курортів.
16. Рельєф як рекреаційний ресурс.
17. Бальнеологічні ресурси.
18. Наукові підходи до оцінки природно-рекреаційних ресурсів.
19. Особливості медико-біологічної та психолого-естетичної оцінки рекреаційних ресурсів.
20. Технологічна та економічна оцінка природно-рекреаційного потенціалу рекреаційних територій.

21. Медико-екологічні проблеми України
22. Курортно-оздоровчі заклади України.
23. Курорти Європи, Азії, Америки, Африки, Австралії та Океанії.
24. Передумови переходу до сталого соціально-економічного розвитку.
25. „Зелена” економіка як екологічний імператив розвитку сфери рекреації та туризму.
26. Регіональний вектор сталого розвитку туризму та рекреації.
27. Екологічна спрямованість відповідального туризму.
28. Основні напрями державної екологічної політики у галузі охорони довкілля.
29. Сучасні проблеми формування та функціонування екологічної мережі України.
30. Рекреаційні комплекси як специфічні системи суспільно-економічних відносин.
31. Поняття рекреаційного комплексу РК.
32. Історичні періоди розвитку рекреаційної архітектури.
33. Основи формування рекреаційного середовища.
34. Планувальна організація рекреаційного регіону.
35. Планувальна організація рекреаційного району.
36. Планувальна організація рекреаційної зони.
37. Класифікація рекреаційних комплексів.
38. Фактори класифікації рекреаційних комплексів.
39. Функціонально-планувальна структура рекреаційних комплексів.
40. Основні складові внутрішнього простору.
41. Планувальна організація житлового поверху рекреаційних установ.
42. Складові загального комфорту внутрішнього простору рекреаційних комплексів.
43. Диференціація готельних меблів за призначенням.
44. Сучасні прийоми художньо-просторової організації інтер'єрів готелів.

Тематика інформаційних проєктів з дисципліни**„Бухгалтерський облік в галузі туризму”***(кінцевий продукт – доповідь)*

1. Визнання основних засобів, нормативна база їх обліку.
2. Класифікація, оцінка та індексація основних засобів.
3. Первинні документи з обліку операцій руху основних засобів.
4. Визнання нематеріальних активів, організація їх обліку відповідно до нормативних документів.
5. Види нематеріальних активів, їх оцінка та документальне оформлення операцій з ними.
6. Визнання виробничих запасів, завдання та організація їх обліку.
7. Класифікація виробничих запасів та їх оцінка.
8. Документальне оформлення знаходження та руху матеріальних цінностей.
9. Визначення грошових коштів, нормативна база їх обліку.
10. Порядок ведення касових операцій у народному господарстві України.
11. Документальне оформлення касових операцій.
12. Визначення дебіторської заборгованості, нормативна база організації її обліку.
13. Визнання, види та нормативна база обліку власного капіталу.
14. Зобов'язання підприємства, їх види та характеристика. Нормативна база їх обліку.
15. Кредиторська заборгованість і первинні документи її оформлення.
16. Основні завдання обліку праці та її оплати.
17. Форми і системи оплати праці.
18. Первинні документи з обліку праці. Табельний облік, порядок його ведення.
19. Види обов'язкових утримань з оплати праці. Розрахунки з органами соціального страхування.

20. Основи будови обліку витрат діяльності, його нормативна база.
21. Визначення об'єктів обліку затрат виробничої діяльності. Класифікація витрат.
22. Концептуальні основи будови обліку доходів підприємства.
23. Нормативна база їх обліку.
24. Загальна будова обліку доходів від реалізації.
25. Порядок формування фінансових результатів підприємства.
26. Оподаткування доходів підприємства.

Тематика інформаційних проєктів з дисципліни
„Технологія продаж туристичного продукту”
(кінцевий продукт – реферат)

1. Туристський ринок. Елементи туристичного ринку, їх значення.
2. Туристська послуга. Характеристика туристських послуг. Якість туристичних послуг.
3. Особливості споживачів туристичних послуг.
4. Типи споживачів туристичних послуг.
5. Мотиви та потреби клієнтів.
6. Менеджер з продажу. Вимоги до менеджера з продажу.
7. Професійні та особистісні якості менеджера. Права і відповідальність менеджерів.
8. Робота менеджера з „важкими” клієнтами.
9. Підбір оптимальних стилів спілкування менеджером з різними типами клієнтів туристичних підприємств.
10. Передпродажний етап туристських послуг.
11. Пошук потенційних клієнтів. Налагодження зв'язку з покупцями.
12. Професійне вдосконалення менеджера.
13. Роль реклами в продажу туристичних послуг.

14. Розробка рекламно-інформаційного матеріалу.
15. Проведення рекламної компанії.
16. Методи, що стимулюють покупку туристичних послуг.
17. Способи продажів, їх характеристика.
18. Етапи продажів туристських послуг.
19. Особливості та техніка продажів туристських послуг по телефону.
20. Особливості продажу туристичних послуг через Інтернет.
21. Особливості продажу туристичних послуг на виставках.
22. Продажі туристичних послуг в офісі туристичних підприємств.
23. Особливості особистих продажів.
24. Основні правила початкової бесіди з клієнтом.
25. Види і типи презентацій.
26. Етапи розробки презентацій.
27. Психологічна підготовка до проведення презентації.
28. Робота з клієнтом.
29. Основні психотипи клієнтів.
30. Вплив обслуговування на лояльність клієнтів.
31. Завершення і оформлення угоди з клієнтом.
32. Продажі туристичних послуг, як складний багатофазний процес.
33. Алгоритм дій менеджера при першому відвідуванні клієнтом туристичних підприємств.
34. Проблемні ситуації, що виникають після завершення продажів туристських послуг.
35. Робота з претензіями клієнтів.
36. Післяпродажний етап реалізації послуг індустрії туризму.
37. Контроль за якістю послуг, що надаються.
38. Роль постійних клієнтів для менеджера.

Тематика інформаційних проєктів з дисципліни „Географія туризму”

(кінцевий продукт – доповідь)

1. Види, функції та особливості паломництва.
2. Географічна характеристика гірськолижного туризму вибраного регіону.
3. Географічна характеристика конгресно-виставкового туризму в Україні.
4. Туристський потік та його географічна характеристика в вибраному регіоні.
5. Географічна характеристика культурно-пізнавального (екскурсійного) туризму вибраного регіону.
6. Географічна характеристика купально-пляжного туризму вибраного регіону.
7. Географічна характеристика лікувально-оздоровчого туризму вибраного регіону.
8. Географічна характеристика мисливського туризму вибраного регіону.
9. Географічна характеристика центрів розважального туризму в вибраному туристському регіоні.
10. Географія та характеристика визначних світових центрів подієвого туризму.
11. Географія та характеристика визначних центрів медичного туризму вибраного регіону.
12. Географія та характеристика найвідоміших музейних міст вибраного регіону.
13. Географія центрів екологічного туризму вибраного регіону.
14. Туризм в мегаполісах та його географічна оцінка в умовах глобалізації.
15. Туристська активність людини та фактори, що її формують.
16. Характеристика відомого фестивалю/туристичної події.

ТЕМИ МІЖДИСЦИПЛІНАРНИХ ПРОЄКТІВ

1. Забезпечення якісного обслуговування клієнтів при продажі туристичного продукту в туристичному агентстві (на прикладі турагенства „Travel Club”).
2. Шляхи вирішення конфліктів в туристичній діяльності (на прикладі роботи туристичних фірм міста Дніпро).
3. Порівняльна характеристика перспектив розвитку внутрішнього і міжнародного туризму на прикладі Дніпропетровської області.
4. Порівняльна характеристика перспектив розвитку внутрішнього і міжнародного туризму на прикладі Харківської області.
5. Проблеми інформаційного забезпечення туризму в Дніпропетровській області.
6. Проблеми інформаційного забезпечення туризму в Київській області.
7. Проєкт веб-сайту туристичного агентства.
8. Розробка заходів щодо вдосконалення системи оцінки та атестації персоналу (на прикладі туристичного агенства).
9. Охарактеризуйте сприятливі та несприятливі для туризму сезони в наступних країнах: Болівія; Домініканська республіка; Індонезія; Сінгапур; Малайзія; Таїланд; Філіппіни; Єгипет; Індія.
10. Створення туристичної карти України.
11. Розробка і впровадження вдосконаленої екскурсії „Подорож у Софіївський парк”.

ДІАГНОСТИКА СФОРМОВАНOSTІ МОТИВАЦІЙНОГО КОМПОНЕНТА ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ З ТУРИЗМУ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Додаток Е.1

Вивчення спрямованості особистості

(за методикою В. Смекали і М. Кучери (модифікована методика Б. Басса))

Шановні майбутні бакалаври з туризму! Дайте, будь ласка, відповіді на поставлені запитання. Нам важливо визначити Вашу спрямованості: особистісна (на себе), ділова (на завдання) і колективістської (на взаємодію).

Інструкція:

На кожен пункт анкети можливі 3 відповіді, позначені літерами А, В, С. З відповідей на кожен пункт виберіть той, який найкраще виражає Вашу точку зору, який для вас найбільш цінний або найбільше відповідає правді. Букву вашої відповіді напишіть в листі відповідей проти номера питання в стовпчику „Найбільше”. Потім з відповідей на це ж питання виберіть варіант, який стоїть далі від вашої попередньої точки зору, найменш цінний для Вас або той, що найменше відповідає правді. Відповідну букву напишіть проти номера питання, але в рубриці „Найменше”. Для кожного питання використовуйте тільки дві літери, відповідь, яка залишиться не записується ніде. Над питаннями не думайте занадто довго: перший вибір зазвичай буває найкращим.

Час від часу контролюйте себе: чи правильно ви записуєте відповіді, в ті чи інші стовпці, чи скрізь проставлені букви. Якщо виявиться помилка, виправте її.

Текст опитувальника:

1. Найбільше задоволення в житті дає:
 - А. Оцінка роботи.
 - В. Свідомість того, що робота виконана добре.
 - С. Свідомість, що знаходишся серед друзів.

2. Якби я грав у футбол, то хотів би бути:
 - А. Тренером, який розробляє тактику гри.
 - В. Відомим гравцем.
 - С. Обраним капітаном команди.

3. Кращими викладачами є ті, які:
 - А. Мають індивідуальний підхід.

- В. Захоплені своїм предметом і викликають інтерес до нього.
С. Створюють в колективі атмосферу, в якій ніхто не боїться висловити власну точку зору.
4. Учні оцінюють як найгірших таких викладачів, які:
А. Не приховують, що деякі люди їм несимпатичні.
В. Викликають у всіх дух змагання.
С. Демонструють, що предмет, який вони викладають, їм не цікавить.
5. Я радий, коли мої друзі:
А. Допмагають іншим, коли надається випадок.
В. Завжди вірні і надійні.
С. Інтелігентні й у них багато інтересів.
6. Кращими друзями вважаю тих:
А. З якими складаються взаємні відносини.
В. Які можуть більше, ніж я.
С. На яких можна покластись.
7. Я хотів би бути відомим, як ті:
А. Хто домігся життєвого успіху.
В. Хто може сильно любити.
С. Хто відрізняється дружелюбністю і доброзичливістю.
8. Якщо я б міг вибирати, я хотів би бути:
А. Науковим працівником.
В. Начальником відділу.
С. Досвідченим льотчиком.
9. Коли я був дитиною, я любив:
А. Ігри з друзями.
В. Успіхи в справах.
С. Коли мене хвалили.
10. Найбільше мені не подобається коли:
А. Я зустрічаю перешкоду при виконанні покладеного на мене завдання.
В. В колективі погіршуються товариські відносини.
С. Мене критикує дорослий (викладач).
11. Основна роль закладу освіти повинна полягати в:
А. Підготовці особистості до роботи за фахом.
В. Розвитку індивідуальних здібностей і самостійності.

С. Виховання в студентів якостей, завдяки яким вони могли б уживатися з людьми.

12. Мені не подобаються колективи, в яких:

- А. Недемократична система.
- В. Людина втрачає індивідуальність в загальній масі.
- С. Неможливо проявити власну ініціативи.

13. Якби у мене було більше вільного часу, я б використав його:

- А. Для спілкування з друзями.
- В. Для улюблених справ і самоосвіти.
- С. Для безтурботного відпочинку.

14. Мені здається, що я здатний на максимальне, коли:

- А. Працюю з симпатичними людьми.
- В. У мене робота, яка мене задовольняє.
- С. Мої зусилля досить винагородженні.

15. Я люблю, коли:

- А. Приємно проводжу час з друзями.
- В. Інші цінують мене.
- С. Відчуваю задоволення від виконаної роботи.

16. Якщо б про мене писали в газетах, мені хотілося б, щоб:

- А. Відзначили справу, яку я виконав.
- В. Похвалили мене за мою роботу.
- С. Повідомили про те, що мене вибрали в комітет або бюро.

17. Найкраще я вчився б, якби викладач:

- А. Мав до мене індивідуальний підхід.
- В. Симулював мене на більш цікаву працю.
- С. Використовував метод дискусії для розгляду проблемних питань.

18. Немає нічого гіршого, ніж

- А. Образа особистої гідності.
- В. Неуспіх при виконанні важливого завдання.
- С. Втрата друзів.

19. Найбільше я ціную:

- А. Особистий успіх.
- В. Загальну роботу.
- С. Практичні результати.

20. Дуже мало людей:
А. Дійсно радіють виконаній роботі.
В. С задоволення працюють в колективі.
С. Виконують роботу по-справжньому добре.
21. Я не переносю:
А. Сварки і суперечки.
В. Відкидання всього нового.
С. Людей, які ставлять себе вище інших.
22. Я хотів би:
А. Щоб оточуючі вважали мене своїм другом.
В. Допомогали іншим у спільній справі.
С. Викликати захоплення інших.
23. Я люблю керівництво, коли воно:
А. Вимогливо.
В. Користується авторитетом.
С. Доступно.
24. На роботі я хотів би:
А. Щоб рішення приймалися колективно.
В. Самостійно працювати над вирішенням проблеми.
С. Щоб керівник визнав мої достоїнства.
25. Я хотів би прочитати книгу:
А. Про мистецтво добре уживатись з людьми.
В. Про життя відомої людини.
С. Типу „Зроби сам”.
26. Якщо у мене були б музичні здібності, я хотів би бути:
А. Диригентом.
В. Солістом.
С. Композитором.
27. Вільний час з найбільшим задоволенням проводжу:
А. Дивлячись детективні фільми.
В. У розвагах з друзями.
С. Займаючись своїм хобі.
28. За умови однакового фінансового успіху я б із задоволенням:
А. Вигадав цікавий конкурс.
В. Виграв би в конкурсі.

С. Організував б конкурс і керував ним.

29. Для мене найважливіше знати:

А. Що я хочу зробити.

В. Як досягти мети.

С. Як залучити інших до досягнення моєї мети.

30. Людина повинна вести себе так, щоб:

А. Інші були задоволені ним.

В. Виконати насамперед свою задачу.

С. Не потрібно було б докоряти йому за роботу.

Бланк відповідей:

№	Більше всього	Менше всього	№	Більше всього	Менше всього	№	Більше всього	Менше всього
1.			11.			21.		
2.			12.			22.		
3.			13.			23.		
4.			14.			24.		
5.			15.			25.		
6.			16.			26.		
7.			17.			27.		
8.			18.			28.		
9.			19.			29.		
10.			20.			30.		

Ключ до опитувальником:

Спрямованість на себе (СС)			Спрямованість на взаємодію (СВ)			Спрямованість на задачу (СЗ)		
1. А	11. В	21. С	1. С	11. С	21. А	1. В	11. А	21. В
2. В	12. В	22. С	2. С	12. А	22. А	2. А	12. С	22. В
3. А	13. С	23. В	3. С	13. А	23. С	3. В	13. В	23. А
4. А	14. С	24. С	4. В	14. А	24. А	4. С	14. В	24. В
5. В	15. А	25. В	5. А	15. С	25. А	5. С	15. В	25. С
6. С	16. В	26. В	6. А	16. С	26. А	6. В	16. А	26. С
7. А	17. А	27. А	7. С	17. С	27. В	7. В	17. В	27. С
8. С	18. А	28. В	8. В	18. С	28. С	8. А	18. В	28. А
9. С	19. А	29. А	9. А	19. В	29. С	9. В	19. С	29. В
10. С	20. С	30. С	10. В	20. В	30. А	10. А	20. А	30. В

Опрацювання результатів:

Показник	СС	СВ	СЗ
Кількість „+”			
Кількість „-”			
Сума			
+30			

Кількість „+” підсумовується з кількістю „-” (з урахуванням знаку!).

Отриманий результат записується в підсумкову таблицю в рядок „Сума”.

Нарешті, до отриманого числа додається 30 (знову з урахуванням знаку!).

Цей показник і характеризує рівень вираженості даного виду спрямованості. Загальна сума всіх балів за трьома видами спрямованості повинна дорівнювати 90.

Підсумкова таблиця (приклад):

Показник	СС	СВ	СЗ
Кількість „+”	+8	+10	+12
Кількість „-”	-11	-11	-8
Сума	-3	-1	+4
+30	+27	+29	+34

Перевірка (загальна сума): $27 + 29 + 34 = 90$

Інтерпретація результатів

Особистісна спрямованість (спрямованість на себе – СС) зв’язується з переважанням мотивів власного благополуччя, прагненням до особистої першості, престижу. Така людина найчастіше буває зайнята самим собою, своїми почуттями і переживаннями і мало реагує на потреби людей навколо себе. В роботі бачить насамперед можливість задовольнити свої домагання.

Колективістська спрямованість, або спрямованість на взаємодію (СВ), має місце тоді, коли вчинки людини визначаються потребою в спілкуванні, прагненням підтримувати гарні відносини з колегами по роботі. Така людина проявляє інтерес до спільної діяльності.

Закінчення дод. Е.1

Ділова спрямованість (спрямованість на задачу – СЗ) відображає переважання мотивів, породжуваних самою діяльністю, захоплення процесом діяльності, безкорисливе прагнення до пізнання, оволодіння новими вміннями і навичками. Зазвичай така людина прагне співпрацювати з колективом і домагається найбільшої продуктивності групи, а тому намагається довести точку зору, яку вважає корисною для виконання поставленого завдання.

Необхідно відзначити, що всі три види спрямованості не абсолютно ізольовані, а в основному поєднуються. Тому коректніше буде говорити в результаті діагностики не про єдину, а про домінуючу спрямованість особистості.

**Визначення стилю міжособистісної взаємодії
(за методикою С. Максимова і Ю. Лобейко)**

Шановні майбутні бакалаври з туризму! Дайте, будь ласка, відповіді на поставлені запитання. Нам важливо з'ясувати Вашого рівня активності-пасивності в міжособистісній взаємодії та визначення стилю міжособистісної взаємодії.

Уважно прочитайте кожне твердження і оцініть за 5-ти бальною системою частоту прояви тієї чи іншої дії у вашій звичайній взаємодії з іншими людьми.

№	Дії	1	2	3	4	5
1.	Вказую людям, що треба робити					
2.	Вислуховую думку інших людей					
3.	Даю можливість іншим брати участь у прийнятті рішення					
4.	Даю можливість іншим діяти самостійно					
5.	Наполегливо пояснюю, як треба щось робити					
6.	Навчаю людей тому, як треба працювати					
7.	Раджуся з іншими					
8.	Не заважаю іншим працювати					
9.	Вказую, коли треба робити роботу					
10.	Враховую успіхи інших					
11.	Підтримую ініціативу					
12.	Не втручаюсь у процес визначення цілей діяльності іншими					
13.	Показую, як треба працювати					
14.	Іноді даю можливість іншим брати участь в обмірковуванні проблеми					
15.	Уважно вислуховую співрозмовників					
16.	Якщо втручаюся у справи інших, то поділовому					
17.	Думки інших не поділяю					
18.	Докладаю зусиль з метою залагодження розбіжностей					
19.	Намагаюся залагоджувати розбіжності					
20.	Вважаю, що кожен повинен застосовувати свій таланти як може					

Обробка результатів тестування:

Дії 1, 5, 9, 13, 17 вказують на прихильність до директивного стилю.

Дії 3, 7, 11, 15, 19 свідчать про вираженість колегіального стилю.

Дії 4, 8, 12, 16, 20 є індикаторами невтручання в дії інших людей.

Дії 2, 6, 10, 14, 18 дають підставу судити про прихильність до ділового стилю.

У кожній групі максимально можна набрати 25 балів.

Інтерпретація результатів:

12–14 балів – опитуваний схильний іноді проявляти даний стиль взаємодії.

20 і більше балів – опитуваний є прихильником стилю 1, 2, 3 або 4.

Загальний показник (по всьому опитувальнику):

70–100 балів – спрямованість до взаємодії з людьми.

20–50 балів – пасивність особистості в груповій діяльності.

Бажано зіставити самооціночні характеристики з оцінками підпорядкованих і колег. Саме на основі такого порівняння можлива свідомо корекція свого індивідуального стилю діяльності.

1. *Директивний стиль.* Знижене прагнення давати вказівки іншим людям, що їм треба робити, пояснювати і показувати, як треба працювати.

2. *Колегіальний стиль.* Помірно виражена тенденція до колективного прийняття рішень, прагнення радитися з іншими, уважно вислуховувати співрозмовників, залагоджувати розбіжності, підтримувати ініціативу оточуючих.

3. *Стиль невтручання в дії інших людей.* Підвищена тенденція надавати іншим можливість діяти самостійно, не втручатися в процес визначення цілей діяльності іншими, не заважати іншим працювати.

4. *Діловий стиль.* Помірно виражена тенденція вислуховувати думку інших людей, навчати їх тому, як треба працювати, враховувати успіхи інших, давати можливість іншим брати участь у обмірковуванні проблеми, докладати зусиль до того, щоб залагодити розбіжності.

*Діагностика потреби у спілкуванні
(за методикою Ю. Орлова)*

Шановні майбутні бакалаври з туризму! Дайте, будь ласка, відповіді на поставлені запитання. Нам важливо з'ясувати Ваш рівень потреби у спілкуванні.

Інструкція до тесту: Відповідайте „так” або „ні” на наведені нижче твердження

Тестовий матеріал

1. Я отримую задоволення від участі в різних урочистостях.
2. Я можу приглушити свої бажання, якщо вони суперечать бажанням моїх друзів.
3. Мені приємно виявляти прихильність до когось.
4. Я більше зосереджений на набутті впливу, ніж дружби.
5. Я відчуваю, що по відношенню до моїх друзів у мене більше прав, ніж обов'язків.
6. Коли я дізнаюся про успіхи свого друга, у мене чомусь погіршується настрій.
7. Щоб бути задоволеним собою, я повинен комусь у чомусь допомогти.
8. Мої турботи зникають, коли я опиняюся серед товаришів по роботі.
9. Мої товариші мені трохи набридли.
10. Коли я роблю погано роботу, присутність людей мене дратує.
11. Притиснутий до стіни, я кажу лише ту частину правди, яка, на мою думку, не шкодить моїм друзям чи знайомим.
12. У важкій ситуації я думаю не стільки про себе, скільки про близьку людину.
13. Неприємності у друзів викликають у мене такий стан, що я можу захворіти.
14. Мені приємно допомагати друзям, навіть якщо це завдасть мені значних клопотів.
15. Із поваги до товариша я можу погодитися з його думкою, навіть якщо він неправий.
16. Мені більше подобаються пригодницькі оповідання, ніж оповідання про кохання.
17. Сцени насилля в кіно мені огидні.
18. У стані самотності відчуваю тривогу і напруженість більше, ніколи я знаходжуся серед людей.

Закінчення дод. Е.3

19. Я вважаю, що основною радістю у житті є спілкування.
20. Мені шкода покинутих собак та кішок.
21. Я віддаю перевагу мати менше друзів, але більш близьких.
22. Я люблю бувати серед друзів.
23. Я довго переживаю сварки з близькими.
24. У мене більше близьких людей, ніж у багатьох інших.
25. У мені більший потяг до досягнень, ніж до дружби.
26. Я більше довіряю власним інтуїції та уяві в погляді на людей, ніж судженням про них інших людей.
27. Я надаю більшого значення матеріальному благополуччю та престижу, ніж радості спілкування з приємними мені людьми.
28. Я співчуваю людям, у яких немає близьких друзів.
29. Стосовно мене люди часто невдячні.
30. Я люблю оповідання про безкорисливу дружбу та любов.
31. Заради друга я можу пожертвувати всім.
32. У дитинстві я входив до однієї „тісної” компанії.
33. Якби я був журналістом, мені подобалось би писати про дружбу.

Обробка результатів тесту

За кожну відповідь, що відповідає ключу, нараховується один бал.

Відповіді „так” на твердження 1, 2, 7, 8, 11, 12, 13, 14, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 26, 28, 30, 31, 32, 33.

Відповіді „ні” на твердження 3, 4, 5, 6, 9, 10, 15, 16, 25, 27, 29.

Інтерпретація результатів тесту

Визначається загальна сума балів. Чим вища оцінка, тим більша потреба у спілкуванні.

*Діагностика потреби у самовдосконаленні
(за методикою Р. Бабушкіна)*

Шановні майбутні бакалаври з туризму! Дайте, будь ласка, відповіді на поставлені запитання. Нам важливо з'ясувати Ваш рівень потреби у самовдосконаленні.

Інструкція до тесту: перед Вами питальник, мета якого – з'ясувати особливості поведінки в різних ситуаціях. Відповідаючи на питання, Ви повинні вибрати одну із трьох запропонованих відповідей і записати її в питальному листі навпроти номера питання.

Текст анкети:

1. Чи цікаво Вам брати участь у конкурсах, олімпіадах, виставках, змаганнях?
а) так; б) не дуже; в) ні.

2. Як Ви вважаєте, чи повинна людина доводити свої вміння та навички до досконалості?
а) так; б) не завжди; в) ні.

3. Чи властиве Вам прагнення виконувати лідерські функції і чи подобається Вам це?
а) так; б) не завжди; в) ні.

4. Самовиховання та самоосвіта повинна бути обов'язковою, якщо людина хоче досягти досконалості в чомусь?
а) так; б) не завжди; в) ні.

5. Програючи на змаганнях або отримуючи низьку оцінку (наприклад, на іспиті), Ви:
а) переживаєте і прагнете в майбутньому посісти більш високе місце, підвищити оцінку;
б) іноді переживаю;
в) не переймаюся цим.

6. Якою мірою у Вас виражене прагнення досягнути поставленої мети?
а) швидше недостатньою;
б) напевно достатньою;
в) достатньою.

7. Поразки і невдачі спонукають мене досягнути поставленої мети:
а) так; б) не завжди; в) ні.

8. Завжди Вас задовольняли оцінки, отримані на іспитах?
а) так; б) не завжди, інколи; в) ні.
9. У житті людина повинна керуватися перспективними цілями:
а) найближчими;
б) важко відповісти;
в) так, перспективними.
10. Характерне для Вас постійне відчуття незадоволення досягнутим?
а) ні; б) не завжди, інколи; в) так.
11. Результатом гри в шахи, шашки, футбол, теніс тощо для учасників є:
а) перемога; б) процес гри; в) не знаю.
12. Чи прагнете Ви виконувати будь-яку роботу якнайкраще?
а) так; б) не завжди; в) ні.
13. Чи проявляється у Вас азарт при виконанні будь-якої роботи?
а) проявляється; б) іноді; в) ні.
14. Для мене краще працювати самостійно, ніж із кимось.
а) так; б) не завжди; в) ні.
15. Виступаючи на будь-яких змаганнях, людина повинна прагнути до найвищих результатів.
а) так; б) не завжди; в) ні.
16. Перебуваючи в компанії друзів, я вважаю за краще більше слухати, ніж говорити.
а) так; б) не завжди; в) ні.
17. У незнайомій компанії я не відчуваю незручності від присутності незнайомих мені людей.
а) відчуваю; б) не завжди; в) не відчуваю.
18. Як Ви вважаєте, що спонукає людей до відмінного навчання, до високих показників у роботі, спорті?
а) важко відповісти;
б) матеріальне стимулювання;
в) прагнення бути першим.
19. Оточення вважає мене безініціативною людиною.
а) так; б) не завжди; в) ні.

20. Кожна людина, яка поважає себе, повинна постійно ставити перед собою більш високі цілі.

а) ні; б) не завжди; в) так.

21. Як Ви вважаєте, чи приємно людині читати про себе позитивні відгуки в газетах, чути їх на зборах?

а) так; б) не завжди; в) не знаю.

22. Чи вважаєте Ви, що знайшли своє покликання в житті?

а) так; б) не впевнений; в) ні.

23. Якій геометричній фігурі Ви віддаєте перевагу?

а) кулі; б) кубу; в) циліндру.

24. Як багато часу Ви приділяєте своєму улюбленому заняттю?

а) дуже багато; б) небагато; в) напевно, мало.

25. У процесі виконання будь-якої роботи я контролюю себе, щоб переконатися, що я роблю все правильно.

а) так; б) не завжди; в) ні.

26. Ви погоджуєтесь, коли вас обирають ватажком у якій-небудь грі?

а) ні; б) іноді; в) так.

27. Чи часто Ви критикуєте своїх товаришів, фільми, газетні статті тощо?

а) ніколи; б) іноді; в) часто.

28. Якби на зборах Вас запропонували обрати керівником (старостою групи, командиром студентського загону, головним лікарем тощо), але в процесі голосування вибрали б іншого, то:

а) це мене не зачепило;

б) не знаю, не було такого;

в) було б трохи неприємно.

29. Я б хотів хоча й не помітну роботу, але престижну і високооплачувану.

а) так; б) не знаю; в) ні.

30. Я не завжди досягаю поставленої мети, незважаючи на усі подолані труднощі.

а) рідко; б) не завжди; в) так.

*Закінчення дод. Е.4**Ключ до питальника.*

Відповіді в питаннях з 1 до 5, з 11 до 15, з 21 по 25 оцінюються таким чином: а – 3 бали, б – 2 бали, в – 1 бал, у питаннях із 6 до 10, із 16 до 20, із 26 до 30: а – 1 бал, б – 2 бали, в – 3 бали. Визначити загальну суму балів на всі питання.

Потреба у самовдосконаленні визначається за шкалою:

- високий ступінь вираження потреби – 71–90 балів;
- середній ступінь вираження потреби – 62–70 балів;
- низький ступінь вираження потреби – 30–61 бал.

**ДІАГНОСТИКА СФОРМОВАНOSTI КОГНІТИВНОГО КОМПОНЕНТА
ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ З ТУРИЗМУ ДО
ПРОФЕСІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ**

Комплексний тест

*з начальних дисциплін „Технологія продажу туристичного продукту”,
„Географія туризму”, „Рекреалогія”, „Бухгалтерський облік в сфері туризму”
та спеціального курсу „Практикум професійної взаємодії в сфері туризму”*

(одноальтернативні тестові завдання)

1. *Що не відноситься до психологічного впливу на людину?*
 - а) бесіда;
 - б) навіювання;
 - в) поведінка;
 - г) емоції.

2. *Спілкування – спосіб взаємодії і взаємозв'язку людей за допомогою:*
 - а) жестів;
 - б) мови;
 - в) розуму;
 - г) свідомості.

3. *Бесіда – це ...*
 - а) діалог між двома людьми;
 - б) метод, який передбачає відповідь на питання;
 - в) діагностика взаємних симпатій;
 - г) спосіб отримання інформації.

4. *Основними характеристиками міжособистісної взаємодії є:*
 - а) праксеологічна, афективна, гностична складові;
 - б) предметна спрямованість, вираженість, ситуативність, рефлексивна багатозначність;
 - в) єдність мотиваційного, емоційного і поведінкового компонентів;
 - г) спрямованість, вектор реактивності, ініціативність, інтелектуальна активність.

5. *Ділові комунікації – це складний багатоплановий процес розвитку контактів між людьми в ...*
 - а) службовій сфері;
 - б) сфері спілкування;

- в) процесі взаємодії;
- г) особистому плані.

6. *Встановлення контакту (знайомства) в діловому спілкуванні передбачає*

- а) дотримання нейтралітету;
- б) порушення правил етикету;
- в) розуміння іншої людини;
- г) представлення себе іншій людині.

7. *Службові контакти повинні будуватись на ...*

- а) партнерських засадах;
- б) взаємному інтересі;
- в) особистій вигоді;
- г) корисливому інтересі.

8. *Вплив речей один на одного, для відображення взаємозв'язків між різними об'єктами, для характеристики форм людського співіснування, людської діяльності та пізнання – це _____.*

- а) взаємодія;
- б) спілкування;
- в) контакт;
- г) розуміння.

9. *Назвіть автора цитати: „Я стверджую, що все, що володіє по своїй природі здатністю впливати на що-небудь інше або відчувати хоч найменший вплив, нехай від чого-небудь дуже незначного і лише один раз, – все це дійсно існує”.*

- а) Гегель;
- б) Кант;
- в) Платон;
- г) Арістотель.

10. *Один зі складових процесів взаємодії, в результаті якого виникає новий якісний стан об'єкта.*

- а) онтогенез;
- б) розвиток;
- в) удосконалення;
- г) формування.

11. *Спосіб існування матерії, в найзагальнішому вигляді – зміна взагалі, будь-яка взаємодія об'єктів.*

- а) розуміння;
- б) формування;

- в) рух;
- г) розвиток.

12. Незмінне правило взаємодії: „Рівень вимог, пропонований до оточуючих повинен відповідати рівню _____ ставлення до себе та інших”.

- а) гуманного;
- б) шанобливого;
- в) відповідального;
- г) суворого.

13. _____ – складний, багатоплановий процес встановлення і розвитку контактів між людьми, породжуваний потребами в спільній діяльності та включає в себе обмін інформацією, вироблення спільної стратегії взаємодії, сприйняття і розуміння іншої людини.

- а) спілкування;
- б) розуміння;
- в) контактність;
- г) соціалізація.

14. _____ – емоційна чуйність людини на переживання іншого.

- а) співчуття;
- б) співпереживання;
- в) емпатія;
- г) підтримки.

15. У будь-якому випадку однією з необхідних умов організації взаємодій є наявність постійного _____.

- а) зворотного зв'язку;
- б) візуального контакту;
- в) взаєморозуміння;
- г) сприйняття.

(багатоальтернативні тестові завдання)

1. Взаємодія носить _____ і _____ характер

- а) особистісний;
- б) універсальний;
- в) об'єктивний;
- г) суб'єктивний.

2. Які методи виділив А. Пономарьов, які сприяють досягненню взаємодій?

- а) логічний;
- б) лінгвістичний;

- в) синтетичний;
- г) графічний;
- д) статистичний;
- е) аналітичний.

3. До форм взаємодії належать:

- а) кооперація;
- б) конкуренція;
- в) конфлікт;
- г) соціалізація;
- д) індивідуалізація;
- е) співробітництво;
- ж) вичікування;
- з) конфронтація.

4. Стилів управління (по К. Левіну):

- а) авторитарний;
- б) демократичний;
- в) диктаторський;
- г) конформістський;
- д) публічний;
- е) ліберальний.

5. Сторони спілкування:

- а) інформативна;
- б) інформаційна;
- в) перцептивна;
- г) інтерактивна;
- д) комунікативна;
- е) прогностична;
- ж) управлінська.

6. У спільній діяльності виділяють наступні стратегії міжособистісних взаємодій індивідів:

- а) співробітництво;
- б) одностороннє прийняття;
- в) ухилення від взаємодії;
- г) одностороння протидія;
- д) двостороння протидія;
- е) двостороннє прийняття;
- ж) компромісна взаємодія;
- з) спрямованість на взаємодію; и протиборство;
- к) конкурентна взаємодія.

7. Серед специфічних властивостей взаємодії можна виділити:

- а) послідовність, безперервність і одночасна дискретність взаємодій;
- б) націленість на передачу знань, умінь, громадського досвіду;
- в) необхідність створення умов для самоактуалізації і самореалізації;
- г) діалектичний взаємозв'язок з процесом спілкування і його сторонами;
- д) закономірна асиметричність позицій суб'єктів взаємодії.

ДІАГНОСТИКА СФОРМОВАНOSTI ДІЯЛЬНІСНОГО КОМПОНЕНТА ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ З ТУРИЗМУ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Додаток К.1

Авторська методика „Шкала самооцінки рівня сформованості умінь, які забезпечують здійснення ефективної професійної взаємодії”

Методика призначена для діагностики діяльнісного компоненту готовності майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії.

Респондентам пропонується шкала самооцінки рівня розвитку професійних умінь, які забезпечують здійснення ефективної професійної взаємодії (перцептивно-прогностичні, організаційні, комунікативні, рефлексивно-регулятивні) – всього 16 за 5-бальною шкалою від 1 (найнижчий рівень) до 5 (найвищий рівень).

Уміння, які забезпечують здійснення ефективної професійної взаємодії	Бали
1. Сприймати емоційний стан учасників професійної взаємодії	1 2 3 4 5
2. Розпізнавати приховані мотиви й форми психологічного захисту суб'єктів взаємодії	1 2 3 4 5
3. Прогнозувати розвиток і результати комунікативної ситуації	1 2 3 4 5
4. Бачити головне в іншій людині, правильно визначати його ставлення до соціальних цінностей	1 2 3 4 5
5. Створювати емоційно-комфортні умови для спільної діяльності	1 2 3 4 5
6. Ідентифікувати отриману інформацію	1 2 3 4 5
7. Активно, емпатійно слухати учасників професійної взаємодії	1 2 3 4 5
8. Усвідомлювати та регулювати позиції під час взаємодії	1 2 3 4 5
9. Розуміти партнерів зі спілкування, їх мотиви та цілі	1 2 3 4 5
10. Дискутувати та відстоювати власну позицію	1 2 3 4 5
11. Встановлювати міжособистісні зв'язки	1 2 3 4 5
12. Володіти засобами вербального та невербального спілкування	1 2 3 4 5
13. Оцінювати результати взаємодії	1 2 3 4 5
14. Аналізувати власний комунікативний потенціал й потенціал інших учасників взаємодії	1 2 3 4 5
15. Усвідомлювати та регулювати власний емоційний стан та стан партнера	1 2 3 4 5
16. Аналізувати власну систему ставлень до партнера по взаємодії	1 2 3 4 5

Обробка та інтерпретація. Щоб визначити рівень сформованості діяльнісного компоненту готовності до професійної взаємодії необхідно скласти усі бали за вказаними твердженнями. Порахуйте загальну кількість балів. Продуктивний (61–80 балів); достатній (41–60 балів); елементарний (16–40 балів).

Авторська методика „Шкала оцінки експертами-викладачами рівня сформованості умінь, які забезпечують здійснення ефективної професійної взаємодії”

Методика призначена для діагностики діяльнісного компоненту готовності майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії. Викладачам-експертам пропонується шкала самооцінки рівня розвитку у майбутніх бакалаврів з туризму професійних умінь, які забезпечують здійснення ефективної професійної взаємодії (перцептивно-прогностичні, організаційні, комунікативні, рефлексивно-регулятивні) – всього 16 за 5-бальною шкалою від 1 (найнижчий рівень) до 5 (найвищий рівень).

Уміння, які забезпечують здійснення ефективної професійної взаємодії	Бали
17. Сприймати емоційний стан учасників професійної взаємодії	1 2 3 4 5
18. Розпізнавати приховані мотиви й форми психологічного захисту суб'єктів взаємодії	1 2 3 4 5
19. Прогнозувати розвиток і результати комунікативної ситуації	1 2 3 4 5
20. Бачити головне в іншій людині, правильно визначати його ставлення до соціальних цінностей	1 2 3 4 5
21. Створювати емоційно-комфортні умови для спільної діяльності	1 2 3 4 5
22. Ідентифікувати отриману інформацію	1 2 3 4 5
23. Активно, емпатійно слухати учасників професійної взаємодії	1 2 3 4 5
24. Усвідомлювати та регулювати позиції під час взаємодії	1 2 3 4 5
25. Розуміти партнерів зі спілкування, їх мотиви та цілі	1 2 3 4 5
26. Дискутувати та відстоювати власну позицію	1 2 3 4 5
27. Встановлювати міжособистісні зв'язки	1 2 3 4 5
28. Володіти засобами вербального та невербального спілкування	1 2 3 4 5
29. Оцінювати результати взаємодії	1 2 3 4 5
30. Аналізувати власний комунікативний потенціал й потенціал інших учасників взаємодії	1 2 3 4 5
31. Усвідомлювати та регулювати власний емоційний стан та стан партнера	1 2 3 4 5
32. Аналізувати власну систему ставлень до партнера по взаємодії	1 2 3 4 5

Обробка та інтерпретація. Щоб визначити рівень сформованості діяльнісного компоненту готовності до професійної взаємодії необхідно скласти усі бали за вказаними твердженнями. Порахуйте загальну кількість балів. Продуктивний (61–80 балів); достатній (41–60 балів); елементарний (16–40 балів).

ДІАГНОСТИКА СФОРМОВАНOSTІ ОСОБИСТІСНОГО КОМПОНЕНТА ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ З ТУРИЗМУ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Додаток Л.1

Оцінка рівня контактності [129]

Шановні майбутні бакалаври з туризму! Дайте, будь ласка, відповіді на поставлені запитання. Нам важливо з'ясувати Ваш рівень контактності.

Дана методика включає 10 запитань. Обстежуваному пропонується текст запитань за трибальною шкалою відповідей для кожного запитання.

Інструкція. Чи можете ви легко встановлювати контакти з іншими людьми? Вам це дається легко чи складно? Вам пропонуються запитання. До кожного з них дається три варіанти відповідей. Уважно прочитайте кожне запитання, дайте відповіді на запитання тесту.

Зміст запитань

1. Звичайно я спокійно реаую на надмірно сконцентрованих на собі, самозадоволених людей, навіть тоді, коли вони похваляються або інакше показують якої високої думки вони про себе:

- а) так, твердження вірне,
- б) вірно, але щось середнє
- в) ні, не вірно.

2. Я сумніваюся в чесності людей, які проявляють більше дружелюбності, ніж я можу чекати:

- а) згодний,
- б) невпевнений,
- в) незгодний.

3. Якщо хтось розсердився на мене, то я:

- а) спробую його заспокоїти,
- б) не знаю, що зробив би,
- в) сам розсердився б.

4. Немає абсолютно поганих людей, просто треба прагнути зрозуміти людину і вона відповість добром:

- а) згодний,
- б) невпевнений,
- в) незгодний.

5. Коли роблять спробу керувати мною, я навмисне роблю все навпаки:

а) так, твердження вірне,

б) вірно, але щось середнє

в) ні, не вірно.

6. Якщо керівництво або члени сім'ї в чомусь мене дорікають, то, як правило, я стою за справедливість:

а) згодний,

б) невпевнений,

в) незгодний.

7. Іноді жартома я роблю яке – небудь (іноді невдале) зауваження тільки для того, щоб здивувати людей і подивитися, що вони на це скажуть:

а) так буває,

б) складно відповісти,

в) ні, ніколи так не роблю.

8. Мені подобається ретельно продумувати, як вплинути на інших людей, щоб вони допомогли досягти моєї цілі:

а) згодний,

б) невпевнений,

в) незгодний.

9. Якщо моє вдале зауваження залишилося непоміченим:

а) я не повторюю його,

б) не можу відповісти,

в) повторюю своє зауваження знову.

10. Іноді я засмучуюся через те, що люди кажуть про мене погані речі поза очі і без всяких на те підстав:

а) згодний,

б) невпевнений,

в) незгодний.

Обробка та інтерпретація результатів

Підрахуйте суму балів. Коли ви дали відповіді А на запитання 2, 5, 7, 8, 10 і В на запитання 1, 3, 4, 6, 9, то порахуйте по 2 бали; коли є відповіді Б, то рахуйте по 1 балу.

Сума менше ніж 5 балів. Ви лагідні, не схильні до заздрощів, легко ладнаєте з людьми, не прагнете будь – що перевершити оточуючих. Ви ставите перед собою складні перспективні цілі.

Закінчення дод. Л.1

Якщо не обмежують і не прищеплюють перспективних цілей, задач, ви спокійно працюєте в групі. Про людей, як відсутніх, так і присутніх, ви висловлюєтеся добре, більше схильні їх захищати, ніж засуджувати. Негативні емоції швидко хникають і ви спокійно, без образи встановлюєте контакт із людиною, яка образила вас.

Сума від 6 до 12 балів. Ви достатньо гнучкі у стосунках з іншими людьми, але змінюєте думку про людину важко, не дивлячись на очевидні для всіх факти. Ви готові змінити думку про людину швидше в кращу сторону, ніж негативно. Перш ніж перейти на дружні відносини, ви якийсь час вивчаєте людину. Ви відкриті для спілкування, компромісних рішень, не любите конфліктувати.

Сума від 13 до 20 балів. Ви обережна людина, у всьому бачите таємницю, повні сумнівів у своїй безпеці, схильні до недовірливості й підозрливості. Ваша гордість не допускає можливості бути беззахисним. Ви завжди готові до боротьби, живете в очікуванні конфлікту і тим самим провокуєте його. Ви знаєте прийоми супротивників, умієте управляти оточуючими, добиватися своїх цілей за допомогою певного набору універсальних дій. Проте ви погано орієнтуєтеся у глибинних знаннях психології людей, не враховуєте внутрішній світ людини, вступаючи з ними у ділові стосунки.

Сума більше 20 балів. Для вас конфлікт – спосіб життя. Вам важко встановлювати позитивні взаємини з людьми.

Тест на визначення стресостійкості особистості [170]

Шановні майбутні бакалаври з туризму! Дайте, будь ласка, відповіді на поставлені запитання. Нам важливо з'ясувати Ваш рівень стресостійкості. Ви отримаєте більш об'єктивний результат, при умові щирої відповіді на запитання.

Необхідно відповісти на питання, виходячи з того, наскільки часто ці твердження вірні для Вас. Відповідати слід на всі пункти, навіть якщо дане твердження до Вас взагалі не відноситься.

№	Запитання	Рідко	Інколи	Часто
1.	Я вважаю, що мене недооцінюють в колективі	1	2	3
2.	Я намагаюсь працювати, вчитися, навіть якщо буваю не зовсім здоровий	1	2	3
3.	Я переживаю за якість своєї роботи	1	2	3
4.	Я буваю, налаштований агресивно	1	2	3
5.	Я не терплю критики у свій адрес	1	2	3
6.	Я буваю дратівливим	1	2	3
7.	Я намагаюсь бути лідером там, де це можливо	1	2	3
8.	Мене вважають людиною наполегливою і напористою	1	2	3
9.	Я страждаю безсонням	1	2	3
10.	Своїм недругам я можу дати відсіч	1	2	3
11.	Я емоційно і болісно переживаю неприємність	1	2	3
12.	У мене не вистачає часу на відпочинок	1	2	3
13.	У мене виникають конфліктні ситуації	1	2	3
14.	Мені бракує влади, щоб реалізувати себе	1	2	3
15.	У мене не вистачає часу, щоб зайнятися улюбленою справою	1	2	3
16.	Я все роблю швидко	1	2	3
17.	Я відчуваю страх, що не вступлю в інститут	1	2	3
18.	Я дію зопалу, а потім переживаю за свої справи і вчинки	1	2	3

Далі підрахуйте сумарна кількість балів, яку було набрано, і визначте, який рівень вашої стресостійкості, по таблиці:

Ключ

Сумарне число балів	Рівень вашої стресостійкості
46–54	елементарний
34–45	достатній
18–33	продуктивний

Чим менше (сумарне число) балів ви набрали, тим вище Ваша стресостійкість, і навпаки.

Методика визначення рівня рефлексивності
(за методикою А. Карнова)

Шановні майбутні бакалаври з туризму! Дайте, будь ласка, відповіді на поставлені запитання. Нам важливо з'ясувати Ваш рівень здатності до рефлексії.

Дайте відповідь на декілька тверджень тесту та напроти номера питання поставити відповідну цифру: 1 – абсолютно неправильно; 2 – неправильно; 3 – швидше неправильно; 4 – не знаю; 5 – швидше правильно; 6 – правильно; 7 – цілком правильно.

Твердження

1. Прочитавши хорошу книгу, я завжди потім довго думаю про неї; хочеться її з ким-небудь обговорити.
2. Коли мене раптом несподівано про щось запитують, я можу відповісти перше, що прийшло в голову.
3. Перш ніж зняти трубку телефону, щоб подзвонити у справі, я зазвичай у думках планую майбутню розмову.
4. Зробивши якийсь промах, я довго потім не можу відвернутися від думок про нього.
5. Коли я роздумую над чимось або розмовляю з іншою людиною, мені буває цікаво раптом пригадати, що послужило початком думок.
6. Приступаючи до важкого завдання, я прагну не думати про майбутні труднощі.
7. Головне для мене – представити кінцеву мету своєї діяльності, а деталі мають другорядне значення.
8. Буває, що я не можу зрозуміти, чому хто-небудь незадоволений мною.
9. Я часто ставлю себе на місце іншої людини.
10. Для мене важливо в деталях уявляти собі хід майбутньої роботи.
11. Мені було б важко написати серйозний лист, якби я не склав план.
12. Я вважаю за краще діяти, а не роздумувати над причинами своїх невдач.

13. Я досить легко приймаю рішення відносно дорогої покупки.
14. Як правило, щось задумавши, я прокручую в голові свої задуми, уточнюючи деталі, розглядаючи всі варіанти.
15. Я турбуюся про своє майбутнє.
16. Думаю, що в безлічі ситуацій треба діяти швидко, керуючись першою думкою, що прийшла в голову.
17. Деколи я приймаю необдумані рішення.
18. Закінчивши розмову, я, буває, продовжую вести її в думках, приводячи все нові і нові аргументи в захист своєї точки зору.
19. Якщо відбувається конфлікт, то, роздумуючи над тим, хто в ньому винен, я в першу чергу починаю з себе.
20. Перш ніж прийняти рішення, я завжди намагаюся все ретельно обдумати.
21. У мене бувають конфлікти від того, що я деколи не можу передбачити, якої поведінки чекають від мене оточуючі.
22. Трапляється, що, обдумуючи розмову з іншою людиною, я немов би в думках веду з ним діалог.
23. Я прагну не замислюватися над тим, які думки і відчуття викликають в інших людях мої слова і вчинки.
24. Перш ніж зробити зауваження іншій людині, я обов'язково подумаю, якими словами це краще зробити, щоб його не образити.
25. Вирішуючи важку задачу, я думаю над нею навіть тоді, коли займаюся іншими справами.
26. Якщо я з кимось сварюся, то в більшості випадків не вважаю себе винуватим.
27. Рідко буває так, що я шкодую про сказане.

Закінчення дод. Л.3

Слід мати на увазі, що із 27 тверджень 15 є прямими (номери 1, 3, 4, 5, 9, 10, 11, 14, 15, 18, 19, 20, 22, 24, 25). Інші твердження є непрямими, що необхідно враховувати при підрахуванні результатів, коли для отримання підсумкового балу підсумовуються в прямих твердженнях цифри, які відповідають відповідям респондентів, а в непрямих – значення, які були замінені на ті, що отримані при інверсії шкали відповідей.

При інтерпретації результат оцінюють так:

113 і нижче балів – низький рівень рефлексивності;

114–139 балів – середній рівень рефлексивності;

140 і вище балів – високий рівень рефлексивності.

**Зміна рівнів сформованості показників мотиваційного компоненту
готовності до професійної взаємодії студентів КГ та ЕГ (у %)**

Рівень сформованості	Етапи експерименту							
	констат.		контр.		констат.		контр.	
	КГ (158)				ЕГ (151)			
	К	%	К	%	К	%	К	%
<i>Спрямованість на взаємодію</i>								
Продуктивний	30	18,99	36	22,79	31	20,53	49	32,45
Достатній	58	36,71	69	43,67	54	35,76	76	50,33
Елементарний	70	44,30	53	33,54	66	43,71	26	17,22
<i>Орієнтація на партнерство і співпрацю</i>								
Продуктивний	28	17,72	33	20,89	30	19,87	46	30,46
Достатній	57	36,08	65	41,14	51	33,77	69	45,70
Елементарний	73	46,20	60	37,97	70	46,36	36	23,84
<i>Потреба у спілкуванні</i>								
Продуктивний	37	23,42	44	27,85	33	21,85	50	33,11
Достатній	49	31,01	56	35,44	51	33,78	80	52,98
Елементарний	72	45,57	58	36,71	67	44,37	21	13,91
<i>Потреба у самовдосконаленні</i>								
Продуктивний	29	18,35	34	21,52	32	21,19	53	35,10
Достатній	50	31,65	61	38,61	46	30,46	71	47,02
Елементарний	79	50	63	39,87	73	48,35	27	17,88

**Зміна рівнів сформованості показників когнітивного компоненту готовності
до професійної взаємодії студентів КГ та ЕГ (у %)**

Рівень сформованості	Етапи експерименту							
	констат.		контр.		констат.		контр.	
	КГ (158)				ЕГ (151)			
	К	%	К	%	К	%	К	%
<i>Обсяг засвоєних знань</i>								
Продуктивний	22	13,92	26	16,46	21	13,91	34	22,51
Достатній	43	27,22	49	31,01	39	25,83	61	40,40
Елементарний	93	58,86	83	52,53	91	60,26	56	37,09
<i>Осмисленість засвоєних знань</i>								
Продуктивний	15	9,49	17	10,76	11	7,29	29	19,20
Достатній	38	24,05	42	26,58	36	23,84	57	37,75
Елементарний	105	66,46	99	62,66	104	68,87	65	43,05

Зміна рівнів сформованості показників діяльнісного компоненту готовності до професійної взаємодії студентів КГ та ЕГ (у %)

Рівень сформованості	Етапи експерименту							
	констат.		контр.		констат.		контр.	
	КГ (158)				ЕГ (151)			
	К	%	К	%	К	%	К	%
<i>Перцептивно-прогностичні уміння</i>								
Продуктивний	22	13,92	29	18,35	25	16,55	47	31,13
Достатній	60	37,98	71	44,94	56	37,09	71	47,02
Елементарний	76	48,1	58	36,71	70	46,36	33	21,85
<i>Організаційні уміння</i>								
Продуктивний	24	15,19	29	18,36	20	13,24	44	29,14
Достатній	63	39,87	70	44,3	66	43,71	82	54,3
Елементарний	71	44,94	59	37,34	65	43,05	25	16,56
<i>Комунікативні уміння</i>								
Продуктивний	29	18,35	37	23,42	27	17,88	51	33,77
Достатній	69	43,67	78	49,37	65	43,05	84	55,63
Елементарний	60	37,98	43	27,21	59	39,07	16	10,6
<i>Рефлексивно-регулятивні уміння</i>								
Продуктивний	19	12,02	22	13,92	18	11,92	39	25,83
Достатній	61	38,61	68	43,04	58	38,41	73	48,34
Елементарний	78	49,37	68	43,04	75	49,67	39	25,83

Зміна рівнів сформованості показників особистісного компоненту готовності до професійної взаємодії студентів КГ та ЕГ (у %)

Рівень сформованості	Етапи експерименту							
	констат.		контр.		констат.		контр.	
	КГ (158)				ЕГ (151)			
	К	%	К	%	К	%	К	%
<i>Контактність</i>								
Продуктивний	35	22,15	40	25,32	30	19,87	51	33,78
Достатній	68	43,04	72	45,57	69	45,69	82	54,3
Елементарний	55	34,81	46	29,11	52	34,44	18	11,92
<i>Стресостійкість</i>								
Продуктивний	27	17,09	30	18,99	26	17,22	39	25,83
Достатній	49	31,01	51	32,28	43	28,48	65	43,05
Елементарний	82	51,9	77	48,73	82	54,3	47	31,12
<i>Здатність до рефлексії</i>								
Продуктивний	25	15,82	31	19,62	26	17,22	54	35,76
Достатній	52	32,91	62	39,24	47	31,13	79	52,32
Елементарний	81	51,27	65	41,14	78	51,65	18	11,92

Обчислення $\chi^2_{\text{експ.}}$ для досліджуваних рівнів мотиваційного компоненту студентів ЕГ та КГ на констатувальному етапі

	i = 1	i = 2	i = 3	N_1	N_2	$1/N_1N_2$
$EG(Q_{1i})$	31	53	74	158	151	4,19E-05
$KG(Q_{2i})$	31	51	69			
$Q_{1i} + Q_{2i}$	62	104	143			
N_1Q_{2i}	4898	8058	10902			
N_2Q_{1i}	4681	8003	11174			
$N_1Q_{2i} - N_2Q_{1i}$	217	55	-272			
$(N_1Q_{2i} - N_2Q_{1i})^2$	47089	3025	73984			
$\frac{(N_1Q_{2i} - N_2Q_{1i})^2}{Q_{1i} + Q_{2i}}$	759,5	29,08654	517,3706			
$\chi^2_{\text{експ.}(i)}$	0,031834	0,001219	0,021685			
$\chi^2_{\text{експ.}}$	0,054739	$\chi^2_{\text{кр}}$	5,991			

Обчислення $\chi^2_{\text{експ.}}$ для досліджуваних рівнів когнітивного компоненту студентів ЕГ та КГ на констатувальному етапі

	i = 1	i = 2	i = 3	N_1	N_2	$1/N_1N_2$
$EG(Q_{1i})$	18	41	99	158	151	4,19E-05
$KG(Q_{2i})$	16	37	98			
$Q_{1i} + Q_{2i}$	34	78	197			
N_1Q_{2i}	2528	5846	15484			
N_2Q_{1i}	2718	6191	14949			
$N_1Q_{2i} - N_2Q_{1i}$	-190	-345	535			
$(N_1Q_{2i} - N_2Q_{1i})^2$	36100	119025	286225			
$\frac{(N_1Q_{2i} - N_2Q_{1i})^2}{Q_{1i} + Q_{2i}}$	1061,764706	1525,961538	1452,918782			
$\chi^2_{\text{експ.}(i)}$	0,044503509	0,063960162	0,060898599			
$\chi^2_{\text{експ.}}$	0,16936227	$\chi^2_{\text{кр}}$	5,991			

Обчислення $\chi^2_{\text{експ.}}$ для досліджуваних рівнів діяльнісного компоненту студентів ЕГ та КГ на констатувальному етапі

	i = 1	i = 2	i = 3	N_1	N_2	$1/N_1N_2$
$EG(Q_{1i})$	24	63	71	158	151	4,19E-05
$KG(Q_{2i})$	23	61	67			
$Q_{1i} + Q_{2i}$	47	124	138			
N_1Q_{2i}	3634	9638	10586			
N_2Q_{1i}	3624	9513	10721			
$N_1Q_{2i} - N_2Q_{1i}$	10	125	-135			
$(N_1Q_{2i} - N_2Q_{1i})^2$	100	15625	18225			
$\frac{(N_1Q_{2i} - N_2Q_{1i})^2}{Q_{1i} + Q_{2i}}$	2,127659574	126,0080645	132,0652174			
$\chi^2_{\text{експ.}(i)}$	8,91801E-05	0,005281585	0,005535469			
$\chi^2_{\text{експ.}}$	0,010906234	$\chi^2_{\text{кр}}$	5,991			

Обчислення $\chi^2_{\text{експ.}}$ для досліджуваних рівнів особистісного компоненту студентів ЕГ та КГ на констатувальному етапі

	i = 1	i = 2	i = 3	N_1	N_2	$1/N_1N_2$
$EG(Q_{1i})$	29	56	73	158	151	4,19E-05
$KG(Q_{2i})$	27	53	71			
$Q_{1i} + Q_{2i}$	56	109	144			
N_1Q_{2i}	4266	8374	11218			
N_2Q_{1i}	4379	8456	11023			
$N_1Q_{2i} - N_2Q_{1i}$	-113	-82	195			
$(N_1Q_{2i} - N_2Q_{1i})^2$	12769	6724	38025			
$\frac{(N_1Q_{2i} - N_2Q_{1i})^2}{Q_{1i} + Q_{2i}}$	228,0178571	61,68807339	264,0625			
$\chi^2_{\text{експ.}(i)}$	0,009557291	0,002585635	0,01106809			
$\chi^2_{\text{експ.}}$	0,023211016	$\chi^2_{\text{кр}}$	5,991			

Обчислення $\chi^2_{\text{експ.}}$ для досліджуваних рівнів мотиваційного компоненту студентів ЕГ та КГ на контрольному етапі

	i = 1	i = 2	i = 3	N_1	N_2	$1/N_1N_2$
$EG(Q_{1i})$	37	63	58	158	151	4,19E-05
$KG(Q_{2i})$	50	74	27			
$Q_{1i} + Q_{2i}$	87	137	85			
N_1Q_{2i}	7900	11692	4266			
N_2Q_{1i}	5587	9513	8758			
$N_1Q_{2i} - N_2Q_{1i}$	2313	2179	-4492			
$(N_1Q_{2i} - N_2Q_{1i})^2$	5349969	4748041	20178064			
$\frac{(N_1Q_{2i} - N_2Q_{1i})^2}{Q_{1i} + Q_{2i}}$	61493,89655	34657,23358	237388,9882			
$\chi^2_{\text{експ.}(i)}$	2,577495874	1,452646223	9,950079145			
$\chi^2_{\text{експ.}}$	13,98022124	$\chi^2_{\text{кр}}$	5,991			

Обчислення $\chi^2_{\text{експ.}}$ для досліджуваних рівнів когнітивного компоненту студентів ЕГ та КГ на контрольному етапі

	i = 1	i = 2	i = 3	N_1	N_2	$1/N_1N_2$
$EG(Q_{1i})$	21	46	91	158	151	4,19E-05
$KG(Q_{2i})$	31	59	61			
$Q_{1i} + Q_{2i}$	52	105	152			
N_1Q_{2i}	4898	9322	9638			
N_2Q_{1i}	3171	6946	13741			
$N_1Q_{2i} - N_2Q_{1i}$	1727	2376	-4103			
$(N_1Q_{2i} - N_2Q_{1i})^2$	2982529	5645376	16834609			
$\frac{(N_1Q_{2i} - N_2Q_{1i})^2}{Q_{1i} + Q_{2i}}$	57356,32692	53765,48571	110754,0066			
$\chi^2_{\text{експ.}(i)}$	2,404071042	2,253562147	4,642216723			
$\chi^2_{\text{експ.}}$	9,299849913	$\chi^2_{\text{кр}}$	5,991			

Обчислення $\chi^2_{\text{експ.}}$ для досліджуваних рівнів діяльнісного компоненту студентів ЕГ та КГ на контрольному етапі

	i = 1	i = 2	i = 3	N_1	N_2	$1/N_1N_2$
$EG(Q_{1i})$	29	72	57	158	151	4,19E-05
$KG(Q_{2i})$	45	78	28			
$Q_{1i} + Q_{2i}$	74	150	85			
N_1Q_{2i}	7110	12324	4424			
N_2Q_{1i}	4379	10872	8607			
$N_1Q_{2i} - N_2Q_{1i}$	2731	1452	-4183			
$(N_1Q_{2i} - N_2Q_{1i})^2$	7458361	2108304	17497489			
$\frac{(N_1Q_{2i} - N_2Q_{1i})^2}{Q_{1i} + Q_{2i}}$	100788,6622	14055,36	205852,8118			
$\chi^2_{\text{експ.}(i)}$	4,224522683	0,58912566	8,628250975			
$\chi^2_{\text{експ.}}$	13,44189932	$\chi^2_{\text{кр}}$	5,991			

Обчислення $\chi^2_{\text{експ.}}$ для досліджуваних рівнів особистісного компоненту студентів ЕГ та КГ на контрольному етапі

	i = 1	i = 2	i = 3	N_1	N_2	$1/N_1N_2$
$EG(Q_{1i})$	33	62	63	158	151	4,19E-05
$KG(Q_{2i})$	48	75	28			
$Q_{1i} + Q_{2i}$	81	137	91			
N_1Q_{2i}	7584	11850	4424			
N_2Q_{1i}	4983	9362	9513			
$N_1Q_{2i} - N_2Q_{1i}$	2601	2488	-5089			
$(N_1Q_{2i} - N_2Q_{1i})^2$	6765201	6190144	25897921			
$\frac{(N_1Q_{2i} - N_2Q_{1i})^2}{Q_{1i} + Q_{2i}}$	83521	45183,53285	284592,5385			
$\chi^2_{\text{експ.}(i)}$	3,500754464	1,893852496	11,92859999			
$\chi^2_{\text{експ.}}$	17,32320695	$\chi^2_{\text{кр}}$	5,991			

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ
Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

Статті в наукових фахових виданнях України

13. **Дербак О.А.** Готовність майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії як наукова категорія. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Вип. 27. Т. 2. С. 166–170.

14. **Дербак О.А.** Теоретичні аспекти професійної підготовки майбутніх бакалаврів з туризму. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*. Слов'янськ, Вип. 12. 2020. С. 191–198. DOI: <https://doi.org/10.31865/2414-9292.12.2020.206751>.

15. **Дербак О.А.** Обґрунтування педагогічних умов підготовки майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії засобами проєктних технологій. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія „Педагогіка і психологія”*. Педагогічні науки. 2020. № 1 (19). С. 158–167.

*Закордонні фахові періодичні видання, які включені до
міжнародних наукометричних баз*

16. **Дербак О.А.** Специфіка використання проєктних технологій у підготовці майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії. *Colloquium-journal* (Warszawa, Polska). 2020. № 19 (71). С. 26–29.

17. **Дербак О.А.** Структура готовності майбутнього бакалавра з туризму до професійної взаємодії. *East European Scientific Journal* (Warsaw, Poland). 2020. № 7 (59). Part 2. С. 16–21.

Статті в інших виданнях

18. **Дербак О.А.** Підготовка до професійної взаємодії майбутніх бакалаврів з туризму. Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації: матер. Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. „Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації”: зб. наук. праць. Переяслав, 2020. Вип. 57. С. 149–152.

19. **Дербак О.А.** Готовність майбутнього бакалавра з туризму до професійної взаємодії: авторська дефініція. *Науковий погляд у майбутнє*. 2020. Вип. 17. Том 3. С. 35–39. DOI: 10.30888/2415-7538.2020-17-03-020

Матеріали науково-практичних конференцій

20. **Дербак О.А.** Проектні технології як засіб формування готовності бакалаврів з туризму до професійної взаємодії. Психологія та педагогіка: необхідність впливу науки на розвиток практики в Україні : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 21–22 лютого 2020 року). Львів : ГО „Львівська педагогічна спільнота”, 2020. Ч. 1. С. 107–109.

21. **Дербак О.А.** Сутнісне розуміння поняття „професійна взаємодія”: the 6th International scientific and practical conference (February 12–14, 2020). Publishing House „ACCENT”, Sofia, Bulgaria. 2020. pp. 372–375.

22. **Дербак О.А.** Уявлення майбутніх бакалаврів з туризму щодо важливості формування готовності до професійної взаємодії: результати опитування. Сучасна вища освіта: перспективи та пріоритетні напрями наукових досліджень : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. студ., аспір. та науковців (Дніпро, 19 березня 2020 р.). Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля, 2020. С. 93–95.

Продовж. дод. II

23. **Дербак О.А.** Психологічні аспекти готовності майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії. Практична психологія у сучасному вимірі: матер. XI Міжнар. наук.-практ. конф. студ., аспір. та науковців (Дніпро, 29 березня 2020 р.). Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля, 2020. С. 60–62.

24. **Дербак О.А.** Теоретичне обґрунтування необхідності підготовки майбутніх бакалаврів з туризму засобами проєктних технологій. Педагогічні науки: історія розвитку, сучасний стан та перспективи досліджень : матер. II наук.-практич. конф. (м. Полтава, 27–28 березня 2020 р.). Херсон :Молодий вчений, 2020. С. 62–64.

УНІВЕРСИТЕТ
імені
АЛЬФРЕДА НОБЕЛЯ

ALFRED NOBEL
UNIVERSITY

вул. Січеславська Набережна, 18, м. Дніпро, Україна, 49000
тел. +38 (056) 370-36-26, факс: +38 (0562) 31-20-33
e-mail: info@duan.edu.ua, www.duan.edu.ua

18, Sicheslav's'ka Naberezhna Str., Dnipro, 49000, Ukraine
tel.: +38 (056) 370-36-26, fax.: +38 (0562) 31-20-33
e-mail: info@duan.edu.ua, www.duan.edu.ua

№ 308 від 25.05.2020

Довідка
про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Дербак Ольги Анатоліївни за темою
«Підготовка майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії
засобами проектних технологій»

Результати дисертаційного дослідження О.А. Дербак за темою «Підготовка майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії засобами проектних технологій» було впроваджено у процес підготовки майбутніх фахівців з туризму, що здійснюється в Університеті імені Альфреда Нобеля.

Авторка виступила з доповіддю на засіданні кафедри міжнародного туризму, готельно-ресторанного бізнесу та іншомовної підготовки Університету імені Альфреда Нобеля де представила теоретично обґрунтовану та перевірену технологію формування готовності майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії, зацентрувавши увагу на таких сучасних видах проектів як телекомунікаційні, екскурсійні, інформаційні, ігрові, тощо.

Викладачі кафедри були ознайомлені з сутністю поняття «готовність майбутніх фахівців з туризму до професійної взаємодії», його структурою; пакетом діагностичних матеріалів для визначення рівня сформованості готовності бакалаврів з туризму до їх майбутньої професійної взаємодії в сучасних умовах.

Особлива увага була приділена авторському спецкурсу «Практикум з професійної взаємодії в сфері туризму», який розраховано на 12 лекційних годин та самостійну роботу студентів (78 годин), розробленому автором банку тренінгів, кейсів, ситуацій, ігор (сюжетно-рольові, ситуативні, ділові, соціально-психологічні). Викладачі отримали методичні матеріали для проведення практичних занять, завдання для самостійної роботи студентів, інструктивні матеріали щодо їх виконання.

У цілому, запропоновані О.А.Дербак теоретичні й практичні наробки щодо підготовки бакалаврів з туризму до професійної взаємодії засобами проектних технологій були впроваджені у навчально-виховний процес майбутніх туризмознавців у 2018-2019 н.р. та отримали позитивні відгуки як від викладачів, так і від студентів.

ПРОРЕКТОР
З НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Г.А. СТЕПАНОВА

УНІВЕРСИТЕТ СЕРТИФІКОВАНО ТА АКРЕДИТОВАНО МІЖНАРОДНИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ
THE UNIVERSITY HAS BEEN CERTIFIED AND ACCREDITED BY INTERNATIONAL ORGANIZATIONS

ЦЕНТРАЛЬНА СПІЛКА СПОЖИВЧИХ ТОВАРИСТВ УКРАЇНИ

**ЛЬВІВСЬКИЙ
ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**вул. Туган-Барановського, 10,
Львів, Україна, 79005
тел.: +38 (032) 275 65 50; 295 81 02
факс: +38 (032) 295 81 02
e-mail: lute@lute.lviv.ua

THE ASSOCIATION OF CONSUMER SOCIETIES OF UKRAINE

**LVIV UNIVERSITY
OF TRADE
AND ECONOMICS**10, Tugan-Baranovskoho street,
Lviv, Ukraine, 79005
tel.: +38 (032) 275 65 50; 295 81 02
fax: +38 (032) 295 81 02
e-mail: lute@lute.lviv.ua

22.04.2020р. № 103/16

на № _____

ДОВІДКА**про впровадження результатів дисертаційного дослідження****Дербак Ольги Анатоліївни на тему:****«Підготовка майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії
засобами проектних технологій», поданого на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика
професійної освіти**

Результати дисертаційного дослідження О.А. Дербак було впроваджено у процес підготовки майбутніх фахівців з туризму у вищому навчальному закладі у 2019-2020 навчальному році.

Розробки авторки, її його висновки і пропозиції становлять певний інтерес і прийняті для практичного використання в діяльності закладу, зокрема презентований авторський спецкурс «Практикум з професійної взаємодії в сфері туризму», програма курсу, діагностичні матеріали, тематичні інформаційні пакети методичні матеріали для проведення практичних занять, завдання для самостійної роботи студентів, інструктивні матеріали щодо їх виконання.

Викладачами було перевірено ефективність формування готовності майбутніх бакалаврів з туристичної засобами проектних технологій.

Апробований пакет діагностичних методик дозволив охарактеризувати наявний рівень сформованості готовності майбутніх фахівців з туризму до професійної діяльності та визначити напрямки її вдосконалення.

Констатуємо, що реалізація запропонованої системи підготовки майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії забезпечує статистично значущу позитивну динаміку формування у майбутніх фахівців з туризму зазначеної готовності.

Критичний розгляд результатів дисертаційного дослідження О.А. Дербак дозволив дійти висновку, що вони є науково обґрунтованими та можуть надалі використовуватися у практичній діяльності вищого навчального закладу.

**Проректор з наукової роботи
Львівського торговельно-економічного
університету, д.е.н., професор**

Семак Б. Б.

www.lute.lviv.ua

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ ІМЕНІ МИХАЙЛА ТУГАН-БАРАНОВСЬКОГО

Юридична адреса: 50042, Дніпропетровська обл., м. Кривий Ріг, вул. Курчатова, 13
Адреса для листування: 50005, Дніпропетровська обл., м. Кривий Ріг, вул. Трамвайна, 166
E-mail: office@donnuet.edu.ua, тел./факс: (056) 409-77-97 СДРПОУ 01566057

08.04.2020 № 01.01-18/244

ДОВІДКА

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Дербак Ольги Анатоліївни на тему: «Підготовка майбутніх бакалаврів з
туризму до професійної взаємодії засобами проектних технологій», поданого на
здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю
13.00.04 – теорія і методика професійної освіти**

Протягом навчального року (2018-2019 рр.) результати дисертаційного дослідження Дербак О.А. було впроваджено у процес підготовки майбутніх фахівців з туризму у Донецькому національному університеті економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського.

О.А. Дербак було проведено семінар для викладачів, де представлено технологію формування готовності майбутніх фахівців з туризму до професійної взаємодії у професійній діяльності, яка базується на основі системного, особистісно-орієнтованого, гуманістичного, діяльнісного, синергетичного, партисипативного підходів. Було презентовано авторський спецкурс «Практикум з професійної взаємодії в сфері туризму», банк тренінгів, кейсів, ситуацій, ігор (сюжетно-рольові, ситуативні, ділові, соціально-психологічні), методичні матеріали для проведення практичних занять, завдання для самостійної роботи студентів, інструктивні матеріали щодо їх виконання.

Для здобувачів вищої освіти було проведено тренінги, ігри (сюжетно-рольові, ситуативні, ділові, соціально-психологічні).

Дербак О.А. було проведено діагностування здобувачів за авторською методикою, виявлено наявний рівень сформованості готовності майбутніх фахівців з туризму до професійної взаємодії та визначено напрямки її вдосконалення.

Надані О.А. Дербак навчально-методичні матеріали було реалізовано у навчально-виховному процесі університету. Результати роботи дозволяють виділити статистично значущу позитивну динаміку формування у майбутніх туристів зазначеної готовності.

В.О. РЕКТОРА

О.Б. ЧЕРНЕГА

УКРАЇНА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

вул. Жуковського, 66, м. Запоріжжя, МСП-41, 69600, Україна
тел.: (061) 764-45-46, факс: (061) 228-75-08, e-mail: znu@znu.edu.ua, Код ЄДРПОУ 02125243

05.03.2020 № 01.01-13/128

На № _____

від _____

ДОВІДКА

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Дербак Ольги Анатоліївни за темою
«Підготовка майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії
засобами проектних технологій»**

Результати дисертаційного дослідження О.А. Дербак за темою «Підготовка майбутніх бакалаврів з туризму до професійної взаємодії засобами проектних технологій» було впроваджено протягом 2018-2019 навчального року у процес професійної підготовки майбутніх фахівців із туризму з метою експериментальної перевірки авторської технології формування готовності зазначених фахівців до професійної взаємодії засобами проектних технологій.

Автором презентовано підходи до оновлення змісту навчальних дисциплін «Технологія продажу туристичного продукту», «Географія туризму», «Рекреалогія», «Бухгалтерський облік в сфері туризму» з метою формування готовності студентів до професійної взаємодії. Особливу зацікавленість викликав авторський спецкурс «Практикум з професійної взаємодії в сфері туризму», який включав лекції (12 год.), самостійну роботу студентів (78 год.), містив розмаїття тренінгів, кейсів, ситуацій, ігор (сюжетно-рольові, ситуативні, ділові, соціально-психологічні). Викладачі отримали методичні матеріали для проведення практичних занять, завдання для самостійної роботи студентів, інструктивні матеріали щодо їх виконання.

Запропоновані О.А. Дербак теоретичні й практичні матеріали щодо підготовки майбутніх фахівців з туризму до професійної взаємодії було успішно впроваджено у навчально-виховний процес майбутніх туризмознавців.

Розроблений О.А. Дербак пакет діагностичних методик, спрямованих на виявлення рівня сформованості готовності майбутніх фахівців з туризму до професійної взаємодії, було апробовано серед студентів.

Спостереження викладачів та результати дослідно-експериментальної роботи дозволили зазначити суттєві позитивні зміни у рівні готовності студентів до професійної взаємодії, які були сформовані з використанням проектних технологій.

Результати впровадження дослідження О.А. Дербак отримали позитивну оцінку науково-педагогічних працівників на засіданні кафедри туризму та готельно-ресторанної справи (протокол № 6 від 08.01.2020 р.).

Проректор

з науково-педагогічної та навчальної
роботи Запорізького національного університету

О.І. Гура